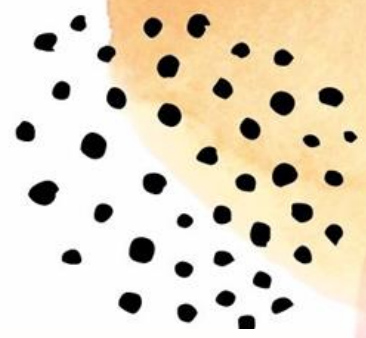

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

International Conference

EU: Building links to Eastern Partnership Countries

**Universitatea
de Stat din Moldova**

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

International Conference

**EU: Building links to Eastern
Partnership Countries**

Conference Proceedings
First edition

Chisinau, 2023

International Conference „EU: Building links to Eastern Partnership Countries ”

First edition

SCIENTIFIC COMMITTEE

SIMCIUC Elena, PhD, Head of the Projects and Grants Office, Moldova State University
KHACHATRYAN Robert, PhD, associate professor, Head of Quality Control, Department of Education and Knowledge, ADEK
HOVHANNISYAN Samvel, PhD, associate Professor, Yerevan State University, Armenia
HANGANU Aurelia, Vice Rector for Research and International Relations, Moldova State University
BULIMAGA Tatiana, Head of International Cooperation Department, Moldova State University
TODOROVA Ludmila, PhD, associate professor, Moldova State University
MORARI Cristina, PhD, associate professor, Moldova State University
VASILESCU Grigore, PhD, associate professor, Moldova State University
HAMURARU Maria, PhD, associate professor, Moldova State University, Dean of Faculty of Economic Sciences

EDITORIAL BOARD

SIMCIUC Elena, PhD, Head of the Projects and Grants Office, Moldova State University
BULIMAGA Tatiana, Head of International Relations Department, Moldova State University
GHEORGHÎȚA Eugenia, Projects and Grants Office, Moldova State University
GAVRILAȘ Natalia, lecturer, Moldova State University

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"EU: Building links to Eastern Partnership Countries", international conference (1 ; 2023 ; Chișinău). International Conference "EU: Building links to Eastern Partnership Countries" : Conference Proceedings, 1st edition, [March 15-16th 2023, Chișinău] / scientific committee: Simciuc Elena [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2023 ([Print-Caro]). – 250 p. : fig. color, tab. Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova. – Texte : lb. rom., engl. – Rez. paral.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union.

ISBN 978-9975-175-46-3 (PDF).
3:061.1EU(082)=135.1=111=161.1
E 89

"The European Commission support for this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the view of the authors, and Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein"

The Publication is issued within the No. 619953-EPP-1-2020-1-MD-EPPJMO-PROJECT „EUforY – Horizons of Moldova’s European Union Integration: Realities and Perspectives”
(<https://eufory.usm.md/>)

Electronic edition

An electronic edition of the publication is available at <https://eushare-project.eu/ro/blog/>

Editorial correspondence

Copyright rules

All right reserved. No part of this publication may be reproduced, transmitted, or disaminated, in any form, without the permission of the authors.

SBN 978-9975-175-46-3 (PDF).

**DIVERSITATEA ȘI ACCESIBILITATEA FORMELOR DE FINANȚARE
A AFACERILOR DIN PERSPECTIVA CICLULUI DE VIAȚĂ**

**DIVERSITY AND ACCESSIBILITY OF FORMS OF BUSINESS FINANCE
FROM A LIFECYCLE PERSPECTIVE**

CZU: 334.72:005.591.6(478)

Cristina DIACONU¹

Technical University of Moldova

Natalia VLADEI²

Technical University of Moldova

REZUMAT. *O întreprindere aflată la început de drum sau un start-up se va schimba și se va transforma pe măsură ce trece prin diferite etape de dezvoltare. Etapele de dezvoltare prin care trece o afacere în timpul ciclului său de viață includ: înființarea și dezvoltarea timpurie, creșterea/expansiunea și maturitatea. Pe măsură ce o nouă companie trece de la etapa de proiectare și conceptualizare, la dezvoltarea prototipului, produsului și, în cele din urmă, la comercializare, accesul la finanțare este indispensabil. Acest articol se concentrează pe definirea structurii mediului de afaceri din Republica Moldova, cu accent pe start-upuri. Sunt în principal descrise și analizate opțiunile de finanțare și accesibilitatea acestora, corelate cu etapele de dezvoltare a afacerii. Finanțarea poate proveni dintr-o varietate de surse, care sunt discutate în acest studiu. Acest articol este realizat în cadrul proiectului Erasmus+ „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation and competitive intelligence of students in Moldova, Georgia and Armenia”/CONNECT, nr. de ref. 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP, finanțat de Uniunea Europeană.*

Cuvinte cheie: *start-up, forme de finanțare, îngerii afacerilor, ciclu de viață, finanțarea 3Fs*

ABSTRACT. *A start-up or a newly established company will change and transform as it goes through different stages of development. The stages of development that a business goes through during its life cycle include: Seed Stage, launching stage (Start-up, MVP), growth/expansion stage and maturity. As a new company moves from the design and conceptualisation stage, to prototype, product development and ultimately commercialisation, access to finance is indispensable. The article focuses on defining the structure of the business environment in the Republic of Moldova, with a focus on start-ups and covers the financing options and their accessibility at different stages of development together with a brief description of each of them. This paper is elaborated within the Erasmus+ project CONNECT “Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation and competitive intelligence of students in Moldova, Georgia and Armenia” (reference number: 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP) financed by the European Union.*

Key words: *start-up, forms of financing, business angels, life cycle, 3Fs financing*

Introducere în finanțarea antreprenorială. Finanțele sunt elixirul care contribuie la înființarea de întreprinderi noi și permit transformarea ideii într-o oportunitate de afaceri. Nu este niciun secret că banii sunt esențiali pentru ca o afacere să fie lansată și să funcționeze.

Cu regret, nu toți cei care doresc să facă afaceri au acces la un fond de economii semnificativ, acesta fiind unul dintre principalele motive pentru care finanțarea este importantă pentru startup-uri.

¹ Cristina DIACONU, Univ. Lecturer, Technical University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: cristina.diaconu@adm.utm.md

² Natalia VLADEI, Dr. Eng., Assoc. Prof., Technical University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova, e-mail: natalia.furtuna@adm.utm.md

În cazul start-upurilor, unele produse sunt în curs de dezvoltare timp de ani de zile înainte de a genera venituri. Costurile inițiale depășesc adesea capacitatea firmei de a finanța aceste activități pe cont propriu.

Actualmente finanțarea startup-urilor este la un nivel record, finanțarea globală de risc (Global Venture Funding) în trimestrul III, anul 2021 a ajuns la 437 de miliarde de dolari. Chiar și în timpul pandemiei Covid-19, finanțarea cu capital de risc a crescut cu 14%.

Unele dintre cele mai bine stabilite companii, cum ar fi Amazon, Google și Apple, ar fi putut să nu fie unde sunt astăzi, dacă nu ar fi avut o rundă de finanțare inițială.

Top 10 DE CE? eșuează startup-urile (Pupkevicius, 2023):

- 90% din toate startup-urile eșuează în cele din urmă
- Majoritatea startup-urilor încep cu mai puțin de 5.000 de dolari în bancă
- 70% dintre startup-urile din Statele Unite sunt lansate de acasă
- Un sfert dintre startup-uri nu obțin finanțarea pe care o căutau
- Problemele legate de fluxul de numerar duc la prăbușirea a 82% dintre startup-uri
- 63% din eșecurile startup-urilor sunt în industria IT
- 75% dintre startup-urile investite cu capital de risc eșuează
- 79% dintre startup-uri încep cu fonduri insuficiente
- Doar 40% dintre startup-uri sunt profitabile
- Jumătate din toate startup-urile europene eșuează în primii 3 ani

Accesul la diferite forme de finanțare (AF) a unui start-up depinde de mărimea și etapa din ciclul de viață în care se află acesta. Dacă la etapa de înființare/conceptualizare, sursa principală de finanțare a afacerii este fondul propriu de economii, sau cel al prietenilor și rudelor, la etapa de creștere și maturitate sursele care prevalează sunt capitalurile de risc, business angels și alte forme ale finanțării participative precum platforme de crowdfunding, acceleratoarele (Kim, 2018).

Astfel, modalitățile de finanțare la care apelează companiile diferă în funcție de dimensiunea acestora, de nivelul cifrei de afaceri, dar și de stadiul din ciclul de dezvoltare în care se află. Aceste diferențe apar ca urmare a nevoilor de finanțare diferite, dar și datorită constrângerilor financiare cu care se confruntă fiecare tip de firmă. Firmele nou înființate și cele mici și mijlocii întâmpină dificultăți importante în accesarea resurselor financiare.

1. Diversitatea formelor de finanțare disponibile pe etape de dezvoltare a afacerii

Indiferent de stadiul în care se află (idee, etapă de lansare, menținerea activității în parametri optimi, creștere, maturitate) acestea trebuie să-și identifice posibilele modalități de finanțare. Ciclul de dezvoltare al unui start-up trece prin șase etape principale (Jooris, 2021; Picken 2017):

Etapa de inițiere (*Stadiul semințelor, Seed Stage*) – provenind din limba engleză, termenul de „seed”, în contextul dat, este foarte descriptiv, făcând analogie cu momentul incipient de „plantare” a ideii (seed). Este etapa de verificare a conceptului, în care se testează viabilitatea unei idei de afaceri. La această etapă, antreprenorul are nevoie, în general, de sume relativ mici de finanțare pentru a efectua studii de fezabilitate a afacerii, a dezvolta prototipuri, a evalua potențialul pieței, a proteja proprietatea intelectuală și a investiga alte aspecte ale ideii de afaceri.

Finanțările de tip seed investments nu au ca scop obținerea imediată a profitului, cel mai important aspect urmărit de potențialii investitori fiind potențialul de creștere și dezvoltare.

Etapa de lansare (*Star-up, MVP*) – cuprinde momentul lansării, demarării afacerii, punerea ei „pe picioare”; este una dintre cele mai stresante și totodată riscante etape din ciclul de viață al unui start-up. Provocările sunt numeroase: de la alocarea corectă a resurselor, definirea clară a publicului țintă, recrutarea personalului competent- la menținerea ei în parametri optimi de dezvoltare prin luarea celor mai bune decizii.

Etapa de creștere (*Growth Stage*)– timpul când un start-up a luat deja o poziție stabilă pe piața primară, o bază de clienți consistentă și o sursă constantă de venituri. Acesta este momentul în care fluxul de numerar al companiei începe să crească rapid și afacerea se îndreaptă cu încredere către atingerea obiectivelor prezentate în planul de afaceri. Întreprinderea a atins pragul de rentabilitate și devine profitabilă. Cu toate acestea, antreprenorul/antreprenorii rămân vigilenți și

continuă să crească baza de clienți pentru a-i ajuta să treacă la etapa de expansiune. Cea mai mare parte a numerarului generat este direcționat la finanțarea scalării afacerii.

Etapa de expansiune (*Expansion Stage*) – când planul de cucerire a pieței primare este aproape complet și afacerea se extinde pe alte piețe și canale de distribuție, inclusiv prin cumpărarea altor startup-uri. Acesta este, de asemenea, momentul în care o afacere poate să-și extindă liniile de produse sau servicii, ca o modalitate de a se reinventa și de a-și continua creșterea pe piață. De exemplu, o companie de încălțăminte poate decide să vândă și șosete. Companiile mature se caracterizează prin profituri stabile de la an la an.

Etapa de maturitate – se caracterizează prin o cifra de afaceri constantă pe o perioadă lungă de timp, cu o bază loială de clienți. La această etapă, proprietarul/propietarii afacerii devin mai puțin implicați în operațiunile zilnice, managementul fiind preluat de o echipă solidă. Întreprinderile care ajung la stadiul de maturitate au o prezență mai puternică pe piață și sunt conștiente de percepția mărcii lor.

Exit – această etapă nu este obligatorie și nu este întotdeauna prezentă în rândul start-upurilor. Există modele de afaceri al căror obiectiv pe termen lung este să devină o companie cu valoare ridicată. Cu toate acestea, ultima etapă a majorității startupurilor este cea de exit. Ieșirea din start-up a fondatorilor inițiali poate avea loc în mai multe moduri, deși se remarcă trei opțiuni comune: vânzarea acțiunilor fondatorilor către o altă companie, fuzionarea cu alte întreprinderi pentru a combina eforturile de operare și a reduce riscurile, sau listarea ei la bursă (IPO).

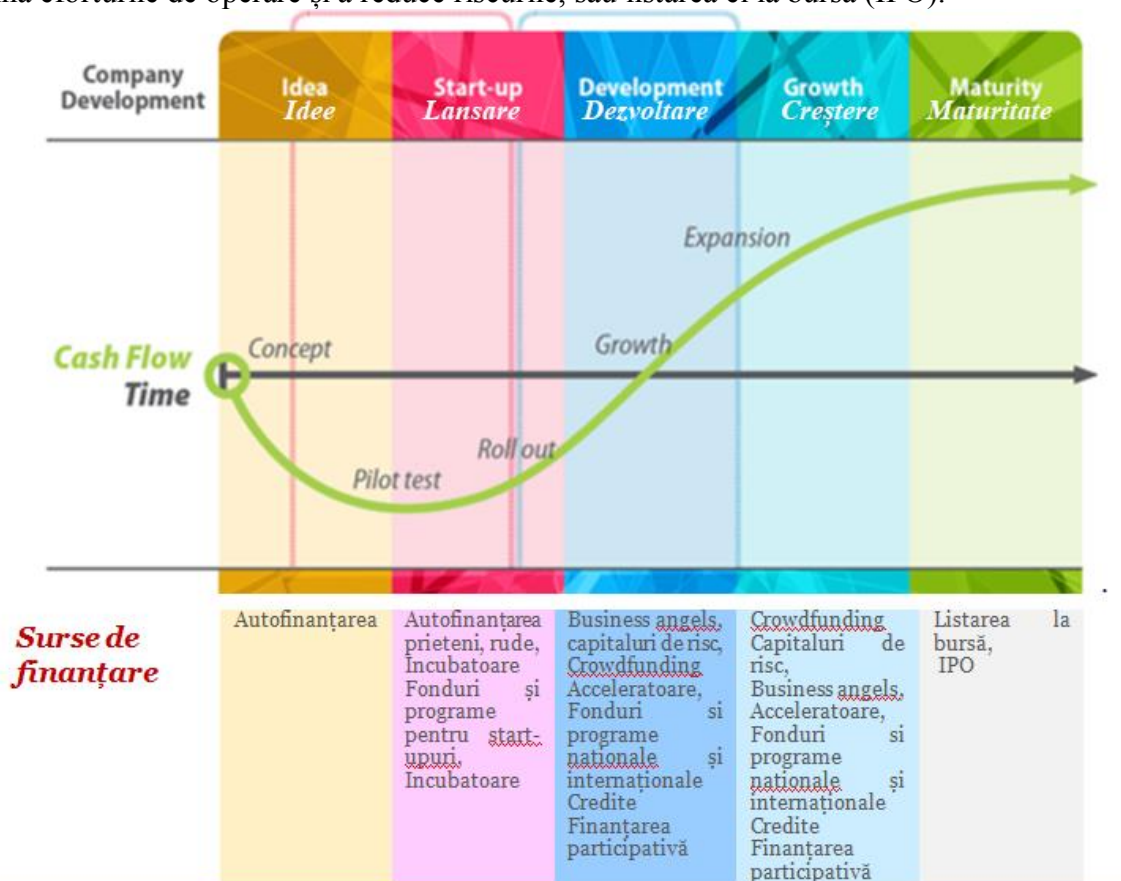

Figura 1. Sursele de finanțare în dependență de etapele ciclului de viață a unui start-up

Într-un sondaj realizat de Gompers et al. (2016) în rândul investitorilor de private equity, a rezultat următoarea ordine a preferințelor privind strategiile de exit:

1. Vânzarea către un cumpărător strategic (adică unei companii care operează într-o industrie similară sau conexasă);
2. Vânzarea către un cumpărător financiar (adică unui alt investitor de private equity);
3. IPO (ofertă publică inițială).

4. Alte strategii - în acestea fiind incluse: falimentul, vânzarea către management.

În caz de eșec, „ieșirea” este considerată închiderea afacerii.

În Fig 1. sunt ilustrate principalele surse de finanțare, în dependență de etapele ciclului de viață a unei afaceri, în special al unui start-up.

În etapele timpurii ale afacerii (*seed stage, start-up stage*) majoritatea start-up-urilor se află în zona de pierdere, adică suportă cheltuieli investiționale fără a obține venituri. Ulterior, în etapa de demarare/lansare, întreprinderile nou-înființate au un concept de piață ușor dezvoltat și înregistrează primele vânzări. Cu toate acestea, ele sunt în mare parte încă în zona de pierderi, deoarece nu sunt în măsură să genereze venituri semnificative, să atingă pragul de rentabilitate (Thiel, 2014).

Potrivit unor cercetări, în Europa, 50% dintre startup-uri eșuează în primii 3 ani (Skawinska, 2020). Drept surse de finanțare prevalează autofinanțarea, finanțarea de la familie și prieteni, finanțarea prin intermediul fondurilor și programelor naționale disponibile. În etapele de expansiune accesibilitatea surselor de finanțare crește prevalând fondurile de capital de risc (*Venture capital*), business angels (*BAs*), crowdfunding, acceleratoare, granturi, fonduri și programe naționale și internaționale, ș.a. forme de finanțare participativă.

Pentru majoritatea antreprenorilor la început de drum, le este dificil să identifice cele mai potrivite surse de finanțare pentru afacerea lor. Această problemă a fost analizată de către economistul P.Burns, care în cartea sa „Entrepreneurship and Small Business: Start-up, Growth and Maturity” a prezentat o strategie de finanțare a unei afaceri în vederea identificării celor mai potrivite surse de finanțare, Fig.2 (Burns, 2016, p.361).

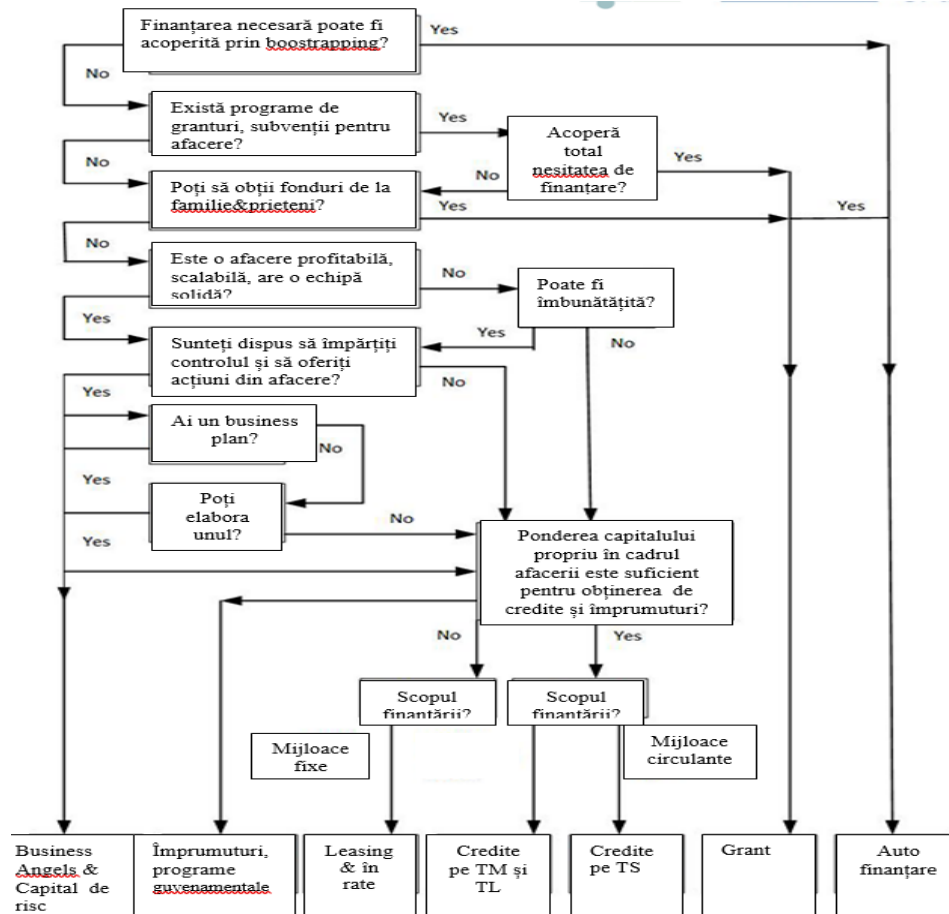

Figura 2. Conceperea unei strategii de finanțare (Sursa: Burns, 2016, p. 361)

2. Opțiuni de finanțare. O analiză descriptivă

2.1. Autofinanțarea, finanțarea de la familie, prieteni

Cea mai frecventă sursă de finanțare preliminară a afacerilor este autofinanțarea și finanțarea de la familie, prieteni, cunoscuți, numiți investitorii 3Fs (family, friends and fools). Peste o treime

dintre fondatorii de start-up-uri au strâns bani pentru afacerile lor de la prieteni și familie (Piñeiro, 2017). Există avantaje clare în a apela la familie sau la prieteni, mai degrabă decât la sursele convenționale de finanțare, pentru un împrumut sau o investiție. În general, aceștia vor fi flexibili. La nivel practic, aceștia pot oferi împrumuturi fără garanții sau pot accepta mai puține garanții decât băncile. De asemenea, aceștia pot împrumuta fonduri fără dobândă sau la o rată preferențială.

2.2. Bootstrapping

O definiție cuprinzătoare a bootstrappingului o găsim în cartea „Cum să devii antreprenor”, care sună în felul următor: „o colecție de metode utilizate pentru a reduce la minimum suma datoriei externe și a finanțării acțiunilor necesare de la bănci și investitori” (Sfetcu, 2021)

Profesorul Marius Ghenea în cartea sa “Antreprenoriat, Drumul de la Idei către Oportunități și Succes în Afaceri” (Ghenea, 2014), vorbește despre importanța finanțării, posibilele surse de finanțare disponibile pentru un antreprenor, căi de accesare a acestora, cât și despre finanțarea eficientă a unui business. Prima sursă de finanțare descrisă de acesta ține de „bootstrapping” asociat cu expresia în română „strângerea curelei”, definind-o ca : *”acea modalitate de a asigura sursele de finanțare ale unei afaceri fără a apela la resurse externe, ci doar făcând economii și folosind cât mai eficient resursele proprii, atât cele monetare, cât și orice alte resurse proprii”*.

Ținând cont de recomandările lui Guy Kawasaki descrise în cartea „The Art of the Start”, dar și a altor antreprenori de succes, Marius Ghenea a identificat o listă de 10 soluții pentru a face un bootstrapping eficient pentru un start-up:

1. Pornește de acasă sau din biroul virtual
2. Cumpără totul în barter
3. Concentrează-te pe funcționalitate, nu pe formă!
4. Folosește voluntari și interni
5. Folosește puterea extraordinară a Internetului de a reduce costurile
6. Încasează cât mai multe avansuri!
7. Promovează afacerea din gură în gură
8. Începe de jos și poziționează-te corect
9. Intră pe piață cât mai repede
10. Concentrează-te pe realizarea unui flux de numerar pozitiv, nu pe profitabilitate

Prin urmare, bootstrapping-ul este o modalitate excelentă de a finanța intern o nouă afacere, menită să evite îndatorarea excesivă în momentul de debut.

2.3. Crowdfunding

Crowdfunding-ul poate fi definit ca o practică de finanțare a startup-urilor sau a firmelor, proiectelor mici prin strângerea unor sume mici de bani de la un număr mare de persoane prin intermediul site-urilor web specializate.

Prima platformă în care antreprenorii puteau împrumuta bani pentru a-și dezvolta ideile, a fost lansată în anul 2005. Această platformă s-a numit Kiva. Astăzi, Kiva este una dintre cele mai de succes platforme de microcreditare din întreaga lume (Adhikary, 2018).

Site-uri precum Kickstarter, Indiegogo și GoFundMe sunt la fel de cunoscute unde găsești persoane care vor să sprijine financiar proiecte, companii sau indivizi.

Există o serie de tipuri de crowdfunding, fiecare cu specificul ei: crowdfunding bazat pe împrumuturi (sau crowdlending), crowdfunding bazat pe investiții în capital, acțiuni (equity), crowdfunding bazat pe donații sau pe recompense), crowdfunding cu titluri de creanță și modele hibride de crowdfunding.

2.4. Îngerii afacerilor (business angels/angels investors)

Termenul de business angel a fost folosit pentru prima dată pe Broadway, pentru a descrie persoanele ce ofereau bani pentru producții teatrale.

BA sunt investitori privați, cu o putere de finanțare importantă, foști sau actuali antreprenori, care plasează fonduri în companii cu potențial mare de creștere aflate în primele etape de dezvoltare a afacerii. Domeniile finanțate de un business angel pot fi diverse, însă se pretează mai cu seamă la

afacerile scalabile, ce pot acoperi rata mare de risc. Interesul lor este de a investi în creșterea valorii întreprinderii cu scopul vânzării ulterioare a acțiunilor lor la un preț considerabil mai mare. Business angels pot investi individual sau în comun, prin intermediul grupurilor de angels investors.

Resursele injectate în afacere nu se limitează doar la cele financiare, dar și la cele ce țin de implicarea personală în strategia de business, experiență, metorat, know-how, relații conexiuni de afaceri cu alți actori importanți din domeniu prin intermediul rețelei sale personale. În dependență de aportul depus, aceștia dobândesc participării la capital, putând influența pozitiv afacerea. Un business angel poate investi de la cateva mii pana la cateva sute de mii de euro. În unele cazuri, aceste fonduri nu acoperă necesarul de finanțare, motiv pentru care apelul la alte surse este necesar.

La nivel internațional există foarte multe asociații de BAs. Una dintre cele mai mari asociații de tip business angels din lume, care investește anual peste 650 de milioane de dolari în start-upuri în etapele incipiente este Angel Capital Association (ACA). ACA cuprinde 15.000 de membri acreditați, 250 de grupuri de îngeri, platforme acreditate și 30.000+ companii antreprenoriale în portofoliile de investiții (Collewaert, 2012).

În R.M. la fel există o astfel de asociație, Business Angels Moldova (BAM, <https://www.businessangels.md/>) este o organizație pe bază de membri, care reunește un grup de oameni de afaceri privați cu experiență și directori executivi de rang înalt, care doresc să investească capital și timp în întreprinderile mici și în cele aflate la început de drum. Membrii BAM beneficiază de asistență juridică și de due diligence, precum și de o varietate de programe educaționale și evenimente de networking, cu scopul de a-și consolida portofoliul de investiții și rețeaua de startup-uri.

2.5. Capitalurile de risc (Venture capital)

Capitalul de risc se concentrează pe finanțarea de întreprinderi mici și inovatoare, aflate în etapa de debut a dezvoltării lor și al căror potențial de creștere este considerat a fi ridicat, în schimbul acțiunilor. Acesta este adesea considerat un catalizator pentru crearea de locuri de muncă și pentru creștere economică.

Investițiile de capital de risc sunt, de regulă, efectuate prin intermediul unui fond, care este o masă de capitaluri provenite de la mai mulți investitori (comanditari) și gestionate de un administrator de fond (comanditat). Investitorii în fonduri cu capital de risc sunt parteneri care cuprind atât persoane cu capital net ridicat cât și instituții ce posedă un volum mare de capital disponibil precum fonduri private sau de stat de pensii, donații, fundații, companii de asigurare, fonduri comune de investiții (Skawinska, 2020).

În Republica Moldova, investițiile bazate pe capital de risc au un potențial înalt, motivat de o cerere extinsă de finanțare din partea IMM-urilor. Acest potențial rămâne în mare parte neexploatat. Cu părere de rău, în Republica Moldova nu există oferte de investiții bazate pe capitalul de risc. Acest fapt are două consecințe majore:

- potențialii investitori nu au posibilitatea de a investi în proiectele de afaceri al IMM-urilor, care, deși implică un grad înalt de risc, presupun și un nivel mai înalt de rentabilitate investițională, comparativ cu investițiile financiare în instrumente clasice;
- nu există platforme investiționale care ar oferi resurse pentru proiecte de afaceri ce implică un grad înalt de risc, dar care au un potențial înalt și care, de regulă, sînt realizate la inițierea unor start-up-uri sau implementarea inovațiilor și transferurilor tehnologice.

2.6. Programe de stat, fonduri și programe internaționale

În Republica Moldova paleta programelor de suport pentru antreprenori este una destul de variată. Acestea pot fi clasificate în:

- Programe de stat
- Proiecte, linii de finanțare internațională
- Cooperare și Asociere

Informații și linkurile de acces cu privire la diversitatea și disponibilitatea programelor de stat și formelor de suport pentru anul 2022-2023 în R.M, sunt incluse în Tabelul 1.

Tabelul 1

Opțiuni de finanțare a afacerii prin intermediul programelor de stat în Moldova

PARE- Programul de atragere a remitențelor în economie „PARE 1+2	https://www.odimm.md/ro/pare
FEMEI ÎN AFACERI	https://www.odimm.md/ro/femei-in-afaceri
START PENTRU TINERI	https://www.odimm.md/files/start_tineri/2022/ghid.pdf https://www.odimm.md/ro/starttineri
ECO IMM Programul de ecologizare a întreprinderilor mici și mijlocii	https://odimm.md/ro/ecoimm
INTERNAȚIONALIZARE IMM	https://www.odimm.md/ro/internationalizare
TRANSFORMARE DIGITALĂ	https://www.odimm.md/ro/transformare-digitala
RETEHNOLOGIZARE IMM	https://www.odimm.md/ro/retehnologizare
Programul de Susținere a inovațiilor digitale și startup-urilor tehnologice	https://odimm.md/ro/start-uri-tehnologice
PROGRAMUL GEA de instruire continuă - gestiunea eficientă a afaceri	https://www.odimm.md/ro/gea
Alte forme de suport (Garantarea creditelor, Subvenționarea expozițiilor)	Fondul de garantare a creditelor https://www.odimm.md/ro/fgc Subvenționarea participării agenților economici la expoziții și târguri naționale https://www.odimm.md/ro/expozitii
Unitatea Consolidată pentru Implementarea Programelor IFAD (UCIP IFAD)	https://www.ucipifad.md/ https://www.ucipifad.md/granturi/ https://www.ucipifad.md/creditate/
EBRD Advice for Small Businesses in Moldova-Consultanță pentru micul Business in Moldova, susținut de Banca Europeană pentru reconstrucție și dezvoltare	BERD sprijină măsurile de îmbunătățire a mediului de afaceri, atât prin proiecte de investiții care contribuie la atragerea investitorilor străini direcți, cât și prin angajarea cu autoritățile moldovenești pentru a promova reformele în afaceri. https://www.ebrd.com/where-we-are/moldova/overview.html https://www.ebrd.com/what-we-do/products-and-services.html
PROIECT DE COMPETITIVITATE ȘI REZILIENȚĂ RURALĂ în valoare de \$50 de milioane, USAID	Cu un buget de 49,7 milioane de dolari și fondul de granturi de 13 milioane de dolari, PROIECTUL DE COMPETITIVITATE ȘI REZILIENȚĂ RURALĂ va susține agricultura cu valoare adăugată, care include sectoarele horticola, apicol și agricultura ecologică, industria vinicolă și sectorul turismului.
LIVADA MOLDOVEI	https://livada-moldovei.md/
AIPA Agenția de Intervenție și Plăți pentru Agricultură	www.aipa.gov.md

Concluzii:

Pentru a pune pe picioare o afacere, este nevoie de finanțare.

În prezent, însă, structura de finanțare trebuie reconceptualizată. Antreprenorii de start-up-uri, preponderent din domeniul științei și tehnologiei pot obține finanțare din numeroase surse care nu erau disponibile până de curând. Printre noile surse se numără acceleratoarele și incubatoarele, platformele de crowdfunding. Aceste surse „mai noi” de finanțare însă, nu pot fi accesate cu ușurință în toate etapele ciclului de viață al companiei.

Opțiunile de finanțare la care apelează companiile diferă în funcție de dimensiunea acestora, de nivelul cifrei de afaceri, dar și de stadiul din ciclul de dezvoltare în care se află. Nu toate sursele de finanțare sunt egale. Unele surse de finanțare, cum ar fi capitalul de risc, pot fi foarte greu de obținut. Alte surse de finanțare, cum ar fi împrumuturile de la familie și prieteni, pot fi mai ușor de obținut, dar pot veni cu anumite condiții.

În etapa de conceptualizare și lansare dintre surse de finanțare prevalează autofinanțarea, finanțarea de la familie, prieteni, cunoscuți (3Fs), finanțarea prin intermediul fondurilor și programelor naționale disponibile. În etapele de creștere și expansiune, diversitatea și accesibilitatea surselor de finanțare crește, prevalând fondurile de capital de risc (*Venture capital*), business angels (*BAs*), crowdfunding, acceleratoare, granturi, fonduri și programe naționale și internaționale, ș.a. forme de finanțare participativă.

Pentru majoritatea antreprenorilor la început de drum, le este dificil să identifice cele mai potrivite surse de finanțare pentru afacerea lor. Selectarea celei mai bune opțiuni de selectare este extrem de importantă, nu doar pentru întreprinderea nou înființată și antreprenorul, ci și pentru toate părțile interesate implicate. Deseori însă cea mai bună sursă de finanțare pentru o nouă afacere este o combinație din diverse surse.

Deși antreprenorii au avut tendința de a accesa surse "tradiționale" de finanțare, în prezent, ei pot să-și sincronizeze și să-și personalizeze în mod creativ și strategic colectarea de fonduri, abordând diferite surse de finanțare în diferite momente.

Referințe:

1. Adhikary, B., Kuma, K., Kenji, H. (2018). *Crowdfunding: Lessons from Japan's Approach*, Springer, 99 p. ISBN: 978-981-1315-21-3
2. Burns, Paul (2016), *Entrepreneurship and small business: start-up, growth and maturity / Description: Fourth edition*. New York : Palgrave Macmillan. 584 p.
3. Collewaert, Veroniek. 2012. Angel investors' and entrepreneurs' intentions to exit their ventures: A conflict perspective. *Entrepreneurship Theory and Practice* 36: 753–79. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6520.2011.00456>
4. Ghenea, Marius, (2014). *Antreprenoriat, Drumul de la Idei către Oportunități și Succes în Afaceri*, 334 p. ISBN: 978-973-127-516-1
5. Gompers, P., Kaplan S., Mukharlyamov, V. (2016). What do private equity firms say they do?, *Journal of Financial Economics*, Volume 121, Issue 3, pp. 449-476, <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2016.06.003>
6. Kim, B.; Kim, H.; Jeon, Y. Critical success factors of a design startup business. *Sustainability* 2018, 10, 2981. <https://doi.org/10.3390/su10092981>
7. Jooris Lorenzo (2021), *Riding The Waves Of Business As An Entrepreneur: The How-To*, <https://www.entrepreneur.com/en-ae/starting-a-business/riding-the-waves-of-business-as-an-entrepreneur-the-how-to/372058> (accesat 02.03.2023)
8. Picken, Joseph C. (2017), From startup to scalable enterprise: Laying the foundation. *Business Horizons* 60: 587–95. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2017.05.002>
9. Piñeiro, Fabio, Janaina Mendes Oliveira, Anderson Cougo Cruz, and Tiago Zardin Patias. 2017. Business models on startups: A multicase study. *Revista de Administração da UFSM* 10: 792. <https://doi.org/10.5902/1983465929161>
10. Pupkevicius Martynas, (2023) What Percentage of Startups Fail: Stats and Facts for 2023, <https://moneyzine.com/startup-resources/what-percentage-of-startups-fail/>

11. Sfetcu, Nicolae, (2021), Cum sa devii antreprenor, MultiMedia Publishing, 434 p. ISBN: 9786060335153
12. Skawinska, E., Zalewski, R. (2020), Success Factors of Startups in the EU—A Comparative Study. Sustainability 12: 8200. <https://doi.org/10.3390/su12198200>
13. Thiel, P., & Masters, B. (2014). Zero to one: Notes on startups, or how to build the future. Currency. <https://morfene.com/021.pdf>

DIGITAL TRANSFORMATION OF BUSINESS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT¹

TRANSFORMAREA DIGITALĂ A BUSINESSULUI ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII SUSTENABILE

CZU: 334:004:502.131.1

Rina TURCAN²

Universitatea Tehnică a Moldovei

Iuliu ȚURCAN³

Universitatea Tehnică a Moldovei

ABSTRACT. *The actuality of the topic of this article is indisputable in the context of the digital era in which we live and which is characterized by intense rhythms of the development of information technologies. The digital transformation of business is a process that requires radical changes in the business environment and in the strategies of companies. In this context, companies that do not follow the course of digital business transformation will not stand up to the competition and will have to go out of business. Data on spending on digital transformation technologies and services worldwide and the evolution of the size of the big data analytics market worldwide were used as statistical data. The article also uses the results of the survey performed in the framework of the Erasmus+ CONNECT project in order to assess the importance of know-how in communication and information technologies for entrepreneurship. Following the analysis of the research of other specialists in the field, the article argues the main advantages of web analytics technologies for entrepreneurial activity and the directions of the impact of digital technologies used in business in ensuring the sustainable development of the economy.*

Keywords: *digital technologies, entrepreneurship, marketing, data analytics, sustainable development, resources.*

REZUMAT. *Actualitatea tematicii acestui articol este indiscutabilă în contextul erei digitale în care noi trăim și care se caracterizează prin ritmuri intense de dezvoltare a tehnologiilor informaționale. Transformarea digitală a businessului este un proces care impune schimbări radicale în mediul de afaceri și în strategiile companiilor. În acest context, companiile care nu vor merge pe calea transformărilor digitale a afacerilor sale, nu vor ține piept concurenței și vor fi nevoiți să renunțe la activitatea sa. În calitate de date statistice au fost utilizate datele privind cheltuielile pentru tehnologiile și serviciile de transformare digitală la nivel mondial și evoluția dimensiunii pieței de analiză big data la nivel mondial. Totodată în articol sunt utilizate rezultatele sondajului care a fost efectuat în cadrul proiectului Erasmus+ CONNECT în vederea aprecierii cât de importante sunt cunoștințele în domeniul tehnologiilor de comunicare și informare pentru antreprenoriat. În urma analizei cercetărilor altor specialiști în domeniu în articol sunt argumentate principalele avantaje pe care le oferă tehnologiile de web analytics pentru activitatea antreprenorială și direcțiile de impact a tehnologiilor digitale utilizate în business în asigurarea dezvoltării sustenabile a economiei.*

Cuvinte-cheie: *tehnologiile digitale, antreprenoriat, marketing, data analytics, dezvoltarea sustenabilă, resurse.*

Introduction. Digital transformation of business in the context of sustainable development is a research direction of increasing interest and a global priority. Depending on how it is implemented and managed, the digitisation of business can have both positive and negative effects.

¹ The research was conducted within the Erasmus+ Project „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”, reference number: 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP.

² Rina TURCAN, Conf. Univ., Dr., Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova <https://orcid.org/0000-0002-6001-2025>, rina.turcan@emin.utm.md

³ Iuliu ȚURCAN, Conf. Univ., Dr., Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova, <https://orcid.org/0000-0002-2930-6682>, iuliu.turcan@emin.utm.md

Firstly, the digital transformation of business can reduce the time and effort required to perform routine tasks such as managing data or tracking sales. More in-depth information and analysis are now available worldwide, as digitization enables more accurate collection and analysis of data and consumer behavior, so companies can make more informed decisions. There is a clear trend to develop and improve communication through digital channels so that companies can communicate more effectively with customers and employees and better manage their needs and problems.

On the other hand, sceptics are increasingly raising the negative aspects of digitization, which changes the traditional way of life and creates certain risks. In some cases, there is an obvious dependence on technology and if the technology infrastructure is not well managed or secure, digitisation can lead to over-reliance on technology and bring security risks, including data vulnerabilities and the possibility of being targeted by cyber-attacks. Certainly the implementation of digital tools is linked to high implementation costs, especially if significant investments have to be made in the infrastructure or in the training of its employees.

Overall, digitisation can bring many benefits to businesses, but it is important to manage it carefully to minimise risks and maximise benefits.

1. Date and methodology

The digital transformation of business is affecting businesses in all sectors, directly contributing to breaking down barriers between people, businesses and things. Organisations tend to integrate digital technologies to transform processes, hire talent and implement new business models to withstand competition and digital transformation (Schwertner K.,2017).

Although there is a lot of talk about the digitisation process these days, some studies confirm the lack of a globally unified definition of the concepts of digitisation, digital transformation, and inconsistencies in the existing literature. At the same time, researchers cite insufficient literature on the transformational effects of digital technologies on different aspects of the firm, and in particular considering their specific impact for different industries (Morakanyane, R., Grace, A., and O'Reilly, Ph., 2017). Another deficiency in this area of study would be the lack of a clear definition of digital transformation and business models, a constructive approach to how to digitally transform business models by phases and by groups of tools (Schallmo, D., Williams Ch. and Boardman, L., 2017).

Digital technologies are the key driver of innovation and change in business models, enabling new ways of creating value. Changes in business models as a result of digitisation can be classified into three broad categories (Feng, L., 2022):

- automation - refers to when a business uses digital technologies to automate or improve existing activities and processes;
- extension - illustrates where a firm uses digital technologies to support new ways of doing business;
- transformation - refers to cases where digital technologies are used to enable new ways of doing business to replace traditional ones;

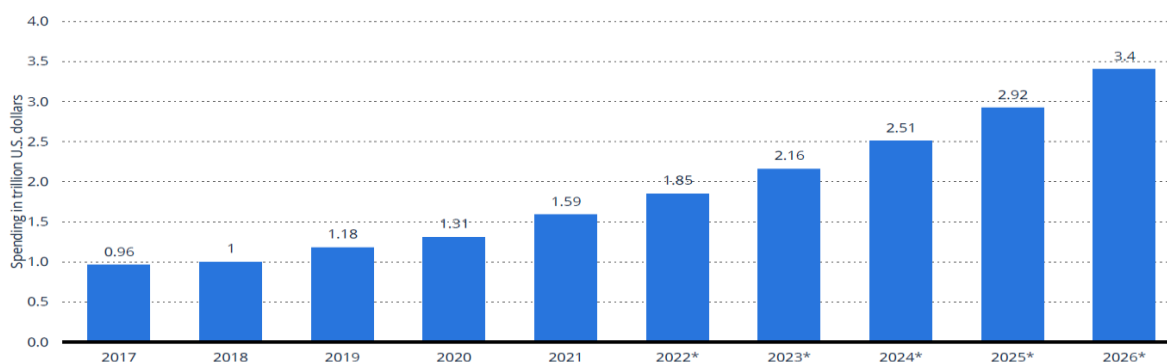

Fig.1. Evolution of the spending on digital transformation technologies and services worldwide from 2017 to 2026

Source: Big data: digital & trends, available on <https://www.statista.com/>

Taking into account that nowadays there is more and more talk about the digitization of business and the impact of this digitization in the context of ensuring sustainable development, only a few statistical data confirming the above are analysed, thus supporting the opinions of researchers and business representatives.

Figure 1 reflects the evolution of spending on digital transformation technologies and services worldwide .

Spending on digital transformation technologies and services worldwide between 2017 and 2021 increased from USD 0.96 trillion to USD 1.59 trillion. According to STATISTA's forecast, spending on digital transformation technologies and services is expected to grow intensively in the coming years, so that in 2026 this indicator will reach USD 3.4 trillion, which is 2.14 times the actual level in 2021.

Such a significant increase in spending on digital transformation technologies and services globally is due to the positive impact and multiple benefits of their use in business.

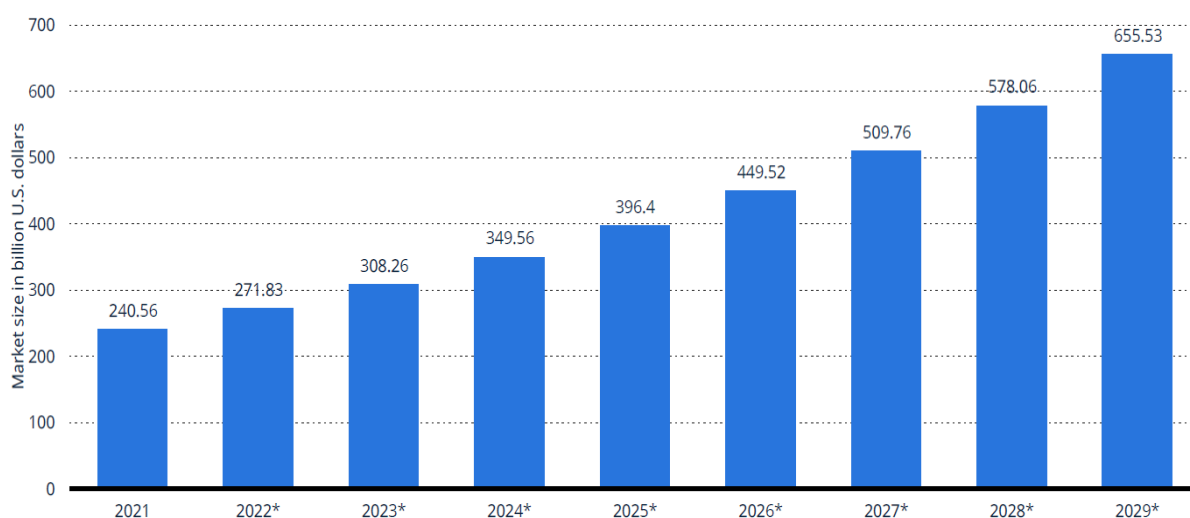

Fig.2. Evolution of the size of the big data analytics market worldwide from 2021 to 2029

Source: *Big data: digital & trends*, available on <https://www.statista.com/>

With the increase in spending on digital transformation technologies and services worldwide, the size of the big data analytics market is growing. Figure 2 reflects the evolution of the size of the big data analytics market worldwide from 2021 to 2029, so for the year 2021 the actual level of the indicator is used, and for the following years the data are forecast by STATISTA by applying economic models.

Given the fast pace of development of information technologies, it is not surprising that the size of the big data analytics market worldwide is expected to grow from USD 240.56 billion to USD 655.53 billion in the near future, a 2.72-fold increase over the next 8 years.

Although the volume of data is growing massively the digital revolution in the information society, the use of Big Data an important challenge , but the use of big data, is accessible only to the largest companies, being an effective tool for market research, customer loyalty and predicting consumer behavior (Fernández-Rovira C., Valdés J., BortolóG., Nicolas R., 2021).

Although global trends confirm a positive development with high rates of the size of the big data analytics market worldwide, of the spending on digital transformation technologies and services worldwide and the social media analytics market size worldwide, it is interesting to consult the business representatives' opinion in this regard. The figure below reflects the distribution of the answers of business representatives from the Republic of Moldova obtained from the survey that was conducted in the framework of the Erasmus+ CONNECT project to the question: “How important is knowledge in communication and information technologies for entrepreneurship?”

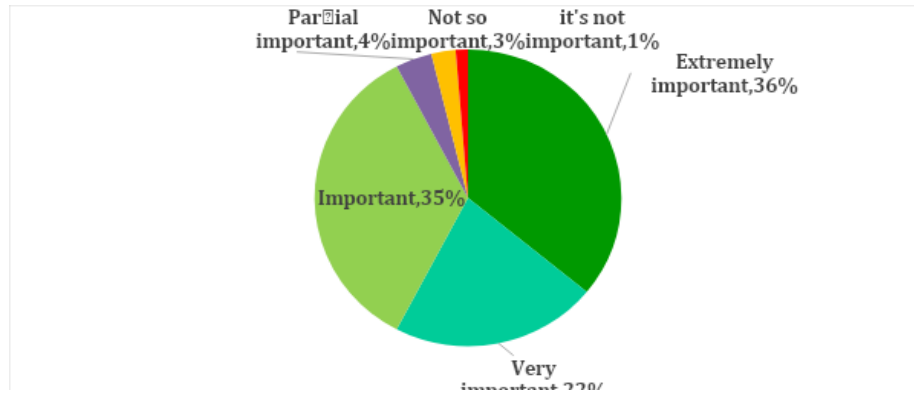

Fig.3. The structure of the companies' answers to the question: „How important is knowledge in communication and information technologies for entrepreneurship?”

Source: Elaborated by the authors based on the results of the survey performed within the Erasmus+ Project CONNECT

As confirmed by the answers of the representatives of the business environment in the Republic of Moldova the knowledges in communication and information technologies are extremely important, very important and important for entrepreneurship, which was confirmed by 92.31% of the respondents. At the same time it should be mentioned that only 1.28% of respondents considered the knowledges in communication and information technologies as not important for entrepreneurship.

Given the relatively low level of digitization of business in developing countries such as the Republic of Moldova, it can be assumed that the business environment in developed countries will appreciate even more the importance of the knowledges in communication and information technologies for entrepreneurship.

2. Discussions and results

Web analytics technologies are important and extremely useful in studying the market and understanding online user behaviour. These technologies collect and analyse data about visitors to a website, such as information about their browsing behaviour, their activity on the website, their geographical location and more. By using these technologies, important information about the target market and existing or potential customers can be obtained, which can help develop marketing and sales strategies.

More research in the field focuses on the fragmentation between descriptive technologies, common platforms and ecosystems and new generic technologies and their impact on industries, identifying areas of business and process transformation (Vaska S, Massaro M, Bagarotto E. and Dal M., 2021).

The main advantages offered by web analytics technologies especially in the field of marketing research and market research are presented in the figure below:

Fig.4. The main advantages of web analytics technologies for entrepreneurship

Source: Elaborated by authors

Overall, web analytics technologies are an important way to understand the market and improve website and business performance. The biggest positive effect of using web analytics technologies for entrepreneurial activity is to use them in marketing campaigns.

Data collected through web analytics technologies can be used to segment target audiences based on criteria such as geographic location, browsing behaviour or interests. Primarily, these techniques allow the identification of users' needs and preferences, so that data collected through web analytics technologies can be used to better understand what users are looking for on the respective website and what interests them most. Analysis of keywords searched for on your website and search engines can provide important insights into users' needs and interests and help develop more relevant and targeted content.

Web analytics technologies allow you to monitor website traffic, so data collected through web analytics technologies can be used to track traffic to your website and identify sources of traffic. Data collected through web analytics technologies can be used to identify user problems and improve the user experience on your website.

Another important direction in fierce competition is that web analytics technologies monitor the competition. Data collected through web analytics technologies can be used to monitor and evaluate competitors and identify business opportunities, as well as to personalise the user experience by offering content and services relevant to their interests and needs. Web analytics technologies can also be used to identify user abandonment points and develop strategies to improve conversions and conversion rates.

In conclusion, web analytics technologies offer a variety of tools for studying the market and improving the user experience, which can contribute significantly to the development and improvement of entrepreneurial activity.

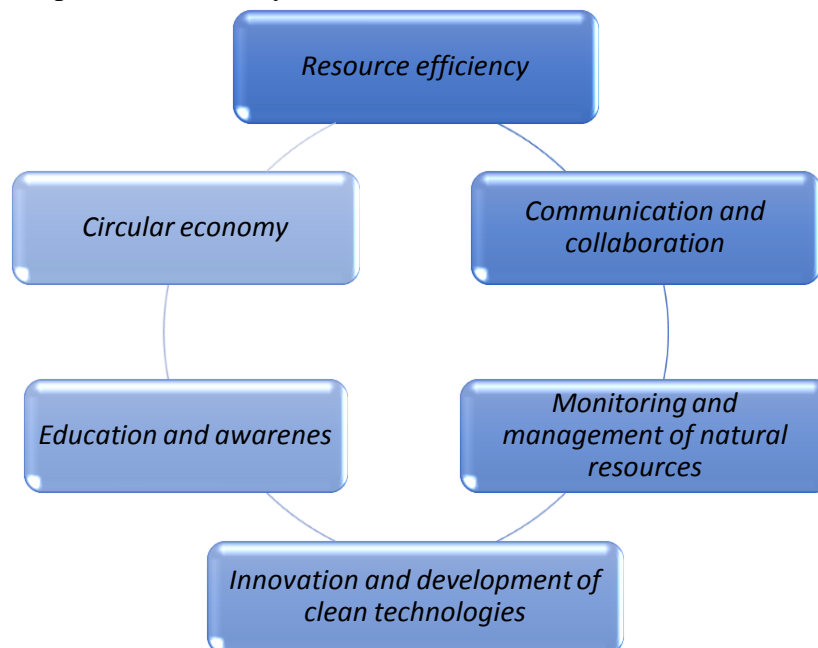

Fig.5. Directions of impact of digital technologies used in business in ensuring sustainable development of the economy

Source: Elaborated by authors

There is a strong link between digital technologies and sustainable development, as digital technologies can be used to support sustainable development goals in a variety of ways.

It is clear that digital technologies can be used to improve the efficiency of resource use, such as energy, water, food and other resources. For example, energy monitoring sensors can be used to identify sources of energy use and identify areas where energy consumption can be reduced. Digital

technologies allow people to communicate and collaborate much more effectively than without them. The situation we faced in the type of COVID-19 pandemic demonstrated that the most effective educational institutions and business representatives were those who quickly oriented and implemented multiple digital technologies and platforms to see their communication and processes through. In the experience of educational institutions, the need for digital transformation was well felt. One of the higher education institutions in the Republic of Moldova that successfully coped with the restrictions related to the COVID pandemic was the Technical University of Moldova, which managed to quickly adapt its mode of operation to ensure the continuity of its activities and to accompany its students in the process of study in an efficient way. (Turcanu, D., Siminiuc, R., Bostan, V., 2020).

On the other hand, digital technologies contribute to tackling global problems such as climate change and environmental degradation by connecting people and sharing knowledge and resources.

An important moment in the context of ensuring sustainable development is the effective monitoring and management of natural resources. Digital technologies such as drones and sensors can be used to monitor natural resources such as forests, waters and soils. They can help to identify problems such as illegal deforestation and pollution and to implement natural resource management measures.

Clearly, digital technologies contribute to innovation and development of clean technologies. In this context it can be concluded that digital technologies can be used to develop new clean technologies and to improve existing ones. For example, artificial intelligence can be used to optimise production processes, thereby reducing energy consumption and greenhouse gas emissions. Digital technologies can also be used to reduce greenhouse gas emissions, monitor and improve public transport infrastructure, including electric trains and buses.

In the field of education and awareness, digital technologies can be used to educate and raise awareness on environmental and sustainable development issues. They can help to develop training and education programmes, as well as to share information and knowledge through social networks and other digital platforms.

And, last but not least, digital technologies can be used to support the circular economy by monitoring and managing waste and other resources efficiently. For example, sensors can be used to monitor the fill levels of waste containers and guide their transport to recycling centres.

Conclusions

Digital technologies thus play an important role in promoting sustainable development and addressing global issues such as climate change, environmental degradation and waste. The use of these technologies can increase the efficiency and sustainability of resource use, improve transparency and collaboration, help develop clean and innovative technologies, and educate and raise awareness of environmental and sustainable development issues.

From the research it can be concluded that it is important for companies to consider both the advantages and disadvantages of digitisation before implementing it and work to maximise the benefits and minimise the risks. Overall, digital technologies can be used to support sustainable development goals by improving efficiency and sustainability of resource use, increasing transparency and collaboration, and developing new clean and innovative technologies.

The research was conducted within the Erasmus+ Project „Connecting universities-industry through smart entrepreneurial cooperation & competitive intelligence of students in MD, GE and AM (CONNECT)”, reference number: 617393-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-JP.

References:

1. Feng, L. (2022). The digital transformation of business models in the creative industries: A holistic framework and emerging trends. *Tehnovation*, Volumes 92–93, April–May 2020, 102012, <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2017.12.004>
2. Fernández-Rovira C., Valdés J., Bortoló G., Nicolas R. (2021). The digital transformation of business. Towards the datafication of the relationship with customers, *The digital*

- transformation of business. Towards the datafication of the relationship with customers, Volume 162, January 2021, 120339, <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120339>
3. Morakanyane, R., Grace, A., and O'Reilly, Ph. (2017). Conceptualizing digital transformation in business organizations: a systematic review of literature. BLED 2017 Proceedings, 21, available on <https://aisel.aisnet.org/bled2017/21>
 4. Schallmo, D., Williams Ch. and Boardman, L. (2017). Digital transformation of business models - best practice, enablers, and roadmap. International Journal of Innovation Management. Vol. 21, No. 8, December, 2017, 1740014, <https://doi.org/10.1142/S136391961740014X>
 5. Schwertner, K. (2017). Digital transformation of business. Trakia Journal of Sciences, Vol. 15, Suppl. 1, pp 388-393, 2017, <https://doi:10.15547/tjs.2017.s.01.065>
 6. Turcanu, D., Siminiuc, R., Bostan, V. (2020). The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Use of Digital Technologies in Ensuring the Efficient e-Learning Process at the Technical University of Moldova, Creative Education, 11, 2116-2132, <https://doi.org/10.4236/ce.2020.1110154>
 7. Vaska S, Massaro M, Bagarotto EM and Dal Mas F (2021). The Digital Transformation of Business Model Innovation: A Structured Literature Review. Front. Psychol. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.539363>
 8. Big data: digital & trends, available on <https://www.statista.com/>

EU-MOLDOVA: ESTABLISHING RELIABLE PARTNERSHIP WITH SHARED COMMON INTERESTS AND GOALS

MULTICULTURALISMUL ȘI CORECTITUDINE POLITICĂ: ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE

MULTICULTURALISM AND POLITICAL CORRECTNESS: THEORETICAL-CONCEPTUAL ASPECTS

CZU: 316.72-054.57 + 316.754.6

Margareta BELTEI¹,
Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT. În acest articol autorul va analiza relația dintre multiculturalismul și corectitudinea politică prin aspecte teoretico-conceptuale, ce se bazează pe aceeași idee și anume pe respect asupra diversității culturale și identității naționale ale omului. Ca teorie politică, multiculturalismul este prezent pe teritoriul unui stat, mai mult de o comunitate culturală, pe baza de valori și practici pe care le împărtășesc membrii săi, iar ca practică politică, corectitudine politică are la baza ideea că oamenii ar trebui să aibă grijă, să nu se exprime sau să acționeze într-un fel în care ar putea să ofenseze, să excludă sau să marginalizeze oameni dezavantajați social sau discriminați. La etapa actuală, în procesul de analiză a identității naționale ale omului, corectitudine politică (CP) este considerată ca o parte componentă strategică a multiculturalismului, deoarece CP atrage atenție la drepturile omului care trebuie respectate și recunoscute la nivel public, iar orice formă de abuz împotriva om, fie în formă fizică, verbală sau psihologică, să fie pedepsit și tras la răspundere conform normelor legislative internaționale ale Cartei ONU.

Cuvinte cheie: multiculturalism, corectitudine politică (CP), diversitate culturală, societate multiculturală, multireligios, multiethnic, feminism, drepturile omului.

ABSTRACT. In this article the author will analyze the relationship between multiculturalism and political correctness through theoretical-conceptual aspects, which are based on the same idea, namely on respect for cultural diversity and the national identity of man. As a political theory, multiculturalism is present on the territory of a state, more than a cultural community, based on the values and practices that its members share, and as a political practice, political correctness is based on the idea that people should care, not to express or act in a way that could offend, exclude or marginalize socially disadvantaged or discriminated people. At the current stage, in the process of analyzing the national identity of man, political correctness (CP) is considered as a strategic component of multiculturalism, because CP draws attention to human rights that must be respected and recognized publicly, and any form of abuse against man, whether in physical, verbal or psychological form, to be punished and held accountable according to the international legislative norms of the UN Charter.

Keywords: multiculturalism, political correctness (PC), cultural diversity, multicultural society, multi-religious, multi-ethnic, feminism, human rights.

Relația dintre multiculturalismul și corectitudine politică se bazează pe aceeași idee și anume pe respect asupra diversității culturale și identității naționale ale omului. Ca teorie politică, multiculturalismul este prezent pe teritoriul unui stat, care unește mai mult decât o comunitate culturală (etică, națională, lingvistică, religioasă), pe baza de valori și practici pe care le

¹ Margareta BELTEI, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID:0000-0002-3920-9931, email: margaretabeltei@gmail.com

împărtășesc membrii săi, iar ca practică politică, corectitudine politică are la baza ideea că oamenii ar trebui să aibă grijă să nu se exprime sau să acționeze într-un fel în care ar putea să ofenseze, să excludă sau să marginalizeze oameni dezavantajați social sau discriminați.

La etapa actuală, în procesul de analiză identității naționale a omului, corectitudine politică (CP) este considerată ca o parte componentă strategică a multiculturalismului, deoarece CP atrage atenție la drepturile omului care trebuie respectate și recunoscute la nivel public, iar orice formă de abuz împotriva omului, fie în formă fizică, verbală sau psihologică, să fie pedepsită și trasă la răspundere conform normelor legislative internaționale ale Cartei ONU. Iar multiculturalismul, susține drepturile omului, însă doar că acest termen se concetreză pe drepturile multiculturale la nivel mai complex decât la drepturile omului.

Potrivit cercetătorului maghiar Feischmidt M., termenul multiculturalismul este menit să apere dreptul de existență fiecărei culturi în cadrul unei societăți care prezintă diversitatea culturală și motivul conceperii sale este de a opune strategiilor de omogenizare culturală și identitară a țării, care sunt caracteristice modernității. Esența strategică de omogenizare se asociază cu un aspect tiranic, represiv sau nesatisfăcător și în schimb, la strategiile de heterogenizare și diversitate culturală se pune accent pe diferențiere, recunoaștere, toleranță și acceptare a diversității. [2] Cercetătorul maghiar, explică din punctul său de vedere că din perspectiva multiculturalismului, fiecare cultură are dreptul de a-și păstra propria identitate, iar la nivelul politicii de stat, aceasta se manifestă prin ideea că diversitatea trebuie nu doar tolerată, ci și susținută, iar pe acest fundal se sugerează două direcții de acțiuni politice: prima direcție este transformarea pluralistă a instituțiilor și serviciilor organizaționale naționale și a doua direcție, este crearea de instituții, în care minoritățile etnice își pot păstra moștenirea culturală, fără a-și pierde astfel șansa de egalitate socială. [2]

Cercetătorul român Huzum E., consideră că multiculturalismul se bazează pe ideea unei societăți bune, iar viziuni multiculturaliste despre societatea prosperă și solidară, fiind invocate de fiecare dată pentru a legitima o serie importantă de politici publice. În opinia lui Huzum E., legitimarea unor astfel de politici este scopul fundamental al tuturor gânditorilor multiculturaliști iar printre cele mai tipice dintre aceste politici se numără, spre exemplu, înlăturare de la unele legi cu privire la minoritățile etnice aflate în conflict cu credințele sau practicile lor culturale, reprezentarea minorităților etnice în instituțiile politice ale statului, cunoașterea limbii materne și internaționale la nivel înalt calificativ etc. [3,p.47]

Multiculturalismul, în special multiculturalismul dreptății sociale presupune o politică de *acomodare culturală* în care statul și instituțiile guvernamentale au o obligațiune morală de a crea condiții pentru ca noii veniți, adică imigranții și refugiații, să se simtă ca acasă și nici o minoritate culturală și națională să nu se simtă dezavantajată sau neglijată de către majoritatea culturală autohtonă și către minoritățile etnice, imigranții și refugiații. Însă pe plan opus a acomodării culturale, este asimilaționismul conform căruia statele multiculturaliste trebuie să ducă o politică de omogenizare culturală, că existența unei culturi naționale comune pentru toți este o condiție a unei adevărate coeziuni între membrii acestei societăți. Totuși, teoria asimilaționismului impus de către stat este criticată, mai ales pentru faptul că poate genera conflicte sociale majore.

În strânsă legătură cu noțiunea de multiculturalism se află și corectitudine politică (CP) (political correctness or PC). Analistul britanic, Faist T. consideră corectitudine politică ca un concept la fel de răspândit ca și multiculturalismul deoarece acesta determină mecanismul comportamentului în diverse situații de interacțiune socială și politică. Corectitudine politică constă în norme sau reguli prin care se caută a fi evitate limbajul, comportamentul sau politicile care produc ofense, discriminare sau prejudiciu unor anumite grupuri din societate, de cele mai multe ori minorități. În anumită măsură, discursul și practica politică a corectitudinii politice poate fi privită atât ca precedent, cât și ca parte integrantă a manifestării multiculturalismului. [9]

Conform Dicționarului Merriam – Webster, termenul de corectitudine politică este înlăturare în altă variantă similară în limba engleză, ca politically correct, conform căreia limbajul și practicile care ar putea ofensa sensibilitățile politice cum ar fi în chestiuni de sex sau rasă ar trebui eliminate.

[14]. Iar în American Heritage Dictionary, corectitudine politică, din punct de vedere sociopolitic și unei anumite ideologii, în special cele liberale, se preocupă de promovarea toleranței și evitarea ofenselor în chestiuni de rasă, clasă, gen și orientare sexuală. [13]

O cercetătoare canadiană, Ayim M., a examinat trei factori importanți ai „corectitudinii politice”(CP): și anume, pe banalizarea problemelor reale care sunt atribuite CP; crearea problemelor celor implicați în CP; și caută mărturii mincinoase prin conferirea unui sentiment de legitimitate mișcării de opoziție. Cercetătoarea, de asemenea, a analizat deosebiri dintre argumentele îndreptate către conținutul ideologic CP și metodologia CP. Argumentele îndreptate către conținutul ideologic CP sunt împărțite în argumente amenințătoare la adresa libertății de exprimare; argumente amenințătoare la adresa libertății intelectuale și academice și argumentul care duce la degradare valorilor umane. Iar argumentele îndreptate către metodologia CP sunt împărțite în argumentul că CP comite chiar relele pe care le abordează și le folosește mijloace nedrepte pentru a-și obține propriile interese, la care discursuri rasiste și sexiste în mediile educaționale trebuie limitate și pedepsite, reducerea influențelor toxice politicilor care promovează victimizarea grupurile oprimate. Înseamnă că corectitudine politică nu este doar corectă, ci și obligatorie din punct de vedere moral pentru societate multiculturală. [5]

Cercetătorul britanic, Ellis F, explică că prima utilizare a termenului de corectitudine politică se datează în perioada anilor 1895-1921, când Lenin încerca să atingă două obiective: primul obiectiv, să și asigure puterea asupra semenilor săi revoluționari și al doilea obiectiv, după anul 1917, de a consolida controlul partidului bolșevic asupra noului stat sovietic.[7]

Analistă american Epstein B, consideră că CP, în Partidul Comunist, „corectitudine leninistă”, însă din nefericire, tendința de a folosi ideologia ca armă împotriva celorlalți din aceeași mișcare nu s-a limitat la comuniști sau alți marxist-leniniști. Practic, fiecare sector al mișcării radicale a fost depășit de această dinamică la sfârșitul anilor '60 a sec XX-lea. În mișcarea anti-război, CP este folosit ca un instrument folosit de activiștii conduși în cea mai mare parte bărbați heterosexuali de rasă albă să-i înfrângă pe alți activiști, deseori femei de rasă și de orientări sexuale diferite, considerând CP ca o linie politică superioară. [8]

Un alt cercetător britanic, Lind B, menționează că acest termen CP, era descris ca un termen umoristic, dar conține caracteristicile negative, deoarece această mișcare ideologică a luat viața a zeci de milioane de oameni din Europa, Rusia, China, chiar și întreaga lume din perioada sec XX-lea în două Războaie Mondiale, și anume prin epurare etnică în masă, colonizare forțată a teritoriilor și populațiile băștinașe prin omorâre, deportări ilegale și masive în masă, torturi, experimente chimice și nocive, distrugere și diminuarea culturii băștinașe înlocuind-o cu o altă cultură fabricată, ca proiect de propagandă și inventarea surselor istorice false identității naționale și lingvistice băștinașe cu alta.[11] Lind B., explică motivul descrierii CP, ca termen negativ și dușman al drepturilor omului, care are legătură cu un alt termen non-democratic și anume marxismul cultural. Dacă observăm din punct de vedere analitic și istoric, putem constata că corectitudine politică este marxism cultural deoarece marxismul este prezentă termenii economiei lui Karl Marx, care mai apoi fiind transformat în termenii culturali și apărut la anii Primului Război Mondial. La baza corectitudinii politice și marxismului clasic, stau următoarele similarități :

- în primul rând, ambii termeni, corectitudine politică și marxismul clasic sunt ideologii totalitare care tind să diminueze gândirea rațională și creativă a omului.

- în al doilea rând, marxismul cultural al corectitudinii politice, ca și marxismul economic, are o a istorie unică deoarece, dacă marxismul economic spune că toată istoria este determinată de proprietatea asupra mijloacelor de producție, atunci marxismul cultural și corectitudinea politică, este determinată de putere, prin care grupurile definite în termenii de rasă, de sex sau de apartenență de afiliere politică totalitară etc., au puterea asupra cărora alte grupuri considerate indezirabile.

- În al treilea rând, la fel ca în marxismul economic clasic, anumite grupuri, precum muncitorii și țărani, sînt poziționați printre clase mai bune și mai privilegiate, iar în cazul burgheziei, intelectuali naționali și proprietari de pământ ca moșierii și arendașii, sunt considerate o

clasă rea și trebuie pedepsite. În marxismul cultural al corectitudinii politice, anumite clase sau grupuri privilegiate ca în cazul feministelor, afro-europeni sau afro-americani, americo-latini, evrei, homosexuali, lesbiene, transexuali, non-ateiști, intelectuali independenți aceste grupuri sunt determinate a fi „victime” și, prin urmare, sunt bune, indiferent de statutul și poziția care le deține. În timp ce, bărbați de apartenență de rasă albă, europene văzuți ca o clasă a răului, devenind astfel echivalentul cu burghezia în marxism economic.

- În al patrulea rând, atât marxismul economic, cât și marxismul cultural se bazează pe expulzare deoarece, când marxiștii clasici, comuniștii, a preluat o țară ca Rusia, au expropriat burghezia și le-au confiscat proprietatea. În mod similar, marxiștii culturali preiau un campus universitar, expropriază prin lucruri precum cotele de admitere. De exemplu când un student din apartenență religioasă musulmană și de apartenență etnică arabă cu calificări superioare i se refuză admiterea la o facultate în favoarea unui creștin european, care nu este la fel de bine calificat, atunci studentul musulman este expulzat.

- Și în sfârșit, ambii termeni, marxismul cultural și marxismul clasic, au o metodă de analiză care oferă automat răspunsurile pe care le doresc, și anume este deconstrucție. Deoarece în esență, deconstrucția preia orice text, îndepărtează orice semnificație și reintroduce orice semnificație dorită, și anume prin crearea unei culturi și identități false și artificiale iar adevărul constă că toată istoria se referă la grupurile care dețin putere asupra altor grupuri. Așadar, între marxismul clasic cu care suntem familiarizați în vechea Uniune Sovietică și marxismul cultural pe care îl vedem din anii 80 până în prezent drept corectitudine politică posibil se aseamănă unul față de altul. [11]

Cu toate acestea, de la sfârșitul anilor 1980 în anii 1990, a avut loc o altă schimbare a abordării termenului corectitudine politică, deși într-o manieră complet diferită de cea utilizată cândva în țările totalitare ex-comuniste. Cercetătorul britanic Hughes G, explică că termenul CP respectiv a intrat în conștiința publicului occidental odată cu deschiderea dezbaterii în Statele Unite ale Americii despre presupusele avantaje și dezavantaje ale corectitudinii politice în lume democratică, care au ajuns rapid de la nivel academic, la nivel spațial public. Iar dezbaterea a avut loc în universități, dar din cauza prevalenței învățământului universitar din societate americană, terminologia corectă a CP din punct de vedere politic și problemele legate de originea sa a devenit un obiect de interes larg în toate instituțiile politice și guvernamentale. [10]

Jurnalistul american, Bernstein R, argumentează într-un mod critic CP drept un fenomen care duce la creșterea nivelului de intoleranță, ce duce o închidere a dezbaterii discursurilor critice libere, la o presiune de a se conforma unui program radical sau riscă să fie acuzat de schimbare retorică în mod sexiste, rasiste și homofobice. Într-un stil jurnalistic, Bernstein a identificat unele dintre domeniile cheie influențate sau modelate de corectitudine politică ca prin acțiune afirmativă, probleme de rasă și gen și ecologism, iar apoi și-a prezentat propria imagine a fenomenului dat: una centrală pentru corectitudine politică, care își are rădăcinile în anii 60, unde societatea occidentală a fost de secole dominată de ceea ce este adesea numit „structura puterii patriarhale europene” sau „o hegemonie patriarhală”. Iar toată lumea, cu excepția bărbaților heterosexuali de rasă albă, a suferit o formă de represiune și i s-a refuzat o voce culturală sau a fost împiedicată să celebreze ceea ce se numește în mod obișnuit „diversitate identității individuale ale omului în general”. [6]

Analistul american, Moller D., susține că corectitudine politică este o încercare de a promova interesele legitime ale anumitor grupuri din sfera publică. Cu toate acestea, acest tip de normă aduce cu sine anumite costuri care nu trebuie neglijate – uneori sub formă de conflict cu alte valori pe care le prețuim, alteori, prin crearea unei schisme interne care ne amenință cu iraționalitatea colectivă. Corectitudine politică generează astfel dileme. În opinia lui Moller D., corectitudine politică este încercarea de a stabili norme de vorbire sau uneori, de comportament, despre care se crede că: protejează grupurile vulnerabile, marginalizate sau victimizate istoric; și care funcționează prin modelarea discursului public, adesea prin inhibarea vorbirii sau a altor forme de semnalizare socială; și că ar trebui să evite insulta și jignirea, un simț scăzut al stimei de sine jignind sensibilitatea unor astfel de grupuri sau a aliaților lor. [12]

Corectitudine politică este puternic promovată, în mod special prin intermediul mass-mediei, deși mai puțin întâlnite în țările post-sovietice, unde tradiția religioasă sunt destul de influente. Corectitudine politică începe să apară deseori ca un tip de cenzură foarte puternică, atentând la libertatea exprimării. Orice declarație, care este la limită, chiar și spusă în glumă, poate deveni un pretext pentru neplăceri, concedieri și chiar ostracizări sociale. Corectitudine politică este percepută deseori ca un fel de practică, un tip de comportament, în cadrul căruia oamenilor li se interzice să folosească cuvinte sau expresii specifice pe care anumite grupuri de oameni le pot considera ofensatoare.

Adeptii corectitudinii politice române ca Țurcan G., și Farcaș A-D., au propus diverse cuvinte și expresii noi, diferite substitute pentru a numi reprezentanții unei minorități.[4][1] Aceste propuneri lexicale se manifestă uneori prin apariția de termeni ciudați, cum ar fi „operator ecologic” în loc de „măturător”. Sub influența ideii de corectitudine politică, cuvintele și expresiile care erau folosite în mod obișnuit acum câțiva ani, sau luni, devin inadecvate, grosolane și controversate. Este de așteptat ca o persoană modernă, într-o societate democratică ar trebui să evite cuvintele și expresiile care pot jigni sau umili pe alții. Dar uneori, în loc să rezolve probleme reale, oamenii pur și simplu schimbă termenii. De asemenea, o atenție deosebită, este pusă pe cuvintele utilizate pentru o anumită minoritate poate să aibă un efect invers, accentuând statutul acestora ca fiind special sau slab. Aceasta poate împiedica depășirea cu adevărat a prejudecăților, rasismului, etc. Iar simpla schimbare a cuvintelor nu va îmbunătăți relațiile dintre diferite grupuri de oameni. Corectitudine politică încearcă să se fundamenteze pe cultura unei supravegheri totale. Iar tot ceea ce contravine dogmei multiculturalismului este condamnat de reprezentanții unor anumite grupuri agresive. Ca urmare, în unele țări polarizarea societății devine mai puternice ca niciodată.[4]

În concluzie putem constata că multiculturalismul, ca o idee frumoasă despre coexistența armonioasă a culturilor diferite în cadrul aceleiași societăți, a adus în ultimul timp multe dezamăgiri, mai ales populațiilor indigene sau autohtone, inclusiv prin intermediul corectitudinii politice. La rândul ei, corectitudine politică se manifestă tot mai des caracteristicile totalitariste, care încearcă să controleze nu doar comportamentul și exprimarea, dar, uneori, chiar gândurile indivizilor. În sine, sintagma „corectitudine politică” este una frumoasă și inspiră optimism însă trebuie curățată pe parcursul conținutului de elemente de totalitarism și de exagerări unor cuvinte. Pentru soluționarea problemelor cu care se confruntă multiculturalismul, se impune obligativitatea cursurilor de integrare socio-culturală pentru imigranți, iar existența unei educații comune și a unui curriculum multicultural, care face culturile tuturor grupurilor culturale familiare pentru toți membrii unei societăți, sunt necesare pentru creșterea și extinderea înțelegerii și a respectului reciproc. Multiculturalismul și corectitudine politică apare ca o soluție pentru problemele societăților moderne și trebuie să rămână ca soluție strategică și nu ca un obstacol al dezvoltării bunăstării omului. Relațiile dintre multiculturalism și corectitudine politică se descrie că acești doi termeni determină mecanismul comportamentului în diverse situații de interacțiune socială și politică. A doua corelație dintre doi termeni este menținerea echilibrului prin luarea unor măsuri urgente, responsabile și transparente public. Dacă corectitudine politică cere căutarea unor soluții, de a fi evitate limbajul, comportamentul sau politicile care produc ofense, discriminare sau prejudecii unor grupuri din societate, de cele mai multe ori minorității etnice, imigranții și refugiații, iar multiculturalismul cere din partea instituțiilor de stat, regional și global, unde imigranții trebuie să fie ajutați nu doar să își păstreze propria cultură, ci și să ajute să se interacționeze ușor ca membru unor societăți, cu scopul de a nu fi izolați social sau discriminați din motive indirecte sau directe diferențelor culturale și identității naționale ale omului. A treia corelație este că acești doi termeni vin cu o apelare către liderii din occident, să nu facă jocul birocratic, populiste, în formă selectivă a taberelor sau căutarea propriile interese naționale radicale sau de partid, în anumită măsură, discursul și practica politică a corectitudinii politice poate fi observat atât ca strategie utilă, cât și ca parte integrantă a manifestării multiculturalismului și anume de a asigura ca populația autohtonă să nu se simtă neglijați și discriminați în favoarea imigranților, refugiaților și minorității etnice și viceversa, iar acordarea de suport și atenție identității culturale nu doar celor veniți în țara gazdă, ci și a celor care îi primesc din țara gazdă.

Bibliografie:

1. Farcaș AD., Corectitudinea politică în societatea multiculturală. În: Jurnal Buletin Științific, seria A, Fascicula Filologie, Editura UT Press, Vol. 28, Nr.1, 2019, p. 367-376. URL:[http://bslr.ubm.ro/files/2019/30.Farcas_Ana_Daniela_\(367-379\)_BSLR_2019_.pdf](http://bslr.ubm.ro/files/2019/30.Farcas_Ana_Daniela_(367-379)_BSLR_2019_.pdf)
2. Feischmidt, M. Multiculturalismul: o nouă perspectivă științifică și politică despre cultură și identitate. <http://altera.adatbank.transindex.ro/pdf/12/002.pdf> (accesat la 07.03.2023).
3. Huzum, E. Ce este multiculturalismul? Idei și valori perene în științele socio-umane. Studii și cercetări, Ana Gugiuman (coord), Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, pp. 45-60. URL: https://www.researchgate.net/publication/286927819_Ce_este_multiculturalismul (accesat la 07.03.2023).
4. Țurcan, G. Multiculturalism și corectitudine politică. In: Teoria și practica administrării publice. 21 mai 2021, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Tipografia Print-Caro, 2021, pp. 183-186. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/141933 (Accessed 07.03.2023).
5. Ayim, M. (1998). Just how correct is political correctness? A critique of the opposition's arguments. Argumentation, Vol 12, Nr.4, pp.445-480. URL : https://www.academia.edu/26877693/Just_how_correct_is_political_correctness_A_critique_of_the_oppositions_arguments (Accessed 07.03.2023).
6. Bernstein, R. (1990, October 28). The rising hegemony of the politically correct. The New York Times. Retrieved from <http://www.nytimes.com/1990/10/28/weekinreview/ideas-trends-the-risinghegemony-of-the-politically-correct.html> (Accessed 07.03.2023).
7. Ellis, F. (2002). Political correctness and the ideological struggle: From Lenin and Mao to Marcuse and Foucault. The Journal of Social, Political, and Economic Studies, Vol.27, Nr.4, pp.409-444. URL: <https://www.scribd.com/document/85827712/Frank-Ellis-Political-Correctness-and-the-Ideological-Struggle-From-Lenin-and-Mao-to-Marcuse-and-Foucault> (Accessed 07.03.2023).
8. Epstein, B. (1992, February 26). 'Political correctness' and identity politics. In These Times, 16-17. URL: <https://www.unz.com/print/InTheseTimes-1992feb26-00016> (Accessed 07.03.2023).
9. Faist, T. The Blind Spot of Multiculturalism: From Heterogeneities to Social (In) Equalities, Bielefeld: COMCAD, 2012. <https://core.ac.uk/download/pdf/15986772.pdf> (accesat 07.03.2023).
10. Hughes, G. Political correctness: a history of semantics and culture. Chichester, UK: Wiley-Blackwell, 2010. URL: <https://www.pdfdrive.com/political-correctness-a-history-of-semantics-and-culture-d18855974.html> \Political Correctness A History of Semantics and Culture (PDFDrive).pdf (Accessed 07.03.2023).
11. Lind, B. (2000, February 5). The origins of political correctness. URL: <http://www.academia.org/the-origins-of-political-correctness/> (Accessed 07.03.2023).
12. Moller, D. Dilemmas of Political Correctness. In: Journal of Practical Ethics. Volume 4, Issue 1, 2016. URL: <https://static1.squarespace.com/static/5f80be5a21d29366e84a124e/t/6064f8089bd4fa0504306e71/1617229832677/Dilemmas+copy.pdf> (accesat 10.03.2023).
13. Politically Correct. (N.D.). In The American Heritage Dictionary of the English language. Houghton Mifflin Company. Retrieved from <http://www.thefreedictionary.com/Political+Correctness> (Accessed 07.03.2023).
14. Politically Correct. (n.d.). In Merriam-Webster dictionary online. Retrieved from <http://www.merriam-webster.com/dictionary/political%20correctness> (Accessed 07.03.2023).

STANDARDELE UE IN DOMENIUL COMBATERII DISCRIMINĂRII

EU STANDARDS IN THE FIELD OF COMBATING DISCRIMINATION

CZU: 341.24:342.7:061.1 UE

Oleg BONTEA¹,
Academia "Ștefan cel Mare" a MAI

ABSTRACT. *The 28 member states of the European Union are subject to its primary laws (treaties), legislation and the jurisprudence of the Court of Justice of the European Communities. The European Union has the power to legislate in those areas of competence transferred by member states through treaties that voluntarily limit their sovereign rights. In this study we aimed to carry out an analysis of the most relevant international instruments that regulate the field of combating discrimination in various fields, namely: the European Union Treaty, the Treaty on the Functioning of the European Union, the Charter of Fundamental Rights of the European Union, Racial Equality Directive, Framework Directive, Revised Equal Treatment Directive, Burden of Proof Directive etc.*

Keywords: *European Union, discrimination, human rights, fundamental freedoms, legislation, international treaties*

REZUMAT. *Cele 28 de state membre ale Uniunii Europene sunt supuse legilor sale primare (tratatele), legislația și jurisprudența Curții de Justiție a Comunităților Europene. Uniunea Europeană are puterea de a legifera în acele domenii de competență transferate de către statele membre prin tratate care limitează în mod voluntar drepturile lor suverane. În acest studiu ne-am propus de a efectua o analiză a celor mai relevante instrumente internaționale care au ca obiect de reglementare domeniul combaterii discriminării în diferite domenii și anume: Tratatul Uniunii Europene, Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, Directiva privind Egalitatea Rasială, Directiva Cadru, Directiva revizuită privind tratamentul egal, Directiva privind Sarcina Probei etc.*

Cuvinte cheie: *Uniunea Europeană, discriminare, drepturile omului, libertăți fundamentale, legislație, tratate internaționale*

Introducere.

Una dintre cele mai importante caracteristici ale sistemului Uniunii Europene (în continuare UE) este faptul că legile sale prevalează asupra dreptului intern în domeniul său de competență. Prin urmare, instanțele naționale sunt obligate să anuleze măsurile interne care sunt incompatibile cu legislația UE într-un anumit domeniu.

Sistemul juridic al UE este caracterizat ca fiind unul „supranațional”. Deși nucleul sistemului UE sunt Comunitățile Europene (în continuare - CE), pilon distinct al UE, pentru motive de comoditate, vom folosi termenii UE și dreptul UE când se referă la toate instrumentele juridice și cazurile discutate aici.

Tratatele UE au fost modificate și completate de numărate ocazii. Schimbarea cea mai drastică în acest sens a fost adoptarea Tratatului de la Lisabona, care a fost semnat la 13 decembrie 2007 și a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. Tratatul de la Lisabona a consolidat documentele de bază ale UE și redenumit Tratatul de instituire a Comunității Europene (TCE), în Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE).

Metode și materiale aplicate. Cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei și doctrinei dreptului precum: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc. La elaborarea acestui studiu au fost folosite materialul juridic prevăzut în legislația UE și instrumentele juridice internaționale în domeniu.

¹ Oleg BONTEA, Academia "Ștefan cel Mare" a MAI, ORCID: 0000-0002-6726-7936, e-mail: obontea@mail.ru

Scopul cercetării. Lucrarea de față are ca scop cercetarea și analiza cadrului normativ al UE în domeniul combaterii discriminării.

Rezultate obținute și discuții.

1. Tratatul privind Uniunea Europeană.

Cel mai reprezentativ text juridic din Tratatul privind Uniunea Europeană în domeniul drepturilor omului și libertăților fundamentale este articolul 6. Dacă este să redăm conținutul acestui articol vom remarca trei aliniate. Vom enumera aceste aliniate prin litere pentru a exclude confuziile de enumerare cu aspectul de cercetare.

a. Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000, astfel cum a fost adaptată la 12 decembrie 2007, la Strasbourg, care are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor.

Dispozițiile cuprinse în Cartă nu extind în niciun fel competențele Uniunii astfel cum sunt definite în tratate.

Drepturile, libertățile și principiile prevăzute în Cartă se interpretează în conformitate cu dispozițiile generale din titlul VII al Cartei privind interpretarea și punerea sa în aplicare și cu luarea în considerare în mod corespunzător a explicațiilor menționate în Cartă, care prevăd izvoarele acestor dispoziții.

b. Uniunea aderă la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Competențele Uniunii, astfel cum sunt definite în tratate, nu sunt modificate de această aderare.

c. Drepturile fundamentale, astfel cum sunt garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și astfel cum rezultă din tradițiile constituționale comune statelor membre, constituie principii generale ale dreptului Uniunii.

Deci, observăm că acest articol este un text juridic tehnic care nu are ca scop de a enumera la modul concret anumite drepturi și libertăți, sau de a proteja la concret împotriva unor abuzuri, ci doar face trimitere la alte tratate sau convenții care se preocupă în mod special de acest domeniu.

Următorul aspect al cercetării se referă la un alt instrument juridic al UE și anume: Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene

2. Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene

În definirea și punerea în aplicare a politicilor și activităților sale, Uniunea va urmări să combată discriminarea pe criterii de sex, origine rasială sau etnică, religie sau credință, dizabilitate, vârstă sau orientare sexuală (**Articolul 10**). Prin acest text juridic se exprimă obiectivele țintă la UE în domeniul combaterii discriminării bazate pe diverse criterii .

În domeniul de aplicare a tratatelor și fără a aduce atingere dispozițiilor speciale pe care le prevede, *se interzice orice discriminare exercitată pe motiv de cetățenie sau naționalitate*. Parlamentul European și Consiliul, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară, pot adopta orice norme în vederea interzicerii acestor discriminări (articolul 18 (fostul articol 12 TCE)).

La **articolul 19 alin. 1** (fostul articol 13 TCE) se prescrie că: fără a aduce atingere celorlalte prevederi ale Tratatelor și în limitele puterilor conferite de acestea Uniunii, Consiliul, acționând în unanimitate, în conformitate cu procedura legislativă specială și în urma obținerii consimțământului Parlamentului European, *poate lua măsurile necesare pentru combaterea discriminării pe criterii de sex, origine rasială sau etnică, religie sau credință, dizabilitate, vârstă sau orientare sexuală*. Acest text juridic are scopul de a specifica competențele practice conferite Consiliului în domeniul combaterii discriminărilor. Totuși la alineatul 2 se precizează că: prin derogare de la alineatul 1, Parlamentul European și Consiliul, acționând în conformitate cu procedura legislativă ordinară, *poate adopta principiile de bază ale măsurilor de stimulare la nivelul Uniunii*, excluzând orice armonizare a legilor și regulamentelor statelor membre, în sprijinul măsurilor adoptate de statele membre pentru a contribui la atingerea obiectivelor menționate la alineatul (1).

Articolul 45 (fostul articol 39 TCE) este destinat scopul de a reglementa *nediscriminarea în câmpul muncii* pe teritoriul UE implicând garantarea liberei circulații a lucrătorilor prescrisă la alin. 1.

Libera circulație implică eliminarea oricărei *discriminări pe motiv de cetățenie* între lucrătorii statelor membre, în ceea ce privește încadrarea în muncă, remunerarea și celelalte condiții de muncă (alin.2).

În fine, se face totuși precizarea de rigoare că: dispozițiile prezentului articol nu se aplică încadrării în administrația publică (alin.4).

Articolul 157 (fostul articol 141 TCE) este axat pe ideea asigurării ”egalității de remunerare între lucrători”. Astfel, la alin.1 se prevede că: fiecare stat membru asigură aplicarea principiului *egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și cei de sex feminin*, pentru aceeași muncă sau pentru o muncă de aceeași valoare.

Articolul 157 vine în final cu o precizare expusă la alin.4 și anume: pentru a asigura în mod concret o deplină egalitate între bărbați și femei în viața profesională, principiul egalității de tratament *nu împiedică un stat membru să mențină sau să adopte măsuri care să prevadă avantaje specifice* menite să faciliteze exercitarea unei activități profesionale de către sexul mai slab reprezentat, să prevină sau să compenseze dezavantaje în cariera profesională.

Având menirea de a se completa și ajusta reciproc, tratatele europene care reglementează statutul juridic, respectiv drepturile și libertățile fundamentale ale resortisanților UE, au fost complimentate destul de reușit prin Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene.

3. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene

La articolul 20 intitulat - **Egalitatea în fața legii** – se statuează acest principiu fundamental al domeniului drepturilor omului prin următoarea formulare: *toate persoanele sunt egale în fața legii*. Fiind o consecvență absolut necesară a principiului egalității între oameni, nediscriminarea apare ca o condiție *sine qua non* al acestui principiu, lucru dezvoltat în următorul articol al Cartei sub următoarea formulare: se interzice discriminarea de orice fel, pe criterii de sex, rasă, culoare, origine etnică sau socială, caracteristici genetice, limbă, religie sau credință, opinii politice sau orice alte opinii, apartenență la o minoritate națională, avere, naștere, dizabilitate, vârstă sau orientare sexuală (**articolul 21 alin.1 – Nediscriminarea**). Dorindu-se să se accentueze indizirabilitatea discriminării de orice fel, și pe orice criterii, totuși Carta specifică la alin.2 al art. 21 **criteriul naționalității**, ca unul ce nu poate fi tolerat. Astfel se specifică că: *în cadrul domeniului de aplicare a Tratatelor și fără a aduce atingere vreuneia dintre prevederile specifice ale acestora, se interzice discriminarea de orice fel pe criterii de naționalitate*.

Un alt text care ne interesează din acest document este **articolul 23 - Egalitatea între bărbați și femei**.

Egalitatea între femei și bărbați trebuie asigurată în toate domeniile, inclusiv în ceea ce privește încadrarea în muncă, munca și remunerarea. Principiul egalității nu exclude menținerea sau adoptarea de măsuri care să prevadă avantaje specifice în favoarea sexului sub-reprezentat.

4. Combaterea discriminării pe motiv de rasă sau origine etnică.

Articolul 19 din **Tratatul privind funcționarea a Uniunii Europene** (în continuarea- TFUE) oferă UE atribuțiile de combatere a discriminării pe motive de sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, vârsta, dizabilitate sau orientare sexuală. Nu oferă drepturi executorii pentru persoanele fizice.

Cu toate acestea, Consiliul a aprobat două directive în temeiul competențelor din articolul 19, care oferă un cadru pentru Statele membre să introducă măsuri interne pentru a elimina discriminarea.

Acestea sunt:

- Directiva Consiliului 2000/43/CE din 29 iunie 2000 (Directiva privind Egalitatea Rasială) de punere în aplicare a principiul egalității de tratament între persoane indiferent de originea rasială sau etnică;

- Directiva Consiliului 2000/78/CE din 27 noiembrie 2000 (Directiva Cadru) stabilirea unui cadru general pentru egalitatea de tratament în privința angajării și ocupării.

A. Directiva privind Egalitatea Rasială

La articolul 1 al acestei directive se arată scopul propriu zis al acestui document și anume:

scopul prezentei directive este *de a stabili un cadru pentru combaterea discriminării pe baza rasei sau originii etnice*, în vederea punerii în aplicare în statele membre a principiului egalității de tratament.

Articolul 2 este destinat însuși conceptului de discriminare. Astfel, la alin. 1 se prevede că în sensul prezentei directive, principiul egalității de tratament înseamnă că nu se face o discriminare directă sau indirectă pe baza rasei sau originii etnice.

Se consideră că are loc o **discriminare directă** atunci când o persoană este tratată mai puțin favorabil decât a fost sau ar fi o altă persoană, într-o situație comparabilă, pe baza rasei sau originii etnice;

Se consideră că are loc o **discriminare indirectă** atunci când o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră pune o persoană, de o anumită rasă sau origine etnică, într-o situație specială dezavantajoasă, în comparație cu alte persoane, în afară de cazul în care acea dispoziție, criteriu sau practică se justifică obiectiv, printr-un scop legitim și dacă mijloacele de atingere a aceluși scop sunt corespunzătoare și necesare.

Hărțuirea se consideră discriminare în sensul primului alineat, dacă are loc un comportament nedorit legat de rasă sau originea etnică, având drept scop sau efect violarea demnității unei persoane sau crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau jignitor. În acest context, conceptul de hărțuire se poate defini în concordanță cu legislația și practicile naționale ale statelor membre.

Instigarea la discriminare față de persoane pe baza rasei sau a originii etnice se consideră a fi discriminare în sensul primului alineat.

Conceptul de **acțiune pozitivă** este dezvoltat la articolul 5 din Directivă. Se precizează că: în vederea punerii în practică a egalității depline, principiul egalității de tratament nu trebuie să împiedice un stat membru să mențină și să adopte măsuri specifice pentru prevenirea sau compensarea dezavantajelor legate de rasă sau origine etnică.

Sarcina probei în situația unei discriminări a fost reglementată la **articolul 8 al Directivei**. Se prescrie că: statele membre iau măsurile care sunt necesare, în conformitate cu sistemele lor judiciare, pentru ca, atunci când, o persoană se consideră neîndreptățită prin nerespectarea principiului egalității de tratament, prezintă în fața unei autorități sau a altei instanțe judecătorești competente fapte pe baza cărora se poate prezuma că a avut loc o discriminare directă sau indirectă, *pârâtul să fie obligat să dovedească faptul că nu a avut loc o încălcare a principiului egalității de tratament*.

Articolul 9 din Directivă include prevederea privind **protecția împotriva represaliilor**. Statele membre introduc în sistemul lor juridic intern măsurile necesare pentru protecția persoanelor față de orice tratament nefavorabil sau consecință nefavorabilă ca reacție la o plângere sau la o acțiune în justiție care au ca scop respectarea principiului egalității de tratament.

B. Directiva Cadru privind stabilirea unui cadru general pentru egalitatea de tratament în privința angajării și ocupării.

Obiectivul Directivei Cadru este specificat la articolul 1 în următoarea formulare: prezenta directivă are ca obiectiv *stabilirea unui cadru general de combatere a discriminării pe motive de apartenență religioasă sau convingeri, handicap, vârstă sau orientare sexuală, în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, în vederea punerii în aplicare, în statele membre, a principiului egalității de tratament*.

Articolul 2 alin.1 definește **conceptul de discriminare**. În sensul prezentei directive, prin principiul egalității de tratament se înțelege absența oricărei discriminări directe sau indirecte, bazate pe unul din motivele menționate la articolul 1.

În sensul alineatului 1: o **discriminare directă** se produce atunci când o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil decât este, a fost sau va fi tratată într-o situație asemănătoare o altă persoană, pe baza unuia dintre motivele menționate la articolul 1; o **discriminare indirectă** se produce atunci când o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră poate avea drept consecință un dezavantaj special pentru persoane de o anumită religie sau cu anumite convingeri, cu

un anumit handicap, de o anumită vârstă sau de o anumită orientare sexuală, în raport cu altă persoană, cu excepția cazului în care: această dispoziție, acest criteriu sau această practică este obiectiv justificată de un obiectiv legitim, iar mijloacele de realizare a acestui obiectiv nu sunt adecvate și necesare sau în cazul persoanelor cu un anumit handicap, angajatorul sau oricare persoană sau organizație care intră sub incidența prezentei directive, are obligația, în temeiul legislației naționale, să ia măsuri adecvate în conformitate cu principiile prevăzute la articolul 5, cu scopul de a elimina dezavantajele care rezultă din această dispoziție, acest criteriu sau această practică.

Hărțuirea este considerată o formă de discriminare, în sensul alineatului (1), atunci când se manifestă un comportament indezirabil legat de unul din motivele prevăzute la articolul 1, care are ca obiectiv sau ca efect lezarea demnității unei persoane și crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau ofensator. În acest context, noțiunea de hărțuire poate fi definită în conformitate cu legislațiile și practicile naționale ale statelor membre.

Orice comportament constând în a ordona cuiva să practice o discriminare împotriva unor persoane pentru unul din motivele prevăzute în articolul 1 este considerat discriminare în sensul alineatului (1).

Articolul 7 se referă la - acțiunea pozitivă. Pentru a se asigura deplina egalitate în viața profesională, principiul egalității de tratament nu împiedică nici un stat membru să mențină sau să adopte măsuri specifice destinate a preveni sau compensa dezavantajele legate de unul din motivele prevăzute la articolul 1.

În ceea ce privește persoanele cu **handicap**, principiul egalității de tratament nu aduce atingere dreptului statelor membre de a menține sau de a adopta dispoziții privind protecția sănătății și a securității la locul de muncă și nici măsurilor privind crearea sau menținerea de dispoziții sau de facilități în vederea salvagărdării sau încurajării integrării acestora în câmpul muncii.

Articolul 11 – Victimizarea – remarcă că statele membre introduc în sistemul lor juridic intern măsurile necesare pentru protecția lucrătorilor împotriva concedierii sau a oricărui alt tratament defavorabil din partea angajatorului aplicat ca reacție la o reclamație formulată la nivel de întreprindere sau la o acțiune în justiție vizând respectarea principiului egalității de tratament.

5. Discriminarea pe motiv de sex

Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind aplicarea aplicării principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă.

Articolul 1 specifică că **scopul** acestei directive este să garanteze punerea în aplicare de către Statele membre a principiului șanselor egale și al egalității de tratament între femei și bărbați în materie de accesul la muncă, inclusiv promovare și formarea profesională, condițiile de muncă, inclusiv și condițiile prevăzute în alineatul 2, securitatea socială. Acest principiu este principiul tratamentului egal. Statele membre țin cont în mod activ de obiectivul egalității între bărbați și femei la elaborarea și punerea în aplicare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative, a politicilor și activităților în domeniile prevăzute la alineatul 1.

Articolul 2 dezvoltă cele menționate la art.1 stipulând că: în sensul următoarelor dispoziții, principiul egalității de tratament presupune inexistența oricărei discriminări pe criterii de sex, legată direct sau indirect, în special de starea civilă sau familială.

În sensul prezentei directive, prin termenii de mai jos se înțelege:

- **discriminare directă**: situația în care o persoană este tratată mai puțin favorabil, pe criterii de sex, decât este, a fost sau ar fi tratată altă persoană într-o situație comparabilă;

- **discriminare indirectă**: situația în care o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră ar dezavantaja în special persoanele de un anumit sex în raport cu persoanele de alt sex, cu excepția cazului în care această dispoziție, acest criteriu sau această practică este justificată obiectiv de un scop legitim, iar mijloacele de atingere a acestui scop sunt corespunzătoare și necesare;

- **hărțuire**: situația în care un comportament nedorit determinat de sexul căruia îi aparține o persoană are ca obiect sau ca efect lezarea demnității persoanei în cauză și crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau jignitor; -hărțuire sexuală: situația în care se manifestă un

comportament nedorit cu conotație sexuală, exprimat fizic, verbal sau fără caracter verbal, având ca obiect sau ca efect lezarea demnității unei persoane și, în special, crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau jignitor.

Hărțuirea și hărțuirea sexuală sunt considerate, în sensul prezentei directive, ca fiind acte de discriminare pe criterii de sex și, în consecință, sunt interzise. Respingerea unor asemenea comportamente de către persoana în cauză sau supunerea acesteia la un astfel de comportament nu poate constitui temeiul luării unei decizii care afectează această persoană.

Orice comportament prin care o persoană este obligată să aibă în raport cu alte persoane o conduită discriminatorie pe criterii de sex este considerat discriminare în sensul prezentei directive.

Statele membre pot prevedea, în ceea ce privește accesul la încadrarea în muncă, inclusiv formarea care duce la aceasta, că o diferență de tratament care se bazează pe o caracteristică legată de sex nu constituie discriminare când, dată fiind natura activităților profesionale specifice în cauză sau contextul în care sunt desfășurate, o asemenea caracteristică constituie o cerință profesională veritabilă și determinantă, cu condiția ca obiectivul să fie legitim, iar cerința să fie proporțională.

Prezenta directivă nu aduce atingere dispozițiilor privind protecția femeii, în special în ceea ce privește sarcina și maternitatea. O femeie aflată în concediu de maternitate are dreptul, la încheierea concediului de maternitate, să revină la locul său de muncă sau la un loc de muncă echivalent în condiții care nu sunt mai puțin favorabile și să beneficieze de orice îmbunătățire a condițiilor de muncă la care ar fi avut dreptul în timpul absenței sale. Orice tratament mai puțin favorabil al unei femei legat de sarcină sau de concediul de maternitate, în sensul Directivei 92/85/CEE, constituie discriminare în sensul prezentei directive.

Statele membre pot menține sau adopta măsuri în sensul articolului 141 alineatul (4) din tratat, cu scopul de a asigura egalitatea deplină în practică între bărbați și femei.

Statele membre adoptă, în ordinele lor juridice interne, măsurile necesare prevăzute de legislațiile și practicile lor interne pentru protecția lucrătorilor, inclusiv a reprezentanților acestora, împotriva concedierii sau a oricărui tratament defavorabil din partea angajatorului ca răspuns la o plângere formulată la nivelul întreprinderii sau la orice acțiune în justiție destinată să asigure respectarea principiului egalității de tratament (articolul 7)

6. Sarcina Probei în cazurile de discriminare

Directiva 97/80/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind sarcina probei în cazuri privind discriminarea pe motiv de sex

În sensul art. 4 alin.1 statele membre iau măsurile necesare, în conformitate cu sistemele lor judiciare, pentru ca, în cazurile în care persoanele care se consideră nedreptățite prin nerespectarea principiului egalității de tratament demonstrează, în fața unei instanțe judecătorești sau a altui organ competent, fapte pe baza cărora se poate prezuma existența unei discriminări directe sau indirecte, pârâtul să aibă obligația de a dovedi că nu a avut loc o încălcare a principiului egalității de tratament.

Prezenta directivă nu împiedică statele membre să impună un regim probatoriu mai favorabil reclamantului.

Statele membre pot să nu aplice alineatul 1 procedurilor în cadrul cărora stabilirea faptelor este obligația instanței sau a organismului competent.

Pe lângă Directiva în cauză, UE a adoptat o serie de directive în conformitate cu articolul 157 din TFUE cu privire la discriminarea bazată pe sex la locul de muncă. Dintre acestea menționăm următoarele:

- **Directiva Consiliului 75/171/CEE** se referă la armonizarea legislațiilor statelor membre referitoare la aplicarea principiului egalității de remunerare între bărbați și femei (Directiva privind egalitatea de remunerare).

- **Directiva Consiliului 76/207/CEE** prevede tratament egal în ceea ce privește accesul la locurile de muncă, formarea profesională, promovarea și condițiile de muncă (Directiva privind tratamentul egal).

Directiva Consiliului 79/7/CEE (Directiva privind securitatea socială) necesită punerea în aplicare progresivă a egalității de tratament în ceea ce privește regimurile legale de securitate socială. Directiva Consiliului 86/378/CEE (cum a fost modificată prin Directiva Consiliului 96/97/CEE) prevede egalitatea de tratament în sistemele profesionale de securitate socială. Directiva Consiliului 97/80 CE se referă la sarcina probei în cazurile de discriminare pe motive de sex (Directiva Sarcina Probei). Directivele privind Egalitatea Rasială și Directiva-cadru conțin, de asemenea, prevederi referitoare la sarcina probei în cazurile de discriminare.

Concluzii.

La finele acestui studiu, efectuând o așa-numită la figurat o "radiografie" a legislației UE în domeniul combaterii discriminării ajungem la următoarele concluzii: problematica reglementărilor anti-discriminatorii este una vastă și diversificată, fiind regăsită concomitent în mai multe documente juridice europene; multe dintre aceste reglementări deși se repetă, totuși, conținutul lor este ajustat de-a lungul anilor în sensul armonizării și excluderea unor contradicții de reglementare.

În tratatul de constituire și, ulterior, cel de funcționare a UE, de regulă, problematica drepturilor omului și necesitatea combaterii discriminării bazate pe diferite criterii este abordată la modul general, iar prin intermediul directivelor, se reglementează la subiect și în modul cel mai concret diferite aspecte ale combaterii discriminărilor.

Ca entitate politico-juridică, UE a aderat la unele documente juridice internaționale de rigoare cum ar fi Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, devenind membru colectiv, chiar dacă toate statele membre ale UE aderase anterior, ca subiecte individuale la aceeași convenție, asumându-și obligațiunile juridice de a o respecta și de a o implementa în legislațiile lor interne, inclusiv și mecanismul inclus de atragere la jurisdicția CEDO în cazul încălcării prevederilor ei.

Tratatul de funcționare a Uniunii Europene spre deosebire de Tratatul privind UE se prezintă ca unul mai concret în reglementările ce se referă la discriminare, fiind obligat și de scopul lui de a asigura funcționarea Uniunii, în acest sens, evidențiind unele competențe mai precise ale organelor sale în activitatea de combatere sau prevenire a fenomenelor discriminatorii.

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene pornește de la principiul egalității, ca bază a reglementărilor antidiscriminatorii, reglementând conceptul de "nediscriminare", punându-se accentul pe unele criterii precum: criteriul naționalității și egalitatea între bărbați și femei.

Combaterea discriminării pe motiv de rasă sau origine etnică a avut la baza ei juridică mai multe documente, cel mai fundamental fiind Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, fiind detaliat prin reglementări mai concrete prevăzute de unele directive precum: Directiva privind Egalitatea Rasială, Directiva Cadru care, la rândul lor, au reglementat în detaliu așa concepte ca: discriminarea directă, discriminarea indirectă, hărțuirea, instigarea la discriminare, acțiunea pozitivă, sarcina probei, victimizarea etc.

Discriminarea pe motiv de sex a constituit obiectul de reglementare a Directivei 2006/54/CE privind aplicarea aplicării principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă constituind un pas înainte în ceea ce privește dezvoltarea reglementărilor în acest domeniu, reprezentând, totodată un reper forte pentru consolidarea legislațiilor interne ale statelor membre ale UE.

Referitor la acele caracteristici comune ale Directivei Rasiale și Directiva-cadru putem menționa că: acestea oferă doar interzicerea discriminării în ceea ce privește ocuparea forței de muncă și profesii (articolul 3 din fiecare directivă), ambele exclud discriminarea pe motive de naționalitate și probleme de imigrație (articolul 3 alin.2 din ambele), acestea contemplează interzicerea atât a discriminării directe și indirecte (articolul 2), ele permit acțiunea pozitivă (articolul 5 și 7 din directiva Rasială și directiva Cadru, respectiv), și ambele oferă în mod explicit protecție împotriva hărțurii și victimizării (articolul 2 din ambele cât și articolele 9 și 11 din directiva Rasială și Directiva cadru, respectiv). În special, discriminarea indirectă este interzisă cu excepția cazului în care măsura în cauză poate fi „justificată în mod obiectiv” de un obiectiv legitim, iar mijloacele de realizare a acestui obiectiv sunt corespunzătoare și necesare.

Referințe:

1. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene din 7 decembrie 2000. În: Jurnalul oficial al Uniunii Europene din 30.03.2010, C 83/389. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>
2. Directiva Consiliului 2000/43/CE din 29 iunie 2000 cu privire la implementarea principiului tratamentului egal între persoane indiferent de originea rasială sau etnică. http://www.-anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Directiva_Consiliului_2000_43_CE_RO.pdf
3. Directiva Consiliului 2000/78/CE din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea tratamentului egal privind ocuparea forței de muncă și condițiilor de muncă. http://www.-anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Directiva_Consiliului_2000_78_CE_RO.pdf
4. Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind aplicarea aplicării principiului egalității de șanse și a egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă. În: Jurnalul oficial al Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054>
5. Directiva 92/85/CEE a Consiliului din 19 octombrie 1992 privind introducerea de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și a sănătății la locul de muncă în cazul lucrătoarelor gravide, care au născut de curând sau care alăptează. În: Jurnalul oficial al Uniunii Europene. <https://anes.gov.ro/wp-content/uploads/2018/07/Directiva-92-85-CEE.pdf>
6. Directiva 97/80/CE a Consiliului din 15 decembrie 1997 privind sarcina probei în cazuri privind discriminarea pe motiv de sex). În: Jurnalul oficial al Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A31997L0080>
7. Directiva Consiliului 76/207/CEE din 9 februarie 1976 privind punerea în aplicare a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în ceea ce promovează accesul la încadrarea în muncă, la formarea și la încadrarea profesională, precum și condițiile muncii. În: Jurnalul oficial al Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A31976-L0207>
8. Directiva Consiliului 79/7/CEE din 19 decembrie 1978 privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1979/7/oj?locale=ro>
9. Tratatul privind Uniunea Europeană. În: Jurnalul oficial al Uniunii Europene din 26.10.2012, C 326/15. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF
10. Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la Lisabona, 13 decembrie 2007. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>
11. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. În: Jurnalul oficial al Uniunii Europene din 26.10.2012, C 326/47. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF

VIOLENȚA ÎN BAZĂ DE GEN CA FORMĂ DE DISCRIMINARE: PREVENIRE ȘI COMBATERE

GENDER-BASED VIOLENCE AS A FORM OF DISCRIMINATION: PREVENTION AND COMBAT

CZU: 341.231.14:364.63-212-055.2

Doina CAZACU¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *Gender-based violence is one of the most widespread and serious forms of discrimination against women, with long-term consequences for the female victims and their children, for the family, community and society. Awareness of the seriousness and extent of this phenomenon is already part of the success in the prevention and combating process, but often, victims of gender-based violence do not identify themselves or, for several objective and subjective reasons, do not ask for help. With the development of the spirit of recognition and protection of human rights, the need to regulate, at the universal, regional and national level - talking about each subject of international law separately, the prohibition of discrimination based on gender, and violence constituting a form of discrimination.*

Keywords: *violence, gender, discrimination, public policies, conventions, combatting, prevention.*

REZUMAT. *Violența în bază de gen este una din cele mai răspândite și grave forme de discriminare față de femei, având consecințe pe termen lung pentru femeile victime și copiii acestora, pentru familie, comunitate și societate. Conștientizarea gravității și amploare acestui fenomen este deja o parte din succesul în procesul de prevenire și combatere, or de multe ori, victimele violenței în bază de gen nu se identifică sau din mai multe motive obiective și subiective nu cer ajutor. Odată cu dezvoltarea spiritului de recunoaștere și protecție a drepturilor omului, a ieșit în vileag necesitatea de a reglementa, la nivel universal, regional și național – vorbind despre fiecare subiect de drept internațional în parte, interzicerea discriminării în bază de gen, iar violența constituind o formă de discriminare.*

Cuvintele-cheie: *violență, gen, discriminare, politici publice, convenții, combatere, prevenire.*

Introducere

Subiectul violenței în bază de gen este pe larg supus analizei și dezbaterilor, or formele acesteia pot fi diferite: violență fizică, psihologică, sexuală, spirituală, economică. În ultimii decenii se înregistrează o tendință mondială de a uni eforturile în vederea prevenirii și combaterii violenței în bază de gen, astfel ca să fie promovată toleranța zero la acest fenomen. Studiul realizat de către Oficiul Națiunilor Unite pentru Droguri și Criminalitate (UNODC) estimează că cca 137 femei sunt omorâte zilnic în toată lumea de către partenerul de viață sau un membru al 9 familiei, iar domiciliul este locul cel mai probabil ca o femeie să fie ucisă (Pădure A, Țurcan-DonțuA., p. 4). Violența bazată pe gen (GBV) sau violența împotriva femeilor și fetelor (VAWG) este o pandemie globală care afectează 1 din 3 femei de-a lungul vieții. Cifrele sunt uluitoare: 35% dintre femeile din întreaga lume au suferit fie violență fizică și/sau sexuală a partenerului intim, fie violență sexuală fără partener. La nivel global, 7% dintre femei au fost agresate sexual de altcineva decât un partener, iar până la 38% dintre crimele de femei sunt comise de un partener intim. Aproximativ 200 de milioane de femei au suferit mutilări/tăieri genitale feminine (Studiu World Bank).

Izolarea socială, închiderea școlilor și restricțiile în libertatea de circulație care țin oamenii în casele lor a dus la nevoi de îngrijire informală fără precedent și tensiuni între viața profesională și viața personală, în special pentru persoanele care au grijă de alți membri ai familiei. Femei și părinți solitari, mai ales mame, au suportat greul tulburărilor, inclusiv cele socio-economice mai acute, în

¹ Cazacu Doina, Dr. Conf. univ., Departamentul Drept internațional și european, USM, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0425-189X>, e-mail: doina.cazacu@yahoo.com

consecința crizei COVID-19. Sectorul serviciilor, cu rate de ocupare ridicată în rândul femeilor, a fost printre cele mai afectate, iar condițiile de muncă ale lucrătoarelor din prima linie au fost grav afectate. Criza a fost suplinită și de conflictul armat în desfășurare în Europa, cu impactul său imens asupra economiei și a vieții oamenilor. Evoluțiile în materie de egalitate de gen în ultima perioadă câțiva ani au luat acum o întorsătură spre mai rău, iar amenințarea la adresa progresului viitor este reală (*European Institute for Gender Equality, Gender Equality Index 2022. Covid -19 pandemic and care*).

Situația în Republica Moldova, potrivit Raportului privind indexul egalității de gen pentru anul 2022, nivelul egalității de gen în Moldova a înregistrat o creștere mai proeminentă, comparativ cu anii precedenți. Nivelul mediu al egalității dintre femei și bărbați, calculat pentru șase arii strategice evaluate, a fost estimat la 62 de puncte, fiind cu 3 puncte în progres față de anul precedent. (*Raportul privind Indexul egalității de gen 2022- Care este nivelul de egalitate dintre femei și bărbați în Moldova?*, p.4).

Studiul elaborat de către OSCE în anul 2019 - „*Bunăstarea și siguranța femeilor*” prezintă o situație deloc îmbucurătoare vis-à-vis de fenomenul violenței. Astfel că, în Republica Moldova circa 73% de femei au fost supuse cel puțin unei forme de violență din partea partenerului intim la un moment dat în viață. Violența psihologică constituie cea mai răspândită formă de violență - 71%, fiind urmată de cea fizică - 33%, ceea ce este mult peste media UE. Studiul OSCE a constatat că în Republica Moldova violența în familie este un fenomen frecvent, iar impactul violenței poate fi grav și de lungă durată.

În lucrarea „*Violența în familie și în bază de gen*”, autorii au identificat diferite forme de violență față de femei și fete, care pot fi diferite, în funcție de anumite etape ale vieții, începând cu etapa prenatală - selectarea prenatală a sexului viitorului copil, abuzul fizic comis asupra femeii însărcinate, sarcină forțată, și care pot continua până la vârste înaintate ale femeilor, în care violența se manifestă prin abuz fizic; violență din partea partenerului intim; viol și hărțuire sexuală. Analiza documentelor de politici publice din Republica Moldova din ultima perioadă denotă tendința de aliniere la standardele internaționale în materie de egalitate de gen. În prezentul demers științific am identificat standardele internaționale și regionale privind prevenirea și combaterea violenței în bază de gen.

Metodologia

În procesul de analiză a discriminării prin aplicarea violenței în bază de gen, am utilizat metoda logică, care ne-a permis să cercetăm și analizăm critic prevederile normative la nivel național și internațional în vederea identificării principalelor tendințe, direcții și abordări de reglementare a noțiunii de violență în bază de gen ca formă de discriminare, precum și cercetările din domeniu.

Rezultate și discuții

Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW), adoptată în 1979 în cadrul sesiunii ONU, reprezintă cadrul universal de reglementare în care este definită noțiunea de discriminare împotriva femeilor. În cadrul dezbaterilor Comisiei ONU pentru Condiția Femeilor privind rolul femeilor în țările în curs de dezvoltare, s-a formulat ideea impactului diferit, pe care deciziile îl pot avea asupra femeilor și bărbaților. În consecință, conceptul de „*gender mainstreaming*” sau abordare integratoare a egalității de gen a fost utilizat, pentru prima dată, în timpul celei de-a treia Conferințe Mondiale privind Condiția Femeilor (Kenya, Nairobi, 1987), unde a fost exprimat angajamentul guvernelor participante de a pune în practică liniile directoare cuprinse în Strategiile viitoare de acțiune pentru promovarea femeilor. Un moment istoric determinant vizează Conferința Internațională a ONU cu privire la Condiția Femeilor, organizată la Beijing, în 1995, care s-a soldat cu elaborarea unei Platforme pentru Acțiune, unde se subliniază faptul că: „*Egalitatea dintre femei și bărbați reprezintă o problemă ce ține de domeniul drepturilor omului și o condiție eminentă pentru justiție socială, constituind, de asemenea, și o pre-condiție fundamentală pentru egalitate, dezvoltare și pace*”.

Potrivit Institutului European pentru Egalitate de Șanse între femei și Bărbați (EIGE), violență în bază de gen semnifică- încălcarea drepturilor omului și o formă de discriminare împotriva

femeilor, inclusiv toate actele de violență bazate pe gen care au ca rezultat sau sunt susceptibile să aibă ca rezultat vătămări sau suferințe fizice, sexuale, psihologice sau economice pentru femei, inclusiv amenințări cu astfel de acte, constrângere, sau privarea arbitrară de libertate, indiferent dacă are loc în viața publică sau privată.

În 2013, Organizația Mondială a Sănătății (OMS) menționează că violența în bază de gen și violența în familie drept una dintre cele mai grave amenințări la adresa sănătății femeilor, definind-o ca: „*Utilizarea intenționată a forței fizice sau a puterii, amenințată sau reală, împotriva propriei persoane, a altei persoane sau împotriva unui grup sau a unei comunități, care fie are ca rezultat sau are o probabilitate mare de a avea ca rezultat vătămare, deces, vătămare psihologică, dezvoltare proastă sau privată*”.

Organizația Mondială contra torturii (OMCT) consideră, că violența în bază de gen este o formă de tortură (în special dacă statul nu se implică), ultima fiind definită ca: „*orice act prin care este produsă intenționat unei persoane o suferință acută, fizică sau mintală, cu scopul de a obține de la victimă sau de la o terță persoană informații sau dovezi pentru a o pedepsi pentru un act pe care persoana sau o persoană terță l-a comis sau se bănuiește doar că l-a comis, de a o intimida sau a face presiuni asupra ei sau a unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, de orice fel, când această durere sau suferință sunt provocate de un agent al unei funcții publice sau o persoană acționând în postură oficială sau la instigarea unei astfel de persoane sau cu consimțământul ei expres sau tacit*”.

Violența este un obstacol major în calea realizării drepturilor fundamentale ale omului în calea realizării Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă. Din păcate, violența este răspândită în întreaga lume, cuprinde toate generațiile, naționalitățile, comunitățile și sferile societăților noastre, indiferent de vârstă, etnie, dizabilități sau alte medii.

Analizând mai multe surse, inclusiv actele internaționale și regionale, identificăm mai multe măsuri și strategii eficiente pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor, inclusiv:

➤ Educarea și conștientizarea publică: este important să se dezvolte programe de educație și conștientizare care să abordeze stereotipurile de gen și să promoveze respectul și egalitatea între femei și bărbați.

➤ Legi și politici care să protejeze femeile și fetele: statele ar trebui să adopte legi care să protejeze femeile de violență, cum ar fi legea privind violența domestică, și să asigure că aceste legi sunt implementate în mod eficient.

➤ Servicii de sprijin pentru victime: Asigurarea accesului la servicii de sprijin pentru victime, cum ar fi asistență juridică, asistență socială și servicii de sănătate mentală funcționale și sustenabile.

➤ Sancțiuni pentru agresori: Este esențial să se aplice sancțiuni pentru agresorii care comit acte de violență împotriva femeilor, pentru a le proteja pe victime și pentru a preveni recidiva. Mai mult, tendințele internaționale, inclusiv prevederile Convenției de la Istanbul impun statelor armonizarea cadrului legal în vederea excluderii împăcării victimelor cu făptuitorii.

➤ Cooperare internațională: Este important să se dezvolte cooperare internațională pentru a combate violența împotriva femeilor, întrucât aceasta poate avea loc pe tot globul și poate necesita acțiune la nivel internațional.

Guvernul Republicii Moldova, până în anul 2023, a adoptat un șir de măsuri de prevenire și combatere a violenței:

- Strategia națională de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pe anii 2018-2023.

- Planul de acțiuni pentru anii 2018-2023 privind implementarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pe anii 2018-2023. Se stabilește că realizarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pe anii 2018-2023 se va efectua prin intermediul a două planuri de acțiuni care vor fi implementate de autoritățile de resort în perioadele 2018-2020 și 2021-2023.

Obiectivele generale ale Strategiei derivă din structura bazată pe cei patru piloni ai Convenției Consiliului Europei cu privire la prevenirea și combaterea violenței față de femei și violenței domestice și își propune realizarea a patru obiective generale:

1. Prevenirea violenței față de femei și a violenței în familie prin promovarea toleranței zero față de fenomen în vederea diminuării acestuia în Republica Moldova;

2. Consolidarea mecanismului de protecție și asistență pentru victimele violenței față de femei și ale violenței în familie;

3. Eficientizarea procesului de investigare și urmărire în justiție a actelor de violență față de femei și de violență în familie;

4. Dezvoltarea politicilor integrate în domeniul prevenirii și combaterii violenței față de femei și a violenței în familie, bazate pe cooperare multisectorială și colectare a datelor.

Raționamentul Strategiei ține de necesitatea de a eradica fenomenul violenței față de femei și a violenței în familie și cadrul legal al Strategiei îl constituie:

- Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie 45/2007;

- Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat nr.198/2007;

- Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor nr.137/2016;

- Standardele minime de calitate privind serviciile sociale prestate victimelor violenței în familie, HG nr.1200/2010;

- Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a centrelor de reabilitare a victimelor violenței în familie, HG nr.129/2010;

- Regulamentul de activitate a echipelor teritoriale multidisciplinare din cadrul Sistemului național de referire, HG nr.228/2014;

-Regulamentul de organizare și funcționare a Serviciului de asistență telefonică gratuită pentru victimele violenței în familie și violenței împotriva femeilor și a Standardele minime de calitate, HG nr.575/2017;

- Instrucțiunea metodică privind intervenția poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie, Ordinul IGP nr. 360/2018;

- Instrucțiunea privind intervenția structurilor teritoriale de asistență socială în cazurile de violență în familie, Ordinul MSMPS nr.903/2019;

- Instrucțiunea privind intervenția instituțiilor medico-sanitare în cazurile de violență în familie, Ordinul MSMPS nr. 1167/2019.

Guvernul Republicii Moldova și-a asumat printre prioritățile de aderare ale RM la Uniunea Europeană (UE), în ceea ce privește măsura nr. 9 ”*consolidarea protecției drepturilor omului, în special în cazul grupurilor vulnerabile și solidificarea angajamentelor de a consolida egalitatea de gen și de a combate violența împotriva femeilor*”, aprobate de către Comisia Națională de Integrare Europeană, la 04.08.2022.

În vederea asigurării consecutivității acțiunilor și angajamentelor asumate, a fost elaborat următorul document de politici publice - Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2023-2027. Programul este al doilea document strategic din domeniu și reprezintă o continuitate a *Strategiei naționale privind prevenirea și combaterea violenței pentru anii 2018-2023*.

Programul este construit într-o manieră asemănătoare Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul) – prevenire, protecție, urmărire în justiție și politici integrate. Scopul acestuia este combaterea tuturor formelor de violență față de femei și fete și a violenței în familie prin stabilirea unui parteneriat durabil între principalii actorii din domeniul public, privat, societatea civilă și mass-media.

Printre acțiunile prioritare, prevăzute în Planul de acțiuni, se enumeră: ajustarea și completarea pachetului de servicii sociale pentru victimele violenței față de femei și fete și a violenței domestice, diversificarea serviciilor specializate, dezvoltarea serviciilor pentru agresorii familiali, ajustarea legislației naționale la prevederile Convenției de la Istanbul, consolidarea

capacitaților autorităților publice și ale specialiștilor din cadrul serviciilor adresate femeilor afectate de violență ș.a.

Totodată menționăm importanța Strategiei naționale de dezvoltare ”Moldova Europeană 2030” care asigură o coerență logică cu Obiectivele de Dezvoltare Durabilă Moldova 2030 (ODD), precum și cu ODD 5 ”Egalitate de gen” (în special 5.2) și ODD 16 ”Pace, justiție și instituții puternice”.

Recomandări

Considerăm că Republica Moldova a realizat pași importanți în domeniul prevenirii și combaterii violenței în bază de gen, iar politicile publice includ un număr mare de activități care ar urma să diminueze din amploarea fenomenului, inclusiv prin reducerea cazurilor de violență față de femei și fete, ridicarea nivelului de conștientizare în rândul populației asupra impactului pe termen lung pe care îl au actele de violență asupra victimei, dar și a întregii societăți. Mersul european al țării este în tandem cu schimbările pozitive în materie de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale. Pentru a asigura continuitatea programelor propuse, se recomandă organizarea campaniilor de informare și sensibilizare, inclusiv pentru a înlătura stereotipurile existente, inclusiv prin educație peer-to-peer sau prin includerea unei dimensiuni a egalității de gen în toate aspectele politicilor educaționale;

Furnizarea de informații accesibile despre ce este violența de gen, despre diferitele sale forme, posibile remedii și măsuri de sprijin existente. Formarea specialiștilor pentru a putea identifica, aborda și răspunde violenței bazate pe gen. Aceasta ar putea include furnizarea de formare pentru profesori, lucrători de tineret, asistenți sociali, formatori, poliție, sistemul de justiție, furnizorii de servicii medicale etc.

Campaniile și politicile de conștientizare pentru abordarea inegalității de gen și a violenței bazate pe gen pot contribui, de asemenea, la ridicarea importanței problemei în ochii publicului.

Programele destinate populației care este expusă riscului de violență întăresc stima de sine și autonomie, inclusiv financiară. Este important de a promova egalitatea de gen și educația pentru drepturile omului pentru toată lumea.

Referințe:

1. Pădure A., Țurcan-Donțu A., *Violența în familie și în bază de gen*, note de curs, online : https://cdf.md/wp-content/uploads/2022/03/Suport-de-curs_romana.pdf
2. European Institute for Gender Equality, *Gender Equality Index 2022. Covid -19 pandemic and care*, online: <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2022-covid-19-pandemic-and-care>
3. Raportul privind Indexul egalității de gen 2022- Care este nivelul de egalitate dintre femei și bărbați în Moldova? Online : https://progen.md/wp-content/uploads/2022/03/CPD_Indexul-Egalitatii-de-Gen-2022.pdf, pag. 4
4. *Studiul „Bunăstarea și siguranța femeilor”*, Chișinău, OSCE (2019), p. 101. https://www.osce.org/files/f/documents/e/f/425867_0.pdf
5. Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW), disponibilă online: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
6. Comisia ONU pentru Condiția Femeilor, disponibil online: <https://www.unwomen.org/en/csw>
7. A brief history of the Commission on the Status of Women, disponibil online: <https://www.unwomen.org/en/csw/brief-history>
8. Violence against women, disponibil online: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1426>
9. Violence against women, disponibil online: <https://www.who.int/fr/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women#:~:text=Les%20Nations%20Unies%20d%C3%A9finissent%20la,actes%2C%20la%20contrainte%20ou%20la>
10. Organizația Mondială contra torturii: What is torture? Disponibil online: <https://www.omct.org/en/who-we-are/what-is-torture>

11. Agenda ONU 2030 pentru Dezvoltare Durabilă: disponibil online : <https://www.undp.org/ro/moldova/publications/adaptarea-agendei-2030-de-dezvoltarea-durabil%C4%83-la-contextul-republicii-moldova>
12. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și fete, online: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008482e>
13. Spotlight Initiative's governing body <https://spotlightinitiative.org/what-we-do>
14. Planul de acțiuni pentru anii 2018-2023 privind implementarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pe anii 2018-2023, disponibil online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128809&lang=ro#
15. Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie 45/2007;
16. [Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat nr.198/2007](#)
17. [Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor nr.137/2016](#)
18. [Standardele minime de calitate privind serviciile sociale prestate victimelor violenței în familie, HG nr.1200/2010](#)
19. [Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a centrelor de reabilitare a victimelor violenței în familie, HG nr.129/2010](#)
20. [Regulamentul de activitate a echipelor teritoriale multidisciplinare din cadrul Sistemului național de referire, HG nr.228/2014](#)
21. [Regulamentul de organizare și funcționare a Serviciului de asistență telefonică gratuită pentru victimele violenței în familie și violenței împotriva femeilor și a Standardele minime de calitate, HG nr.575/2017](#)
22. [Instrucțiunea metodică privind intervenția poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie, Ordinul IGP nr. 360/2018](#)
23. [Instrucțiunea privind intervenția structurilor teritoriale de asistență socială în cazurile de violență în familie, Ordinul MSMPS nr.903/2019](#)
24. [Instrucțiunea privind intervenția instituțiilor medico-sanitare în cazurile de violență în familie, Ordinul MSMPS nr. 1167/2019](#)
25. Planul de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, disponibil online: https://mfa.gov.md/sites/default/files/plan_cnie_04.08.2022.pdf
26. Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2023-2027, disponibil online: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/03/Programul-VFF-si-VF_-15.03.2023_final.pdf
27. Strategia națională de dezvoltare ”Moldova Europeană 2030”, disponibil online: <https://particip.gov.md/ro/strategy/strategia-nationala-de-dezvoltare-moldova-2030/4>

REGIMURI JURIDICE EUROPENE DE PROTECȚIE A MEDIULUI

EUROPEAN LEGAL REGIMES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

CZU: 349.6:061.1 UE

Evghenia GUGULAN¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
Mihaela BEJENARI²,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The protection of the environment is a primary objective not only of a nation but of all humanity, because the damage it causes tends to spread across borders and has no „borders”.*

Consequently, it has become clear that there is a need to develop an EU regulatory framework for the protection of the environment and its components, to identify effective mechanisms to hold states accountable for preventing environmental damage and, in the event of environmental damage, to establish responsibility at the international level.

The international environmental liability has specific characteristics, which are founded on the objective nature of environmental liability.

Therefore, in this study the authors propose to carry out a survey of the European regulatory framework for environmental protection, with a particular focus on regulations focusing on environmental liability and environmental protection of the European Union states.

Key-words: *environmental protection, environmental liability, European Union, transfrontier liability, environmental damage prevention.*

REZUMAT. *Protecția mediului constituie un obiectiv principal nu doar a unui popor, dar a întregii umanități, din perspectiva faptului că pagubele produse au obișnuință să se răsfrângă transfrontalier, neavând „hotare”.*

Drept urmare, s-a adeverit necesitatea elaborării unui cadru normativ unional de protecție a mediului și a componentelor acestuia, de identificare a mecanismelor eficiente de responsabilizare a statelor în vederea prevenirii daunelor de mediu, iar în cazul producerii acestora de a atragere la răspundere internațională.

Răspunderea internațională în domeniului mediului are caractere specifice, particularități ce se fundamentează pe natura obiectivă a răspunderii de mediu.

Drept consecință, în acest studiu autorii propun să realizeze un studiu al cadrului normativ european de protecție a mediului, fiind analizate în special reglementări ce se focusează pe responsabilitatea civilă de mediu și protecția mediului a statelor Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: *protecția mediului, răspundere de mediu, Uniunea Europeană, răspunderea transfrontalieră, prevenirea daunelor de mediu.*

Introducere. *Integrarea ecologică europeană a fost condiționată de necesitatea pe care au trăit guvernele țărilor candidate în cadrul procesului de integrare în Uniunea Europeană sau devenite deja membre. Or, asigurarea unui mediu sănătos și echilibrat ecologic poate fi realizat numai în condițiile unei legislații de mediu bine conturate și dezvoltate potrivit noilor cerințe formulate în această privință.*

Pornind de la faptul că poluarea mediului, în principiu, nu cunoaște frontiere, legislația europeană privind protecția mediului servește ca model de punere a problemelor și, mai ales, de soluționare a diferitor chestiuni ce cad sub incidența acestor norme.

¹ Evghenia GUGULAN, asistent univ., doctorandă, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, e-mail: gugulan.eugenia@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5960-1164

² Mihaela BEJENARI, asistent univ., doctorandă, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, e-mail: mihaelabejenari26@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3118-1225

Metode și materialele aplicate. La elaborarea acestui studiu au fost utilizate materiale teoretice, normative și empirice. De asemenea, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de cercetare științifică, printre acestea fiind, metoda logică, metoda analizei comparative și altele.

Scopul lucrării este de a realiza o cercetare privind regimurile juridice europene de protecție a mediului. Se propune a fi realizată o documentare a cadrului normativ comunitar privind responsabilitatea civilă în materie de mediu și protecția acestuia prin instrumentele specifice dreptului penal.

Rezultatele obținute și discuții. Protecția mediului constituie un obiectiv comun, al tuturor popoarelor și națiunilor, acesta fiind asigurat de un cadru legislativ complex ce vizează ocrotirea tuturor elementelor de mediu de pe Terra. Din ansamblul ideilor științifice ordonate privind protecția mediului care, prin trăsăturile lor comune au drept scop lupta împotriva poluării, constituind un tot unitar, vom desprinde două categorii de instrumente de protecție a mediului: sistemul mijloacelor juridice și sistemul mijloacelor organizatorice (Lupan E., 2009, p.113).

Referindu-ne la sistemul mijloacelor juridice de protecție a mediului vom avea în vedere un ansamblu de acte normative adoptate la nivel comunitar, având răsfrângere pe întreg teritoriu european, cât și cele de nivel național al statelor membre care cuprind reglementări specifice în funcție de componentele biotice și abiotice ale mediului.

Ținem să precizăm că de fiecare dată la adoptarea unui cadru legislativ ajustat necesităților omului și a statului, se va ține cont și de activitatea economico-socială, care „*volens nolens*” are răsfrângeri asupra mediului. De aceea, politica de mediu devine parte componentă a politicii economico-sociale, fiind necesară armonizarea sa cu programele de dezvoltare.

Potrivit opiniilor doctrinare (Lupan E., 2009, p.116), mijloacele juridice de protecție a mediului pot fi caracterizate prin următoarele trăsături:

- au un caracter *preventiv*, dacă prin aplicarea mijloacelor juridice respective se urmărește prevenirea poluării mediului;
- au un caracter *defensiv*, care se manifestă în special când se folosesc pentru depoluare;
- au caracter *reparator*, ce apare ca trăsătură specifică în cazul reparării prejudiciilor cauzate prin poluare;
- au caracter *progresist* în cazul în care prin mijloacele respective se urmărește realizarea unor măsuri de îmbunătățire a condițiilor de mediu;
- și, în fine, caracterul *represiv* al mijloacelor juridice respective se manifestă, când ele privesc sancționarea juridică a faptelor prin care au fost încălcate normele de protecție a mediului.

O parte importantă a legislației mediului este consacrată reglementării cadrului organizatoric propriu al protecției mediului sau care are atribuții și în acest domeniu. Ideea principală a acestor reglementări se axează pe necesitatea de a asigura un cadru corespunzător pentru realizarea de către organe și organismele statale și guvernamentale, precum și de către toate celelalte persoane a sarcinilor ce le revin din politica de protecție a mediului.

Prin urmare, sistemul organizatoric al protecției mediului este organizat la nivel național și corespunzător internațional. La nivel național, acesta este realizat de către autoritățile publice, persoanele juridice altele decât autoritățile publice cât și persoanele fizice, iar la nivel internațional este asigurat de organizații și organisme internaționale de protecție a mediului.

Astfel, în contextul ideilor expuse, ne vom concentra interesul pe sistemul mijloacelor juridice de protecție a mediului la nivelul Uniunii Europene.

În cadrul Consiliului Europei au fost adoptate până în prezent două convenții în materie, în dorința stimulării stabilirii unui regim juridic uniform la nivelul statelor membre de reparare a prejudiciilor de ecologic și protecție a mediului prin dreptul penal. Acestea, fiind adoptate au avut un rol incitator, servind drept model pentru protecția mediului în UE, având impact și asupra reglementărilor naționale pertinente.

Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale (1950) este instrumentul de referință privind protecția internațională a drepturilor omului în spațiul european, pentru

țările aderente. Ea a fost semnată la Roma, în data de 4 noiembrie 1950, fiind completată prin mai multe protocoale adoptate ulterior. Chiar dacă aspectele privind protecția mediului nu se numără printre problemele tratate de către Convenție, interpretările Curții Europene a Drepturilor Omului le-au integrat în mod progresiv, impunând statelor un veritabil regim de responsabilitate în materie.

În vederea apărării dreptului la un mediu sănătos, Curtea Europeană face referințe la art. 8 §1 din Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale, care recunoaște dreptul oricărei persoane la respectul vieții private, familiale și a domiciliului său, cât și la art. 6§1 care garantează dreptul la un proces echitabil.

Prin prisma analizei practicii judiciare a Curții Europene pentru Drepturile Omului, dreptul la un mediu sănătos este reglementat ca un drept individual, ce face parte din categoria drepturilor civile intangibile, care poate să facă obiectul unor derogări numai în împrejurări excepționale, iar statele nu îl pot limita decât prin lege.

Apărarea mediului se impune astfel printr-o manieră „incidentă” față de protecția vieții private și familiale, ca un element indisociabil, evoluția realităților impunând consacrarea, în acest domeniu, a unor norme de conduită pe cale jurisprudențială (Paraschiv Daniel-Ștefan, 2014). Potrivit hotărârii din 18 decembrie 1996, pronunțată de CEDO în cauza *Loizidou contra Turciei*, Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale este „un instrument viu care trebuie interpretat în lumina condițiilor vieții actuale”. Procedându-se în acest mod, pentru apărarea mediului a fost utilizată, practic, tehnica pretoriană de „protecție prin ricoșeu”, extinzându-se protecția anumitor drepturi c activitățile periculoase pentru mediu, respective are nu sunt expres prevăzute în Convenție, prin interpretarea extensivă a celor garantate. Altfel, în cazul atingerilor aduse mediului nu ar putea fi invocată violarea „*dreptului la un mediu sănătos*”, întrucât acest drept nu beneficiază de o garanție convențională, decât prin „*atracție*” de către un alt drept prevăzut expres în Convenție și sub acoperirea acestuia.

Convenția asupra responsabilității civile pentru pagube rezultând din activități periculoase pentru mediu (1993) urmărește asigurarea unei reparări a pagubelor rezultate dintr-o activitate periculoasă și refacerea mediului. Câmpul de aplicare a acestui instrument legislativ este unul vast, cuprinzând reglementări privind ansamblul activităților periculoase pentru mediu, respectiv producția, manipularea, stocarea, utilizarea ori aruncarea substanțelor periculoase, operațiunile relative la organismele modificate genetic și, de asemenea, exploatarea unei instalații ori a unui sit de incinerare, tratament, manipulare, reciclare ori stocare permanentă a deșeurilor (Duțu M., 2022, p.354).

Activitățile enunțate *supra*, pot fi generate prin faptele persoanelor publice sau private, cu condiția că sunt realizate cu titlu profesional. Convenția face o delimitare dintre daunele „comune persoanelor și bunurilor”, și, pe de altă parte, pe cele rezultând dintr-o prejudiciere a mediului. Răspunderea pentru faptele care aduc atingere mediului revine, în general, exploatantului sau celui care exercită controlul. Totuși, este exceptată aplicarea convenției la compartimentele ce țin de operațiunile de transport și activitățile nucleare.

Referitor la exonerarea de răspundere, aceasta operează în mod clasic atunci când dauna intervine ca urmare a unui conflict armat, o catastrofă naturală, faptul internațional al unui terț ori din comandamentul unei autorități publice. Totodată, art.2.8 al Convenției proclamă, că victima daunei cauzate are dreptul să ceară readucerea în starea anterioară a mediului, respectiv „orice măsură rezonabilă vizând să reabiliteze ori să restaureze componentele deteriorate ori distruse ale mediului ori a introduce, dacă e rezonabil, echivalentul acestor componente de mediu”.

Convenția Europeană privind protecția mediului prin dreptul penal (1998) are un rol important în dezvoltarea dreptului penal al mediului (Dandachi Amira, 2003), stabilind obligații pentru statele-părți de a incrimina anumite fapte prin care se aduce atingere mediului din spațiul comun. Prin adoptarea acestui cadru instituțional, convenția stabilește obligații pentru statele-părți de a dezvolta dreptul intern în sensul stăpânirii gravelor pericole pentru mediu generate de „o utilizare necontrolată a mijloacelor tehnice și o exploatare excesivă a resurselor”.

Convenția prevede obligația incriminării unor fapte săvârșite cu intenție ori din culpă, cum ar fi: eliminarea, emisia ori introducerea de substanțe sau radiații ionizante în atmosferă, sol ori ape,

dacă au cauzat moartea sau grave leziuni persoanelor; creează un risc semnificativ din acest punct de vedere; sunt susceptibile de a cauza deteriorarea durabilă a atmosferei, solului ori apelor; cauzează moartea ori grave leziuni persoanelor sau produc pagube substanțiale monumentelor protejate, altor obiecte protejate, bunurilor, animalelor ori vegetalelor. De asemenea, stipulează obligația statelor de a califica drept infracțiuni sau contravenții și alte fapte ilicite, comise intenționat sau din neglijență, cum ar fi: emisiile de poluanți; zgomotul; eliminarea, tratamentul, stocarea, transportul, exportul sau importul de deșeuri, etc.

În funcție de gravitatea faptelor, sancțiunile și măsurile ce se impun a se lua vor fi: închisoarea, amenda, obligația de a readuce mediul la situația anterioară, confiscarea instrumentelor, produselor sau bunurilor care au servit la săvârșirea faptei ori sunt rezultatul acesteia. Persoanele juridice în contul cărora a fost comisă o infracțiune (de către organele lor, un membru al acestora ori alți reprezentanți) sunt pasibile de sancțiuni, fără ca această responsabilitate să excludă urmărirea persoanelor fizice (art. 9).

Ilustrativă ar fi *cauza Öneriyildiz contra Turciei* (2004), unde Curtea de la Strasbourg a considerat că, chiar dacă tratatul respectiv nu a intrat încă în vigoare, el demonstrează „tendința actuală de a reprima mai sever atingerile aduse mediului, problema indisociabilă celei a atingerilor aduse „vieții umane” ea supune articolului 2 al Convenției europene a drepturilor omului orice activitate, publică sau nu, susceptibilă să pună în joc dreptul la viață *a fortiori*, activitățile cu caracter industrial, periculoase prin natura lor, cele precum exploatarea siturilor de stocare a deșeurilor (par.71).

Într-o altă speță, *cauza Mangouras contra Spaniei* (Duțu M., Lazăr A., 2016, p.281-288) intentată ca urmare a naufragiului navei *Prestige*, produs la 13 noiembrie 2002, care a provocat o maree neagră fără precedent în zona economică exclusivă spaniolă și, în consecință, o catastrofă ecologică. În urma cercetărilor realizate Curtea de la Strasbourg a ajuns la concluzia că „noi realități trebuie avute în vedere în interpretarea cerințelor art.5 paragr. 3”, și anume „preocuparea în creștere și legitimă față de delictele împotriva mediului”, cât și tendința de a recurge la dreptul penal ca mijloc de aplicare în practică a obligațiilor în domeniul mediului, impuse de dreptul european și internațional. Reamintind că un nivel înalt de protecție a drepturilor omului implică, în paralel, o fermitate ridicată față de atingerile aduse valorilor fundamentale ale societăților democratice, Curtea consideră că nu este exclus ca mediul profesional al activității în cauză să fie luat în considerare la determinarea cuantumului cauțiunii în scopul garantării eficacității acesteia

Prin hotărârea pronunțată de CEDO a fost formată o contribuție importantă privind recunoașterea și promovarea specificului dreptului penal al mediului. Ea se adaugă listei hotărârilor Curții în materie de mediu care, începând cu cea pronunțată în *cauza Fredin c. Suediei* din 18 februarie 1991, au ridicat protecția mediului la rangul de interes general, care justifică sancționarea atingerilor aduse drepturilor garantate de Convenția europeană. Mai mult decât atât, prin hotărârea de față, mediul depășește nivelul deja ridicat de finalitate de interes general, pentru a se înscrie în clasa superioară a valorilor fundamentale ale societății democratice.

Concluzii. Este firesc, că comunitatea este preocupată de creșterea numărului de prejudicieri împotriva mediului și de efectele acestora, care se extind din ce în ce mai mult în afara granițelor statelor în care acestea sunt comise. De aceea, pentru a realiza o protecție eficace a mediului, este deosebit de importantă introducerea unor sancțiuni cu un caracter descurajant mai ridicat pentru activitățile care dăunează mediului, care provoacă de obicei sau este probabil să provoace daune semnificative aerului, inclusiv stratosferei, solului, apei, animalelor sau plantelor, inclusiv în ceea ce privește conservarea speciilor.

De altfel, o „reacție penală” rămâne a fi unul din „instrumente” prioritare ale garantării respectării obiectivelor trasate în legislația unională privind responsabilizarea și protecția mediului la nivelul Uniunii Europene.

Referințe:

1. Cauza Loizidou contra Turciei (1996) <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Hudoc/Hudoc+database/>

2. Cauza Öneriyildiz contra Turciei (2004) <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-67614>
3. Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
4. Convenția asupra responsabilității civile pentru pagube rezultând din activități periculoase pentru mediu adoptată la Lugano la 21 iunie 1993, din inițiativa Consiliului Europei.
5. Convenția Europeană privind protecția mediului prin dreptul penal adoptată de Consiliul Europei la Strasbourg, în data de 4 noiembrie 1998.
6. Dandachi Amira (2003), La Convention sur la protection de l'environnement par le droit pénal, RJE, no. 3.
7. Duțu M., Lazăr A., (2016), Apărarea dreptului mediului și a fondului forestier prin dreptul penal, Editura academiei Române, Editura Universul Juridic, București.
8. Duțu M., (2022), Dreptul mediului și al climei, Vol. I. Partea generală, Editura Universul Juridic, București.
9. Lupan E., (2009) , Tratat de dreptul protecției mediului, Ed. C.H Beck, București.
10. Paraschiv D. Ș., (2014), Considerații privind răspunderea, potrivit dreptului european, pentru fapte care aduc atingere mediului. În: Acta Universitatis George Bacovia. Juridica - Volume 3. Issue 2/2014 - <http://juridica.ugb.ro/> Disponibil: - https://www.ugb.ro/Juridica/Issue6RO/3.-_Consideratii_privind_raspunderea_in_dreptul_UE_pentru_fapte_care_aduc_atingere_mediului.Daniel_Paraschiv.RO.pdf

ECOLOGIZAREA CONȘTIINȚEI - UN IMPERATIV AL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE

CZU: [504 + 574]:37

Larisa PLOP¹,
Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”
Cristina ROȘCA²,
Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

ABSTRACT. *Ecological problems that humanity faces today, such as environmental pollution, the limitation of natural resources and reserves, demographic growth, global warming, pandemics, etc., which threaten our existence today, force society to form a system of knowledge broad and complex regarding the integrity of nature, namely the unity between the economic, social and natural system. Overcoming the environmental crisis in which humanity finds itself today certainly requires modernization, which provides for the formation of the respective skills, value orientations, conduct and activity that would ensure a responsible attitude towards nature, based on ecological culture. The formation of ecological culture is a specific activity in the formation of eco - personality, oriented towards the harmonization of relations with the environment, when the consciousness, behavior and activity of man is affirmed on the principle of responsibility towards nature, on the conception of nature as a factor of the physical and mental health of the personality.*

Article reflects the importance of greening the population and ecological education. This topic is approached with the aim of finding solutions to the problems faced by ecological education in the context of the greening of the population's consciousness. The content includes relevant and topical aspects at the national level, aspects of increasing importance in the contemporary world, reflecting the basic issues of ecological education.

Key words: *ecological security, environment, greening, risks, pollution, environmental education.*

REZUMAT. *Multiplele probleme de ordin ecologic, cu care se confruntă astăzi omenirea cum ar fi poluarea mediului, limitarea resurselor și rezervelor naturale, creșterea demografică, încălzirea globală, pandemiile etc., care ne amenință astăzi existența noastră, obligă societatea umană la formarea unui sistem de cunoștințe ample și complexe referitoare la integritatea naturii și anume a unității dintre sistemul economic, social și natural. Depășirea crizei de mediu în care se află omenirea astăzi necesită, cu siguranță, modernizare, care prevede formarea competențelor respective, orientărilor valorice, conduita și activitatea care ar asigura o atitudine responsabilă față de natură, bazată pe cultura ecologică. Formarea culturii ecologice este o activitate specifică în formarea eco – personalității, orientată spre armonizarea relațiilor cu mediul ambiant, când conștiința, comportamentul și activitatea omului se afirmă pe principiul responsabilității față de natură, pe conceperea naturii ca factor al sănătății fizice și psihice a personalității.*

Articolul dat reflectă importanța ecologizării populației și educației ecologice. Acest subiectul este abordat cu scopul de a găsi soluții la problemele cu care se confruntă educația ecologică în contextul ecologizării conștiinței populației. Conținutul cuprinde aspecte relevante și de actualitate la nivel național, aspecte cu o importanță din ce în ce mai mare în lumea contemporană, reflectând problemele de bază a educației ecologice.

Cuvinte cheie: *securitatea ecologică, mediu ambiant, ecologizare, riscuri, poluare, educație ecologică.*

1. Introducere În decursul ultimului deceniu, s-a schimbat radical situația globală în ceea ce privește atitudinea față de natură și mediul înconjurător. Problemele de mediu, cu câțiva ani în urmă, erau percepute ca simple probleme ale poluării apei, aerului și solului, dacă acestea aveau un impact negativ asupra sănătății omului. La pericolele mai vechi asupra cărora nu s-a intervenit sau

¹ Larisa PLOP, dr., conf. univ., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, larisaplop4@gmail.com

² Cristina ROȘCA, studentă, anul III, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, roca.cristina.01@mail.ru

alăturat altele noi, unele mult mai amenințătoare și mai de amploare. Este tot mai evident faptul că omenirea se află într-o profundă criză ecologică.

Omenirea a devenit conștientă de greșelile care s-au făcut până acum și în prezent este unanim recunoscut că mediul ambiant reprezintă una din cele mai mari preocupări asupra securității ecologice a tuturor statelor. Abordarea problemei politicilor și strategiilor statelor naționale în domeniul securității ecologice implică recunoașterea existenței unor diferențe, în funcție de criteriile care le influențează.

Starea calității mediului ambiant din țară și din lume la nivel de criză ecologică, este determinată de modernizarea și amploarea schimbărilor care au loc în societate și în lume prin schimbările de paradigmă care au loc la nivel de politici, reglementări, măsuri, standarde, instrucțiuni, proceduri, concepte. În virtutea acestor transformări se impune o nouă conștientizare a conștiinței populației privind ecologizarea Terrei. Așa cum ne ocupăm de educația morală, intelectuală și estetică, de dezvoltarea aptitudinilor, sentimentelor și de educația voinței, este necesar să ne ocupăm și de educația ecologică, prin care să învățăm societatea de ce și cum trebuie protejată natura.

2 Material și metode În procesul de realizare a studiului au fost aplicate următoarele metode de cercetare științifică, precum: comparația (pentru compararea atât a diferitor viziuni expuse de cercetători pe marginea subiectului cercetat, cât și a unor aspecte de formare a conștiinței ecologice din Republica Moldova); analiza; inducția; deducția; statistica; metoda prospectivă (în vederea identificării celor mai eficiente căi de optimizare a ecologizării conștiinței și îmbunătățire a mecanismelor de implementare a acestora; metoda logică (în vederea interpretării, sistematizării și clarificării conceptelor de ecologizare a conștiinței umane) etc.

3 Rezultate și discuții O valoare preponderent etico-morală și estetică este atitudinea omului față de natură. Dezvoltată până la conștiința de mediu sau conștiința ecologică, această relație este definitorie omului ca expresie a atitudinii sale față de propria ființă biologică (Cojocaru, Pâslaru, 2011). E timpul pentru o schimbare – în felul de a gândi și de a acționa. Pentru generația de astăzi și pentru cele ce vor urma. E timpul ca omul să fie sensibil la problemele mediului, să adopte un comportament adecvat față de natură, să protejeze mediul înconjurător. Subiectul abordat derivă din contextul exigent al calității actului de conștientizare ecologică. O astfel de abordare obligă specialiștii în domeniu să devină buni profesioniști, care să contribuie la procesul de conștientizare a mentalității și atitudinii ecologice preluate de omenire.

Ecologizarea conștiinței populației reprezintă una dintre cele mai bune modalități pentru a iniția procesul de ecologizare a viitorului. Acesta are un impact direct asupra proceselor de muncă, asupra industriilor, companiilor și asupra persoanelor fizice. Este cunoscut faptul că „marea accelerare” a activităților sociale și economice a transformat relația omenirii cu mediul. Din 1950, populația lumii s-a triplat, ajungând la 8 miliarde; numărul celor care locuiesc în orașe mari a crescut de patru ori, atingând la peste 4 miliarde; producția economică a crescut de 12 ori, în paralel cu o creștere similară a folosirii îngrășămintelor pe bază de azot, fosfat și potasiu; iar consumul de energie primară a crescut de cinci ori. În perspectivă, aceste evoluții globale vor continua probabil să mărească presiunile asupra mediului. Prognozele arată că până în 2050 populația lumii va crește cu aproximativ o treime, ajungând la 10 miliarde. La nivel mondial, utilizarea resurselor s-ar putea dubla până în 2060, cererea de apă crescând cu 55 % până în 2050, iar cererea de energie cu 30 % până în 2040 (Proiect. sub., GIZ, 2020).

Natura este subiect în raport cu omul; omul, ca parte a naturii, este obiectul naturii. Dar omul e o parte a naturii care, datorită conștiinței, influențează natura, îi impune voința, determinând-o, pe anumite segmente, chiar la schimbări nocive sieși. Această calitate dublă a sa, de voință subordonată și de voință imperativă, îi atribuie și calitatea de subiect în raport cu natura. Problema este ca, avansând din natură în cultură, omul să nu devină imperativ ci participativ în raport cu natura, să devină o ființă culturală în armonie cu principiile naturii (Pâslaru, Cojocaru, 2012).

Termenul de ecologizare reprezintă totalitatea măsurilor și acțiunilor care se întreprind pentru îndepărtarea efectelor negative asupra mediului ambiant rezultate din desfășurarea unor activități, astfel încât mediul să fie readus cât mai aproape de starea inițială.

Ecologizarea conștiinței, după S. Stepanov, este o totalitate de schimbări, transformări direcționate spre o gândire spre o oglindire adecvată, corectă în conștiința umană a tuturor proceselor ce se desfășoară în natură. Cu noțiunea de ecologizare individuală a conștiinței are loc ecologizarea gândirii, ecologizarea necesităților, ecologizarea comportamentului (Marinescu, 2003).

Procesul de ecologizare a conștiinței umane reprezintă cel mai eficient mijloc prin care se poate dezvolta Terra, resursele ei, economia globală, societatea în general. Desigur, ansamblul de măsuri adoptate pentru promovarea unei securități ecologice viabile, eficace trebuie să pornească de la experiența internațională, de la Programele Comunității Mondiale, dar acestea trebuie aplicate în mod creator la particularitățile naționale ecologice.

Ecologizarea conștiinței umane din perspectiva societății moderne e strâns legată de Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă și vizează aspectul social al calității mediului, care va integra protecția drepturilor și intereselor sociale, economice, și ecologice ale cetățenilor, cât și a valorilor culturale și materiale ale societății, persoanelor fizice și juridice contra impactului negativ al activității umane, cât și contra efectelor posibile ale accidentelor ecologice și fenomenelor naturale.

Pentru a face față cerințelor e nevoie de un nou model, spre un nou proces de schimbare a mentalității, orientat spre conștientizarea acțiunilor și consecințelor, formarea abilităților necesare de protecție a mediului ambiant. Rolul principal în aceste schimbări îi revine sistemului de politici preluat.

În contextul globalizării, competențele sub formă de cunoștințe, abilități și atitudini, adecvate fiecărui context, au un rol fundamental în cazul fiecărui individ. În această ordine de idei, accentul se pune pe gândire critică, creativitate, inițiativă, soluționare creativă a problemelor, evaluarea riscurilor, luarea deciziilor și gestionarea constructivă a acțiunilor.

Scopul principal al educației ecologice este facilitarea dobândirii unor cunoștințe care să permită înțelegerea problemelor de mediu în profunzimea și complexitatea lor, conducând în final la luarea deciziilor pe baza unei conștiințe ecologice, precum și la promovarea oportunităților de a avea experiențe directe cu mediul natural.

Educația ecologică este o temă necesară nu doar pentru elevi (mici, mari), dar pentru toți de la mic la mare, care contribuie la degradarea mediului ambiant. Astăzi, mai mult ca oricând, este necesar ca fiecare tânăr cetățean al țării, indiferent de specialitate, să cunoască realitățile ecologice și să țină seama de acestea în activitatea sa „întrucât natura țării este o mare bogăție a întregului nostru popor, nu numai a generației actuale, dar și a celor viitoare”.

După prezentarea scopului și obiectivelor educației ecologice, este relevant să abordăm și problema beneficiilor sale, arătând motivele pentru care este considerată importantă, și a modului prin care se poate dobândi cunoștința și experiența necesară atingerii conștiinței de mediu, motivației și capacității de implicare.

Mai multe studii de specialitate, realizate pe diferite grupe de vârstă, demonstrează beneficiile psihologice și de sănătate ale experiențelor din natură. Într-un studiu amplu cu privire la relația dintre experiențele din natură din perioada copilăriei și atitudinea față de mediu ca adult, (Wells și Lekies, 2006) au arătat că există o influență semnificativ pozitivă asupra atitudinii față de mediu și comportamentului în natură ca adulți. Persoanele care au participat la astfel de activități înaintea împlinirii vârstei de 11 ani au arătat o atitudine pro-mediu ca adulți și erau capabili să demonstreze un comportament pro-mediu. Formarea atitudinii față de mediu este parțial responsabilă și de existența relației dintre experiențele din natură din copilărie și comportamentul față de mediu ca adult. Părinții și profesorii conștienți de importanța acestor experiențe sunt mai interesați și mai dispuși să ofere oportunitatea explorării naturii copiilor pe care îi au în îngrijire, decât cei fără conștiință de mediu.

Conștiința ecologică științifico - teoretică, reprezintă un sistem de idei, concepții și teorii cu privire la formele de interacțiune dintre societate și natură, care au fost supuse elaborării creatoare și sistematizării raționale. Aceste idei și teorii lărgesc și aprofundează baza spirituală a concepției ecologice, care reflectă caracterul și scopul activității ecologice.

Cu toate că problema ecologizării conștiinței este cunoscută la nivel de guvern, aceasta în cele din urmă, deseori se reduce la educația ecologică. Instituțiile statului își asumă

responsabilitatea introducerii noilor perspective în acest proces. Credem necesar a cerceta și a aduce la cunoștința opiniei publice valențele formative ce reies datorită noilor schimbări de paradigmă, care nu mai sunt doar un element de impresionare, ci tind să devină deja instrumente cotidiene cu perspectivă.

Ecologizarea este o parte a managementului integrat al calității instituțiilor de învățământ. Abordarea privind ecologizarea la nivel de instituție a educației pentru dezvoltare durabilă, precum și integrarea competențelor noi, la toate meseriile, specialitățile din cadrul instituțiilor de învățământ teritorial sunt actuale și esențiale.

Integrarea la nivel de instituție a educației pentru dezvoltare durabilă și ecologizare, este susținută de proiecte de ecologizare. Un astfel de proiect a fost finanțat și desfășurat de către Direcția Generală Educație, Tineret și Sport a Consiliului municipal Chișinău în cadrul Proiectului „Dezvoltarea competențelor ecologice pentru ecologizarea școlilor publice din municipiul Chișinău și promovarea învățământului dual pentru elevi”, în temeiul prevederilor deciziei Consiliului Municipal Chișinău din 28.10.2021 cu privire la acceptarea finanțării din partea Agenției de Cooperare Internațională a Germaniei (GIZ). Printre scopurile acestui proiect este încurajarea comportamentului responsabil față de mediul înconjurător în comunitate, prin crearea și dezvoltarea educației ecologice; valorificarea potențialului de inovare pentru o dezvoltare inteligentă și ecologică; promovarea soluțiilor ecologice viabile pentru dezvoltarea urbană, inclusiv de implementare a strategiei municipale „Chișinău – Oraș Verde – Planificare Strategică”. Astfel 22 de școli municipale au fost finanțate pentru realizarea acțiunilor de ecologizare, pe perioada Octombrie 2021 – Martie 2022.

Măsura dată constă în dotarea cu tehnică de învățare a meseriilor ecologice pentru instruirea copiilor și adolescenților, care necesită condiții speciale a Centrului municipal de instruire; promovarea soluțiilor viabile pentru incluziunea grupurilor defavorizate din mediul urban, care se confruntă cu bariere la accesul pe piața muncii și la o viață independentă; certificarea ca formatori în domeniul ecologizării școlilor circa 400 de cadre didactice/ manageriale.

O contribuție considerabilă asupra dezvoltării conștiinței populației în domeniul ecologic din Republica Moldova este realizată de Mișcarea Ecologistă din Moldova, înregistrată oficial în anul 1990. Aceasta se confruntă cu multitudinea problemelor ecologice și conștientă de faptul că acestea sunt generate, în primul rând, de lipsa educației ecologice a populației. Astfel din 2020 după nenumărate solicitări către Ministerul Educației, a fost introdus un nou obiect de studiu privind educația ecologică, la toate nivelele, Strategia „Educația-2020”. Prezenta Strategie oferă o diagnoză a stării actuale a sistemului de educație din Republica Moldova, identifică principalele probleme ale sistemului, selectează și propune soluțiile cele mai potrivite pentru rezolvarea acestora, astfel încât sistemul educațional să devină principalul factor de progres economic și social al țării. Recent, la 07.03.2023 a fost adoptată Strategia „Educația-2030”, pentru următoarea perioadă.

Ca finalitate a educației ecologice apare formarea culturii ecologice. Cultura ecologică bazată pe conștiință și comportament eco – orientat este, în același timp, și o parte componentă a culturii umane universale, reflectată la nivelul atitudinii față de natură în contextul Dezvoltării Durabile (Țârdea, 2005).

Conștiința ecologică, după cum menționează V. Stancovici, este cu atât mai profundă cu cât conștiința de sine este mai adâncă, cu atât și relația om-natură capătă semnificații și înțelesuri noi, căci adâncind cunoașterea de sine omul ajunge să-și cunoască propria sa substanță universală – natura (Arhip, 1996).

Formarea culturii ecologice este o activitate specifică în formarea eco – personalității, orientată spre armonizarea relațiilor cu mediul ambiant, când conștiința, comportamentul și activitatea omului se afirmă pe principiul responsabilității față de natură, pe conceperea naturii ca factor al sănătății fizice și psihice a personalității.

La baza formării competențelor ecologice ale personalității stau următoarele principii specifice, care contribuie colosal și pun bazele unor reforme la nivel statal și la nivel mondial:

- principiul de imersie, implicarea personalității în rezolvarea problemelor ecologice;

- principiul utilizării soluțiilor de alternativă în rezolvarea unor situații și a unor probleme ale mediului;

- principiul responsabilității conștiente față de starea mediului ambiant;

- principiul autoevaluării și evaluării în comun;

- principiul individualizării în procesul de studiu (Bumbu, Bumbu & Roșcovan, 1995).

Formarea conștiinței ecologice ca necesitate a timpului și pedagogică trebuie să includă în conținutul său o profundă cunoaștere a mai multor dimensiuni:

- *psihologică* - conștiința individuală, potențialul volitiv, afectivitatea, comportamentul adecvat, voința, etc.;

- *filosofică* - cunoaștere și înțelegerea omului, locul pe care îl ocupă, ce prezintă lumea / natura pentru el, în vederea unei mai bune înțelegeri a raportului om – natură;

- *pedagogică* - totalitatea ideilor, conceptelor, opiniilor privind soluționarea avantajoasă a problemelor ecologice;

- *ecologică* - cunoașterea echilibrului ecologic în natură, relația om – natură;

- *spirituală* - omul ca ființă spirituală simte natura ca parte a sufletului, a vieții sale;

- *etico - morală* - normele de comportament în natură, valorificarea frumosului din natură;

- *socio - juridică* - cunoașterea legilor naturii și a societății, menținerea echilibrului, conștientizarea unității om – natură;

- *fizică* - dezvoltarea armonioasă poate avea loc doar într- un mediu natural;

- *educațională* - conștiința ecologică prin dimensiunile ei îl formează pe om (Cojocaru, 2011).

Cultura ecologică este un fel de „cod de conduită”, acesta include tradițiile culturale, experiența, sentimentele morale și evaluarea morală a relației omului cu natura. care stă la baza activității ecologice și comportamentului omului în natură. Deși fenomenul ecologic cultura este proprietatea secolului XX, componenta ecologică a culturii poate fi argumentată încă de la începutul apariției omului”. Această componentă se manifestă ca un set de reguli specifice ecologice, „interdicții” și „permisiuni”.

Prin urmare, formarea culturii ecologice este un proces deloc simplu, care implică formarea unui sistem individualizat de valori ecologice în corespundere cu tendințele noii societăți și care ar determina restabilirea bunelor practici și maniere ce țin de protecția mediului. Altfel spus, cultura ecologică se referă direct la conceptul de conștiință ecologică, având ca scop reorientarea acesteia în direcția protejării mediului înconjurător.

Influența pe termen lung și posibilele efecte pozitive ale experiențelor din natură asupra formării de indivizi dedicați cauzei protecției mediului este una dintre direcțiile relativ recente de cercetare. În urma studiilor s-a demonstrat că începând de la simpla joacă cu frunze, fructe, până la colectarea acestora sau posibilitatea de a avea în îngrijire un animal în perioada copilăriei, contactul cu natura și cu elemente naturale influențează cunoștințele din domeniul protecției mediului acumulate până la vârsta adolescenței (Chipeniuk, 1995).

La copiii de vârstă preșcolară formarea elementelor culturii ecologice se poate de realizat mai mult la nivelul formării deprinderilor și al trăirilor afective, decât a cunoștințelor. Ori de câte ori este posibil, trebuie de pus copilul în situația de a acționa, a reacționa, de a manifesta atitudini. Copiii trebuie încurajați să ia parte la activități la aer liber: grădinărit, excursii în natură, acțiuni de salubritate și altele (Tabac, Corocari, 2017).

Totodată educația pentru mediu este un domeniu care implică multe conexiuni între științe, dar și între unele sectoare sociale precum este învățământul, economia, industria, sănătatea. Un loc aparte revine conexiunii învățare-dezvoltare profesională în procesul de pregătire a viitorilor specialiști, cadre didactice din perspectiva formării culturii ecologice la generația în creștere. Formarea culturii ecologice a fiecărui membru al societății prevede un sistem unitar al instruirii ecologice la fiecare treaptă de învățământ: preșcolară, primară, gimnazială, liceală, universitară și postuniversitară, profesională, inclusiv formarea profesională continuă prin reconceptualizarea ecologică a majorității unităților de învățare curriculare pentru educația timpurie, disciplinelor școlare și universitare. Prin urmare realizarea educației ecologice trebuie să cuprindă întreg procesul

de învățământ, respectând o strictă continuitate de la învățământul preșcolar până la cel universitar, sistemul de învățământ prezentând o unitate în care eșecurile la o treaptă se răsfrâng inevitabil asupra celorlalte (Chirică, 2015).

Conexiunea învățare-dezvoltare profesională din perspectiva formării culturii ecologice la generația în creștere conduce spre finalitățile educației pentru mediu, care presupun: formarea conștiinței ecologice, a simțului responsabilității, a solidarității dintre indivizi pentru păstrarea și ameliorarea mediului; dezvoltarea capacității de a lua decizii, de a identifica și a pune în practică soluții pentru prevenirea și rezolvarea problemelor concrete ce țin de relația individului cu mediul său de viață; pregătirea cetățeanului actual și viitor pentru a influența pozitiv deciziile politice, economice și sociale cu privire la mediu (Momanu, 2002).

Oamenii nu pot trăi bine dacă mediul și economia sunt într-o stare precară. Inegalitatea distribuției beneficiilor, de exemplu a bogăției economice și a aerului curat, dar și a costurilor, inclusiv a celor asociate poluării și culturilor pierdute din cauza secetei, vor continua să genereze tulburări sociale. Astfel prin educația ecologică a populației putem construi un viitor sustenabil. Aceasta presupune stoparea practicilor actuale, de exemplu prin reducerea subvențiilor dăunătoare mediului și prin eliminarea treptată, până la interzicere, a tehnologiilor poluante, sprijinind în același timp alternativele sustenabile și comunitățile afectate de schimbări. O economie circulară și neutră din punctul de vedere al emisiilor de carbon poate reduce gradul de solicitare a capitalului natural și poate limita creșterea temperaturilor globale. Schimbarea direcției în care ne îndreptăm va necesita și o schimbare de obiceiuri și de comportament, de exemplu a modului în care ne deplasăm și a alimentelor pe care le mâncăm.

4. Concluzii și recomandări Conștientizarea ecologică a omenirii și în special al tinerilor reprezintă o speranță a faptului că, Secolul al XXI-lea ar putea deveni un secol ecologic, ceea ce ar determina lichidarea crizei ecologice mondiale și promovarea unei dezvoltări armonioase, durabile a societății umane, pe baza unui echilibru constant al relației dintre Om și Natură.

Frecvent discutată, educația ecologică este considerată de mare actualitate și importanță. Cu toate acestea, ea continuă să fie abordată mai degrabă ca o disciplină aparte (în țara noastră fiind disciplină opțională), integrată insuficient în programa școlară. Deși ca termen este din ce în ce mai cunoscut, educația ecologică este văzută, mai degrabă, ca un domeniu separat și nu ca o necesitate permanentă a vieții noastre cotidiene.

Instruirea și educația ecologică este un proces de o complexitate deosebită, de aceea trebuie să se petreacă neîntrerupt prin toate disciplinele de învățământ, la toate activitățile intra și extrașcolare, urmărind scopurile: acumularea cunoștințelor despre mediu, formarea deprinderilor și convingerilor necesității protecției mediului, formarea culturii generale la fiecare individ, indiferent de caracterul activității profesionale. Deci, instruirea și educația ecologică sunt componente obligatorii ale familiei, ale instituțiilor de învățământ preuniversitar, universitar, postuniversitar și ale societății, care au drept scop dezvoltarea durabilă socio-economică.

Personalitatea ecologică a omului contemporan ar trebui să fie, în calitate de subiect al acțiunilor de protecție și conservare a mediului, cea care își controlează și adaptează de bună voie activitățile proprii corespunzător cerințelor, standardelor ecologice contemporane, cea care conștientizează problemele de mediu, fiind capabilă să găsească soluțiile potrivite, să elaboreze proiecte și să ia decizii adecvate în privința implementării acestora, să exprime atitudini critice în aprecierile propriilor fapte, cât și ale semenilor, să fie capabilă de autoeducație și perfecționare continuă în domeniul ecologic.

Referințe:

1. Bumbu Ia., Bumbu I., Roșcovan D. Educația ecologică a populației din Republica Moldova (partea II), USM, Ch., 1995.
2. Chirică G., Educația ecologică a generației în creștere – constatări și perspective. În: Mediul și schimbarea climei: de la viziune la acțiune, conferință internațională (2015), Chișinău, 2015, p. 194-198.

3. Cojocaru S., Pâslaru V., „Formarea conștiinței ecologice – finalitate de bază a învățămîntului modern” *Didactica Pro.*, Nr.2 (66) anul 2011 p.18-21
4. Marinescu, M. *Noile educații în societatea cunoașterii*, București: Editura Pro Universitaria, 2003
5. Chipeniuk, R., *Childhood Foraging as a Means of Acquiring Competent Human Cognition about Biodiversity*, în “*Environment and Behavior*”, vol. 27(4), 1995, pp. 490–512.
6. Ермаков Д.С., Зверьев И.Д., Суравегина И.Т. *Учимся решать экологические проблемы: Методическое пособие для учителя*. М.: Школьная пресса, 2002, 112 с.
7. Momanu M. *Introducere în teoria educației*. Iași, Polirom, 2002.
8. Pâslaru V.; Cojocaru S., *Pentru o educație eco-estetică*. In: *Artă și Educație Artistică* . 2012, nr. 1(19), pp. 67-80. ISSN 1857
9. Proiectului de subvenție locală „Dezvoltarea capacităților Colegiului de Ecologie, [tps://colecologie.md/pagini/administrarea/parteneriate/Comunicat_la%20data%20de%2017%20dece mbrie %202020.html](https://colecologie.md/pagini/administrarea/parteneriate/Comunicat_la%20data%20de%2017%20deceembrie%202020.html).(accesat la 20.01.2023)
10. Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”, Hotărîrea Nr. 944 din 14.11.2014, Publicat : 21.11.2014 în Monitorul Oficial Nr. 345-351, art Nr : 1014;
11. Степанов С. А., *Экологическое образование для устойчивого развития как важное направление модернизации высшей школы: Дис.... д-ра.пед.наук*. М.: 2011, 9 с.
12. Tabac A., Cojocari L., *Modalități de formare a elementelor culturii ecologice la preșcolari*. ,*Studia Universitatis Moldaviae*, 2017, nr.9(109) Seria “{tiin\ale educa\iei” ISSN 1857-2103 ISSN online 2345-1025 p.190-193 **CZU: 37.033-053.4**
13. Wells, N. M., Lekies K. S., *Nature and the Life Course: Pathways from Childhood Nature Experiences to Adult Environmentalism*, în “*Children, Youth and Environments*”, vol. 16(1), 2006, pp. 1–24.

CONTENT AND FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW

CONȚINUT ȘI PRINCIPII FUNDAMENTALE DE DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

CZU: 341.9

Olga TATAR¹,
Comrat State University

ABSTRACT. *Private international law is such an effective branch of law that it regulates private law relations, property and related non-property, regardless of their subject area, aimed at meeting the needs of modern society that arise in the international space. Consequently, the subject of private international law are relations aimed at establishing the rule of law of two or more states, as a result of the established property and personal non-property rights and interests between individuals. The principles of International Private Law are recognized as generalized legal regulations governing various relations in the field of International Private Law.*

Key words: *needs of society, property and personal non-property rights, principles of private international law*

REZUMAT. *Dreptul internațional privat este o ramură de drept atât de eficientă încât reglementează relațiile de drept privat, proprietatea și non-proprietatea aferentă, indiferent de domeniul lor; având ca scop satisfacerea nevoilor societății moderne care apar în spațiul internațional. În consecință, subiectul dreptului internațional privat îl constituie relațiile care vizează instaurarea statului de drept a două sau mai multe state, ca urmare a drepturilor și intereselor patrimoniale și personale neproprietate stabilite între persoane fizice. Principiile Dreptului Internațional Privat sunt recunoscute ca reglementări juridice generalizate care reglementează diverse relații în domeniul Dreptului Internațional Privat.*

Cuvinte-cheie: *nevoile societății, proprietatea și drepturile personale neproprietate, principiile dreptului internațional privat*

Introduction: International relations are a set of interstate relations, state and non-state relations that develop between persons of different states. The streamlining of private law relations is the purpose of International Private Law. Looking into the history of private international law, it should be noted that the term private international law (private international law) belongs to the US Supreme Court Judge, Harvard Law School Professor Joseph Storey. In 1834, his book *Commentary on the Conflict of Laws* was published, where the term "private international law" was used for the first time along with the already existing and widely recognized term "conflict of law". Since the middle of the XIX century. the concept of "international private law" began to be used in the European legal doctrine (*droit international prive, internationales Privatrecht*), and already in Russian legal literature this term was introduced in 1865 by the Russian scientist N. P. Ivanov [11, p. 20]. The correctness of the interpretation of the term "private international law" still causes some controversy.

International private law - in the sense that it establishes legal relations between persons belonging to different states, legal relations that go beyond the framework of a separate legal system and require clarification which law applies to them"[21, p. 54].

The relations regulated by the International Private Law are international, as they have a transnational nature, i.e. outside the legal system of the state. Thus, private international law provides for the regulation of private law relations that arise in the field of international

¹ Olga TATAR, PhD. in Law, Associate Professor Comrat State University, E-mail: oleatatar@mail.ru

communication. Then the subject of regulation of private international law includes private law relations complicated by a foreign element, the manifestation of which is possible in three ways: 1) the subject of the legal relationship, it is a foreign person; 2) the object of the legal relationship, which is directly located abroad; 3) a legal fact that binds the legal relationship.

As regards the subject matter of private international law, there are the following views in the doctrine of law.

1. International private law as a branch of law and a branch of jurisprudence is an area of civil law relations in the broad sense of the word [19, p. 131].

2. The task of private international law is to determine the territory over which the rule of law extends, and thus private international law deals primarily with the application of the law in space [4, p. 67].

3. The most distinct feature that makes it possible to isolate social relations within the framework of private international law is their connection with the legal order of two or more states, as well as with the system of international law [1, p. 87].

International private law can be considered both in a broad and narrow sense: in a narrow sense, it is a set of rules that regulate civil law relations with a foreign element. "Given the opinion of Professor F. F. Martens, private international law in the narrow sense could be called international civil law, along with which there would be international family law, international labor law, international arbitration procedural law and others"[10, p. 43].

International private law in a broad sense is a set of rules that regulate international relations of a private law nature, whether civil, family, currency, labor, procedural). In the advantage of civil law relations and trade relations. Relations of a private law nature are family and marriage, labor, land, currency, customs, i.e. any property and related personal non-property relations between private subjects of law [9, p. 117].

It should be noted that the subject of legal regulation of private international law includes not only civil law relations, but also relations in the currency, financial, tax and customs spheres, and at this stage of development of the state, these issues are most significant [2, p. 54].

In accordance with Art. 1 of the Law of Romania No. 105 of 1992 "On International Private Law" [17] relations of International private law are civil, commercial, labor, civil procedure and other private law relations with a foreign element.

Law of Ukraine No. 2709-IV of June 23, 2005 "On Private International Law"[18].applies to private law relations that, through at least one of their elements, are connected with one or more legal orders other than the Ukrainian legal order. According to Art. 1 of this law, private law relations are relations that are based on the principles of legal equality, free will, property independence, the subjects of which are individuals and legal entities.

The most realistic codifications of Private International Law determine its scope through: the competence of local courts in the international sphere (Section 2, Art. 2 Law of Belgium of July 16, 2004 "On the Code of Private International Law"[14]), applicable law to private law relations with an international element (part (2) art. 1 Code of Private International Law of Bulgaria 42/17. 2005 [8]), regarding the provisions of foreign law relevant to the case in question (par. (2) art. 2 of Law No. 5718 of November 27, 2007 "On the Turkish Code of 2007 on Private International Law and International Civil Procedure"[13]), determination of the legal order in the event of the presence of circumstances of the case that are related to the law of a foreign state, and, accordingly, the application of the rules of procedural law in the proceedings on this case (Article 1 of the 1998 Law of Georgia on Private International Law) [15]).

Thus, defining the subject of private international law, we come to the following conclusions:

1. The legislative base of a number of states fixes the concept of a broad understanding of the essence of private international law;

2. A characteristic and constitutive feature of private law relations is their subject composition, namely, relations arise between individuals, and are built on the principles of legal freedom, equality between participants in relations, expression of will, and property independence);

3. Relations between individuals are the subject of private international law, regardless of their scope;

4. The subject matter of private international law includes issues of applicable law, as well as issues of a procedural nature.

It should be noted that M. I. Brun was the first to introduce the concept of "foreign element" into legal circulation [3, p. 176], however, it is impossible to note an unambiguous definition of this concept, since it causes quite a bit of controversy.

1. Note that a foreign element is not an element of a legal relationship, it would be more correct to speak of foreign characteristics combined into two groups related to two structural elements of the relationship - participants and activities. The participant (subject) acting as an element of the legal relationship, and not his citizenship; the object of the legal relationship is not the location of the thing itself, but the thing, for a legal fact that took place on the territory of a certain state, there is no place in the structure of the legal relationship [22, p. 89].

2. The very definition of a foreign element is used in private international law to establish in law those legal relations in respect of which both non-domestic and foreign law can be applied. The foreign element, expressing in the most abstract form the originality of transnational private law relations, creates a connection between the relation and foreign law [20, p. 43].

The concept of "foreign element" can be fixed in various ways. Based on paragraph (2) h (1) Art. 1 of the Law of Ukraine No. 2709-IV of June 23, 2005 "On Private International Law"[18] it is established that: "A foreign element is a sign that characterizes private law relations that are regulated by this Law and manifest themselves in one or more of the following forms: at least one participant in legal relations is a foreigner, a stateless person or a foreign legal entity; the object of legal relations is located on the territory of a foreign state; a legal fact that affects the emergence, change or termination of legal relations has taken place or is taking place on the territory of a foreign state.

According to the Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107-XV of 06.06.2002 [6], namely, Book V, Section I, General Provisions on Private International Law, para. (1) and para. (2) Art. 2576 provides: "The law applicable to private law relations complicated by a foreign element is determined on the basis of international treaties, one of the parties of which is the Republic of Moldova, this book, the laws of the Republic of Moldova and international rules recognized in the Republic of Moldova. If it is impossible to determine in accordance with paragraph (1) the law to be applied, the law of the state with which the private law relationship, complicated by a foreign element, is most closely connected, shall apply.

Regarding the legislation of the Russian Federation, namely the Civil Code of the Russian Federation No. 14-FZ of 01/26/1996 [7] according to paragraph (1) Art. 1186 of the Civil Code of the Russian Federation "The law applicable to civil law relations with the participation of foreign citizens or foreign legal entities or civil law relations complicated by another foreign element, including in cases where the object of civil rights is located abroad, is determined on the basis of international treaties of the Russian Federation, this Code, other laws (paragraph 2 of Article 3) and customs recognized in the Russian Federation". However, the presence of a foreign element in a legal relationship can take on many forms, which makes it difficult to classify them.

International private law is designed to regulate those relations that develop between individuals who are subject to the laws of various states, in addition, to eliminate the conflicts that have arisen and create unique approaches for regulating private law relations. Hence the main specificity of private international law, which consists in the establishment and application within the framework of the law and without going beyond the national legal system of those rules of law that are in force and applied in other states. The possibility of subordinating a legal relationship to the law of two or more states is the basis for recognizing the international nature of such a legal relationship [12, p. 65].

As a rule, the legal system is divided into public and private law, however, such a division is conditional. For example, in public law, elements of private law can be found, for example, the

rules of land law, which regulate the rights of individuals in the event that they acquire a land plot. Most of the public rules with private law effect are the rules of administrative law [19, p. 137].

The well-known branches of private law, and these are, as a rule: labor law, family law, are a collection of both private law and public law prescriptions. If we turn to labor law, then the termination of an employment contract, caused at the initiative of the administration, or the imposition of any disciplinary sanction are of a public law nature. Regarding the rules governing family relations, whether it is marriage with a foreign citizen, or the establishment of the place of residence of the spouses, they will also be of a public law nature. Business law and banking law are no exception, because their peculiarity lies in the regulation of non-powerful relations arising between private subjects of law, as a result of the resolution of both property and personal non-property interests.

The presence of a foreign element makes it possible to connect private law relations with other legal systems. The legal connection of a relationship with the legal order of two or more states is a consequence of the presence of a foreign element in private law relations [9, p. 121].

The presence of a foreign element in a legal relationship does not yet form a connection with foreign law. It is necessary to have some specific circumstance with which the rules of law of several states associate the emergence, change or termination of a legal relationship [20, p. 48].

The legal fact is the circumstance that is inherent in the essence of this legal relationship. The significance of a legal fact in private international law is significant because it arises within the legal order of a foreign state [1, p. 89]. It is important to note that the relationship that appears between the foreign element and the subject himself is special when the foreign element does not appear from the personal status of the subject himself, but as a consequence of the presence of a subjective right abroad. The very legal connection between the legal orders of several states is revealed in the analysis of the legal fact produced by the court in order to establish the applicable law.

In our opinion, the pressing modern problem is the problem of private law relations that can be traced on the Internet, where there is information communication that is of a private law nature, where, on the one hand, the user, he is also the consumer of the information resource and the direct creator of this information resource, where each of the listed elements may refer to a foreign country, as The network of the Internet space has both an international and a very global character.

Each branch of law has both general and special principles, and private international law is no exception. These principles do not have the form of “generally accepted international law as in the case of the basic principles of public international law”, we are talking about general or similar principles (rules) of private international law of specific states [12, p. 68].

The principles of International Private Law are recognized as generalized legal regulations governing various relations in the field of International Private Law. It should be noted that the content of the principles of private international law is interpreted in different ways. According to P. Kalensky, the principles of International Private Law are “certain permanent rules arising from the requirement for a rational settlement of the most typical cases (especially in the field of conflict of laws)” and established by the principles of International Public Law. The significance of these principles lies in the fact that they represent “an attempt to generalize the settlement of conflict law precedents, to strengthen the tendency to formulate certain fundamental rules» [12, p. 69].

The main principles of private international law P. Kalensky identifies such “principles of conflict of laws as the principle of free choice by the parties of the rights to be applied; the principle of locus regit formam actus, applied to the conditional requirements of legal acts; the principle of legis rei sitae applied in conflict of laws regarding rights in rem to immovable and movable things» [11, p. 43].

The general principles of private international law are equated with the significance of the general principles operating in public international law. For example, the main principle of private international law should include the obligation of states to apply the law of a foreign state in individual cases. Often in the legal literature, the opinion was expressed that the principles of

private international law should be considered the principles recognized in international law (the principles of *ius cogens*). There is no doubt that the principles and norms of international law establish the operation of International Private Law, but this does not mean that the principles of International Public Law are the basis of the general principles of International Private Law as a branch of law.

Of course, the principles of international law can operate in the national legal system (the duty of states to take into account international legal standards in the legislative process, to correct national legal regulations in connection with the fulfillment of prescribed international obligations). We are talking about imperatives that follow from the generally recognized principles and norms of international law (the principle of *pacta sunt servanda*), which “provide a legal link between the national legal system of a particular state and international law» [1, p. 92].

For example, the principle of sovereign equality of states acts as a principle of private international law, namely: the prohibition of interference in the internal affairs of any state, while, without excluding equally, the observance of both one's own right and the rights of others, because no state it is allowed, within its competence, to create legal prescriptions that would at least somehow affect the sovereign rights of other states.

The dominant concept regarding the nature of the general principles of law is nothing more than the basic legal rules that are used in the application of real legal norms, in establishing the rights and obligations of a particular subject of law, these are traditional postulates, a kind of legal technique developed back in the praetor law of ancient Rome. This is the correct vector of the entire legal system, the basis of the foundations of not only international law, which is the basis of the legal culture of our society, a compass in the fundamentals of law.

The general principles of PIL are the principle of *pacta sunt servanda* (contracts must be respected), the principles of justice and good conscience. Article 38 of the Statute of the International Court of Justice establishes its duty through the foundations of international law, but does not limit the right of the Court to decide a case in equity and good conscience (*ex aequo et bono*), if the parties so agree. The duty of the International Court of Justice to decide disputes *aequo et bono* presupposes the application of general principles of law. With regard to the activities of arbitration courts, which are obliged to follow the rules *aequo et bono* when considering disputes from international commercial contracts, presumes the application, again, of the general principles of law [11, p. 46].

Among the general principles of law used in private international law are: the principle of justice, the principle of good conscience, the principle of protection of acquired rights, the principle of the burden of proof, which is assigned to the plaintiff, the principle of non-abuse of law, etc. General principles of law should be distinguished from generally recognized principles, used in modern international public law.

With regard to the special principles of International Private Law, it can be noted that they act as certain rules of conduct, general rules of International Private Law, involved in national law. I would like to note the specificity of the principles of private international law in comparison with other principles of other subsystems in the following: on the one hand, it is they that connect national legal systems to each other, but on the other hand, they connect international and national law.

Let us focus on the paramount and special principle of private international law - the autonomy of the will of the parties, which is the basis of property and related non-property legal relations arising between individuals (for example, the principle of freedom of contract, which represents the freedom to conclude various types of contractual structures, within the framework of the law and designed to regulate social relations that meet the needs of society) [23, p. 22].

International private law currently involves the maximum use of the independence of the desires of the parties from anything.

The next special principle of private international law is the principle of the closest connection, which establishes the beginning of the legal regulation of private relations that are associated with a foreign legal order. It is this principle that has a basic meaning in the regulation of

international private relations, as well as in determining the ratio of both conflict and substantive regulation. Concerning conflict bindings, it should be noted that they depict the principle of the closest connection between a legal relationship burdened with a foreign element and the established legal system. For example, relations with the circulation of things are most interconnected with the right of the place where the thing is located. This objective connection is reflected in the conflict principle *lex rei sitae* [12, p. 72].

The principle of the closest connection, acting as the main principle of Private International Law, is enshrined in the Code of Private International Law of Bulgaria 42/17 of 2005[8], namely in Art. 2: "Private law relations with an international element are governed by the law of the state with which they have the closest connection. The provisions contained in the Code regarding the determination of the applicable law express this principle. If the applicable law cannot be determined on the basis of the provisions of the Code, the law of the state with which this relation, by virtue of other criteria, has the closest connection, shall apply.

In the Law of Poland "On International Private Law" dated 04.02.2011 [16], namely in Art. 67 provides: "In the absence of an indication of the applicable law in this law, special rules, international treaties in force in the Republic of Poland and the law of the European Union, the law of the country with which the relation is most closely connected shall apply to the relation falling within the scope of this law". The next principle is the principle of granting certain regimes - national, special (preferential or negative), most favored nation treatment. National and special regimes are mainly granted to foreign individuals; most favored nation treatment for foreign legal entities [11, p. 48]. Preferential (preferential treatment) is provided to both legal entities and individuals. The legal status of foreigners is based on the principle of basic most favored nation treatment. The legal content of this principle is based on the provision on the territory of the state of absolutely equal rights to every foreign person in a specific area of his activity on the basis of a concluded international treaty.

A significant role in private international law is given to the principle of reciprocity, which consists in granting persons of a foreign state rights or an established legal regime on the basis that persons of the country providing them will enjoy the same rights or legal regime in this foreign state. National legislation acts as a source of reciprocity. Reciprocity in the activities carried out by the law enforcement agencies of the two states is expressed in the following ways:

- law enforcement authorities of one state record that no actions were taken in a friendly country that would indicate a rejection of reciprocity;
- the national law enforcement authority in the resolution lists the actions of a foreign state, stating reciprocity between these parties.

Of essential importance for International Private Law is the division of reciprocity into the following two types: material reciprocity and conflict reciprocity. Problems related to conflict reciprocity should be attributed to conflict law, and as for material reciprocity, it is divided into two types: actually material and formal reciprocity.

Material reciprocity implies granting to foreign persons the same rights and powers that national persons use in the corresponding foreign state. Formal reciprocity involves granting to foreign persons the full range of rights and powers arising from local legislation, which consists in the fact that foreign persons in a neighboring state are also granted those rights that these persons do not enjoy in their country, however, foreign persons are not entitled to insist on granting the rights that they have in their own country, in case the granting of these rights is not prescribed by the legislation of this foreign state. The provision of material reciprocity is characteristic of inheritance law, industrial property law, and copyright law.

The principle of international comity (*comitas gentium*) is the oldest institution of private international law, which served as the fundamental basis for the application of foreign law. International comity is nothing more than an international custom (a rule of conduct that states follow without recognizing it as legally binding) [1, p. 96]. The show of international courtesy does not involve such actions and does not require reciprocity, without regarding the refusal itself as an unfriendly act.

I would like to draw attention to the fact that the very concept of international courtesy is not used in international treaties, an international legal custom, not presented in the form of a legal norm, but used in law enforcement practice. In the absence of an international agreement on the provision of legal assistance, the state can count on assistance through reciprocity in the manner of international courtesy, but in the event that another state is denied legal assistance, without good reason, such a refusal will mean a violation of the principle of international courtesy.

The concept of "international courtesy" is interconnected with such a concept as "reciprocity", but it cannot be argued that they are identical. Reciprocity is the norm of both international legal custom and the norm of national law, however, it is realistic to establish international courtesy as reciprocity that is not fixed in an agreement or law.

The principle of non-discrimination is of no small importance in private international law. Discrimination is an unlawful violation or even restriction of both the legal rights and legitimate interests of foreign persons located on the territory of another state. This principle means that persons residing in one state should not be placed in a worse frame than persons in another state. Any state has the right to demand that another state create the same conditions for its national persons as for persons of other states, i.e. equal conditions for all.

Such a principle as the principle of non-discrimination proceeds from the sovereign equality of states, while not requiring contractual consolidation. Note that the principle of non-discrimination is the back side of the principle of granting certain regimes, since it is one thing if national legislation establishes general rules on granting national treatment to foreign citizens in the field of civil legal capacity, and another thing is the groundless exclusion from the scope of this rule of citizens of a particular state, while this will be regarded as discrimination.

The right to retort. Retortions are nothing more than retaliatory and restrictive actions of the state, lawfully applied against another state in the event that both the legitimate rights and interests of individuals and legal entities of another state are violated on the territory of this state. Such measures are a kind of response to an unfriendly act of individuals in a certain area of international communication and not aimed against the state as a whole, but aimed at the abolition of discrimination, as well as the application of the principle of reciprocity between states. The lawful use of retortions should not be described as a violation of the principle of non-discrimination. The use of retortions is fixed in the legislation of a number of states, for example, in the legislation of the Republic of Moldova, namely in Art. 2584 of Book V of the Civil Code of the Republic of Moldova, the following is fixed: "The Government of the Republic of Moldova may establish retaliatory restrictions (retortions) in relation to the property and personal non-property rights of citizens and legal entities of those states in which there are special restrictions on the property and personal non-property rights of citizens and legal entities of the Republic of Moldova". Regarding the legislation of the Republic of Armenia, Art. 1261 of the Civil Code of the Republic of Armenia No. 3P-239 dated 28.07.1998 [5] established: "reciprocal restrictions (retortions) in relation to the property and personal non-property rights of citizens and legal entities of those states in which there are special restrictions on the property and personal non-property rights of citizens and legal entities of the Republic of Armenia".

Conclusions:

- International private law is such an effective branch of law that it regulates private law relations, property and related non-property nature, regardless of their subject area, aimed at meeting the needs of modern society that arise in the international space. Consequently, the subject of private international law are relations aimed at establishing the rule of law of two or more states, as a result of the existing property and personal non-property rights and interests between private individuals (non-sovereign entities).

- The principles of International Private Law are recognized as generalized legal regulations governing various relations in the field of International Private Law.

- Among the general principles of law used in International Private Law are the following: the principle of justice, the principle of good conscience, the principle of protection of acquired rights,

the principle of the burden of proof, which is assigned to the plaintiff, the principle of non-abuse of law, etc. General principles of law should be distinguished from generally recognized principles used in modern public international law.

References:

1. Anufrieva, L.P. Correlation of international public and international private law (comparative study of legal categories). Moscow. 2004. 289 p.
2. Bekyashev, K.A., Khodakov, A.G. International private law: a collection of documents. Moscow. 1997. 254 p.
3. Brun, M.I. Private International Law: A course taught at the Moscow Commercial Institute, 1910/11. Moscow. 1911. 276 p.
4. Cheshire, J., North, P. International private law. Moscow. 1982. 267 p.
5. Civil Code of the Republic of Armenia No. 3P-239 dated 07.28.1998. Date of visit [02.02.2023]. Available: https://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=2998.
6. Civil Code of the Republic of Moldova No. 1107-XV of 06.06.2002. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86. Republished in: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 66-75 (6989-6998) din 03/01/2019.
7. Civil Code of the Russian Federation No. 14-FZ of January 26, 1996. [date of visit 02.02.2023]. Available: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_76306/.
8. Code of Private International Law of Bulgaria 42/17 2005. Date of visit [02.02.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041701>.
9. Dmitrieva, G.K. International private law: textbook. Moscow. 2012. 217 p.
10. Erpyleva, N.Yu. International private law. Moscow. 2011. 431 p.
11. Getman-Pavlova, I.V. International private law: a textbook for masters. Moscow: Yurayt Publishing House, 2013. 246 p.
12. Kalensky, P. Trends in private international law. Prague. 1971. 265 p.
13. Law No. 5718 of November 27, 2007 on the Turkish Code of 2007 on Private International Law and International Civil Procedure. Date of visit [02.02.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/data/2016/04/05/1126272656/%D0%A2%D1%83%D1%80%D1%86%D0%B8%D1%8F%202007.pdf>.
14. Law of Belgium of 16 July 2004 on the Code of Private International Law. Date of visit [02.02.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041801>.
15. Law of Georgia 1998 “On International Private Law”. Date of visit [02.02.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/050301>.
16. Law of Poland “On International Private Law” dated 04.02.2011. Date of visit [02.02.2023]. Available: [https://pravo.hse.ru/data/2019/02/04/1205137962/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%BE%20%D0%9C%D0%A7%D0%9F%20%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B8%202011%20\(%D1%80%D1%83%D1%81.\)%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.2015.pdf](https://pravo.hse.ru/data/2019/02/04/1205137962/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%20%D0%BE%20%D0%9C%D0%A7%D0%9F%20%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B8%202011%20(%D1%80%D1%83%D1%81.)%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.2015.pdf).
17. Law of the Romanian Republic No. 105 of 1992 “Regarding the regulation of private international law relations”. Date of visit [02.02.2023]. Available: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041301>.
18. Law of Ukraine No. 2709-IV of June 23, 2005 “On Private International Law”. Date of visit [02.02.2023]. Available: <http://www.singlewindow.org/docs/61>.
19. Lunts, L.A. Course of private international law. Moscow. 2002. 231 p.
20. Makovsky, A.L. The problem of the nature of private international law in Soviet law. In: Problems of improving Soviet legislation. Moscow. 1984, no. 29, p. 43.
21. Peretersky, I. S., Krylov, S. B. International private law. Moscow. 1940. 541 p.
22. Rubanov, A.A. Theoretical foundations of international interaction of national legal systems. Moscow. 1984. 289 p.
23. Tatar, O. Unnamed Contracts as a Means of Updating the Contractual system of the Republic of Moldova. Monograph. Comrat: Tipogr A V Poligraf. 2021. 224 p.

POLITICA UNIUNII EUROPENE ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI

CZU: 346.545/.546:161.1 UE

Lilia GRIBINCEA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT. În prezentul studiu sunt analizate, prin prisma reglementărilor Uniunii Europene, cele mai relevante aspecte ce țin de politicile Uniunii în domeniul concurenței. Politica în domeniul concurenței reprezintă un instrument esențial pentru buna funcționare a pieței interne. Totuși, schimbările economice, sociale, tehnologice și geopolitice impun evaluarea periodică a instrumentelor de politică în domeniul concurenței pentru a decide dacă acestea asigură atingerea obiectivului fundamental în materie de concurență sau dacă aceste instrumente trebuie adaptate. Sunt analizate prevederile art. 101, alin.(1) din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene care interzice acordurile anticoncurențiale, dar și cazurile în care prevederile alin.(1) ale art.101 pot fi declarate inaplicabile.

Alte aspect relevante analizate se referă la interzicerea abuzului de poziție dominantă, controlul concentrărilor economice între întreprinderi, interzicerea ajutoarelor de stat, dar și posibilitatea aplicării derogărilor de la prevederile art.107, alin. (1) în cazul în care acestea sunt justificate prin obiective de politică specifice, cum ar fi abordarea unor perturbări economice grave sau din motive de interes european comun.

Cuvinte-cheie: concurență, piața internă, poziție dominantă, practicile abuzive, acordurilor anticoncurențiale, ajutoare de stat, practici concertate.

ABSTRACT. In the present study are analyzed, through the lens of European Union regulations, the most relevant aspects related to Union policies in the field of competition. Competition policy is an essential tool for the proper functioning of the internal market. However, economic, social, technological and geopolitical changes require periodic assessment of competition policy instruments to decide whether they achieve the fundamental competition objective or whether these instruments need to be adapted. The provisions of art. 101, paragraph (1) of the Treaty on the Functioning of the European Union which prohibits agreements between undertakings are analyzed, but also the cases in which the provisions of paragraph (1) of art. 101 can be declared inapplicable.

Other relevant aspects analyzed refer to the prohibition of the abuse of a dominant position, the control of economic concentrations between enterprises, the prohibition of state aid, but also the possibility of applying derogations from the provisions of art. 107, para. (1) if they are justified by specific policy objectives, such as addressing serious economic disruptions or for reasons of common European interest.

Keywords: competition, internal market, dominant position, agreements between undertakings, aid granted by a Member State, concerted practices.

Introducere.

Concurența este o competiție între întreprinderi, exercitată în domeniile deschise ale pieței pentru atragerea și menținerea clientelei, în scopul obținerii profitului. În prezentul articol ne propunem să studiem cele mai relevante aspecte ale politicii concurențiale a Uniunii Europene prin prisma reglementărilor Uniunii Europene. Vom analiza obiectivele normelor Uniunii Europene în materie de concurență, rolul instituțiilor Uniunii Europene în domeniul concurenței, interzicerea totală a acordurilor anticoncurențiale. Vom evidenția practicile abuzive prevăzute în art.102 al Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene[1]. Ne vom referi la incompatibilitatea ajutoarelor de stat cu piața internă, dar vom expune și ajutoarele compatibile cu piața internă precum și ajutoarele care pot fi considerate compatibile cu piața internă. Vor fi analizate și

¹ Lilia GRIBINCEA, doctor în drept, conferențiar universitar, Șefa Departamentului Drept Internațional și European, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova. ID ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7371-5379>, e-mail lilia.gribincea@usm.md

derogările instituie de la prevederile art.107, alin. (1) al Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene în cazul în care acestea sunt justificate prin obiective de politică specific.

Revizuirea literaturii.

În prezentul studiu sunt analizate prevederile Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene în domeniul politicii concurențiale, precum și a regulamentelor și directivelor UE pertinente. Sunt analizate și unele comunicări ale Comisiei Europene și unele hotărâri ale Curții de Justiție a Uniunii Europene în materie de concurență.

Metodologia cercetării.

La elaborarea prezentului studiu au fost utilizate surse teoretice și practice, fiind aplicată metoda logică prin compararea și analiza aprofundată a reglementărilor Uniunii Europene în domeniul controlului concentrărilor economice, antitrust, ajutoarele de stat. A fost aplicată metoda comparativă, fiind analizate prevederile Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene, a regulamentelor, directivelor și unele comunicări ale Comisiei Europene în domeniul concurenței. Metodologia cercetării a inclus și jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Rezultate și discuții.

1. Obiectivul principal al normelor Uniunii Europene în materie de concurență.

Principalul obiectiv al normelor Uniunii Europene în materie de concurență este asigurarea bunei funcționări a pieței interne. Politica în domeniul concurenței reprezintă un instrument esențial pentru realizarea unei piețe interne libere și dinamice, promovând bunăstarea economică generală. Un grad ridicat de concurență are drept consecință îmbunătățirea performanței economice a unui stat, deschiderea oportunităților de afaceri cetățenilor acestuia și reducerea costurilor bunurilor și serviciilor la nivelul întregii economii.

Reglementările Uniunii Europene garantează întreprinderilor condiții echitabile și egale de concurență, fiind luate în considerare aspecte precum inovarea, standardele comune sau dezvoltarea întreprinderilor mici.

2. Rolul Instituțiilor Uniunii Europene în domeniul concurenței. În Uniunea Europeană există **două comisii parlamentare care se ocupă** de probleme ce țin de politica în domeniul concurenței și de protecția consumatorului:

- *Comisia pentru afaceri economice și monetare*, care se ocupă de politica economică și monetară a Uniunii Europene, de normele în domeniul concurenței și ajutorul de stat acordat întreprinderilor și

- *Comisia pentru piața internă și protecția consumatorilor*, care are competență de supraveghere și control legislativ al normelor Uniunii Europene privind piața unică, inclusiv piața unică digitală, politica vamală și protecția consumatorilor.

Normele privind concurența și protecția consumatorului sunt adoptate de Parlamentul European și Consiliului Uniunii Europene. Potrivit art.103, alin.1) al Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene, regulamentele sau directivele utile în vederea aplicării principiilor prevăzute la articolele 101 și 102 se adoptă de către Consiliu, la propunerea Comisiei și după consultarea Parlamentului European.

Comisia Europeană asigură aplicarea legislației Uniunii Europene în domeniul concurenței. În principal, Comisia Europeană monitorizează și, eventual, blochează acordurile anticoncurențiale, abuzurile de poziție dominantă, fuziunile și achizițiile și ajutoarele de stat. Conform prevederilor art.7 al Regulamentului (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat[3], în cazul în care Comisia, acționând ca urmare a unei plângeri sau din oficiu, constată că există o încălcare a articolului 101 sau 102 din tratat, poate solicita printr-o decizie întreprinderilor și asociațiilor de întreprinderi în cauză să înceteze încălcarea respectivă. Astfel, Comisia le poate impune orice măsuri corective comportamentale sau structurale care sunt proporționale cu încălcarea comisă și necesare pentru încetarea efectivă a încălcării.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene asigură interpretarea și aplicare uniformă a legislației în domeniul concurenței pe tot teritoriul Uniunii Europene. Curtea de Justiție a Uniunii Europene a

pronunțat mai multe hotărâri care au contribuit la stabilirea unei concurențe eficiente pe piața internă, ceea ce a asigurat o ofertă mai variată și prețuri mai mici.

3. Instrumentele politicii UE în domeniul concurenței. Legislația Uniunii Europene în domeniul concurenței include norme antitrust, norme privind controlul concentrărilor economice, ajutoarele de stat, întreprinderile și serviciile publice de interes economic general.

4. Interzicerea totală a acordurilor anticoncurențiale. Conform prevederilor art.101, alin.(1) din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene[1], sunt incompatibile cu piața internă și interzise orice acorduri între întreprinderi, orice decizii ale asocierilor de întreprinderi și orice practici concertate care pot afecta comerțul dintre statele membre și care au ca obiect sau efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței în cadrul pieței interne. Acordurile sau deciziile interzise în temeiul art.101, sunt nule de drept.

În special, sunt interzise acordurile, deciziile și practicile concertate care:

- a) stabilesc, direct sau indirect, prețuri de cumpărare sau de vânzare sau orice alte condiții de tranzacționare ;
- b) limitează sau controlează producția, comercializarea, dezvoltarea tehnică sau investițiile;
- c) împart piețele sau sursele de aprovizionare;
- d) aplică, în raporturile cu partenerii comerciali, condiții inegale la prestații echivalente, creând astfel acestora un dezavantaj concurențial;
- e) condiționează încheierea contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestații suplimentare care, prin natura lor sau în conformitate cu uzanțele comerciale, nu au legătură cu obiectul acestor contracte.

Prin urmare, sunt interzise și nule de drept toate acordurile între întreprinderi care au ca obiect sau efect afectarea concurenței și comerțului dintre statele membre. Putem menționa cu titlu de exemplu înțelegerile de cartel, practicile concertate pentru stabilirea prețurilor sau limitarea producției sau împărțirea pieței între întreprinderi.

În art.101, alin.(3) al Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene[1] sunt menționate cazurile în care prevederile alin.(1) ale art.101 pot fi declarate inaplicabile. Conform reglementării, prevederile alin.(1) ale art.101 pot fi declarate inaplicabile oricăror acorduri sau categorii de acorduri între întreprinderi, oricăror decizii sau categorii de decizii ale asocierilor de întreprinderi și oricăror practici concertate sau categorii de practici concertate care contribuie la îmbunătățirea producției sau distribuției de produse ori la promovarea progresului tehnic sau economic, asigurând totodată consumatorilor o parte echitabilă din beneficiul obținut. Totuși, trebuie îndeplinite următoarele două cerințe:

- acordurile, deciziile și practicile menționate să nu impună întreprinderilor în cauză restricții care nu sunt indispensabile pentru atingerea acestor obiective și
- să nu ofere acestora posibilitatea de a elimina concurența în ceea ce privește o parte semnificativă a produselor în cauză.

Drept exemplu de acorduri care pot fi considerate că respectă condițiile prevăzute la art.101, alin. (3) pot fi menționate acordurile verticale pentru cumpărarea ori vânzarea de bunuri sau servicii, atunci când asemenea acorduri sunt încheiate între întreprinderi neconcurente, între anumite întreprinderi concurente ori de către anumite asociații de comercianți cu amănuntul, precum și acordurile verticale care conțin dispoziții auxiliare privind transferul sau utilizarea drepturilor de proprietate intelectuală.

Regulamentul (UE) 2022/720 al Comisiei din 10 mai 2022 privind aplicarea articolului 101 alineatul (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene la categoriile de acorduri verticale și practici concertate[2] definește în art.1 *acordul vertical* ca fiind un acord sau practică concertată convenit(ă) între două sau mai multe întreprinderi care acționează fiecare, în sensul acordului sau al practicii concertate, la niveluri diferite ale lanțului de producție sau de distribuție, și care se referă la condițiile în care părțile pot cumpăra, vinde sau revinde anumite bunuri sau servicii.

Unele acorduri, chiar dacă nu îndeplinesc condițiile stabilite de art.101, alin.(3), nu sunt considerate încălcări în situația în care au o importanță minoră și un impact redus asupra pieței. Ne

referim la „acordurile de importanță minoră”, fiind aplicabil principiul *de minimis*. Se consideră că asemenea acorduri sunt utile pentru cooperarea dintre întreprinderile mici și mijlocii.

În Comunicarea 2014/C 291/01 privind acordurile de importanță minoră care nu restrâng în mod semnificativ concurența în sensul articolului 101 alineatul (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (Comunicarea *de minimis*) [8], Comisia consideră că acordurile între întreprinderi care afectează comerțul dintre statele membre și care pot avea ca efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței în cadrul pieței comune nu restrâng în mod semnificativ concurența în sensul articolului 101 alineatul (1) din tratat în următoarele două cazuri :

- cota de piață cumulată deținută de părțile la acord nu depășește 10 % pe niciuna dintre piețele relevante vizate de respectivul acord, atunci când acordul este încheiat între întreprinderi care sunt concurenți existenți sau potențiali pe una din aceste piețe (acorduri între concurenți) sau
- cota de piață deținută de fiecare dintre părțile la acord nu depășește 15 % pe niciuna dintre piețele relevante vizate de acord, atunci când acordul este încheiat între întreprinderi care nu sunt concurenți existenți sau potențiali pe niciuna din aceste piețe (acorduri între neconcurenți).

Pentru situația în care este dificil să se stabilească dacă este vorba de un acord între concurenți sau de un acord între neconcurenți, se aplică pragul de 10 %.

Directiva 2014/104/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 noiembrie 2014 privind anumite norme care guvernează acțiunile în despăgubire în temeiul dreptului intern în cazul încălcărilor dispozițiilor legislației în materie de concurență a statelor membre și a Uniunii Europene [7] prevede anumite norme necesare pentru a asigura că orice persoană care a suferit un prejudiciu cauzat de o încălcare a legislației în materie de concurență de către o întreprindere sau o asociație de întreprinderi, își poate exercita în mod efectiv dreptul de a solicita întreprinderii respective sau asociației de întreprinderi o despăgubire integrală pentru prejudiciul respectiv.

Directiva 2014/104/UE [7] instituie despăgubiri integrale și obligă Statele membre să se asigure că orice persoană fizică sau juridică care a suportat un prejudiciu cauzat de o încălcare a legislației în materie de concurență poate solicita și obține despăgubiri integrale pentru prejudiciul respectiv. Despăgubirile integrale plasează persoanele care au suportat un prejudiciu în poziția în care s-ar fi aflat dacă încălcarea legislației în materie de concurență nu ar fi fost săvârșită. Prin urmare, acestea includ dreptul la despăgubiri pentru pierderea efectivă și pentru câștigul nerealizat plus plata dobânzii. Totuși, despăgubirea integrală nu poate fi excesivă, indiferent dacă despăgubirea integrală se produce în urma unor despăgubiri punitive, multiple sau de altă natură.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene, în Cauza C-226/11 „*Concurență – Articolul 101 alineatul (1) TFUE – Înțelegere – Caracterul semnificativ al unei restrângeri – Regulamentul (CE) nr. 1/2003 – Articolul 3 alineatul (2) – Autoritate națională de concurență – Practică ce poate să afecteze comerțul dintre statele membre – Investigare și sancționare – Nedepășirea pragurilor cotei de piață stabilite în «Comunicarea de minimis» – Restrângeri prin obiect*”, a clarificat faptul că un acord care ar putea afecta comerțul dintre statele membre și care are ca obiect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței în cadrul pieței comune constituie, prin natura sa și independent de orice impact concret pe care l-ar putea avea, o restrângere semnificativă a concurenței [9].

5. Interzicerea abuzului de poziție dominantă. Sediul materiei îl constituie art.102 al Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene[1], care prevede că este incompatibilă cu piața internă și interzisă, în măsura în care poate afecta comerțul dintre statele membre, folosirea în mod abuziv de către una sau mai multe întreprinderi a unei poziții dominante deținute pe piața internă sau pe o parte semnificativă a acesteia.

După cum observăm, din reglementare rezultă că nu este interzisă poziția dominantă, ci doar abuzul de poziție dominantă. Dar o poziție dominantă conferă unei întreprinderi o responsabilitate specială de a se asigura că comportamentul său nu denaturează concurența.

Potrivit prevederilor art.102 al Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene[1], practicile abuzive pot consta în:

- impunerea, direct sau indirect, a prețurilor de vânzare sau de cumpărare sau a altor condiții de tranzacționare inechitabile;
- limitează producția, comercializarea sau dezvoltarea tehnică în dezavantajul consumatorilor;
- aplicarea în raporturile cu partenerii comerciali a unor condiții inegale la prestații echivalente, creând astfel acestora un dezavantaj concurențial;
- condiționarea încheierii contractelor de acceptarea de către parteneri a unor prestații suplimentare care, prin natura lor sau în conformitate cu uzanțele comerciale, nu au legătură cu obiectul acestor contracte.

În cazul în care o întreprindere care deține o poziție dominantă pe o anumită piață ar abuza de această poziție, ar provoca prejudicii atât consumatorilor, cât și concurenților. Unul dintre cele mai importante și mai cunoscute cazuri de abuz de poziție dominantă este cazul Microsoft. Comisia, prin Decizia 2007/53/CE din 24 mai 2004, a constatat că Microsoft a abuzat de poziția sa dominantă în privința sistemelor de operare pentru PC-uri reținând informații critice privind interoperabilitatea de la concurenții săi, ceea ce înseamnă că furnizorii de sisteme de operare concurente nu erau în măsură să concureze efectiv.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene, prin Hotărârea Curții din 14 februarie 1978, United Brands Company și United Brands Continentaal BV împotriva Comisiei Comunităților Europene, Cauza 27/76[11] a statuat că o poziție dominantă este examinată în raport cu piața internă în ansamblu sau cel puțin cu o parte substanțială a acesteia. Mărimea pieței examinate este evaluată în dependență de următorii factori: caracteristicile produsului, de accesibilitatea unor produse alternative, precum și de comportamentul sau disponibilitatea consumatorilor de a alege produse alternative.

La 14 septembrie 2022, a fost adoptat Regulamentul (UE) 2022/1925 al Parlamentului European și al Consiliului privind piețe contestabile și echitabile în sectorul digital și de modificare a Directivelor (UE) 2019/1937 și (UE) 2020/1828 (Regulamentul privind piețele digitale) [4], care stabilește obligații specifice pentru platformele online considerate controlori de acces. Atât serviciile digitale, cât și platformele online, joacă un rol din ce în ce mai important în economie, în special pe piața internă, permițând entităților comerciale să ajungă la utilizatorii din întreaga Uniune, facilitând comerțul transfrontalier și deschizând oportunități de afaceri cu totul noi pentru un număr mare de societăți din Uniune, în beneficiul consumatorilor din Uniune. Însă, serviciile de platformă esențiale prezintă o serie de caracteristici care pot fi exploatate de întreprinderile care le furnizează, cum sunt, de exemplu, economiile de scară extreme, care rezultă adesea din costuri marginale aproape zero pentru adăugarea de utilizatori comerciali sau utilizatori finali.

6. Controlul concentrărilor economice între întreprinderi. Potrivit art.3, alin. (1) al Regulamentul (CE) nr. 139/2004 al Consiliului din 20 ianuarie 2004 privind controlul concentrărilor economice între întreprinderi[6], se consideră că se realizează o concentrare în cazul în care modificarea de durată a controlului rezultă în urma fuzionării a două sau mai multe întreprinderi independente anterior sau părți ale unor întreprinderi sau preluării, de către una sau mai multe persoane care controlează deja cel puțin o întreprindere sau de către una sau mai multe întreprinderi, fie prin achiziționarea de valori mobiliare sau de active, fie prin contract sau prin orice alte mijloace, a controlului direct sau indirect asupra uneia sau mai multor întreprinderi sau părți ale acestora.

Regulamentul (CE) nr. 139/2004[6] stabilește în art.4 ca regulă generală că, concentrările care au dimensiune UE trebuie notificate Comisiei înainte de punerea în aplicare și după încheierea acordului, anunțarea ofertei publice sau după preluarea pachetului de control. Notificarea poate fi efectuată și în cazurile în care întreprinderile implicate demonstrează Comisiei intenția de bună credință de a încheia un acord sau, în cazul unei oferte publice, în cazul în care și-au anunțat public intenția de a face o astfel de ofertă, cu condiția ca acordul sau oferta planificată să aibă ca rezultat o concentrare cu dimensiune UE.

7. Interzicerea ajutoarelor de stat. Potrivit art.107, alin. (1) al Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene[1], sunt incompatibile cu piața internă ajutoarele acordate de state sau prin intermediul resurselor de stat, sub orice formă, care denaturează sau amenință să denatureze concurența prin favorizarea anumitor întreprinderi sau a producerii anumitor bunuri, în măsura în care acestea afectează schimburile comerciale dintre statele membre.

În continuare, în alin. (2) și (3) ale art.107, ajutoarele sunt clasificate în „*ajutoare compatibile cu piața internă*” și „*ajutoare considerate compatibile cu piața internă*”.

Astfel, sunt considerate *ajutoare compatibile cu piața internă* :

a) care au caracter social și sunt acordate consumatorilor individuali, cu condiția ca acestea să fie acordate fără discriminare în funcție de originea produselor;

b) care sunt destinate reparării pagubelor provocate de calamități naturale sau de alte evenimente extraordinare;

c) care sunt acordate economiei anumitor regiuni ale Republicii Federale Germania afectate de divizarea Germaniei, în măsura în care acestea sunt necesare pentru compensarea dezavantajelor economice cauzate de această divizare. În termen de cinci ani de la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Consiliul, hotărând la propunerea Comisiei, poate adopta o decizie de abrogare a prezentei litere.

Din categoria *ajutoarelor considerate compatibile cu piața internă* pot fi menționate:

a) ajutoarele destinate să favorizeze dezvoltarea economică a regiunilor în care nivelul de trai este anormal de scăzut sau în care există un grad de ocupare a forței de muncă extrem de scăzut, precum și a regiunilor prevăzute la art.349, avându-se în vedere situația lor structurală, economică și social;

b) ajutoarele destinate să promoveze realizarea unui proiect important de interes european comun sau să remedieze perturbări grave ale economiei unui stat membru;

c) ajutoarele destinate să faciliteze dezvoltarea anumitor activități sau a anumitor regiuni economice, în cazul în care acestea nu modifică în mod nefavorabil condițiile schimburilor comerciale într-o măsură care contravine interesului comun;

d) ajutoarele destinate să promoveze cultura și conservarea patrimoniului, în cazul în care acestea nu modifică în mod nefavorabil condițiile schimburilor comerciale și de concurență în Uniune într-o măsură care contravine interesului comun;

e) alte categorii de ajutoare stabilite prin decizie a Consiliului, care hotărăște la propunerea Comisiei.

Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene[1] instituie anumite derogări de la prevederile art.107, alin. (1) în cazul în care acestea sunt justificate prin obiective de politică specifice, cum ar fi abordarea unor perturbări economice grave sau din motive de interes european comun. Asemenea măsuri au fost luate în contextul crizei financiare mondiale sau prin adoptarea Cadrului temporar privind ajutoarele de stat de sprijinire a economiei în timpul epidemiei de COVID-19. Cel mai recent exemplu îl constituie Cadru temporar de criză pentru măsuri de ajutor de stat de sprijinire a economiei ca urmare a agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei (2022/C 131 I/01) [10]. În temeiul articolului 107 alineatul (3) litera (b) din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene[1], Comisia poate declara compatibile cu piața internă ajutoarele menite „să remedieze perturbări grave ale economiei unui stat membru”. Comisia Europeană consideră că agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei, sancțiunile impuse de UE sau de partenerii săi internaționali și contramăsurile luate, de exemplu, de către Rusia au creat incertitudini economice semnificative, au perturbat fluxurile comerciale și lanțurile de aprovizionare și au condus la creșteri excepționale de mari și neașteptate ale prețurilor, în special la gaze naturale și energie electrică, dar și la numeroși alți factori de producție și la materii prime și bunuri primare, inclusiv în sectorul agroalimentar. Aceste efecte, luate împreună, au cauzat o perturbare gravă a economiei în toate statele membre. În consecință, o gamă largă de sectoare economice din toate statele membre sunt afectate de o perturbare economică gravă. Pe această bază, Comisia a considerat că este oportun să fie stabilite criteriile de evaluare a măsurilor de ajutoare de stat pe care statele membre le pot adopta pentru a remedia această

perturbare gravă [10, pct.35, 36]. Orice finanțare din partea statului care îndeplinește criteriile stabilite la articolul 107 alineatul (1) din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene[1] reprezintă ajutor de stat și, în temeiul articolului 108 alin. (3), trebuie notificată Comisiei. Potrivit prevederilor art. 109 din Tratat, Consiliul poate stabili categoriile de ajutoare care sunt exceptate de la această obligație de notificare. În conformitate cu art. 108 alin. (4) din Tratat, Comisia poate adopta regulamente privind aceste categorii de ajutoare de stat. Pentru o definiție mai bună a priorităților în materie de activități de asigurare a respectării normelor privind ajutoarele de stat precum și pentru o evaluare mai eficientă și un control al respectării normelor privind ajutoarele de stat la nivel național și la nivelul Uniunii, a fost adoptat Regulamentul (UE) nr. 651/2014 al Comisiei din 17 iunie 2014 de declarare a anumitor categorii de ajutoare compatibile cu piața internă în aplicarea articolelor 107 și 108 din Tratat[5].

Concluzii.

Articolul 101 alineatul (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene interzice acordurile între întreprinderi care pot afecta comerțul dintre statele membre și care au ca obiect sau efect împiedicarea, restrângerea sau denaturarea concurenței în cadrul pieței comune. Curtea de Justiție a Uniunii Europene a clarificat că această dispoziție nu se aplică situațiilor în care impactul acordului asupra comerțului dintre statele membre sau asupra concurenței nu este semnificativ (Cauza C-226/11). Comisia Europeană cooperează cu autoritățile de concurență ale statelor membre pentru aplicarea normelor Uniunii Europene de concurență.

Articolele 101 și 102 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) sunt o chestiune de ordine publică trebuie aplicate în mod eficace pe întreg cuprinsul Uniunii pentru a asigura că nu este denaturată concurența pe piața internă.

În concluzie, putem menționa că deși legislația Uniunii Europene în domeniul concurenței este revizuită periodic, schimbările economice, sociale, tehnologice și geopolitice ridică noi provocări pentru politica Uniunii Europene în domeniul concurenței.

Referințe:

1. Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfue/2016/2020-03-01>, (Accesat la 3 mai 2023).
2. Regulamentul (UE) 2022/720 al Comisiei din 10 mai 2022 privind aplicarea articolului 101 alineatul (3) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene la categoriile de acorduri verticale și practici concertate. Disponibil : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32022R0720&qid=1683530449847>. (Accesat la 7 mai 2023).
3. Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat. Disponibil : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02003R0001-20090701&qid=1683532518182>, (Accesat la 2 mai 2023).
4. Regulamentul (UE) 2022/1925 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 septembrie 2022 privind piețe contestabile și echitabile în sectorul digital și de modificare a Directivelor (UE) 2019/1937 și (UE) 2020/1828 (Regulamentul privind piețele digitale). Disponibil : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32022R1925>. (Accesat la 8 mai 2023).
5. Regulamentul (UE) nr. 651/2014 al Comisiei din 17 iunie 2014 de declarare a anumitor categorii de ajutoare compatibile cu piața internă în aplicarea articolelor 107 și 108 din tratat. Disponibil : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02014R0651-20210801> (Accesat la 8 mai 2023).
6. Regulamentul (CE) nr. 139/2004 al Consiliului din 20 ianuarie 2004 privind controlul concentrărilor economice între întreprinderi. Disponibil : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32004R0139&qid=1683565129912> (Accesat la 8 mai 2023).

7. Directiva 2014/104/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 noiembrie 2014 privind anumite norme care guvernează acțiunile în despăgubire în temeiul dreptului intern în cazul încălcărilor dispozițiilor legislației în materie de concurență a statelor membre și a Uniunii Europene. Disponibilă : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32014L0104> (Accesat la 8 mai 2023).
8. Comunicarea Comisiei 2014/C 291/01 privind acordurile de importanță minoră care nu restrâng în mod semnificativ concurența în sensul articolului 101 alineatul (1) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (Comunicarea *de minimis*). Disponibilă : [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52014XC0830\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52014XC0830(01)) (Accesat la 8 mai 2023).
9. Hotărârea CJUE (Camera a doua), 13 decembrie 2012, „Concurență – Articolul 101 alineatul (1) TFUE – Înțelegere – Caracterul semnificativ al unei restrângeri – Regulamentul (CE) nr. 1/2003 – Articolul 3 alineatul (2) – Autoritate națională de concurență – Practică ce poate să afecteze comerțul dintre statele membre – Investigare și sancționare – Nedepășirea pragurilor cotei de piață stabilite în «Comunicarea de minimis» – Restrângeri prin obiect” În cauza C-226/11. Disponibilă : <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=38409A63DAE42A41227DA2225328355E?text=&docid=131804&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5847383> (Accesat la 8 mai, 2023).
10. Cadru temporar de criză pentru măsuri de ajutor de stat de sprijinire a economiei ca urmare a agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei (2022/C 131 I/01) Disponibil : [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022XC0324\(10\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022XC0324(10)) (Accesat la 8 mai, 2023).
11. Hotărârea Curții din 14 februarie 1978. United Brands Company și United Brands Continentaal BV împotriva Comisiei Comunităților Europene. Cauza 27/76.

ASPECTE DOCTRINARE ȘI NORMATIVE PRIVIND EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE CADUCITATE LA NIVEL INTERNAȚIONAL

CZU: 347.131.25

Ștefan BELECCIU¹

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

Valeria BEJENARI²

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The concept of the lapse originated from Roman private law, so the theoretical constructions of this concept are transposed from civil law. The extension of the applicability of the lapse in the internal legislation of the states of the world served only for a better understanding of its foundations, respectively, the present study will aim to highlight the particularities of this concept more from the perspective of civil law, appealing to foreign doctrine, especially the French, Italian, German, Romanian, as well as the history of the institution of the lapse with the influences it has suffered over time from French, Italian, German, and Romanian law.*

Key-words: *concept of the lapse, Roman private law, French law, Italian law, German law, foreign doctrine, romanian space.*

REZUMAT. *Conceptul de caducitate a luat naștere din dreptul privat roman, așadar construcțiile teoretice ale acestui concept sunt transpuse din dreptul civil. Extinderea aplicabilității caducității în legislațiile interne ale statelor lumii a servit doar la o mai bună înțelegere a fundamentelor sale, respectiv, prezentul studiu va avea drept scop evidențierea particularităților acestui concept mai mult din perspectiva dreptului civil, făcând apel la doctrina străină, în special la cea franceză, italiană, germană, română, precum și la istoria instituției caducității cu influențele pe care le-a suferit de-a lungul timpului din partea dreptului francez, celui italian, german, precum și a celui din spațiul românesc.*

Cuvinte-cheie: *concept de caducitate, drept privat roman, drept francez, drept italian, drept german, doctrina străină, spațiu românesc.*

Introducere. Prima apariție a instituției caducității se atestă în dreptul privat roman, unde avea o aplicabilitate limitată și era reglementată doar în instituția testamentelor și donațiilor, respectiv era prezentă doar în dreptul civil.

Odată cu dezvoltarea necesităților sociale ale omenirii și conturarea unor noi realități juridice în perioada modernă și contemporană, majoritatea statelor lumii au introdus și au extins conceptul de caducitate în legislațiile lor interne, schimbându-i atât semnificația, interpretarea, cât și domeniul de aplicabilitate.

Paralel, realizând o analiză asupra evoluției doctrinare a conceptului de caducitate, vom constata faptul că majoritatea definițiilor propuse de către autorii citați *infra* acoperă doar domeniul dreptului civil, prin urmare, acestea nu se referă la actul administrativ, nu are implicații directe în sfera dreptului administrativ.

Rezultate obținute și discuții. În vederea realizării studiului dat, au fost utilizate diverse metode de cercetare, cum ar fi metoda istorico-juridică, metoda comparativă de analiză, metoda logică prin aplicarea procedeelelor de deducție și sinteză.

¹ Ștefan BELECCIU, dr în drept, prof. univ., Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, e-mail: stefan31belecciu@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0786-8713>

² Valeria BEJENARI, doctorandă, asist. univ., Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, e-mail: valeria.bejenari20@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2118-2379>

În continuare, vom trasa principalele abordări conceptuale ale caducității din literatura de specialitate străină, cu trimeri la codurile civile din mai multe jurisdicții europene, și nu doar.

Imperiul Roman. Originea reală și apropiată din punct de vedere juridic a conceptului de caducitate, se atestă, fără îndoială, în dreptul roman, în care a avut o aplicare sporită în legătură cu evoluția liberalităților caduce, ultimele având drept scop moralizarea obiceiurilor romane și creșterea natalității, aflate într-o continuă decădere în acea perioadă.

Originea istorică a caducității începe odată cu adoptarea Legilor Caducare. Eugenio Petit ne comentează că, guvernul roman condus de către Augustus, în anul 27 î.e.n, pentru a fortifica statul imperial, slăbit din punct de vedere economic și confruntat cu corupția în rândul obiceiurilor romane - permanența exagerată a celibatului și abandonului ideii de concepere a fiilor legitimi, a introdus un șir de reforme legale, denumite Legile Caducare, care în esență erau *Lex Julia de Maritandis* și *Lex Papia Poppaea*. Ca suplimente la aceste legi, a fost introdusă *Lex Julia de Adulteris*, care la rândul său, pedepsea adulterul și violul.

Legile *Julia de Maritandis Ordinibus* și *Papia Poppaea* reglementau starea civilă, căsătoria și divorțul și au fost aplicate celibatarilor, care erau considerați cei necăsătoriți și fără copii, dar Legea *Julia* îi priva la modul absolut de liberalitățile transmise prin testament sau prin legat. Pe așa-numiții „*orbis*”, considerați cei căsătoriți, dar neavând copii legitimi, Legea *Papia Poppaea* îi sancționa cu caducitatea mai multor liberalități, în proporție de 50%. Așa-numiții „*patres*”, considerați cei căsătoriți și care aveau cel puțin un copil, beneficiau de părțile caduce, fiindu-le acordată „*Jus Caduca vindicandi*”.

Aceste Legi Caducare menționate *supra*, luau drepturile succesoriale ale celor care nu se căsătoreau (ale celibatarilor) până la o anumită vârstă, bunurile revenind statului. Interesul instituției era de a crea venituri statului, pe de o parte, iar pe de altă parte – de a crea greutatea vânzătorilor de succesiuni și de a fortifica cât mai puternic celula familială în societatea romană.

Caducitatea opera în aceste legi ca o sancțiune pentru celibatarii care nu se căsătoreau, pentru *orbis* – care nu lăsau descendenți, adică se traducea ca o privare de dreptul la liberalitățile testamentare instituite în favoarea lor, din cauza omiterii conduitei prescrise de legiuitorul roman.

În ceea ce-i privește pe *patres*, ei aveau anumite beneficii, în cazul în care configura ca comoștenitori împreună cu celibatarii sau *orbis*, crescându-și porțiunile lor cu părțile caduce ale infractorilor.

În această ordine de idei, este important de a menționa proveniența termenului de „caducitate” - de la latinescul „*caducus*” – „care cade”, de unde rezultă că instituția caducității constituie situația sau modalitatea prin care un act, valabil încheiat, își pierde valabilitatea sau, mai bine spus, „cade” din cauza unor împrejurări în principiu neprevăzute și exterioare.

Franța. După introducerea și aplicarea conceptului de caducitate în dreptul roman, juriștii francezi l-au introdus atât în doctrină, cât și în legislația franceză, în mod special în Codul civil Napoleonian, realizat sub îndrumarea lui Napoleon I în anul 1804 pe vremea Primului Imperiu Francez.

Pentru început, vom accentua rolul operei juristului francez Robert-Joseph Pothier privind lărgirea spectrului de aplicabilitate a instituției caducității. Din comentariile realizate de către juristul Italiano Jorge Giorgi asupra operei lui Pothier, considerăm important de a fi menționate următoarele: „În vechiul drept francez Pothier a găsit germenii caducității”; „Legea, spunea Pothier, reglementează termenul prevăzut, numai ca o comoditate pentru debitor, este, așadar corect și firesc, ca acesta din urmă să suporte caducitatea prestației, atât timp cât condițiile economice în virtutea cărora se presupune că au fost acordate creditorului, să dispară”.

La elaborarea Codului civil francez, autorii au fost influențați de opera lui Robert-Joseph Pothier și au introdus în legislație conceptul de caducitate, fiind instituită ca o instituție juridică completă, aplicată ca o sancțiune testamentelor și legatelor. Pentru a înțelege semnificația instituției caducității, reglementată în acea perioadă istorică, este necesar de a face referire la câteva articole din Codul civil francez. În conformitate cu prevederile articolului 1039, „Orice dispoziție testamentară este caducă dacă persoana în favoarea căreia s-a făcut nu supraviețuiește testatorului”;

articolul 1040: „Orice dispoziție testamentară realizată sub o condiție care depinde de un eveniment incert, când intenția testatorului este ca dispoziția să nu fie executată în timp ce evenimentul nu apare, va fi considerată caducă dacă moștenitorul desemnat sau legatarul decedează înainte de îndeplinirea condiției”; articolul 1043: „Orice dispoziție testamentară este caducă atunci când moștenitorul desemnat sau legatarul o refuză sau este în incapacitatea de a o recepționa”.

În legislația franceză din epoca modernă, conceptul de caducitate a mai fost identificat cu alte concepte, care în esență aveau o semnificație asemănătoare, dar urmăreau aceeași finalitate. Legiuitorul francez, în codul napoleonian, a utilizat lexemul „Déchéance”, aplicându-l termenelor extinctive care se diferențiau, în esență, de prescripție și care nu erau reglementate prin prisma principiilor acestei ultime instituții juridice.

Printre autorii care au interpretat Codul civil francez se enumeră Raymond-Théodore Troplong, președinte al Senatului Francez în perioada 1852-1869. Comentând articolul 1039 al actului legislativ menționat *supra*, Troplong afirmă că „cuvântul „caducitate” își are originile în literatura latină înainte de Legile Caducare ale împăratului Augustus, având semnificație identică.

Un alt autor care a analizat caducitatea și a făcut o paralelă dintre caducitate și alte instituții asemănătoare este Baudry Lacantinerie et Tissier, trasându-i esența în următoarea modalitate: „Prescripția însăși, prin natura sa, se distinge ușor de caducitate, care rezultă din expirarea termenelor acordate de lege, prin acord sau de către judecător, fie pentru exercitarea unei opțiuni, fie pentru plata unei obligații, fie pentru executarea unei prestații”.¹

Doctrina franceză, expusă și de către juristul Demolombe, referindu-se la conceptul de „caducitate”, afirma că „este un cuvânt tehnic, care descrie anumite circumstanțe în care o dispoziție testamentară, fiind valabilă și irevocabilă, nu produce niciun efect juridic și „cade” pur și simplu”. În acest sens, în lucrările sale cita diferite sintagme ale lui Ulpian, care spunea: *caducum appellatur veluti cacid abeo*”.

Un alt autor francez care a comentat conceptul de „caducitate” a fost Aubry et Rau, care afirma că, totodată, caducitatea este aplicabilă donațiilor dintre soți, în cazul predecesului soțului donatar, dacă obiectul bunurilor sunt prezente și nu viitoare².

Actualmente, în dicționarele franceze de specialitate, pot fi găsite următoarele definiții ale noțiunii de caducitate: „Stare de non-valoare la care se găsește redus un act inițial valabil, cauzată de faptul că condiția care i-a suspendat deplina sa eficacitate nu s-a mai împlinit, prin efectul unui eveniment posterior, dispariția actului operând de plin drept, prin simplul fapt al neîndeplinirii condiției” (Cornu, 1996, p. 116); „Stare a unui act juridic valabil, dar lipsit de efecte, din cauza survenirii unui fapt posterior nașterii sale” (Guillien, Vincent, 1999, p. 76); „Caracter al unui act juridic lipsit de efecte, în virtutea unor circumstanțe care îi sunt posterioare” (15, 1998, p. 90).

O primă precizare care trebuie făcută este aceea că, deși toate definițiile citate se referă la un act juridic, creând astfel impresia că ele sunt aplicabile tuturor acestor acte, în realitate, aceste definiții acoperă doar domeniul dreptului privat civil, aspect care fie este menționat ca atare, între paranteze, chiar la începutul definițiilor respective, atunci când este vorba despre definițiile din dicționarele de specialitate, fie că se deduce fără dubii din faptul că operele citate aparțin dreptului civil. Niciuna dintre acestea nu se referă, prin urmare, la actul administrativ, nu are implicații directe în sfera dreptului administrativ (Podaru, 2019, 25-26).

Italia. Dreptul francez a servit drept model de inspirație și perfecționare a majorității instituțiilor juridice reglementate, astfel caducitatea s-a extins, practic, la nivel global, în legislațiile tuturor statelor. Spre exemplu, legiuitorul italian, de asemenea, a introdus în Codul civil termenul de caducitate. Totuși, îi atribuie un alt concept, cum ar fi „decadenza” (decădere), iar acest moment ni-l

¹ La prescription proprement dite se distingue facilement, et par sa nature *même*, des déchéance, résultant de l'expiration des délais accordés par la loi, par la convention, ou par le juge, soit pour l'exercice d'une option ou d'une faculté quelconque, soit pour le paiement d'une obligation ou l'exécution d'une condamnation.

² „Les donations entre époux, ayant pour objet des biens présents, ne deviennent pas, en général, caduques par le prédecès de l'époux donataire”.

exprimă juristul Jorge Giorgi în următoarea modalitate: „Termenele fixate de către judecător, prin acord sau prin testament, produc „decădere” sau lipsă de forță juridică ceea ce ține de acțiune”.

Același autor, comentând opera lui Módica – autor al unui tratat despre caducitatea din dreptul italian, afirmă că Módica definește caducitatea în felul următor: „Sfârșitul acțiunii din cauza neexercitării dreptului în termenul stabilit peremptoriu de lege, prin sentință, prin acord sau prin testament”.

Un alt jurist italian Trabucchi ne vorbește despre „decădere” și afirmă că acesta reprezintă un concept similar cu prescripția, de aceea, o distincție între ele nu este întotdeauna simplu de realizat¹ (Trabucchi, 1946, p. 110).

În schimb, autorul italian Ruggiero ne vorbește în textele sale despre caducitate (caducita) și afirmă următoarele: „Caducitatea reprezintă ineficacitatea unei dispoziții testamentare din cauza unei situații neprevăzute, a unui obstacol care nu exista în momentul întocmirii testamentului, și chiar dacă dispoziția testamentară e perfect valabilă, din cauza obstacolului întâlnit ea nu poate produce eficacitate” (Ruggiero, 1953, p. 692-3).

Germania. Abordarea conceptuală a caducității se cristalizează în Germania la mijlocul secolului al XIX-lea, în lucrările lui Fick, Demelius și Unger care au încercat să ofere o explicație referitor la funcționarea și aplicarea termenelor.

Juristul german Andreas Von Tuhr a confirmat această manifestare afirmând că „caducitatea *ipso jure* este aplicată atât la pierderea unui drept, cât și la cesiunea unei relații juridice” (Von Tuhr, 1948, p. 160).

Totuși, sistematizarea caducității a fost posibilă abia atunci când Alexander Grawein a publicat lucrarea „Verjährung und Gesetzliche Befristung” (se poate traduce ca „Prescripția și termenele legale”) în anul 1880, realizând o analiză comparativă între evoluția mai multor instituții juridice pe parcursul timpului.

Spania. În aceeași ordine de idei, profesorul universitar Bernardo Gómez Corraliza, în tratatul său despre caducitatea în dreptul spaniol, citează construcția teoretică a caducității a lui Alexander Grawein, oferind anumite trăsături caracteristice acestei instituții în următorul paragraf: „*Există drepturi cărora le este deja acordată o durată limitată la naștere și care, prin urmare, odată cu sfârșitul termenului de „viață” se sting de la sine, fără ca să fie necesară intervenția unei cauze obișnuite de stingere, adică un fapt anulador de drepturi. Cauza stingerii unui drept temporar nu este în afara acestuia, nu-și exercită influență din exterior; ci este în legea însăși, în limitarea ei temporală, în lipsa puterii de a supraviețui unui dies fatalis. Termenul unui drept temporar este o conjuncție (erlöschen) în adevăratul sens al cuvântului, nu o abolire (aufgehobenwerden); căci cel care și-a epuizat puterea de a subzista nu are nevoie și nici nu poate din cauza unei cauze externe*” (Corraliza, 1990, p. 33)

În dreptul spaniol, pe lângă reglementările caducității în materia testamentelor, instituția caducității se aplică în diferite domenii, cum ar fi la înregistrările din Registrul Public, la drepturile de proprietate industrială, etc.

Argentina. Un alt autor Doménico Barbero, ne vorbește despre caducitate afirmând că: „În afară de posibilitatea și de modalitățile de revocare prin voința testatorului, există, de asemenea, o revocare de drept prin voința legii, denumită caducitate” (Barbero, 1967, p. 308). După cum observăm, acest autor identifică caducitatea ca o revocare de drept.

Autorul Raymundo Salvat ne spune că „luând semnificația caducității într-un sens mai larg, putem menționa următoarele cazuri: termenul pentru exercitarea dreptului de recuperare a bunului imobil vândut cu pact de răscumpărare; termenul pentru reclamarea pagubelor și daunelor pentru lipsa de îndeplinire a unei promisiuni privind acordarea unui împrumut oneros; termenul acordat celui care renunță la moștenire pentru a ataca în instanța de judecată anularea renunțării sale din motivele stabilite de lege...” (Salvat, 1956, p. 686).

¹ La decadenza, il cui concetto e simile a quello della prescrizione e dal quale, pertanto, una distinzione non risulta sempre facile.

În legislația din Argentina s-a aplicat în diverse instituții, după cum ne comentează enciclopediștii de la Omeba¹. În afară de cazurile menționate în Spania, este aplicată în concesiunile de activități miniere, în serviciile publice, la ipotecă, în patente și mărci, etc.

În **legislația mexicană**, conceptul de caducitate a fost introdus pentru prima dată în Codurile civile din 1870 și 1884, fiind aplicat testamentelor, dar în materie procesuală, în codurile din 1872, 1880 și 1884 respectiva instituție juridică a fost ignorată.

România. În dreptul civil, termenul de „caducitate” este definit de unii autori ca fiind „lipsa de eficacitate a unui act juridic, determinată de un eveniment independent de voința sau de culpa părților, care survine după încheierea valabilă a actului și care împiedică, în mod obiectiv, producerea efectelor sale” (Mureșan, Ursa, 1980), sau de către un alt autor, ca fiind „lipsa de efecte a unui act juridic prin intervenirea unor cauze ulterioare momentului încheierii acestuia și independent de voința autorului său” (Cosmovici, 1994, p. 139).

Dacă ar fi să ne referim în continuare la abordările doctrinare ale caducității din dreptul civil, atunci remarcăm că se utilizează conceptul de caducitate, exclusiv în cazul actelor unilaterale: oferta, respectiv legatul. Abia la începutul anilor 2000 și sub influența doctrinei franceze, profesorul D. Chirică extinde aplicabilitatea noțiunii și la contracte (Chirică, 2002). În rest, în domeniul contractual, este folosită în loc de caducitate sintagma „imposibilitate fortuită de executare”.

Paralel, făcând o analiză asupra întregului drept public, noțiunea de caducitate rămâne aproape necunoscută. Mai întâi, profesorul Tudor Drăganu o utilizează în dreptul constituțional, atunci când face referire la încetarea efectelor ordonanțelor de Guvern nesupuse aprobării Parlamentului până la împlinirea termenului de abilitare (Drăganu, 1998, p. 135).

Mai apoi, autorul Ovidiu Podaru elaborează propriile sale definiții ale caducității în dreptul administrativ, referindu-se la cele două subcategorii ale caducității, mai exact: caducitatea absolută și caducitatea relativă. Așa cum caducitatea absolută și cea relativă diferă destul de mult în ceea ce privește efectele lor, deși cauzele și fundamentul sunt identice, același autor definește fiecare subcategorie în parte, astfel:

„a) caducitatea absolută: acea stare a unui act administrativ care, determinată de intervenția unei împrejurări de fapt (în principiu, o schimbare de circumstanțe), străină voinței autorului actului, determină singură ieșirea informală din vigoare a actului în cauză, fie că acesta a produs, fie că nu a produs încă efecte juridice;

b) caducitatea relativă: acea stare a unui act administrativ, cauzată de intervenția unei împrejurări de fapt, care, doar dublată de constatarea ei prin manifestarea de voință a organului competent, determină ieșirea din vigoare a actului în cauză” (Podaru, 2019, p. 46).

Ceea ce ține de legislația internă a României, este important de a menționa că instituția caducității se regăsește în Codul civil al României sub forma următoarelor reglementări normative:

„Articolul 1030. Caducitatea donațiilor

Donațiile făcute viitorilor soți sau unuia dintre ei, sub condiția încheierii căsătoriei, nu produc efecte în cazul în care căsătoria nu se încheie.

Articolul 1048. Caducitatea testamentelor privilegiate

(1) Testamentul privilegiat devine caduc la 15 zile de la data când dispunătorul ar fi putut să testeze în vreuna dintre formele ordinare. Termenul se suspendă dacă testatorul a ajuns într-o stare în care nu îi este cu putință să testeze.

(2) Prevederile alin. (1) nu se aplică dispoziției testamentare prin care se recunoaște un copil.

Articolul 1071. Caducitatea legatului

Orice legat devine caduc atunci când:

a) legatarul nu mai este în viață la data deschiderii moștenirii;

b) legatarul este incapabil de a primi legatul la data deschiderii moștenirii;

¹ Enciclopedia juridică Omeba reprezintă un efort editorial singular și coerent, destinat exclusiv profesioniștilor din domeniul juridic din America Latină. Este alcătuit din 37 de volume, 26 de volume de bază plus 9 anexe.

- c) legatarul este nedemn;
- d) legatarul renunță la legat;
- e) legatarul decedează înaintea împlinirii condiției suspensive ce afectează legatul, dacă aceasta avea un caracter pur personal;
- f) bunul ce formează obiectul legatului cu titlu particular a pierit în totalitate din motive care nu țin de voința testatorului, în timpul vieții testatorului sau înaintea împlinirii condiției suspensive ce afectează legatul.

Articolul 1195. Caducitatea ofertei

(1) Oferta devine caducă dacă:

a) acceptarea nu ajunge la ofertant în termenul stabilit sau, în lipsă, în termenul prevăzut la art. 1.193 alin. (1);

b) destinatarul o refuză.

(2) Decesul sau incapacitatea ofertantului atrage caducitatea ofertei irevocabile numai atunci când natura afacerii sau împrejurările o impun” (4).

În acest context, făcând referire la dreptul public, considerăm oportun de a oferi un exemplu din România de caducitate a actului prin abrogarea actului de bază, și anume Ordinul nr. 53/1999 al Ministerului Finanțelor privind aprobarea soluțiilor pentru aplicarea unitară a prevederilor Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 50/1998 și ale Ordonanței de Guvern nr. 1/1999 (7). Acesta a fost emis în aplicarea Ordonanței nr. 1/1999 pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 82/1997 privind regimul de accizelor și al altor impozite indirecte (6). Aceasta însă a fost respinsă prin Legea nr. 81/2000 privind respingerea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 82/1997 privind regimul de accizelor și al altor impozite indirecte (5). Or, de vreme ce Ordinul nr. 53/1999 nu se poate spune că ar conține norme contrare Legii nr. 81/2000, căci aceasta din urmă conține un singur articol, prin care se dispune abrogarea Ordonanței nr. 1/1999, singura soluție acceptabilă ar fi caducitatea acestuia (Podaru, 2019, p. 365).

Republica Moldova. La etapa actuală, aplicabilitatea instituției caducității în dreptul privat rămâne a fi una rudimentară pentru Republica Moldova. De asemenea, în întreg dreptul public, noțiunea de caducitate este aproape necunoscută. De aceea, este firesc să detectăm atât locul și modul de percepere a caducității în sistemul de drept național, cât și modul de utilizare a caducității de către practica judiciară.

Odată cu intrarea în vigoare a Codului civil al Republicii Moldova (1) în anul 2002, conceptul de caducitate era menționat, la nivel național, doar în articolul 686 al actului normativ citat, reglementând caducitatea ofertei prin următoarea dispoziție: „*Oferta devine caducă dacă nu a fost acceptată în termen sau dacă este respinsă*”.

Totodată, putem desprinde noțiunea de „caducitate” în dreptul privat din analiza practicii judiciare, mai exact din conținutul punctului 3.2. al *Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.1 din 07.07.2008 cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil*, care explică faptul că „prin caducitate se înțelege ineficacitatea care lovește un act juridic valabil ce nu a produs încă efecte și care se datorează unui eveniment survenit după formarea valabilă a actului și independent de voința autorului” (2, p. 4).

Abia în anul 2019, ținându-se cont de ultimele evoluții legislative pe plan internațional și european, a fost posibilă republicarea Codului civil al Republicii Moldova - un important pas înainte și un efort de amploare pe calea modernizării infrastructurii juridice naționale și aducerea acesteia în linia celor mai moderne reglementări utilizate pe plan internațional, totodată ținând cont de problemele interpretării și aplicării redacției vechi a Codului civil. Prin operarea modificărilor și completărilor la Codul civil, instituția caducității și-a extins domeniul de aplicabilitate, sub forma următoarelor reglementări normative:

„Articolul 2208. Caducitatea dispoziției testamentare în folosul soțului

(1) Dispoziția testamentară prin care testatorul l-a desemnat moștenitor pe soțul său **este caducă** în cazul în care căsătoria este nulă sau a fost desfăcută înaintea decesului testatorului. Se asimilează desfăcerii căsătoriei cazul în care la momentul decesului testatorul depusese o acțiune de divorț, a

recunoscut acțiunea în divorț depusă de celălalt soț sau a depus cerere de divorț conform legii. Aceeași regulă se aplică și în cazul în care testatorul putea cere nulitatea căsătoriei și a intentat o acțiune în acest sens.

(2) Dispoziția testamentară **nu este caducă** dacă se prezumă că testatorul ar fi făcut-o și în condițiile indicate la alin. (1).

Articolul 2388. Caducitatea testamentului sau a dispoziției testamentare.

În afară de alte cazuri prevăzute de lege, testamentul sau dispoziția testamentară **devine caducă** în măsura în care:

a) persoana în folosul căreia a fost întocmit testamentul a decăzut din dreptul la moștenire conform art. 2176;

b) bunul testat a pierit în totalitate după întocmirea testamentului, dar înainte de moartea testatorului, indiferent de cauza pieririi;

c) bunul testat este înstrăinat de către testator în timpul vieții sau nu i-a aparținut;

d) încalcă rezerva succesorală” (1).

Bazându-ne pe cele expuse anterior, este necesar de accentuat faptul că, până în ziua de astăzi, niciun act normativ din Republica Moldova nu oferă o definiție legală a caducității în dreptul privat, cu atât mai mult dacă ne referim la caducitatea în dreptul public. Drept urmare, a revenit doctrinei juridice sarcina definirii și analizării naturii juridice a caducității.

Concluzii. După ce am trecut în revistă evoluția conceptului de caducitate în doctrina internațională, atât în cea civilă, cât și în cea administrativă, în dreptul din spațiul românesc, dar și în sistemele străine de drept, cu precădere în cel francez, german, italian, spaniol, în final vom încerca să formulăm câteva concluzii preliminare.

O primă concluzie: nu există o viziune unitară, o concepție încheagată asupra conceptului de caducitate la nivel internațional.

A doua concluzie: în doctrina română de specialitate, se atestă o diferență enormă între studiile privind caducitatea în dreptul privat și în dreptul public. Mai exact, dacă în dreptul privat, aceasta își are locul său, în dreptul administrativ caducitatea nu este încă utilizată.

A treia concluzie se raportează la cadrul normativ al Republicii Moldova și, prin urmare, la aplicabilitatea instituției caducității în legislația civilă versus în legislația administrativă. Dacă Codul civil al Republicii Moldova reglementează anumite situații când poate interveni de drept caducitatea, și aici ne referim la actele juridice civile, atunci Codul administrativ al Republicii Moldova (3) nu conține absolut nicio prevedere vis-a-vis de instituția caducității, nici măcar nu oferă o definiție legală a caducității actului administrativ.

Referințe:

1. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 66-75 din 01.03.2019 art.132.
2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.1 din 07.07.2008 cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a legislației ce reglementează nulitatea actului juridic civil. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2009, nr. 4-5.
3. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 din 17.08.2018.
4. Legea nr. 287 privind Codul civil al României din 17.07.2009. Republicat în: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 511 din 24.07.2009.
5. Legea nr. 81/2000 privind respingerea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 82/1997 privind regimul de accizelor și al altor impozite indirecte. Publicată în: Monitorul oficial al României nr. 215 din 16.05.2000.
6. Ordonanța Guvernului nr. 1/1999 pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 82/1997 privind regimul de accizelor și al altor impozite indirecte Publicată în: Monitorul oficial al României nr. 5 din 14.01.1999.

7. Ordinul nr. 53/1999 al Ministerului Finanțelor privind aprobarea soluțiilor pentru aplicarea unitară a prevederilor Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 50/1998 și ale Ordonanței de Guvern nr. 1/1999. Publicat în: Monitorul oficial al României nr. 26 din 25.01.1999.
8. Barbero D. (1967). Sistema de Derecho Privado, Tomo V, Ediciones Jurídicas Europa, América, Buenos Aires.
9. Cornu G. (1996). Vocabulaire juridique, PUF, Paris.
10. Corraliza B. G. (1990). La caducidad, Editorial Montecorvo, Madrid.
11. Cosmovici P. M. (1994). Drept civil. Introducere în dreptul civil, Editura All, București.
12. De Ruggiero R. (1953). Instituzioni Di Diritto Civile. Volumen III, Casa Editrice Giuseppe Principato Massina Milano.
13. Drăganu T. (1998). Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, vol. II, Editura Lumina Lex, București.
14. Guillien R., Vincent J. (1993). Lexique de termes juridiques, 9e éd., Dalloz, Paris.
15. Le droit de A à Z – Dictionnaire juridique pratique, 3e éd., (1998). Editions Juridiques Européennes, Paris.
16. Mureșan M., Ursa V., ș.a. (1980). Dicționar de drept civil, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
17. Podaru O. (2019). Caducitatea actului juridic în dreptul public, Editura Hamangiu, București.
18. Salvat R. M. (1956). Tratado de Derecho Civil Argentino, Obligaciones en General. Tomo III, Tipográfica Editora Argentina, Buenos Aires.
19. Trabucchi A. (1946). Instituzioni di Diritto Civile, 3^a, Edizione Tipografica Editrice la Garangila, Padova.
20. Von Tuhr. (1948). Derecho Civil, Vol. III, Ed. Depalma, Buenos Aires.

PRINCIPII ANDRAGOGICE ÎN FORMAREA PROFESIONALĂ A FUNCȚIONARILOR PUBLICI CU STATUT SPECIAL ȘI A CARABINIERILOR DIN CADRUL MAI

CZU: 374.7:351.742.08(478)

Andrian CIUMAC¹,
Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT. *Preluarea, adaptarea și valorificarea optimă a principiilor andragogice în cadrul proceselor de formare profesională, planificate și realizate la nivelul Ministerului Afacerilor Interne, va contribui în mod garantat la sporirea nivelului de calitate a acestor procese, adresate funcționarilor publici cu statut special și carabinierilor, astfel oferindu-le în mod asigurat posibilitatea de a se adapta cât mai rapid, dar și mai eficient la toate provocările neconținute ale lumii din prezent, ale lumii care apreciază pozitiv personalul MAI, atestat drept unul calificat, responsabil și competent.*

Cuvinte-cheie: *andragogie, principii, formare profesională, proces, funcționari publici cu statut special, adulți, experiență.*

ABSTRACT. *The selection, adaptation and optimal utilization of andragogical principles within the professional training processes, planned and carried out at the level of the Ministry of Internal Affairs, will guarantee the contribution to increasing the level of quality of these processes, addressed to civil servants with special status and carabinieri, thus assuredly providing the possibility to adapt as quickly as possible, but also more efficiently to all the constant challenges of today's world, of the world that positively values only MIA personnel, certified as qualified, responsible and competent.*

Keywords: *andragogy, principles, professional training, process, civil servants with special status, adults, experience.*

Introducere

În perspectiva genezei, de mult timp constatăm, că lumea în care trăim se află în perpetuă evoluție, iar stabilitatea, în contextul numeroaselor provocări are conotația unui fenomen rar întâlnit, manifestare actuală în toate domeniile vieții umane.

Totuși, în circumstanța acestei ocurențe, din unghiul nostru de analiză, Ministerul Afacerilor Interne (MAI) reprezintă un garant solid pentru ordinea de drept din Republica Moldova, dat fiind faptul, că această instituție de forță, potrivit competențelor deținute intervine în condiția declanșării anumitor provocări. Prin urmare, în această ordine de idei menționăm, că modalitatea în care atât MAI cât și unitățile structurale subordonate acestuia intervin, este puternic influențată de calitatea personalului care activează în cadrul subdiviziunilor menționate, anume resursa umană este cea care neprivind la baza și dotările tehnico-materiale moderne primește decizii și intervine. Din această perspectivă, semnificația proceselor de formare profesională, drept factor decisiv în asigurarea unei resurse umane calitative, este incontestabilă.

Scopul

Este cercetarea și estimarea prin comparare a impactului principiilor andragogice aplicate în contextul proceselor de formare profesională a funcționarilor publici cu statut special și a carabinierilor din cadrul Ministerului Afacerilor Interne.

Metode aplicate și materiale utilizate

Pentru realizarea studiului dat, a fost aplicată metoda deducțiilor logice, comparația, studierea literaturii de specialitate și a legislației, a practicii desfășurării proceselor de formare profesională în cadrul MAI și în afara acestuia.

¹ Andrian CIUMAC, doctorand, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova, E-mail: andrian.ciumac@mai.gov.md

Rezultatele obținute și discuții

Potrivit situației descrise în introducerea prezentei cercetări, în prezent procesele de formare profesională din cadrul MAI, în linii mari, în instruirea adulților necesită profund fundamentate pe principii andragogice, dat fiind faptul că anume andragogia cercetează toate cauzele și condițiile care se expun în mod evident și accentuat asupra educației adulților în general, precum și asupra calității acesteia.

Conducându-ne de scopul prezentei cercetări, pentru a sesiza într-un mod mai optim corelarea dintre andragogie și procesele de formare profesională, vom reflecta asupra caracteristicilor definatorii ale conceptelor-cheie din dimensiunea abordată, dar și asupra cadrului normativ din domeniu, existent la nivel național, internațional, precum și la nivelul MAI.

Formare și Educație - Formarea este activitatea prin care se urmărește să se confere subiectului competență, precisă și limitată, într-un domeniu profesional sau în practica loisirului. Educația se prezintă ca o practică ce se exercită fără un obiectiv limitat, ea se adresează întregii personalități, își propune să lărgescă disponibilitățile individului, cultura sa, să-i confere competența de a alege, fie în domeniul profesional, fie în alt domeniu [2].

Formarea continuă a adulților este definită drept o „componentă a învățării pe tot parcursul vieții, care asigură accesul continuu la știință, informație, cultură, în vederea adaptării flexibile a individului la noile realități socioeconomice în permanentă schimbare și în scopul dezvoltării competențelor necesare pentru activitatea profesională și socială”, iar „învățarea pe tot parcursul vieții în contextul educației formale reprezintă un proces instituționalizat, structurat și bazat pe o proiectare curriculară explicită” [6].

Andragogia este știința formării adulților și se referă la metodele și principiile utilizate în educația lor [9].

Andragogia – arta și știința de a-i ajuta pe adulți să învețe, este un cadru conceptual util în organizarea instruirii adulților. Andragogia se bazează pe asumțiile umanistice despre adult că e educabil, caracterizat prin autoconceptualizare, independență, motivație intrinsecă, o experiență anterioară profundă și vastă (adulții au o experiență de viață deja acumulată), un puternic montaj psihologic pentru a învăța și orientarea spre un scop bine definit care, de regulă, este determinat în funcție de rolurile sale sociale și responsabilități. Potrivit definiției date de UE, „învățarea pe tot parcursul vieții cuprinde toate activitățile orientate spre un anumit scop, fie formale sau neformale, întreprinse în mod continuu, având ca țel îmbunătățirea cunoștințelor, aptitudinilor și competenței”. În Codul Educației RM, art. 3. formarea continuă a adulților este o componentă a învățării pe tot parcursul vieții, care asigură accesul continuu la știință, informație, cultură, în vederea adaptării flexibile a individului la noile realități socio-economice în permanentă schimbare și în scopul dezvoltării competențelor necesare pentru activitatea profesională și socială [5].

Educația permanentă este un proces de perfecționare a dezvoltării personale, sociale și profesionale pe durata întregii vieți a indivizilor, în scopul îmbunătățirii calității vieții atât a indivizilor, cât și a colectivității lor [4].

Educația permanentă este un răspuns la provocările, la sfidările determinate de transformările rapide din lumea contemporană. Actualele mutații ale civilizației se caracterizează prin intelectualizarea câmpului muncii, explozia cunoștințelor și o schimbare permanentă a tuturor aspectelor culturii. Replica la această provocare a lumii de azi, cred specialiștii, mai cu seamă practicienii, nu poate fi decât dezvoltarea continuă a individului, educația sa permanentă, o politică culturală care să-i permită adaptarea suplă („din mers”), dându-i posibilitatea să se orienteze în problematica lumii contemporane [2].

Din perspectiva caracteristicilor definatorii și terminologiei abordate, care prezintă actualitate, utilizate în literatura de specialitate precum și în documentele domeniului de referință, atât la nivel național cât și internațional, sesizăm echivalarea andragogiei, cu alte cuvinte a educației adulților și educației permanente, dat fiind faptul că în prim-plan se evidențiază un demers independent, ordonat și neapărat permanent.

În aceeași ordine de idei, vom reflecta și la particularitățile specifice din domeniu MAI. Astfel vom lua act de prevederile actualului cadru juridic cu privire la procesele de formare profesională continuă a funcționarilor publici cu statut special și a carabinierilor din cadrul MAI, potrivit cărui: *Formarea profesională continuă* reprezintă totalitatea activităților de instruire în cadrul cărora angajații Ministerului Afacerilor Interne, având deja o calificare ori o profesie, își completează prin aprofundarea cunoștințelor într-un anumit domeniu de specialitate de bază sau prin deprinderea unor metode sau procedee noi aplicate în cadrul specialității respective [1, p.3].

Concomitent ținem să menționăm, că potrivit aceluiași cadru, sistemul cursurilor pentru formarea profesională continuă a angajaților, organizate de către instituțiile de învățământ ale MAI sunt următoarele: 1) cursuri de perfecționare; 2) cursuri de specializare; 3) cursuri de recalificare; 4) cursuri manageriale; 5) alte cursuri care prezintă interes [1 p.10].

Potrivit cu toate cele reflectate, ținem să menționăm, că educația adulților necesită a fi percepută drept un parcurs nou care derivă dintr-o intersecție, o continuitate a proceselor din domeniul educațional, detașate în mod condiționat de celelalte în vederea atingerii obiectivelor din perspectiva dimensiunii enunțate, care în esență constituie o totalitate de procese educaționale, proiectate și consumate printr-o valorificare optimă a componentelor educaționale cumulative, care absolvă procesul de formare inițială de caracterul efemer, astfel desăvârșindu-l prin continuitate, element care permite avansarea nivelului de autonomie, precum și a responsabilității la individ. Anume caracterul continuității, în acest plan permite adulților să-și extindă capacitățile personale în raport cu necesitățile existente, fapt care prin ameliorare contribuie esențial la sporirea calității vieții.

Concomitent menționăm, că andragogia, valorificând calitatea de adult, are predisponerea să se abată de la perspectiva pedagogică clasică.

Totodată, în plan general, andragogia necesită a fi percepută ca știința care este implicată cu o amplitudine imensă drept teorie a instruirii adulților, știință care prin intermediul principiilor, mecanismelor și metodelor sale permite înregistrarea progreselor din perspectiva optimizării și eficientizării proceselor de formare, astfel instigând/provocând constatarea, precum și dezvoltarea capacităților la adulți, totodată acordând șanse reale în vederea avantajării domeniilor de activitate și beneficiarilor acestora. Iar în contextul dimensiunii specifice, abordate în prezentul articol, andragogia poate fi trecută în revistă drept un domeniu strategic de cunoaștere și practică umană, care este preocupat de metodele, principiile și mecanismele de educație a adulților printre care se numără și personalul MAI, domeniu care este capabil să faciliteze pe plan educațional funcționarii publici cu statut special și carabinierii din cadrul MAI.

În același context, analizând conținuturile definițiilor cumulate pentru educația adulților conchidem că toate acestea, în linii mari, sunt centrate pe soluționarea necesităților adulților, exprimate prin trebuința de a acumula competență și responsabilitate suficientă pentru a declanșa autorealizarea în condițiile provocărilor instabilității lumii moderne.

Fiind interesați franc de calitatea formării profesionale a funcționarilor publici cu statut special și a carabinierilor din cadrul MAI și ținând cont de faptul, că în instituțiile de învățământ, precum și în centrele de instruire din cadrul ministerului, sunt organizate și desfășurate procese de formare profesională, după cum am menționat prin cursuri de perfecționare, specializare, recalificare și manageriale, având în vedere asigurarea unei valorificări optime a acestor procese strategice, pentru a produce un capital uman calitativ, este necesară aplicarea consecventă și multiaspectuală nu doar a principiilor pedagogice dar incontestabil și a celor andragogice.

Discernând natura acestor elemente fundamentale, pe care se întemeiază teoriile științifice din domeniul fenomenului cercetat de către noi, percepem adevărata aplicabilitate a acestora. Cel mai elementar argument în acest sens se rezumă la faptul că adulții se deosebesc de copii/adolescenți prin felul în care procesul de învățare este abordat pentru aceștia. Totuși, ca să pătrundem mai bine acest orizont, este necesar să analizăm ce indicii ne oferă literatura de specialitate în acest sens.

Paradigma andragogică impune ca tehnologiile educaționale să pornească de la diferențele dintre copii și adulți în procesul de învățare. Deosebirea dintre modelul pedagogic (specific

instruirii și învățării la copii) și modelul andragogic (specific instruirii și învățării la adulți) a fost evidențiată de I. Al. Dumitru, plecând de la șase parametri:

1. Nevoia celui ce învață de a ști, de a cunoaște – spre deosebire de copii și adolescenți, care consideră că trebuie să învețe ce le predă profesorul pentru a trece/promova într-o clasă superioară, pentru a face pe plac părinților etc., adulții, înainte de a se angaja în activități de instruire/învățare, doresc să știe de ce trebuie să învețe anumite lucruri și la ce le-ar folosi.

2. Conceptul de sine al celui ce învață este un construct cognitiv care include ansamblul convingerilor și credințelor despre sine (și despre lume) ale celui ce învață. Adulții simt nevoia să fie văzuți și tratați de ceilalți ca persoane competente, capabile să-și organizeze și să-și direcționeze viața.

3. Rolul experienței anterioare în realizarea învățării – spre deosebire de copii și de adolescenți, adulții au o experiență mult mai bogată, atât sub aspect calitativ, cât și sub aspect cantitativ, care poate să fie valorificată în activitățile de instruire/formare ale acestora.

4. Pregătirea pentru învățare, disponibilitatea de a învăța - adulții sunt pregătiți și dispuși să învețe lucrurile de care au nevoie pentru a face față situațiilor reale, concrete de viață. Disponibilitatea pentru învățare se bazează pe credințele și convingerile elevilor-adulți, conform cărora, pentru a promova în carieră și/sau în viața socială, pentru a dobândi un statut mai ridicat, pentru a se realiza și împlini ca personalități, trebuie să se angajeze în activități și programe de instruire/învățare corespunzătoare, pe de o parte, nevoilor, intereselor, dorințelor și aspirațiilor lor și, pe de altă parte, cerințelor și solicitărilor sociale.

5. Orientarea învățării – spre deosebire de copii/adolescenți, care își focalizează atenția pe un anumit conținut de învățare, adulții își concentrează atenția și efortul spre rezolvarea unor probleme ce decurg din solicitările profesiei, ale vieții sociale și personale, învățând în contexte situaționale diverse și variate.

6. Motivația învățării - copiii învață pentru a fi pe placul părinților și profesorilor, pentru a obține anumite recompense, pentru a ajunge „cineva” când vor fi mari etc. Ei sunt mai puțin călăuziți de dorința de a ști. În schimb, adulții învață pentru a progresa în carieră, pentru a obține „slujbe” mai bine plătite, pentru a obține o poziție socială mai bună, un status social mai înalt, pentru a deveni experți într-un domeniu și pentru a se împlini ca personalități remarcabile [7].

Urmare a celor analizate, din perspectiva literaturii de specialitate putem afirma, că andragogia se adresează în mod evident adulților, astfel oferindu-le ocazia de a se acomoda cât mai eficient la provocările permanente ale lumii contemporane, totodată oferindu-le posibilitatea să se integreze cu ușurință în mediul de activitate și să beneficieze pe deplin de toate avantajele.

La fel, potrivit cu cele cercetate nu putem ezita să menționăm, că educația adulților se caracterizează prin două trăsături specifice, caracteristice beneficiarilor acesteia, astfel vom scoate în evidență responsabilitatea și bineînțeles experiența. Capacitatea de asumare și manifestare a acestor trăsături în propria formare, pe dimensiunea obținerii cunoștințelor necesare pentru evoluția personală, este evidentă și în perspectiva asigurării unei evoluții profesionale. Procesul educațional axat pe responsabilitate și experiență constituie aspectele fundamentale în andragogie și poate fi ușor identificat ca proces educațional în contextul formării responsabilității și acumulării experienței. Viziunea andragogiei ca știință, privind capacitatea adulților de a deține responsabilitate și experiență pe care pot și necesită să le valorifice în propria formare, fundamentează și consolidează teoriile cu privire la instruirea axată pe responsabilitate și experiență. Aceste trăsături manifestate la nivel individual sau colectiv contribuie la dobândirea de către adulți a noilor cunoștințe, abilități, deprinderi, atitudini și competențe. Anume aceste trăsături se fac responsabile de optica cu care necesită a fi privită per ansamblu educația adulților ca proces. Mai mult, aceste trăsături fac educația adulților diferă de restul formelor și proceselor educaționale. În ordinea circumstanțelor descrise, procesele de formare profesională a personalului MAI solicită axarea pe aspectele andragogice fundamentale, pe responsabilitate și experiență.

Urmare a unei introduceri desfășurate în esența dimensiunii cercetate, conducându-ne de scopul prezentului articol, în continuare, la fel cu ajutorul literaturii din domeniu ne vom îndrepta atenția la principiile andragogice valorificate în educația adulților, precum și la alte particularități

relevante, pentru a înțelege importanța acestora și pentru a cunoaște cum, când și față de cine le putem aplica. În această ordine de idei, potrivit celor menționate, în vederea excluderii unor interpretări echivoce, vom aborda mai multe principii andragogice constituite din diferite perspective. Astfel vom apela la câteva puncte științifice de analiză relativ diferite, pe care le considerăm relevante pentru articolul nostru.

Principiul fundamental al organizării procesului de educație a adulților este sintetizat de Malcom Knowles (1950): „Adulții învață mai bine și mai eficient în contexte mai puțin formale, prin intermediul unor activități, prin metode și tehnici flexibile, adaptate nevoilor, intereselor și aspirațiilor lor” [8].

Acest principiu bine structurat, care generalizează după cum vedem foarte armonios elementele-cheie în care se fundamentează educația adulților, ne-a atras nu doar nouă atenția, dar și cercetătoarei Liliana Poștan, care abordează acest fenomen în mai multe cercetări.

În una din lucrările sale, intitulată „Educația adulților: geneză și caracteristici procesuale”, doamna dr. L. Poștan scoate în evidență următoarele principii a modelului andragogic al educației, relevante și în contextul cercetat de noi:

- Formabilul deține rolul principal în procesul formării sale.
- Formabilul tinde spre autorealizare, independență, autogestiune și se consideră capabil de aceasta.
- Experiența de viață a adultului poate fi o sursă importantă de învățare atât pentru el, cât și pentru colegii săi.
- Adultul învață pentru a-și soluționa problemele și a-și atinge scopurile.
- Adultul tinde să aplice imediat în practică cunoștințele, deprinderile și competențele căpătate în procesul învățării.
- Activitatea de învățare a adultului este determinată, în mare parte, de factori profesionali, sociali, de timp și de spațiu, care împiedică sau favorizează acest proces.
- Formabilul adult participă împreună cu formatorul la toate etapele procesului de învățare: planificare, realizare și evaluare [8].

După cum observăm, principiile enumerate sunt profund centrate pe cel ce învață, totodată aflându-se în strânsă corelare cu procesul formării, autorealizarea, experiența deținută, atingerea obiectivelor personale, valorificarea competențelor obținute, precum și alți factori importanți care facilitează educația adulților și permit ameliorarea vieții acestora. Prin urmare, analizând observațiile la care ne-am referit, considerăm adecvate și sugestive principiile enumerate în contextul formării profesionale a funcționarilor publici cu statut special și a carabinierilor din cadrul MAI.

În continuare, corespunzător cu cele menționate de către doamna dr. Ștefania Isac, în cercetarea sa „Aplicarea principiilor andragogice de învățare în procesul de formare profesională a specialiștilor”, scoatem în evidență așa principii andragogice ca: principiul priorității învățării independente de către cei instruiți; activități coordonate concomitent între cel instruit și cel care instruieste în desfășurarea procesului de învățare, reperarea pe experiența adultului fiind utilizată ca sursă de învățare; individualizarea procesului de învățare; sistematizarea învățământului; învățarea în bază de conținut; actualizarea rezultatelor formării; formarea opțională, dezvoltarea necesității de învățare; învățarea conștientă. În contextul principiilor reflectate ținem să menționăm, că deosebirea principiilor andragogice de cele pedagogice constă în faptul că reperează pe activitatea de organizare a procesului de învățare nu doar a celor instruiți, dar în primul rând a celor care instruiesc, în timp ce principiile pedagogice, în principal, reglementează doar activitatea celui instruit [3].

Potrivit acestei cercetări, dr. Ș. Isac afirmă, că în învățarea formală, andragogia operează cu 5 caracteristici considerate principii:

- a) 3 principii pentru instructor:
 - instructorii trebuie să știe de ce un anumit lucru este important pentru a fi învățat;
 - instructorii trebuie să învețe cum să cunoască ei mai întâi;
 - instructorii să fie ei înșiși profesioniști și să se bazeze pe experiența proprie.
- b) 2 principii pentru cursanți:

- adulții nu vor învăța până când ei nu vor fi motivați;
- adulții cer ajutor să-și depășească inhibițiile, comportamentul și credința lor despre învățat [3].

După cum am sesizat, principiile nominalizate în cercetarea doamnei dr. Ș. Isac sunt expuse din perspectiva condițiilor minime cumulative obligatorii, pe care necesită să le întrunească fără excepție toți instructorii/formatorii atrași în activitatea de educație a adulților, precum și particularitățile caracteristice ale cursanților, relevante și importante pentru asigurarea calității procesului educațional. Din unghiul nostru de vedere, aceste principii sunt la fel însemnate și aplicabile, astfel prezentând un interes sporit pentru procesele de formare profesională continuă a funcționarilor publici cu statut special și a carabinierilor din cadrul MAI. Dar să reflectăm prin confruntare și asupra altor principii din sfera cercetată.

În conformitate cu principiile instruirii adulților, elaborate și verificate de către Djenet Mor (1988), conchidem că acestea sunt prezentate relativ dintr-o altă perspectivă, spre deosebire de cele evidențiate și analizate mai sus, astfel axându-se/referindu-se în mod special la dimensiunea de proiectare a proceselor educaționale care se află în strânsă corelare cu infrastructura educațională, comunicarea eficientă, climatul moral-psihologic, colaborarea, mediul prietenos, capacitatea de luare a deciziilor și formarea competențelor.

Principiile enunțate sunt prezentate astfel:

- Programa instruirii adulților trebuie să fie întocmită în spiritul respectului.
- Programa instruirii adulților trebuie să fie întocmită în spiritul colaborării.
- Programa instruirii adulților trebuie să le ajute acestora să atingă independența și posibilitatea de a determina singuri acțiunile proprii.
- În programele instruirii adulților trebuie să fie utilizată experiența participanților.
- Programa instruirii adulților trebuie să contribuie la o participare activă.
- Programa instruirii adulților trebuie să contribuie la înaintarea și soluționarea problemelor.
- Programa instruirii adulților trebuie să contribuie la dezvoltarea gândirii critice.
- Programa instruirii adulților trebuie să dezvolte instruirea în numele acțiunilor de mai departe.
- Programa trebuie să contribuie la luarea deciziilor, fiind stimulate planurile strategice de acțiune elaborate de participanți [2].

În concluzia celor analizate prin comparare și confruntare remarcăm, că principiile andragogice care necesită a fi aplicate în practica proceselor de formare profesională a personalului MAI, necesită să pornească de la premisele care susțin faptul, că adulții sunt pe deplin conștienți de necesitățile sale și că responsabilitatea și experiența adulților fiind valorificate în contextul proceselor de formare profesională vor asigura obținerea performanței. Mai mult, explorând perspectiva principiilor andragogice care sunt orientate pe dimensiunea de proiectare a proceselor educaționale – element strategic, constatăm oportunitatea incontestabilă a tranziției la un curriculum modern și specializat, axat pe competențe, pe *contexte reale de activitate profesională* și învățarea interactivă. O astfel de abordare va contribui la dezvoltarea unui nivel mai înalt de competențe profesionale, fapt ce reflectă calitatea procesului învățării în instituțiile de învățământ, precum și în centrele de instruire din cadrul MAI.

Generalizând informațiile cercetate cu privire la principiile învățării adulților, ținând cont de scopul educației adulților, modul în care aceștia învață, precum și finalitățile acestei educații, transpunem specificațiile acestora din perspectiva domeniului de formare profesională din cadrul MAI:

- potrivit cadrului juridic al MAI, funcționarii publici cu statut special și carabinierii au necesitatea, dar și obligația să frecventeze procesele de formare profesională pe tot parcursul carierei, care în mediu presupune 25 de ani de activitate;
- reieșind din situația, că vârsta minimă pentru angajare în cadrul MAI este de 18 ani, funcționarii publici cu statut special și carabinierii, fiind atestați din toate perspectivele drept maturi și deținând o experiență în a învăța, posedă anumite strategii și bineînțelele stiluri de învățare și percepere;
- funcționarii publici cu statut special și carabinierii din cadrul MAI sunt atrași de învățarea axată pe interactivitate, contexte reale din viață, precum și activitatea profesională;

- în contextul celor trăite anterior, personalul MAI poate fi facilitat sau împiedicat în cadrul proceselor de formare profesională din cauza experienței deținute;
- personalul MAI necesită să fie abordat pentru a învăța de motivația pe care o deține în acest sens, element care, totodată, în anumite contexte se echivalează cu responsabilitatea;
- intensitatea tendințelor de a valorifica în practică competențele formate la adulți este una sporită;
- contextele formale de formare profesională pentru adulți nu sunt productive.

Concomitent, foarte important de reținut, că în procesul de formare profesională, la aplicarea principiilor andragogice se pot înregistra atât efecte pozitive cât și negative, care nu permit valorificarea optimă a învățământului axat pe aceste principii. În linii mari, efectele menționate sunt înregistrate pe dimensiunea de proiectare a proceselor educaționale și rezultă din perspectiva incompatibilității dintre principiile andragogice și cele pedagogice. Totodată, acestea pot fi înregistrate și pe dimensiunea caracteristicilor specifice și individuale întrunite de către adulți, care într-un fel sau altul definesc experiența acestora și le oferă posibilitatea de a se orienta în contextul educațional.

În încheierea cercetării noastre, ne vom referi inevitabil și la un alt element foarte important în contextul andragogiei, și anume la calitatea de formator/profesor/instructor.

În sensul andragogiei ținem să precizăm, că funcționarii publici cu statut special și carabinierii din cadrul MAI, fiind atrași în procesele de formare profesională, dețin după cum am menționat o anumită experiență, element care solicită a fi utilizat neapărat în vederea obținerii rezultatelor scontate și finalităților proiectate în plan educațional. Aprecierea, acceptarea și valorificarea acestui element strategic de către formator/profesor/instructor, cu siguranță va contribui la optimizarea procesului educațional datorită încrederii obținute din partea formabililor, care în această ordine de idei nu vor fi tratați la nivelul copiilor/adolescenților.

Concluzie

În concluzia a tot ce am reflectat în prezentul articol, din perspectiva unei resurse umane de calitate, menționăm că beneficiarii MAI, indiferent de natura acestora, de-a lungul timpului au apreciat și apreciază pozitiv personalul Ministerului care este atestat drept unul calificat, responsabil și competent, subiect care în mod special poate fi rezolvat prin introducerea și valorificarea optimă a „andragogiei” în cadrul proceselor de formare profesională.

După cum ne-am convins, pe baza argumentelor generalizate în cercetarea noastră, preluarea, adaptarea și utilizarea consecventă a principiilor andragogice în cadrul proceselor de formare profesională, realizate la nivelul MAI, vor contribui în mod incontestabil la sporirea esențială a calității acestor procese, adresate funcționarilor publici cu statut special și carabinierilor, astfel oferindu-le posibilitatea să se adapteze cât mai rapid și eficient la toate provocările neconținute ale lumii din prezent, totodată punându-le la dispoziție șanse reale de a se integra cu ușurință în mediul profesional și să beneficieze pe deplin de toate avantajele.

Referințe:

1. Ordinului MAI nr. 114/2017 privind aprobarea Regulamentului cu privire la formarea profesională continuă a funcționarilor publici cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne;
2. Andragogie (curs de prelegeri pentru studenții Ciclului II, studii superioare de masterat), N. Saicaliuc <http://tinread.usarb.md:8888/tinread/fulltext/socoliuc/andragogie.pdf> (accesat: 22.02.2023 09:40);
3. Aplicarea principiilor andragogice de învățare în procesul de formare profesională a specialiștilor, Ș. Isac https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/67-71_11.pdf (accesat: 22.02.2023 11:32);
4. Educația permanentă <https://www.scrigroup.com/didactica-pedagogie/EDUCATIA-PERMANENTA-Conceptul-73586.php> (accesat: 27.02.2023 19:00);
5. Elucidarea capacității de a învăța la persoanele de vârstă a doua, I. Purici https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/147-150_16.pdf (accesat: 27.02.2023 14:05);
6. Extinderi andragogice în domeniul dezvoltării curriculare. Practici profesionale vocaționale, V. Goraș-Postică, D. Putină https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/14-21_5.pdf (accesat: 27.02.2023 09:47);

7. Formări profesionale continue ale cadrelor didactice centrate pe interconexiunea nevoilor personale și instituționale, M. Huncă http://dspace.usm.md:8080/xmlui/bitstream/handle/12345-6789/845/Teza_Hunca%20Mihaela.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accesat: 28.02.2023 13:21);
8. Ghid de proiectare a activităților de formare în educația adulților http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/04/DVV_ghid.pdf (accesat: 28.02.2023 20:45);
9. Wikipedia <https://es.wikipedia.org/wiki/Andragog%C3%ADa> (accesat: 26.02.2023 10:35).

EXERCITAREA ACTULUI EDUCATIV ÎN SISTEM UNIVERSITAR

CZU: 378.015.3

Uliana STATI¹

Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

ABSTRACT. *Human relations always take place in an organized social environment - in a family, in a group, in a community, in a military group, in a society that has developed techniques, categories, rules, norms and values relevant to foster human interactions. Therefore, understanding the psychological facts that occur within human interactions, requires understanding the connection between these facts and the social context in which they occur. From the perspective of sociology, the education process takes place in an organized social framework, through largely interpersonal processes.*

This means that none of those who are part of the network of interpersonal relationships that form the educational complex can be considered as a passive, inert object. Thus, the way the student reacts in the classroom will be determined by factors such as: the concordance of the goals with those of the teacher and with the reactions that he thinks others (teachers, parents, etc.) will have towards his behavior.

The conceptions and behavior of students and the teaching staff are affected by a number of factors: the types of behavior specific to the informal groups to which they belong, the social structure of the collective and the atmosphere created in the classroom, by applying various methods and styles of school management; the internal organizational environment of the school, the extracurricular influences coming from the family environment, the community and society in general.

Keywords: *university system, educational process, pedagogical and didactic principles, pedagogical knowledge, psycho-pedagogical logic, theoretical and applied approach, teaching staff status.*

REZUMAT. *Relațiile umane au loc întotdeauna într-un mediu social organizat - în familie, în grup, în comunitate, în colectiv militar, într-o societate care a dezvoltat tehnici, categorii, reguli și valori relevante pentru interacțiunile umane. De aceea înțelegerea faptelor psihologice, care au loc în cadrul interacțiunilor umane necesită pătrunderea legăturii dintre aceste fapte și contextul social în care se produc.*

Din perspectiva sociopsihologiei, procesul de educare se desfășoară într-un cadru social organizat, prin procese în mare parte interpersonale, nici din cei care fac parte din rețeaua de relații interpersonale ce formează complexul educațional, nu poate fi considerat drept un obiect pasiv, inert. Modul în care elevul reacționează în clasă va fi determinat de factori cum sunt: concordanța scopurilor sale cu cele ale profesorului și cu reacțiile pe care el crede că ceilalți (profesori, părinți etc.), le vor avea fața de comportamentul său.

Concepțiile și comportamentul elevilor, ale corpului didactic sunt afectate de un număr de factori: tipurile de comportament specifice grupurilor informale cărora le aparțin; structura socială a colectivului și atmosfera creată în clasă, prin aplicarea diverselor procedee și stiluri de conducere a școlii; mediul de organizare internă a școlii; influențele extrașcolare ce emană din mediul familiei, al comunității și al societății în general.

Cuvinte cheie: *sistem universitar, proces de învățământ, principiile pedagogice și didactice, cunoașterea pedagogică, logica psihopedagogică, abordare teoretică și aplicativă, statutul cadrului didactic.*

Oportunitatea dezvoltării problemelor învățământului în Republica Moldova este evidentă și indiscutabilă.

Un caracter pronunțat analitic și comparativ îl are studiul realizat de Vlad Pîslaru „Reformarea sistemului educațional în contextul integrării europene”. Autorul constată că Republica Moldova nu și-a elaborat o doctrină politică a educației, în pofida modificărilor de feud care au fost operate în învățământ. Cauza principală este considerată neomogitatea etnică, culturală, confesională, economică, ideologică. Un accent optimist totuși oglindește momentul, precum că țara

¹ Uliana STATI, locotenent-colonel, dr., Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, Facultatea Științe Militare

noastră nu a pierdut capacitatea de a-și soluționa problemele, rămânând un stat apt să conlucreze, să dezvolte relații internaționale.

Autorul studiului „Conexiunile sistemului educațional cu piața muncii”, Victor Pitei, reușește să traseze o interdependență puternică între evoluția calitativă a învățământului și situația economică din țară, și în primul rând cu piața muncii. Pentru ca sistemul să meargă bine, autorul opinează că este necesară dezvoltarea unei baze informaționale, care ar permite monitorizarea sistemului de formare profesională, pronosticarea pieții muncii; este importantă întărirea relațiilor de parteneriat a colaborării dintre Ministerul Învățământului și Ministerul Economiei, Ministerul Muncii.

Revine la importanța conlucrării dintre structurile economice și cele ale învățământului autorul studiului „Reforma învățământului secundar profesional din Republica Moldova”, Vasile Nogai. În lucrare se afirmă că este deteriorat sistemul de orientare profesională, nu există un sistem de învățământ profesional continuu. La finisarea studiilor, din cauza supraîncărcării programelor de studiu, mulți elevi nu ating standardele abilităților și deprinderilor profesionale. Acestea sunt doar probleme selectate cu care se confruntă învățământul secundar. Prin urmare, autorul recomandă revizuirea cadrului legal și stabilirea unor standarde unice și motivate.

Este important ca pedagogii să cunoască mai profund instituția în care lucrează, spre a putea valorifica mai amplu diferitele sale dimensiuni în perspectiva unei activități de calitate. Deși formularea unei strategii nu este condiția în sine a dirijării învățământului, puțini conducători acordă atenția cuvenită acestei activități.

Examinând studiul realizat de către Gh. Gîrneț „Starea curentă a învățământului general din Republica Moldova”, autorul propune că analizele și concluziile făcute în cadrul studiului să fie luate drept repere în elaborare strategiilor de dezvoltare a sistemului educațional. (Colectiv de autori, 2001).

Se recunoaște că nu orice generalizare capătă statut de teorie, Epistemologi și logicieni ai științei (Popper, Nagel, Braitwaite, Bunge, Flouța, M., Pîrvu, I., Tonoire, V., Georgescu, Șt., Tudorescu, I., Enescu, Gh., Călina Mare, Popescu, G. I., Popa, C., Irimic, I., Grecu, C., Dima, Th., Stoianovici, D., Dobre A.) apreciază că existența unei teorii este legitimată de funcționalitatea elementelor: un set de axiome, care să stabilească legitățile și experiențele semnificative pe care se formează teoria: un aparat logic care să permită exprimarea adevărată, neformată a relațiilor dintre variabilele teoriei, un grup de enunțuri (definiții) pentru conceptele de bază; un model sau o paradigmă reprezentată printr-un ansamblu de principii. Pentru domeniul predării, logica lucrurilor nu poate funcționa restrictiv. Se apreciază că în didactică problema nu este de a căuta acele adevăruri fundamentale care să ordoneze activitatea, ci de a surprinde variatele niveluri de realizare teoretică a enunțurilor (Snow, R. E., Bîrzea, C.).

Fără îndoială că o teorie ideală asupra predării ar trebui să arate profesorului cum să procedeze, în ce condiții și cum să rezolve situațiile tipice și atipice apărute, dar aceasta, după cum este lesne de înțeles, nu se poate elabora fără riscuri mari, fără unele improvizații. (Ioan Neacșu, 1990).

Educația americană este descentralizată și, în mare parte, privată. Organismele federale nu se implică în treburile universităților și nici de restul învățământului. Fiecare stat american în parte are grijă de școlile sale. (Ion Negreț, 1995).

Nu oricine intră în relații cu alți oameni exercitând o influență asupra acestora se numește educator. Educatorul este un profesionist calificat. La aceasta se ajunge printr-un sistem de pregătire care cuprinde două etape: una strict delimitată, (variabilă ca perioadă de perfecționare).

Prima etapă nu epuizează formarea educatorului. Suficiența sa era valabilă atunci când socio-organizarea se afla în relativa stabilitate timp îndelungat; ea nu înseamnă formare definitivă. Diploma pe care educatorul o primește pe piața muncii educative dar care se dovedește insuficient pentru a rezista pe această piață cuprinde pregătirea de specialitate, pregătirea teoretică, „psihopedagogică”, metodică și practic pedagogică. În aceste etape sunt încercate valențele educatorului, sunt puse în rol (într-un mod experimental) achizițiile teoretice și însușirile personale.

Etapa perfecționării solicită eforturi pe două planuri: al desfășurării, în continuare, a acțiunilor educative și al acumulării (prin studiul individual sau într-un cadru organizat) de noi disponibilități

care să garanteze eficiența actului întreprins. Etapa perfecționării este solicitată de mutațiile rapide realizate în procesualitatea socială, în evoluția capacității de procesare a celor de educat, în progresele realizate în interpretarea științifică a educației, în relația educatorului cu cel de educat.

Scopul perfecționării trebuie să fie atingerea măiestriei în exercitarea actului educativ, aceasta înțelesă ca materializare a însușirii creatoare a interpretărilor de specialitate, „psihopedagogice”, metalice și a experienței rezultate din desfășurarea acțiunilor educative.

Educatorul trebuie deci să învețe mereu. Referindu-se la profesor (concluziile fiind însă valabile pentru orice educator), Leo Strauss afirmă: „Profesorii înșiși sunt elevi și trebuie să fie elevi”.

Pedagogia generală procesual – organică are numirea să sesizeze:

- orice om poate deveni obiect al educației;
- există deosebiri importante între capacitățile de procesare ale oamenilor la vârste diferite;
- intrarea sau reintrarea oamenilor în situații pedagogice cuprind particularități ce țin de oameni dar și de situații;
 - comportamentul educațional al educatorului trebuie să fie adecvat calității celui de educat;
 - agenții educogeni care au ca ținte educative oameni aparținând unor grupe de vârste sensibil diferite (biserica, armata, massmedia) trebuie să formuleze scopuri proprii pentru activitățile desfășurate.

„Un copil - scrie Knowles - se vede pe sine mai întâi ca pe o personalitate complet dependentă. În timpul copilăriei, tinereții sale, acea dependență este întărită prin deciziile ce sunt luate pe seama sa ca familie, la școală, la biserică și oriunde se duce. A fi adult înseamnă a fi independent. Acum când se produce această modificare, se dezvoltă în ființa umană o trebuință psihologică profundă de a se vedea el însuși și de a fi văzut și de către alții ca fiind întradevăr independent. Acesta este conceptul care conține nucleul androgenezei. Ea este bazată pe intuiția că cea mai adâncă nevoie pe care o are un adult este să fie tratat ca un adult, să fie tratat ca o persoană independentă, să fie tratat cu respect.” (Dumitru Popovici, 1998).

În prezent, când familia, veriga principală în procesul de formare și educare a tinerii generații – se află în criză și nu poate îndeplini funcțiile sale de bază, rolul decisiv în acest proces îi revine, în primul rând, profesorului. Eficiența activității este determinată în măsură considerabilă de trăsăturile de personalitate a cadrului didactic. În condițiile actuale însă societatea înaintează noi cerințe atât față de absolvenții instituțiilor de învățământ, cât și față de descălii lor. Se știe că rezultatul final al muncii pedagogului este însuși personalitatea copilului. O persoană liberă, independentă, creativă, întreprinzătoare, responsabilă, de care astăzi are nevoie societatea, poate fi formată doar în condițiile unui climat psihologic favorabil și al existenței unor relații bazate pe stimă și ajutor reciproc la toate nivelurile. Natura acestor relații este determinată, în primul rând, de prima persoană din instituția de învățământ.

Profilul psihologic al conducătorilor indică necesitatea schimbării modului de perfecționare a acestor cadre didactice. Este absolut necesar prin traininguri speciale de înarmat managerii cu tehnici de reglare a stărilor lor emoționale, de prevenire și înfruntare a stresului, de comunicare partenerială, de profilactică și soluționare a conflictelor pedagogice. (Otilia Stamatina, 2004).

Pornind de la afirmația că „... nici o schimbare nu ar fi mai temeinică decât expansiunea rapidă a capăcității indivizilor și organizațiilor de a înțelege schimbarea și de a face față acesteia” (Fullan și Miles, 1992, p. 745), schimbarea se manifestă în cadrul instituțiilor de învățământ în unul din următoarele două aspecte:

- a) a schimbarea progresistă, care presupune o tranziție treptată, adesea invizibilă;
- b) schimbarea planificată, care presupune întreruperea cursului natural al evenimentelor lor, iar uneori decizerea de proiectele anterioare pentru a institui o nouă ordine.

Transformând instituția de învățământ într-un epicentru al schimbării, furnizând resurse și posibilități, asistență consultativă, încurajând colaborarea, instituind un climat psihologic favorabil, asigurând o continuitate a dezvoltării profesionale, care în faza de instituționalizare, creează o cultură a personalului în care creșterea profesională se bazează pe dezvoltarea practicii.

Necesitatea orientării instituționale a acestui proces ține de transpunerea dezvoltării cadrului didactic dintr-un context adițional în unul care face parte din viața pedagogului individualizat și a fiecărei instituții de învățământ în parte. (Cojocaru Gh., Valentina Goiman).

Relațiile umane au loc întotdeauna într-un mediu social organizat - în familie, în grup, în comunitate, în colectiv militar, într-o societate care a dezvoltat tehnici, categorii, reguli și valori relevante pentru interacțiunile umane. De aceea înțelegerea faptelor psihologice, care au loc în cadrul interacțiunilor umane necesită pătrunderea legăturii dintre aceste fapte și contextul social în care se produc.

Din perspectiva sociopsihologiei, procesul de educare se desfășoară într-un cadru social organizat, prin procese în mare parte interpersonale. Aceasta înseamnă că nici din cei care fac parte din rețeaua de relații interpersonale ce formează complexul educațional, nu poate fi considerat drept un obiect pasiv, inert. Astfel, modul în care elevul reacționează în clasă va fi determinat de factori cum sunt: concordanța scopurilor sale cu cele ale profesorului și cu reacțiile pe care el crede că ceilalți (profesori, părinți etc.), le vor avea față de comportamentul său.

Concepțiile și comportamentul elevilor și ale corpului didactic sunt afectate de un număr de factori: tipurile de comportament specifice grupurilor informale cărora le aparțin; structura socială a colectivului și atmosfera creată în clasă, prin aplicarea diverselor procedee și stiluri de conducere a școlii; mediul de organizare internă a școlii; influențele extrașcolare ce emană din mediul familiei, al comunității și al societății în general. (Joel, R., Davitz, Samuel Ball, 1978).

Esența spiritual - informațională și rațională presupune prioritatea informației, ca resursă a dezvoltării, asupra materiei și a energiei, dezvoltarea devastatoare a proceselor intelectuale față de cele materiale - dezvoltarea culturii spirituale și a managementului, a științei și a educației, precum și despre procesele de informatizarea tuturor sferelor activității umane.

Prezintă interes faptul că însăși tranziția la o etapă nouă a științei (după cea postneclasică) coincide cu poziția mai multor autori, care au „simțit necesitatea extinderii cadrului gnosiologiei tradiționale. (Arcadie Ursu, Ion Rusandu, Arcadie Capcelea, 2009).

De exemplu, L.A. Mikeșina menționează „Gnosiologia tradițională se prezintă ca o formă aparentă epuizată de problematizare a procesului cognitiv, la baza căreia stă caracterul principal limitat al abordării cunoașterii, constând în abstractizarea de moderație autropologică și socioculturală, în absolutizarea viziunii subiectiv - obiective a cunoașterii, în problematica gnosiologică îngustată în limită. Gnosiologia sau epistemologia, în concepția ei tradițională, își pierde, de fapt, poziția sa fundamentală în structura cunoașterii filozofice, și la ora actuală se pune problema dacă ea trebuie să fie pusă reformei sau a sosit timpul să renunțăm la o astfel de abatere a cunoașterii ca la o paradigmă perimată și s-o substituie cu un spectru de discipline și metode, ca ipoteze multiple ale cunoașterii”.

În acest caz, în știința viitoare își vor găsi loc atât căutarea adevărului, cât și elaborarea de modele, scenarii, prognoze, care fie că explică sensul obiectului cercetat, fie că permit ca acesta să fie creat, proiectat, reprodus. „Gnosiologia adevărului” permite ca obiectul să fie studiat fără influența subiectului, iar „epistemologia modelului” va deveni baza formării a noi obiecte care depind deja de subiect.

Dacă intenționăm să transformăm nu numai știința ci și învățământul într-un învățământ pentru dezvoltarea durabilă, atunci trebuie să-l direcționăm înainte de toate spre compartimentul investigației de problemă al cunoașterii științifice și spre cel invariant-fundamental al științei disciplinare. Deoarece intruirea pentru DD este chemată să fie, în principal, o instruire anticipativă. [Урсул, А.Д., Демидов, Ф.Д., Образование для устойчивого развития: научные основы. М., 2004; Урсул, А.Д., Устойчивое развитие и образование XXI века/ МАВИГУТ, 2005, Н-р 4].

În condițiile în care comunitatea mondială a luat cursul spre tranziția la DD, procesul de instruire științifică nu trebuie să reflecte doar cu întârziere faptele curente, ci chiar este obligat să trateze „anticipat” viitorul pentru că acest lucru este necesar pentru realizarea eficientă a noului model de dezvoltare socioculturală.

După cum arată practica, organizarea pe discipline a științei rămâne semnificativ în urma investigațiilor de problemă, deși constituie fundamentul acestora. În dimensiunea temporară, știința disciplinară, care constituie, în fond baza științei „instructive”, adică a cunoștințelor care funcționează în cadrul procesului contemporan de instruire, se află departe în spatele „liniei întâi” a căutărilor științifice, uneori cu peste un secol (acesta se referă, în special, la matematică, care se predă în școala medie). Cunoașterea, trecând din știința în sfera instruirii, își schimbă forma și conținutul și se transformă în așa numita „cunoaștere instructivă”. [Бейсенова, Г.А., Феномен образовательного знания, М., 2004, номер 2]. Această noțiune a fost introdusă în filozofie și sociologie de către M. Scheler, care o definește drept „o cunoștință esențială însuși în baza unui sau a mai multe modele bune, exacte și inclusă în sistemul de cunoștințe, devenită forma și regula de sesizare, o „categorie” a tuturor faptelor întâmplătoare ale unei viitoare experiențe, care are aceeași esență” [Шелер, М., Избранные произведения. М., 1994, с. 37.]

E cazul să menționăm că este deosebit de necesară dezvoltarea unei noi teorii a științei și instruirii pentru DD ca prognoză (strategie) normativă general-acceptată de dezvoltare a civilizației - un tip de bază filosofică - metodologică și scientologică pentru dezvoltarea științei pe o nouă cale și într-o nouă direcție în științele pedagogice, care la început poate deveni o specializare, iar ulterior pe măsura tranziției la un viitor durabil, va conferi o nouă calitate tuturor direcțiilor, științelor de instruire, care vor trebui să fie supuse unor transformări radicale.

Știința și instruirea se va asocia, în cadrul tranziției la DD, într-un proces științific-didactic care să lucreze pentru edificarea sferei rațiunii. Umanitatea nu va putea intra în viitor său durabil cu actualul sistem de instruire (sistemul medical de instruire) care formează o conștiință a oamenilor rămasă mult în urma realității sociale pentru civilizația noastră durabila trebuie să se creeze un nou model de instruire, care ar putea satisface necesitățile corespunzătoare ale generațiilor actuale și viitoare ale pământului și ale întregii omeniri. Căutările principale ale noului model de dezvoltare socială și ale unuia dintre cele mai importante subsisteme ale sale - instruirea - trebuie să se transforme în decursul deceniilor apropiate.

Ca urmare, sistemul instructiv pentru DD nu numai că se va „încadra” în mișcarea ascendentă a comunității mondiale pe o nouă cale, ci va deveni și una dintre pârgھیile decisive ale viitoarei „mari tranziții” a civilizației spre DD. Instruirea, la rândul său ca una dintre cele mai importante sfere ale activității sociale, va pași, de asemenea, pe calea sa proprie spre DD în conformitate cu principiile transformărilor DD.

Iată de ce viitorul sistem de instruire pentru DD este modelul de bază al învățământului sec. XXI - model care, în principiu, modifică sinergetic funcțiile întregului învățământ în societate, care tinde să supravețiască în condițiile autorizării problemelor și crizelor globale, iar în perspectivă să asigure securitatea generală și continuarea dezvoltării progresive ale civilizației.

Includerea în instruire, alături de transmiterea (moștenirea, acumularea, reproducerea) cunoștințelor (valorilor, normelor), a funcției de anticipare dezvoltativă și a soluțiilor anticriză modifică însăși noțiunea instruirii, implicit definiția ei. Din acest punct de vedere instruirea este chemată nu numai să transmită cunoștințele, valorile și cultura de la generațiile trecute și actuale către generațiile viitoare, ci și să realizeze pregătirea anticipativă a individului pentru soluționarea situațiilor critice-catastrofale și tranziția la DD, edificarea viitorului nostru comun inofensiv. (Ursul Arcadie, Rusandu Ion, Capcelea Arcadie, 2009).

Dacă analizăm literatura de specialitate, la o privire fie ca și sumară asupra principiilor care guvernează procesul de învățământ vom regăsi un set comun de date; vom identifica o distincție între principiile pedagogice și cele didactice. Principiile pedagogice, definite de perspectiva celor 3 „c” sunt delimitate de un triunghi al eficienței: principiul cunoașterii pedagogice, principiul comunicării pedagogice și principiul creativității pedagogice (Cristea Cf., 2000). În mod evident, cele trei linii de forță conlucrează în vederea dezvoltării unui proces de învățământ eficient.

Cunoașterea pedagogică conjugă linii de forță importante; logica științei (cunoașterea de specialitate) și logica psihopedagogică. Ambele sunt importante sub aspectul lui „ce să spui” și „cum să spui”. Sunt și alte principii fundamentale care jalonează modul de dezvoltare a unui

învățământ eficient. Iată de ce este important ca profesorul să le cunoască și să le operaționalizeze în activitatea zilnică de la catedră. Un model unic, utilizabil de fiecare dată iese o iluzie – procesul de învățământ are parte de fiecare dată de circumstanțe unice, astfel încât activitatea didactică este în mare măsură o activitate de creație.

În ultimii 30 de ani, la nivelul sistemului de învățământ au intervenit o serie de modificări vizând statutul cadrului didactic, modificări care, în absența unor norme și metodologii clare de punere în aplicare, au generat confuzie și reticență față de viabilitatea și oportunitatea implementării acestora. Atât pe baza observațiilor personale, cât și pe baza literaturii de specialitate, ca principală cauză pentru această situație, pe lângă incoerența legislativă poate fi identificată și lipsa de analize/de studii care să evidențieze necesitatea și beneficiile acestor schimbări. Astfel, evaluarea programelor de formare inițială a cadrelor didactice constituie un subiect ce ar trebui să preocupe factorii decizionali în sensul identificării nevoilor reale ale principalelor aspecte ce descriu sistemul de formare inițială pentru ocupațiile didactice, precum și a unor soluții adecvate.

Prin dezvoltarea acestei teme s-a urmărit atât o abordare teoretică, cât și una aplicativă asigurând un cadru observativ – constatativ, care să favorizeze formularea de opinii personale, interpretarea cantitativă, dar și calitativă a datelor rezultate, precum și stabilirea de corelații între acestea, în scopul identificării unor propuneri ameliorative și în stabilirea unor noi direcții de cercetare în ceea ce privește formarea inițială a cadrelor didactice. (Pânișoară Ion-Ovidiu, 2015).

În contextul politicilor educaționale de „lifelong learning” profesionalizarea este un proces mai complex decât perfecționarea, urmărind însușirea unor cunoștințe și formarea unor competențe în raport atât cu poziția actuală, în ceea ce privește activitatea profesională dar mai ales pentru a răspunde unor posibile situații viitoare și presupune parcurgerea unor conținuturi noi, transdisciplinare. Din această perspectivă, putem spune că profesionalizarea activității didactice presupune o redefinire radicală a naturii competențelor care se află la baza unor practici pedagogice eficiente, incluzând, pe lângă cunoștințele și competențele profesionale și scheme de gândire/raționament, de interpretare, de creare de ipoteze, de anticipare, de decizie. În ceea ce privește „profilul de formare sau profilul de competență în domeniul formării cadrelor didactice trebuie să aibă cel puțin două funcții:

- să permită viitorului cadru didactic să se situeze în raport cu obiectivele de atins exprimate în termeni de competențe.
- să-l stimuleze să răspundă mai bine cerințelor care s-au formulat, pentru diverse orizonturi de timp: obținerea diplomei de cadru didactic, obținerea definitivatului în învățământ – a gradului II sau a gradului I. (Manolescu, M., 2009, p.1).

Literatura de specialitate oferă o diversitate de definiții și tipologii pentru competențele specifice cadrelor didactice, creionarea unui model/ profil al cadrului didactic pentru secolul XXI reprezentând o preocupare și în același timp, o provocare, atât pentru specialiștii străini, cât și pentru cei autohtoni. Indiferent de autor, însă, modelul cadrului didactic se conturează în jurul competenței didactice, existând studii care diferențiază conceptual competența didactică de aptitudinea pedagogică.

Astfel, dacă aptitudinea pedagogică este aptitudine specială „o variabilă instrumentală, practică, efektivă, dar și mânuirea conștientă a mecanismelor capabile să optimizeze actul educațional” (Gherghinescu, R., Marcu S., 1999, p.19), competența didactică are o sferă mai mare de cuprindere; ea nu se rezumă la tehnica efectuării unei acțiuni sau la informațiile necesare practicării unei activități, ci cuprinde și atitudinea față de respectiva activitate; vizează nu doar o bună pregătire și o bună cunoaștere în domeniu, ci și rezultatele activității.

În contextul actual, generat de modificări normative, metodologice și mai ales de conținut, impuse de asigurarea unei coerențe, compatibilități și comparabilități la nivel individual și social, atât în plan național, cât și mai ales european și internațional, este tot mai frecvent utilizat termenul „profesionalizare”. „Profesionalizarea este un proces de formare a unui ansamblu de capacități și competențe într-un domeniu dat, pe baza asimilării unui sistem de cunoștințe (teoretice și practice), proces controlat deductiv de un model al profesiei respective”. (Păun, E., Glica, L., 2002, p. 21.) În

ceea ce privește activitatea didactică și ocupațiile/ funcțiile didactice, pe lângă elaborarea și legitimarea unui model profesional, profesionalizarea presupune „un amplu efort de raționalizare și așezare a întregului proces de formare inițială și continuă a cadrelor didactice pe baza unor standarde profesionale”.

Referințe:

1. Arcadie Ursu, Ion Rusandu, Arcadie Capcelea, (2009). Dezvoltarea durabilă: abordări metodologice și de operaționalizare, Știința, 152 p.
2. Iuliana – Marinela Trașcă. Formarea inițială a cadrelor didactice – context și provocări. Negreț Ion (1995), p. 65-914. Catastrofa pedagogică. Ed. Afeliu, București, 256 p.
3. Joel, R., Davitz, Ball, Samuel (1978). Editura didactică și pedagogică, București, 605 p.
4. Manolescu Marin (coordonator). Practica cercetării în științele educației. Edit. Universitară. Probleme critice, diagnoză, acțiune. București, 2020, 412 p.
5. Neacșu Ioan (1990). Instruire și învățare. Editura științifică, Teorii, Modele, Strategii, București, 340 p.
6. Popovici Dumitru (1998). Pedagogie generală. Interpretare procesual-organică. Editura didactică și pedagogică, R. A. - București, p. 181.
7. Pânișoară Ion-Ovidiu (2015). Profesorul de succes: 59 de principii de pedagogie practică. Editura Polirom, Ediția a II-a, București, 245 p.
8. Colectiv de autori, (2001). Reformarea sistemului educațional. Institutul de Politici Publice. Editura Arc, Chișinău, 248 p.
9. Conferința internațională științifico-practică din 18-19 septembrie 2003. Coordonator: Vasile Gh. Cojocaru, Chișinău, 2004, 240 p. Otilia Stamatina, dr. în psihologie, șef Catedră Psihologie Aplicată, UPS „Ion Creangă” - Profilul psihologic al managerului contemporan. Renovarea educației prin implementarea celor mai avansate tehnici de conducere.
10. Mielu Zlate. Psihologia mecanismelor cognitive. Iași, POLIROM, 1999, 528 p.

REPERE CONCEPTUALE ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE PRIVIND STATUTUL DE NEUTRALITATE PERMANENTĂ A REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 342.565.2:341.214(478)

Radu MOLDOVANU¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *This article aims to provide an analysis of the Constitutional Court jurisdiction regarding the interpretation of the constitutional provisions concerning the article 11. "Republic of Moldova - a neutral State".*

Thus, the main objective is to analyze the Constitutional Court approach regarding the proclamation of the Country permanent neutrality.

Keywords: *Constitutional Court, permanent neutrality, interdiction of the dispersal of foreign military troops on the sovereign territory of Moldova, international recognition of the neutrality, etc.*

Introducere

Subiectul analizei vizează jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova exprimată prin Hotărârea CCM nr. 14 din 2 mai 2017 în materie de interpretare a statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova [1]. Actualitatea subiectului abordat este determinată de consecințele invaziei militare a Federației Ruse în Ucraina, care se desfășoară în momentul de față. Dată fiind escaladarea războiului din Ucraina, proximitatea Republicii Moldova față de teatrul operațiunilor militare și creșterea riscurilor de securitate asupra țării noastre, subiectul privind statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova a devenit foarte prezent în dezbateră publică.

O parte din elitele actuale au început să pună la îndoială utilitatea și relevanța statutului de neutralitate permanentă. Tot mai mult se vehiculează opțiunea renunțării la neutralitate. Argumentul principal invocat pe direcția acestei opțiuni este acela că statutul de neutralitate nu oferă suficiente garanții de securitate pentru Republica Moldova, fiind o prevedere cu caracter declarativ, iar prezența trupelor străine pe teritoriul țării noastre lipsesc acest principiu de orice conținut relevant. O altă parte a elitelor politice, dimpotrivă invocă principiul constituțional de neutralitate permanentă ca o garanție în fața riscurilor de securitate, fapt care dă posibilitate Republicii Moldova de a nu fi atrasă în conflict.

Pornind de la actualitatea acestui subiect, dar și a complexității sale, acest articol nu-și propune să ofere o analiză exhaustivă a instituției de neutralitate permanentă, care a fost pe larg examinat atât în doctrina juridică internațională, cât și în doctrina juridică autohtonă pe parcursul mai multor ani. Obiectivul principal al acestui articol constă exclusiv în identificarea elementelor esențiale din jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova la acest subiect. Totodată, urmează a fi supusă analizei relevanța Hotărârii CCM în raport cu realitățile geopolitice actuale care vizează Republica Moldova.

Din perspectivă doctrinară, una din cele mai comprehensive descrieri ale instituției de neutralitate a statelor se regăsește în culegerea *"Drept internațional public. Sinteze pentru examen, Ediția 5, revăzută și adăugită. Autori Prof. univ. dr. Adrian Năstase Lector univ. dr. Bogdan Aurescu Lector univ. dr. Cristian Jura. Editura Editura C.H. Beck, București 2009."* [2] În viziunea autorilor, există câteva cerințe față de care un stat neutru ar trebui să corespundă: abținerea (de a nu participa în niciun fel la ostilități); prevenirea (de a împiedica desfășurarea oricărei operațiuni pe teritoriul său) și imparțialitatea (a trata în mod egal părțile în conflict). De asemenea, se menționează că odată cu apariția în secolul al XIX-lea a neutralității permanente, ca opțiune de

¹ Radu MOLDOVANU, doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID ID: 0000-0002-1843-1672, E-mail: radumoldovanu84@yahoo.com

durată pe timp de pace și război, această instituție presupune și unele obligații suplimentare de comportament față de cele trei amintite. În ceea ce privește metodele de obținere a neutralității, autorii formulează 2 categorii: acte interne (declarații, dispoziții constituționale, legi speciale) și acte internaționale (tratate de recunoaștere și garantare). În opinia autorilor, principalul drept al statului neutru este cel de autoapărare individuală și colectivă, de a cere ajutor și de a fi ajutat atunci când statutul de neutralitate este încălcat.

O altă caracteristică a neutralității, oferită pe platforma Juridice Moldova de către Cristian Rotaru în cercetarea ”*Republica Moldova: clivajul dintre neutralitatea permanentă și perspectiva NATO,*” invocând doctrina juridică, menționează că neutralitatea presupune o politică echidistantă a unui stat în raport cu alte părți beligerante, aflate în conflict, iar în caz de pace, în raport cu blocurile militare. Totodată, există *neutralitate permanentă*, care poate fi asumată de către un stat sau agreată prin intermediul unui acord internațional. [3]

Introducerea în Constituție a instituției neutralității permanente a fost determinată de câțiva factori. În primul rând, a fost o strategie care trebuia să fie utilizată în soluționarea politică a conflictului transnistrean. În al doilea rând, era o modalitate pentru crearea unor premise juridice, constituționale pentru retragerea armatei Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova.

În opinia expertului Gheorghe Cojocaru, prezența prevederilor legate de neutralitatea permanentă era un argument pentru a nu da posibilitate de atragere a Republicii Moldova în proiecte de colaborare militară în spațiul CSI. [4]

Elemente conceptuale în interpretarea Curții Constituționale a Republicii Moldova în raport cu principiul constituțional al neutralității permanente a țării

Prevederile constituționale care au fost supuse interpretării se referă la art.11 din Constituția Republicii Moldova: ”*Republica Moldova, stat neutru*” prevede: (1) *Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă* (2) *Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său.*” [5]

Autorii sesizării Curții Constituționale, în datat de 26 mai 2014 au solicitat Curții să interpreteze anume articolul 11 din Constituția Republicii Moldova formulând 3 întrebări legate de acest principiu:

„1. *Sunt aplicabile prevederile art. 11 din Constituție, având în vedere faptul că, la momentul adoptării și intrării în vigoare a Constituției, pe teritoriul Republicii Moldova erau dislocate trupe militare ale altui stat, aceste prevederi fiind astfel ab initio lovite de nulitate?*

2. *Având în vedere rațiunile de existență a statului Republica Moldova, este admisă derogarea de la principiul neutralității permanente, consfințite în art. 11 din Constituție, în cazul în care perpetuarea neutralității ar putea duce la dezmembrarea sau chiar dispariția statului?*

3. *Dislocarea pe teritoriul Republicii Moldova a trupelor militare ale unor grupuri de state sau sub mandat internațional contravine prevederilor art. 11 din Constituție?*”

Complexitatea și importanța acestui subiect este confirmată și de durata îndelungată în care Curtea a examinat această sesizare. Din momentul sesizării Curții și până în momentul publicării Hotărârii au trecut exact trei ani.

În cele ce urmează sunt prezentate în mod sistematizat principalele argumente și aprecieri ale Curții Constituționale în cadrul acestui exercițiu constituțional de interpretare. Este important de menționat că însăși Curtea a specificat că neutralitatea ține atât de politica externă a statului, cât și de securitatea statului.

În cadrul examinării sesizării, Curtea a solicitat opiniile instituțiilor statului cu responsabilități directe pe această dimensiune. În aceste sens, referitor la argumentele autorităților, Parlamentul și-a expus poziția că neutralitatea Republicii Moldova a fost declarată unilateral, nefiind consfințită printr-un tratat internațional, aceasta fiind una din orientările de politică externă. În consecință, neutralitatea nu implică raporturi cu alte state sau organizații care să implice acorduri de respectare a neutralității și a garantării neagresiunii din exterior. Astfel, ”*în lipsa unor recunoașteri și garanții*

internaționale, efectele neutralității permanente nu sunt efectiv opozabile în plan internațional". Totodată, în viziunea legislativului nu există restricții pentru Moldova în luarea măsurilor de apărare a suveranității, independenței, integrității, inclusiv prin utilizarea forțelor armate din alte state. De asemenea, Parlamentul a menționat că prevederile constituționale interzic declanșarea de agresiuni militare precum și folosirea teritoriului pentru trupe străine care urmăresc agresiunea împotriva altor state.

Guvernul a fost și mai explicit menționând că articolul 11 din Constituție nu conține ambiguități, neclarități, fapt pentru care nu necesită a fi interpretat.

În cadrul prezentării informației de către Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE) a fost menționat faptul că statutul de neutralitate este reglementat doar la nivel național, iar sub aspect internațional nu au fost încheiate acte juridice/tratate, etc. Nici la nivelul ONU nu a fost adoptată vre-o rezoluție, care ar recunoaște acest statut. MAEIE a mai specificat că începând cu 1994 nu au fost întreprinse acțiuni îndreptate pe recunoașterea statutului de neutralitate la nivel internațional, unicul demers la nivelul statului fiind lansat în iunie 2004 de către Președintele țării și anume "Pactul de stabilitate și securitate pentru Republica Moldova." Acest document prevedea semnarea de către mai multe state, printre care Federația Rusă, Statele Unite ale Americii, Ucraina, România și Uniunea Europeană a unui document politic prin care aceste țări urmau să respecte și garanteze neutralitatea Republicii Moldova. Inițiativa urmărea crearea condițiilor externe favorabile pentru reglementarea conflictului transnistrean, însă discuțiile, în opinia MAEIE au eșuat.

Un moment important consemnat de către MAEIE constă în faptul că recunoașterea internațională a neutralității nu este o cerință obligatorie, ci o opțiune politică, care este promovată de către un stat în cazul în care corespunde intereselor acestuia. Este curios că Președintele Republicii Moldova nu a comunicat poziția instituției la subiectul dat.

O bună parte din Hotărârea Curții se referă la redarea contextului istoric, care este extrem de relevant pentru a înțelege factorii care au determinat elaborarea art.11 în Constituția Republicii Moldova. În acest sens, Curtea oferă o relatare istorică următoarelor evenimente: destrămarea URSS, separarea Transnistriei și independența Republicii Moldova; conflictul armat din perioada 1991-1992; istoria procesului de reglementare a conflictului transnistrean după faza conflictului militar, aspecte legate de prezența armatei Federației Ruse și a personalului acesteia în Transnistria după acordul din 21 iulie 1992; trupele și echipamentul Grupul operațional al Federației Ruse din regiunea transnistreană a Republicii Moldova (GOR); relațiile dintre autoritățile autoproclamate din regiunea transnistreană și GOR, relațiile economice, politice și de alt gen dintre Federația Rusă și Transnistria, etc. Din lipsă de spațiu, nu vom prezenta elementele de bază ale acestor relatări.

În ceea ce privește instituția neutralității, Curtea menționează mai multe drepturi și obligații ce rezultă din asumarea neutralității permanente. Astfel, printre obligații se numără:

- interzicerea oricărui atac pe teritoriul statului neutru de către beligeranți;
- interzicerea trecerii oricăror trupe, muniții sau provizii pe teritoriul său în interesul beligeranților;
- interzicerea participării directe la conflictele armate sau ajutorarea beligeranților furnizându-le trupe sau arme;
- interzicerea punerii teritoriului său la dispoziția beligeranților în scopuri militare, indiferent dacă se instalează baze operaționale, se deplasează trupe prin el sau chiar, în prezent, să îl survoleze;
- obligația statului neutru să asigure inviolabilitatea teritoriului său cu o armată echipată corespunzător.

În ceea ce privește drepturile statului neutru, acestea în viziunea Curții sunt următoarele:

- dreptul la legitimă apărare (individuală și colectivă) împotriva unui atac armat îndreptat contra suveranității și integrității teritoriale a statului;
- dreptul la libera circulație a bunurilor sale economice;
- dreptul la respectarea bunurilor sale;

- dreptul la protecția resortisanților pe teritoriul statelor beligerante;
- dreptul resortisanților să tranzacționeze pe uscat și pe mare cu orice alt stat, indiferent dacă este beligerant sau nu.

O altă dimensiune a analizei Curții se referă la practica altor state cu statut de neutralitate permanentă, recunoscut pe plan internațional cum ar fi: Elveția, Luxemburg, Austria, Malta, Laos, Cambogia. De asemenea, a fost invocat și exemplul unicului stat din fosta Uniune Sovietică, Turkmenistan, care a obținut recunoașterea internațională a statutului de neutralitate prin intermediul unei rezoluții din 1995 a Adunării Generale a ONU.

În ceea ce ține de interpretarea articolului 11 din Constituție, Curtea deduce două caracteristici distinctive ale instrumentului de neutralitate. Prima se referă la angajamentul statului de a rămâne neutru în orice conflict din prezent și viitor, indiferent de identitatea beligeranților și de locul și momentul declanșării acestuia. A doua se referă la neadmiterea dislocării de trupe militare ale altor state pe teritoriul său, fapt care nu împiedică Republica Moldova să se folosească de toate mijloacele pe care le are la dispoziție pentru a se apăra în mod militar împotriva oricărui agresor și pentru a preveni orice act incompatibil cu neutralitatea sa, pe care beligeranții îl pot comite pe teritoriul său.

Un moment extrem de important este explicarea art.11 prin prisma contextului istoric și politic. Astfel, Curtea menționează că *”Neutralitatea Republicii Moldova este strâns legată de contextul său istoric, ocupația militară a zonei de est fiind un factor determinant în proclamarea sa în Constituție. Din punct de vedere istoric și constituțional, neutralitatea nu a fost niciodată un scop în sine, ci mai degrabă un instrument, printre multe altele, care să permită Republicii Moldova să-și atingă adevăratele obiective, printre care se numără retragerea trupelor străine de pe teritoriul său, consolidarea independenței și restabilirea integrității sale teritoriale”*.

O altă concluzie se referă la semnificațiile articolului 11 din Constituție, care în viziunea Curții (pct.204) trebuie privit ca un instrument de protecție, și nu ca un obstacol în protecția independenței, democrației și altor valori constituționale ale Republicii Moldova.

Pornind de aceste aprecieri, Curtea a interpretat luând următoarele hotărâri la nivel de principiu:

- *„Ocupația militară a unei părți a teritoriului Republicii Moldova în momentul declarării neutralității, precum și lipsa recunoașterii și a garanțiilor internaționale a acestui statut, nu afectează validitatea prevederii constituționale referitoare la neutralitate”;*
- *„În cazul unor amenințări în adresa valorilor fundamentale constituționale, precum independența națională, integritatea teritorială sau securitatea statului, autoritățile Republicii Moldova sunt obligate să ia toate măsurile necesare, inclusiv de ordin militar, care i-ar permite să se apere eficient împotriva acestor amenințări”*
- *„Dislocarea pe teritoriul Republicii Moldova a oricăror trupe sau baze militare, conduse și controlate de către state străine, este neconstituțională”*
- *participarea Republicii Moldova la sisteme colective de securitate, asemenea sistemului de securitate al Națiunilor Unite, operațiuni de menținere a păcii, operațiuni umanitare etc., care ar impune sancțiuni colective împotriva agresorilor și infractorilor de drept internațional, nu este în contradicție cu statutul de neutralitate”*.

Concluzii privind jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova în raport cu principiul constituțional al neutralității permanente a țării

În rezultatul analizei jurisprudenței Curții Constituționale privind interpretarea principiului neutralității permanente, au fost identificate unele concluzii ce țin de înțelegerea și explicarea unui posibil mecanism de aplicare a prevederii constituționale:

1. Hotărârea Curții Constituționale aduce o claritate a principiului privind neutralitatea permanentă invocând doctrina și practica dreptului internațional public în materia respectivă. Din acest considerent, nu există o noutate în interpretarea CCM în raport cu elementele de bază prevăzute în orice manual de drept internațional. După cum invocau și reprezentanții Guvernului în momentul prezentării opiniilor, textul constituțional nu conține ambiguități sau neclarități. Totodată,

dată fiind multitudinea de critici adusă conceptului de neutralitate permanentă de-a lungul anilor, era necesară o clarificare oferită prin instrumentul jurisprudenței constituționale. Unul din cele mai importante momente este plasarea instituției neutralității într-un context istoric concret, aceasta nefiind un scop în sine, ci mai degrabă un instrument de politică externă pentru a rezolva problema transnistreană;

2. Unul din cele mai relevante elemente ale acestei Hotărâri constă în atribuirea unui caracter flexibil al principiului neutralității permanente, care permite statelor valorificarea acestor instrumente, cum ar fi: inexistența unor condiții suplimentare, care ar limita politica externă, libertatea de acțiune în politica externă. Totodată, prin interpretarea Curții se infirmă anumite prejudecăți sau mituri legate de neutralitate, care ar limita posibilitățile de apărare. Astfel, există dreptul și chiar obligația, inclusiv al statelor neutre de legitimă apărare (individuală sau colectivă) în caz de atac armat, măsuri de precauție militare în caz de atac, dreptul de a face parte din alianțe defensive în caz de atac, dreptul statului neutru de a lua parte la operațiunile de menținere a păcii realizate sub egida organizațiilor internaționale, etc. Din această perspectivă, Curtea prezintă o marjă semnificativă de flexibilitate a neutralității atât în materie de politica externă a statului, cât și în domeniul legat de securitate;

3. În ceea ce privește limitele sau rigorile impuse de către principiul neutralității permanente, Curtea menționează că unicul element de inflexibilitate a principiului de neutralitate este neparticiparea la conflictele armate între alte state. În acest caz, Curtea, invocând dreptul neutralității dezvoltat la începutul secolului 20, menționează că reglementările internaționale se referă la comportamentul statelor în caz de război și nu menționează măsurile preventive în timp de pace. Deși această interpretare se bazează pe doctrina și dreptul internațional public, Curtea nu a definit exact limitele în care poate acționa statul neutru în raport cu părțile beligerante. În acest sens, mai ales în contextul războiului din Ucraina, pot apărea întrebări legitime cum ar fi: *În ce situații statul, depășește propriul său statut de neutralitate? Care acțiuni, declarații, gesturi, măsuri, poziționări se înscriu în limitele instituției neutralității și care o depășesc?* Este important de menționat că principiul neutralității nu este doar un termen de drept internațional, de drept constituțional ci și un termen geopolitic. În acest sens, dată fiind lipsa unor prevederi cu privire la limitări/restricții ale comportamentului unui stat neutru, mai ales în perioada unui conflict armat, este necesar ca autoritățile politice să formuleze clar un set de principii, care ar asigura o proporție eficientă a drepturilor și limitărilor statului în condițiile de neutralitate. Din această perspectivă, mecanismul de aplicare a neutralității precum și limitele acestei instituții, în baza Constituției Republicii Moldova, ar putea fi dezvoltat la nivel de politici, strategii precum și sub aspect legal, astfel încât să excludă orice derapaje în aplicare a acestora în practică;

4. Curtea nu invocă necesitatea de consolidare juridică a instituției de neutralitate prin acțiuni îndreptate pe recunoașterea statutului de neutralitate la nivel internațional. Totodată, Curtea nu invocă opțiuni de renunțare sau derogare de la acest principiu. Astfel, după cum este și firesc, doar puterea politică este în măsură de a identifica strategia statului în vederea dezvoltării instituției de neutralitate;

5. Una din concluziile fundamentale ale Curții ține de faptul că statutul de neutralitate nu constituie un obstacol în politica de apărare și în politica externă a statului. Iar acest fapt, în condițiile actuale impune identificarea unei strategii coerente privind valorificarea neutralității permanente pentru a reduce la maxim riscurile de securitate pentru Republica Moldova.

6. În pofida Hotărârii Curții Constituționale de interpretare a statutului de neutralitate, situația politică a confirmat diferența de viziune profundă asupra neutralității din partea principalelor forțe politice din țară, în special a partidului de guvernământ și opoziției. Această diferență de optică s-a accentuat în special după începerea războiului din Ucraina. Astfel, în aprilie 2022 reprezentanții opoziției parlamentare, Blocul Comuniștilor și Socialiștilor au propus un proiect de lege privind statutul de neutralitate permanentă. Pe lângă elementele indispensabile ale neutralității, care se regăsesc în acest proiect, au fost formulate și unele propuneri, care reflectă o viziune mai restrânsă privind neutralitatea: obligația de a nu participa sub nici o formă la acțiuni și exerciții militare în

afara teritoriului său, neparticiparea în programe de cooperare militară îndreptate spre implementarea standardelor de securitate ale statelor participante la uniuni politico-militare; rezervarea dreptului ca stat neutru, la demilitarizare totală sau parțială; abținerea de la susținerea sancțiunilor introduse de Organizația Națiunilor Unite, precum și de alte organizații internaționale, dacă acestea au caracter militar; domeniul de acțiune al legii nu se extinde asupra regiunii transnistrene a Republicii Moldova pînă la soluționarea atotcuprinzătoare și pașnică a conflictului care a apărut pe teritoriul acesteia, obligația statului de a promova o politică de neadmitere a implicării sale în război, de neparticipare la uniuni sau alte asociații militare, de refuz de la orice formă de cooperare cu acestea, de neadmitere a amplasării pe teritoriul său a bazelor militare străine, centrelor de instruire, de cercetare și de alt gen (laboratoare și alte structuri) cu destinație militară și dublă, precum și de a nu încheia tratate care ar favoriza pregătirea economică și politică pentru declanșarea războiului, etc. Pe de altă parte, prin avizul negativ al Guvernului privind acest proiect în data de 18 mai 2022, a fost exprimată și atitudinea partidului de guvernământ față de subiectul neutralității. Astfel, în viziunea Guvernului proiectul limitează posibilitățile/oportunitățile de avansare a procesului de reformare și modernizare a sectorului de securitate și apărare națională; creează premise pentru izolarea statului de comunitatea internațională și, în consecință, nu contribuie la consolidarea rezilienței Republicii Moldova din perspectiva intereselor naționale și a obiectivelor strategice de dezvoltare; omite sincronizarea cu angajamentele asumate de către Republica Moldova în cadrul Acordului de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, ratificat prin Legea nr. 112/2014, referitor la dezvoltarea cooperării în domeniul politicii externe și de securitate comună (PESC). Așadar, în viziunea Guvernului proiectul promovează o multitudine de limitări/restricții autoasumate, fără a asigura o proporție echitabilă și eficientă a drepturilor și obligațiilor de care beneficiază statul în condiții de neutralitate. Aceste diferențe profunde de viziune arată că instituția neutralității, inclusiv Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 14/2017 este percepută diferit în cadrul clasei politice. Iar acest fapt, reduce din oportunitățile valorificării acestui mecanism constituțional în contextul situației internaționale actuale.

Referințe:

1. <https://constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=613>
2. https://eresursedrept.files.wordpress.com/2020/12/sinteze_pentru_examen.pdf
3. <https://juridicemoldova.md/10120/republica-moldova-clivajul-dintre-neutralitatea-permanenta-si-perspectiva-nato.html>
4. <https://moldova.europalibera.org/a/republica-moldova-istoria-neutralit%C4%83%C8%9Bii-31946027.html>
5. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro#

**EU-REPUBLIC OF MOLDOVA: STRENGTHENING PERSONAL SECURITY
REFUGEES FROM UKRAINE**

**UE-REPUBLICA MOLDOVA: FORTIFICAREA SIGURANȚEI PERSOANELOR
REFUGIATE DIN UCRAINA**

CZU: 321.02(478):342.7-054.73(477)

Angela BURLEA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The escalation of the armed conflict in Ukraine, which began on February 24, 2022, has created an unprecedented situation, causing civilian casualties, forcing people to leave their homes to seek refuge and safety, both within the country and across the borders of neighboring states. one of which is the Republic of Moldova.*

Considering the magnitude of the emergency situation created and the need for support and protection, in the Republic of Moldova programs and strategies have begun to be developed and implemented to support refugees, and at the European level - actions to support the states that host refugees, focusing - mainly on supporting the governments of the host states in accordance with international standards.

In this sense, in the given article, the necessity of researching public policies as supporting tools, which ensure the respect of human rights and the strengthening of the safety of refugees from Ukraine, is outlined.

Key-words: *European Union, fortification, refugees, armed conflict, security, protection.*

REZUMAT. *Ascensiunea conflictului armat din Ucraina, declanșat la 24 februarie 2022, a creat o situație fără precedent, provocând victime în rândul civililor; forțând oamenii să-și părăsească casele pentru a căuta refugiu și siguranță, atât pe interiorul țării, cât și trecând hotarele statelor vecine, una dintre acestea fiind Republica Moldova.*

Având în vedere vastitatea situației de urgență create și a necesității de sprijin și protecție, în Republica Moldova au început a se dezvolta și implementa programe și strategii care vin în susținerea refugiaților; iar la nivel european - acțiuni pentru a susține statele care găzduiesc refugiați, axându-se preponderent pe sprijinirea guvernelor statelor gazdă în conformitate cu standardele internaționale.

În acest sens, în articolul dat, se conturează necesitatea cercetării politicilor publice ca instrumente de susținere, care să asigure respectarea drepturilor omului și fortificarea siguranței persoanelor refugiate din Ucraina.

Cuvinte-cheie: *Uniunea Europeană, fortificare, refugiați, conflict armat, siguranță, protecție.*

1. Introducere

Declanșat la 24 februarie 2022, războiul din Ucraina a generat cea mai mare criză umanitară și de refugiați în Europa, fiind calificată de către ONU drept cea mai rapidă creștere a unei astfel de crize de la cel de-al Doilea Război Mondial încolo (Ukraine has fastest-growing refugee crisis since second world war, says UN¹).

În aceste condiții, atât organizațiile umanitare cât și guvernele țărilor învecinate au întreprins măsuri pentru a face față fluxului masiv de persoane: femei, copii, bătrâni sau persoane cu dizabilități, forțate să părăsească Ucraina din motive de securitate, milioane de cetățeni ucraineni optând să se refugieze în state precum Germania, România, Slovacia, Ungaria, Republica Moldova.

Potrivit datelor UNHCR Moldova, începând cu 24.04.2022 până la 30.12.2022, traversarea frontierei de stat din Ucraina către Republica Moldova a fost realizată de către 721,469 persoane,

¹ Angela BURLEA, Doctorandă, Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, <https://orcid.org/0000-0001-8973-274X>, email: pefrispaburlea.angela@gmail.com

iar spre Ucraina – 358,398 de persoane refugiate (UNHCR,raport 2022, <https://www.unhcr.org/global-trends>).

În context,cercetarea acțiunilor de fortificare a siguranței persoanelor refugiate din Ucraina, va genera concluzii care să contribuie la îmbunătățirea situației persoanelor refugiate și consolidarea capacităților autorităților din RM..

2.Scopul studiului

Scopul trasat al studiului constă în cercetarea gradului de eficiență a politicilor de stat din Republica Moldova prin prisma fortificării siguranței persoanelor refugiate din Ucraina.

3.Revizuirea literaturii

În studiul efectuat au fost analizate prevederi ale Legislației Republicii Moldova, Hotărâri de Guvern, regulamente și ordine emise de Ministerul Muncii și Protecției Sociale, al Ministerului Afacerilor Interne, al Ministerului Educației și Cercetării ,inclusiv în perioada anilor 2022-2023.

În acest sens,au fost examinate :

- Convenția ONU de la Geneva cu privire la statutul refugiaților, 1951;
- Protocolul privind statutul refugiaților, 1967;
- Legea nr. 270/2008 privind azilul în Republica Moldova;
- Legea nr.215/2011 cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova;
- Legea nr.283/2011 cu privire la Poliția de Frontieră;
- Legea nr.200/2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova;
- Legea nr.270/2008 privind azilul în Republica Moldova;Legea nr. 200/2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova ;
- ORDIN Nr. 21 din 26.02.2022.Cu privire la aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Centrului de plasament temporar pentru refugiați și normele de personal și cheltuieli;
- Regulamentul privind instituirea mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, asistența și monitorizarea copiilor în situație de risc, veniți de pe teritoriul Ucrainei în perioada declarării stării de război în Ucraina, adoptat prin Decizia CSE nr.14 din 14.04.2022;
- DISPOZITIA nr.21 din 18 mai2022, a Comisiei pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova ;
- DISPOZIȚIA nr. 28 din 24 iunie 2022, a Comisiei pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova.
- Hotărârea Guvernului nr.21/2023 privind protecția temporară pentru persoanele strămutate din Ucraina.

4. Metodologie

În procesul de cercetare sunt utilizate un spectru de metode general-științifice, dintre acestea menționăm metoda comparativă, metoda istoriografică, inducția și deducția , analiza și sinteza,dar și metode particular-științifice, inclusiv metoda politologică și analiza evenimentelor.

Inclusiv, utilizarea analizei și cercetării actelor oficiale și a paginilor web oficiale ale autorităților publice de resort, colectarea datelor, stocarea și prelucrarea acestora,analiza cadrului legal național și a standardelor internaționale.

5. Rezultate și discuții

Ofensiva militară din Ucraina la 24 februarie 2022 a provocat o situație de urgență majoră atât pentru persoanele refugiate, care au fost nevoite să-și părăsească țara,cât și pentru autoritățile Republicii Moldova, acestea confruntându-se cu o situație fără precedent de a acționa prompt pentru a asigura gestionarea eficientă a fluxului de cetățeni ucraineni pe sensul de intrare–ieșire în și din Republica Moldova ,inclusiv de a identifica mecanisme de asigurare a securității persoanelor refugiate din Ucraina pe teritoriul Republicii Moldova, aceste acțiuni necesitând a fi în corespundere cu standardele europene,în domeniul democrației și protecției drepturilor omului.

Fluxul masiv de persoane refugiate ,a generat o necesitate de cooperare aprofundată între diverșii actori instituționali și non-guvernamentali, naționali și internaționali, autoritățile din Republica Moldova fiind puse în situația de a aplica un mecanism de comunicare eficace între aceștea.

În scopul realizării obiectivelor propuse ,la data de 28.02.2022 a fost constituit și a devenit operațional Centrul Unic de Gestionare a Crizei, structură coordona efortul de asistență efectuat de Guvern, organizații internaționale, inițiativa privată și voluntari,cu celule dedicate unor sarcini specifice: bunuri; cazare; asistență medicală; transport; produse alimentare; consiliere psihologică; servicii consulare și juridice; platforma de voluntariat; coordonarea eforturilor agenților economici și asistenței internaționale.(Guvernul RM. <https://me.gov.md/ro/content/fost-instituit-centrul-unic-de-gestionare-crizei>. Accesat la 31.03.2023)

Azil și protecție temporară

În condițiile sus-menționate,începând cu 24 februarie 2022, Guvernul Republicii Moldova a elaborat un set de acte normative, care, nu doar să sprijine persoanele refugiate din Ucraina, ci prin mecanisme clare să le asigure siguranță.

1. La 04 august 2022, de către Ministrul Afacerilor Interne, în comun cu reprezentantul Biroului Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați în Republica Moldova, a fost semnat Memorandumul de înțelegere între MAI și Agenția ONU pentru Refugiați cu privire la cooperarea în scopul gestionării eficiente a crizei refugiaților și susținerea țărilor-gazdă afectate de conflictul din Ucraina, acest fapt permițând oferirea statutului de protecție temporară pentru persoanele refugiate din Ucraina, prin aceasta Republica Moldova devenind unicul stat non-UE care acordă regimul juridic respectiv pentru persoanele refugiate din Ucraina.(Raportul de activitate,2022

2. La data de 18 ianuarie 2023 , a fost aprobată Hotărârea de Guvern privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina, pe o perioadă de un an, având ca scop implementarea mecanismelor de legalizare în Republica Moldova a refugiaților, documentul prevede introducerea protecției temporare în beneficiul persoanelor strămutate .

În conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului nr. 21/2023 privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina, pot solicita protecție temporară:

- cetățeni ucraineni cu reședința în Ucraina înainte de 24 februarie 2022;
- cetățeni ucraineni care se aflau în Republica Moldova înainte de 24 februarie 2022;
- apatrizii cu statut recunoscut în Ucraina înainte de 24 februarie 2022;
- resortisanții țărilor terțe, altele decât Ucraina, care beneficiau de protecție internațională sau națională în Ucraina înainte de 24 februarie 2022 și care nu se pot întoarce în condiții de siguranță în țara sau regiunea lor de origine;
- membrii de familie ai persoanelor menționate mai sus.

Prin urmare, documentul stipulează că persoanele care vor solicita protecție temporară vor putea obține un document de identitate eliberat cu titlu gratuit, pe un termen de un an. Datele privind beneficiarii de protecție temporară vor fi înregistrate în Sistemul informațional automatizat al autorității competente pentru străini și vor putea fi accesate prin platforma de interoperabilitate MConnect.

Din aceste prevederi legale observăm, că, fiind elaborat ca răspuns la nevoia de a gestiona fluxul masiv de persoane strămutate în Republica Moldova din Ucraina, precum și pentru alinierea legislației naționale la cadrul normativ al Uniunii Europene , acesta va contribui la o gestionare mai eficientă a fluxurilor migraționale, legalizarea și monitorizarea refugiaților aflați pe teritoriul țării (HOTĂRÂRE Nr. 21 din 18.01.2023).

Hrană și cazare

Potrivit datelor Ministerului Afacerilor Interne(Sinteza Ministerului Afacerilor Interne pentru 19 decembrie 2022, <https://www.mai.gov.md/ro/node/740>), la 19 decembrie 2022, în total pe teritoriul Republicii Moldova se aflau 87.289 cetățeni străini, dintre care 43.960 minori (cetățeni ucraineni și de alte naționalități ce au intrat pe segmentul MD-UA).

Conform datelor prezentate de către Agenția Națională Asistență Socială la data de 12 decembrie 2022(Moldova: Centrele de Plasament Temporar pentru Refugiați https://www.anas.md/wp-content/uploads/2022/12/REACH_MDA_Factsheet_RAC-Weekly-Needs-Monitoring_2022-12-12_RO) pe teritoriul Republicii Moldova, activau 66 de Centre de plasament

temporar pentru persoanele refugiate .Capacitatea raportată a acestora era de 3684 de locuri de cazare, fiind ocupate 2415, ceea ce constituia aproximativ 3 % din numărul total de persoane refugiate ce se aflau la moment pe teritoriul țării noastre.

Prin dispoziția nr.1 a Comisiei Situații Excepționale(CSE), odată cu declararea stării de urgență, au fost instituite două Centre provizorii de gestionare a aflului de străini pe teritoriul Republicii Moldova, cu amplasarea în localitățile s. Palanca, r-ul Ștefan-Vodă și s. Calarașovca, r-ul Ocnîța, gestionarea acestora fiind atribuită MAI34. La 17 martie 2022(Dispoziția CSE nr.1 din 24.02.2022), CSE a dispus în mod retroactiv crearea suplimentară a încă două centre provizorii, considerate a fi active, începând cu data de 6 martie 2022, și respectiv, 12 martie curent.În total, la data de 20 aprilie 2022, numărul total al centrelor provizorii aflate în gestiunea MAI este de 6, cu capacitate totală de 2000 de locuri (Dispoziția CSE nr.15 din 20.04.2022).

Începând cu data de 30 martie 2022, în scopul evitării riscurilor legate de traficul de ființe umane, a fost interzisă cazarea organizată a refugiaților în centrele (neaprobată de ANAS) fără înștiințarea acesteia. Centrele neaprobată care vor funcționa fără înștiințarea ANAS vor fi închise din oficiu. Această reglementare lasă loc de interpretare, odată ce nu este determinat responsabilul de constatare a activității unor astfel de centre, făcând să se prezume, că aceasta ar fi atribuția directă a ANAS.(Raport nr.1 privind monitorizarea respectării drepturilor persoanelor străine din Ucraina în contextul stării de urgență pentru perioada 25 februarie – 30 aprilie 2022, 18 mai 2022,pag.16).

Din februarie 2022 și până în prezent au fost deschise 130 de centre provizorii și centre de plasament temporar a refugiaților ,capacitatea acestora fiind de 10 000 de persoane. În prezent, sunt active 74 de CPTR cu o capacitate totală de 5500 de locuri. Suplimentar alte 6 CP sunt gestionate de Biroul de Migrație și Azil din cadrul MAI,acestea oferind:

- cazare gratuită în cadrul Centrelor
- hrană gratuită
- facilități, inclusiv și accesul gratuit la internet

Toate Centrele active de plasament sunt asigurate gratuit cu hrană prin intermediul Partenerilor externi. A fost creat un Grup de Lucru din care fac parte mai multe organizații umanitare internaționale Programul Alimentar Mondial, CRS, Caritas, Solidarite Internationale, AAR Japan, care au asigurat distribuirea până în prezent a 1 517 580 de mese calde pentru persoanele refugiate din Ucraina.

Educație

La data de 10.03.2023 Ministerul Educației și Cercetării și Delegația Comitetului Ad Hoc pentru migrație al Adunării Parlamentare a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa aflată într-o vizită de documentare în RM referitor la situația refugiaților ucraineni au elaborat un set de măsuri pentru a face față crizei refugiaților: au fost identificate instituțiile de învățământ care pot încadra copiii refugiați din Ucraina, elaborate actele normative de referință și materialele suport cu privire la încadrarea copiilor.

Este de menționat ,cu sprijinul partenerilor de dezvoltare, au fost alocate mijloace financiare pentru alimentarea copiilor refugiați. Prin eforturile ministerului, au fost organizate on-line examenele de absolvire și admitere, copiilor le-au fost create condiții pentru odihna de vară în tabere, au fost organizate cursuri de limba română, consultații cu psihologii, participarea la activitățile centrelor pentru copii.

Astfel,la data de 10.03.2023 sunt încadrați în sistemul de învățământ general din RM 1179 de elevi refugiați în 227 de instituții. Totodată, cele 222 de grădinițe propuse copiilor ucraineni sunt frecventate de 708 copii.(<https://mecc.gov.md/ro/content/integrarea-copiilor-refugiati-din-ucraina-scolile-din-republica-moldova-discutata> accesat la 28.03.2023)

Incluziune socială

Potrivit noilor reglementări din Hotărârea Guvernului nr.21/2023 privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina, constatăm, că prin acordarea protecției temporare se legalizează șederea persoanelor strămutate din Ucraina, pe o perioadă de cel puțin un an, fapt ce le

oferă oportunitatea de a se integra în Republica Moldova pe perioada dată, asigurându-li-se un set de drepturi, printre acestea menționăm:

- asigurarea accesului la învățatură al minorilor beneficiari de protecție temporară în instituțiile publice de învățământ general în limitele posibilităților sistemului educațional și în aceleași condiții ca și pentru minorii cetățeni ai Republicii Moldova.

- la solicitare, au acces la cazare în cadrul Centrului de plasament temporar pentru persoane aflate în dificultate, în condițiile stabilite de legislație.

- pot accesa măsuri de asistență socială, finanțate de către organizațiile internaționale, în baza procedurilor și condițiilor aprobate în comun cu Ministerul Muncii și Protecției Sociale și autoritatea competentă pentru străini a Ministerului Afacerilor Interne. Măsurile de asistență socială familiilor cu copii, precum și minorilor neînsoțiți sunt asigurate prin intermediul structurilor teritoriale de asistență socială.

- familiile beneficiare, care sunt eligibile conform condițiilor stabilite în Regulamentul-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului social de sprijin pentru familiile cu copii, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 889/2013, pot beneficia de acest serviciu, inclusiv de ajutor bănesc, pentru a preveni și/sau a depăși situațiile de risc în vederea asigurării creșterii și educației copilului în mediul familial.

- dreptul de a munci pe teritoriul Republicii Moldova, în baza contractului individual de muncă, cu notificarea obligatorie de către angajator, în termen de până la 5 zile de la data încheierii contractului, a Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă despre faptul angajării beneficiarului de protecție temporară, (fără obținerea dreptului de ședere provizorie în scop de muncă). beneficiază de asistență medicală de urgență, asistență medicală primară și de examenul medical gratuit, din motive de sănătate publică, în cadrul instituțiilor medico-sanitare, conform listei serviciilor medicale stabilite de Ministerul Sănătății. (Protecția temporară în Republica Moldova , <http://igm.gov.md> , accesat la 02.04.2023).

De importanță majoră, este că, potrivit acestui cadru normativ ,persoanele refugiate care obțin documentul de identitate al beneficiarului de protecție temporară au acces la servicii de asistență medicală primară și de urgență, acces la învățământul general pentru minori, acces la măsuri de asistență socială și nu în ultimul rând permisiunea de a rămâne în țară pe perioada acordării protecției temporare.

Partenerii externi.

Cooperarea dintre UE și Republica Moldova pe domeniul migrație și azil ,ca rezultat a fluxului masiv de refugiați, a implicat parteneri externi în perioada 2022-2023 în domenii precum: Sănătate, Asistență financiară, Protecție multilaterală, Acomodare și Transport, Asigurarea condițiilor de viață, Educație, Asigurare logistică, etc. Cu referire la persoanele refugiate din Ucraina, unul dintre cele mai vizibile, este programul de asistență financiară desfășurat de UNHCR. Până în prezent, au fost desfășurate deja 5 tranșe de plăți (cu 220 689 de plăți unice), de care au beneficiat 66 925 de persoane refugiate, ce sunt grupate în 28 493 de familii.

Răspunsul Uniunii Europene la criza refugiaților a fost prompt, oferind Moldovei asistență financiară prin intermediul Programului său ”Măsuri de Consolidare a Încrederii”, implementat de ONU pentru a sprijini răspunsul autorităților și comunităților în asistența refugiaților ucraineni adăpostiți în Republica Moldova pe ambele maluri ale Nistrului. Asistența este oferită atât prin intermediul instituțiilor guvernamentale, cât și prin intermediul ONG-urilor specializate.

Conform datelor oficiale, la 01.aprilie 2023, în RM sunt 95 de organizații cu statut stabil și permanent (Organizații Internaționale și ONG-uri), care au ajutat Republica Moldova la gestionarea crizei refugiaților.(Moldova.org,<https://www.moldova.org> , accesat la 27.03.2023)

Sprijinirea eforturilor Guvernului Republicii Moldova în gestionarea crizei refugiaților cu echipe de psihologi, specialiști, produse, utilaje,sunt adresate nu doar ă scopul susținerii persoanelor refugiate, ci și pentru dezvoltarea comunitară și susținerea categoriilor social-vulnerabile din Republica Moldova.

În acest context, este de menționat implicarea considerabilă a diferitor agenții ONU, așa precum UNHCR, UNICEF, WFP, IOM, WHO, etc. Suportul și implicarea activă a acestor parteneri este foarte importantă, până în prezent fiind raportate nu mai puțin de 1472 de activități planificate, în desfășurare sau desfășurate de aceștia.

- UNHCR a injectat pentru derularea programelor de ajutorare 26 482 680 USD, pentru plățile pentru refugiați;

- Programul Mondial de Alimentare (WFP)- un alt program important desfășurat , pentru susținerea familiilor moldovenilor care găzduiesc refugiați din Ucraina. Beneficiarii finali ai programului sunt 24 651 de moldoveni și, colateral 32 868 de persoane refugiate din Ucraina (care sunt cazate în familiile respective de moldoveni).Suplimentar, partenerii externi au desfășurat și acțiuni precum distribuirea voucherelor, distribuirea bunurilor, consultanță, lucrări de reparație și acomodare a Centrelor.

- Agenția Națiunilor Unite pentru Refugiați, care a oferit Republicii Moldova asistență financiară. Conform datelor oficiale disponibile, de această asistență au beneficiat circa 67.000 refugiați.

Concluzii

În lumina celor expuse anterior, vom concluziona că autoritățile Republicii Moldova, în scopul gestionării crizei refugiaților și a fortificării siguranței persoanelor refugiate din Ucraina, au mobilizat resurse considerabile pentru a le oferi acestora asistență multidimensională.

Ca urmare a studiului efectuat, vom afirma că acțiunile Republicii Moldova , în contextul crizei refugiaților, este necesar a fi segmentate pe două direcții prioritare, acestea fiind asistența de urgență și asistența de protecție a persoanelor refugiate din UE, inclusiv stabilirea unor mecanisme clare, o adaptare a politicilor statului, astfel încât să fie suficient de eficace pentru diminuarea problemelor de securitate și fortificarea siguranței persoanelor refugiate din Ucraina.

Limita resurselor proprii și lipsa de experiență în gestionarea crizei refugiaților, au accentuat necesitatea de a apela la experiențele și programele internaționale, în vederea implementării acestora în activitate, structurile de stat din Republica Moldova dând dovadă de promptitudine în acțiuni, se remarcă, însă, lipsa de comunicare între organismele de diferite nivele, fapt care generează unele probleme în gestionarea crizei refugiaților, inclusiv din punct de vedere al drepturilor omului.

Prin politica elaborată la nivel de stat, a fost favorizată integrarea persoanelor refugiate în sistemul de protecție socială a RM și accesul refugiaților la serviciile sociale disponibile: activitate legală în Republica Moldova, cazare, accesare servicii de asistență medicală și de educație, actualmente persistând probleme de fortificare a drepturilor și libertăților refugiaților, ceea ce denotă necesitatea elaborării a unor modificări în legislația națională, care să ofere protecție suplimentară a drepturilor și libertăților persoanelor refugiate.

Referințe:

1. Centrele de Plasament Temporar pentru Refugiați. Online: https://www.anas.md/wp-content/uploads/2022/12/REACH_MDA_Factsheet_RAC-Weekly-Needs-Monitoring_2022-12-12_RO
2. Dispoziția nr. 1 din 24 februarie 2022, a Comisiei pentru Situații Excepționale a RM
3. Dispoziția nr. 15 din 20.04.2022 ,a Comisiei pentru Situații Excepționale a RM
4. Dispoziția nr. 21 din 18 mai 2022, a Comisiei pentru Situații Excepționale a RM
5. Dispoziția nr. 28 din 24 iunie 2022, a Comisiei pentru Situații Excepționale a RM
6. Guvernul RM. Online: <https://me.gov.md/ro/content/fost-instituit-centrul-unic-de-gestionare>
7. Hotărârea de Guvern Nr. 21 din 18-01-2023 privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina. Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135260&lang=ro
8. Moldova.org. Online: <https://www.moldova.org>
9. Ministerul Educației și Cercetării a RM, Online: <https://mecc.gov.md/ro/content/integrarea-copiilor-refugiati-din-ucraina-scolile-din-republica-moldova-discutata> accesat la 28.03.2023

10. Protecția temporară în Republica Moldova. Online: <http://igm.gov.md>
11. Raportul de activitate al Centrului Unic de Gestionare a Crizei Pentru perioada 24.02-24.08.2022. Online: https://gov.md/sites/default/files/raport_de_activitate_cugc
12. Raport nr.1 privind monitorizarea respectării drepturilor persoanelor străine din Ucraina în contextul stării de urgență pentru perioada 25 februarie – 30 aprilie 2022, 18 mai 2022, pag.16
13. Sinteza Ministerului Afacerilor Interne pentru 19 decembrie 2022. Online: <https://www.mai.gov.md/ro/node/740>
14. Ukraine has fastest-growing refugee crisis since second world war, says UN". 6 martie 2022. Online: <https://data.unhcr.org/en/country/MDA>.
15. UNHCR, raport 2022. Online: <https://www.unhcr.org/global-trends>

THE USE OF PROHIBITED MEANS OF WAGING WAR: DOCTRINE AND LEGISLATION AT THE NATIONAL AND INTERNATIONAL LEVEL

UTILIZAREA MIJLOACELOR INTERZISE DE PURTARE A RĂZBOIULUI: DOCTRINĂ ȘI LEGISLAȚIE LA NIVEL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL

CZU: 343.33:341.322.5

Igor SOROCEANU¹,

Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova

ABSTRACT. *Mankind has experienced various stages during its development period. Some of these being positive in periods of peace, others not desirable manifested through armed conflicts, military actions, other violent actions, etc.*

The analysis of the reality of these negative stages shows that the rules of conduct are violated by the participants in such activities. Under these conditions, the given activities were categorized as illegal and subject to criminal liability. One of these being the use of prohibited means of waging war, which we will analyze in the following order.

Keywords: *war, violation of the law, subject of law, crime, criminal liability, normative framework, etc.*

REZUMAT. *Omenirea a cunoscut diverse etape în cursul perioadei sale de dezvoltare. Unele dintre acestea fiind pozitive în perioade de pace, altele deloc dorite manifestate prin conflicte armate, acțiuni militare, alte acțiuni violente, etc.*

Analiza realității de derulare a acestor etape negative, denotă faptul că normele de conduită sunt încălcate de către participanții la asemenea activități. În aceste condiții, activitățile date au fost catalogate ca fiind ilegale și pasibile răspunderii penale. Una dintre acestea fiind și utilizarea mijloacelor interzise de purtare a războiului, pe care o vom analiza în ordinea care succede.

Cuvinte-cheie: *război, încălcarea legii, subiect de drept, infracțiune, răspundere penală, cadru normativ, etc.*

Introducere. De-a lungul istoriei omenirii s-au format reguli care stabilesc interdicții privind utilizarea anumitor mijloace și metode de combatere a inamicului în timpul conflictelor armate. În prezent, astfel de reguli sunt cuprinse într-o serie de acte juridice internaționale, precum ar fi: Declarația privind abolirea folosirii gloanțelor explozive și incendiare din 1868; Convențiile de la Haga din 1907; Protocolul de la Geneva privind interzicerea utilizării în război a gazelor asfixiante, otrăvitoare sau similare și a agenților bacteriologici din 1925; Carta Tribunalului Militar Internațional din 1945; Convențiile de la Geneva pentru protecția victimelor războiului din 1949, cu protocoalele adiționale I și II la acestea din 1977; Convenția de la Haga pentru protecția proprietăților culturale în caz de conflict armat din 1954; Tratatul din 1971 privind interzicerea plasării de arme nucleare și alte tipuri de arme de distrugere în masă pe fundul mărilor și oceanelor și în subsolul acestora; Convenția din 1977 privind interzicerea utilizării militare sau a oricărei alte utilizări ostile a modificatorilor de mediu; Convenția privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului minelor antipersonal și distrugerii acestora din 1997; Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 1998. etc. În cazul unui conflict, toți participanții săi trebuie să respecte cu strictete normele de drept internațional existente care vizează reglementarea folosirii mijloacelor și metodelor de război, protejarea victimelor războiului și reducerea distrugerilor și

¹ Igor SOROCEANU, doctorand, Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, <https://orcid.org/0000-0002-8719-0454>

suferințelor cauzate de război. Prin mijloace de război se înțelege armele, echipamentele militare și alte mijloace folosite pentru a vătăma și învinge inamicul, iar prin metode de război – înțelegem metodele și regulile de utilizare a mijloacelor de război (Mijloace și metode de război interzise).

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului respectiv, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde materialul definitiv al literaturii de specialitate, Legislația penală atât națională cât și internațională și sursele online care direct sau indirect, abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării, în mediul online.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. La etapa actuală, importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a releva în prim-plan o analiză de aplicare a răspunderii penale referitor la comiterea infracțiunii de utilizarea mijloacelor interzise de purtare a războiului.

Rezultatele obținute în baza analizelor științifice efectuate. Codul penal al Republicii Moldova este actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, determină faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor (Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002, art.1 alin.(2)).

Capitolul I din Partea Specială a Legii penale cu titulatura *Infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război*, cuprinde o serie de fărâdelegi care atentează în mod general la securitatea statului și în mod special la securitatea societății. Lista acestor fapte ilicite este una vastă, unde legiuitorul a prevăzut răspunderea penală pentru fiecare din ele în parte, odată ce au fost comise în realitatea obiectivă. Una dintre acestea, pe care o supunem analizei este – *Utilizarea de mijloace interzise de purtare a războiului*, faptă incriminată la art.137² Cod penal al Republicii Moldova.

Conform textului de lege, constituie încălcarea a ordinii de drept fapta persoanei care a utilizat în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a otrăvii sau armelor otrăvitoare; a gazelor asfixiante, toxice sau asimilate și a oricăror lichide, materii sau procedee similare; a armelor, proiectilelor, materialelor de natură să cauzeze suferințe fizice inutile ori a utilizat gloanțe care se dilată sau se aplatizează cu ușurință în corpul uman, cum sunt gloanțele al căror înveliș dur nu acoperă în întregime mijlocul sau sunt perforate de tăieturi (Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002, art.137²). O asemenea faptă, în corespundere cu Legea penală a Republicii Moldova, se sancționează cu o pedeapsă de tipul închisorii pe un termen de la 7 până la 15 ani.

Codul penal la României în capitolul II cu denumirea generică *Infracțiuni de război*, prevede răspunderea penală pentru fapta ilegală supusă cercetării în limitele normative ale articolul 444, intitulat *Utilizarea de mijloace interzise în operațiunile de luptă*.

În condițiile Legii penale române, constituie infracțiune de utilizarea mijloacelor interzise în operațiunile de luptă, fapta persoanei care, în cadrul unui conflict armat, cu sau fără caracter internațional utilizează otravă sau arme cu substanțe otrăvitoare; utilizează gaze asfixiante, toxice sau asimilate și orice lichide, materii sau procedee similare; utilizează arme care cauzează suferințe fizice inutile. Fapta dată se pedepsește cu închisoarea de la 7 la 15 ani (Codul penal al României aprobat prin Legea nr.286/2009, art.444).

Această fărâdelege cunoaște un sediu normativ de incriminare și în alte acte normative ale diverselor state ale lumii. De exemplu, în Republica Austria, care este o țară ce se află în nucleul geografic al Europei, Codul penal instituie răspunderea pentru infracțiunea similară la art.321f.

Prin urmare, în corespundere cu prevederile articolului 321f din Codul penal al Republicii Austria, cu denumirea marginală *Infracțiuni de război constând în utilizarea de mijloace interzise în operațiunile de luptă*, este pasibilă răspunderii penale, fapta persoanei care, în cadrul unui conflict armat, utilizează otravă sau arme cu substanțe otrăvitoare; utilizează arme biologice sau chimice ori utilizează proiectile care se dilată sau se aplatizează cu ușurință în corpul omului, în special proiectilele cu cămașă dură care nu înconjoară miezul în întregime ori care este prevăzută cu incizii (Codul penal al Republicii Austria adoptat prin Legea federală din 23 ianuarie 1974, art.321f

alin.(1)). Pedepșa pentru o asemenea faptă, este una de tipul închisorii pe un termen de la 1 an până la 10 ani.

Totodată, dacă fapta are ca urmare vătămarea corporală gravă a unei persoane, făptuitorul se pedepsește cu închisoare de la 5 ani la 15 ani, iar dacă fapta are ca urmare moartea unei persoane sau dacă mijloacele utilizate sunt concepute pentru distrugerea în masă, se pedepsește cu închisoare de la 10 ani la 20 de ani (Codul penal al Republicii Austria adoptat prin Legea federală din 23 ianuarie 1974, art.321f alin.(2)).

Utilizarea de mijloace interzise de purtare a războiului reprezintă o faptă antisocială și în spațiul Comunității Statelor Independente. Articolul 356 din Codul penal al Federației Ruse, condamnă aceste ilegalități în conținutul său, denumindu-se generic *Folosirea mijloacelor și metodelor de război interzise*. Astfel, aceste ilegalități se pot manifesta prin tratamentul crud al prizonierilor de război sau al populației civile, deportarea populației civile, jefuirea proprietăților naționale pe teritoriul ocupat, utilizarea într-un conflict armat a mijloacelor și metodelor interzise de tratatele internaționale la care Federația Rusă este parte, se pedepsește cu privațiune de libertate pe o perioadă de până la 20 de ani. Iar, utilizarea armelor de distrugere în masă interzisă de un tratat internațional la care Federația Rusă este parte, se pedepsește cu închisoare de la 10 la 20 de ani (Codul penal al Federației Ruse nr.63 din 13.06.1996, art.356).

Pericolul public al folosirii mijloacelor de război interzise constă în faptul că, atunci când sunt folosite în timpul ostilităților, nu sunt încălcate doar normele dreptului internațional privind legile și obiceiurile războiului, ci și suferințe nejustificate. Se pierde iremediabil participanții la conflictul armat și populația civilă din regiunea ostilităților, victimele umane, facilitățile economice naționale care asigură activitatea vitală a populației, valorile culturale și alte realizări ale civilizației umane. Din punct de vedere obiectiv, utilizarea mijloacelor de război interzise se poate exprima în tratamentul crud al prizonierilor de război și al populației civile care se află în zona operațiunilor militare, în deportarea populației civile din zona de operațiuni militare sau din teritoriile ocupate, la jefuirea proprietăților naționale în teritoriul ocupat, etc. Prizonierii de război sunt persoanele care au căzut în puterea inamicului și aparțin: personalului forțelor armate ale unei părți în conflict, precum și voluntari care fac parte din aceste forțe armate; personalului altor unități de voluntari, inclusiv celor din mișcările de rezistență organizate aparținând unei părți în conflict (Țamaev Rahman, 2017, p.47).

După cum am observat în ordinea de mai sus, fiecare stat nominalizat condamnă acțiunile ilegale de utilizare a mijloacelor interzise de purtare a războiului, inclusiv și Republica Kazahstan, care este o țară transcontinentală din Asia Centrală, despre care vom vorbi în continuare.

Prin urmare, articolul 163 cu titulatura *Folosirea mijloacelor și metodelor de război interzise* din Codul penal al Republicii Kazahstan, prevede răspunderea penală pentru aceste ilegalități, care se pot manifesta prin tratamentul crud al prizonierilor de război sau al populației civile, deportarea populației civile, distrugerea ori jefuirea proprietăților naționale pe teritoriul ocupat, folosirea într-un conflict armat a mijloacelor și metodelor interzise de un tratat internațional (Codul penal al Republicii Kazahstan nr.226, art.163). Pedepșa pentru o faptă de genul dat, este una de tipul închisorii pe o perioadă de la 10 la 15 ani.

Articolul 163 din Codul penal al Republicii Kazahstan oferă, în conformitate cu documentele juridice internaționale, o listă deschisă a mijloacelor și metodelor interzise de desfășurare a operațiunilor militare. Conceptul de „război” folosit de legiuitor nu acoperă în totalitate gama de cazuri în care faptele săvârșite intră sub incidența art.163 din Codul penal al Republicii Kazahstan. Nu întâmplător textul articolului folosește un alt concept, care este de natură mai largă, și anume cel de „conflict armat” (Бекмагамбетов А.Б. А. Б., Ревин В. П., Ревина В. В., 2017, с.109).

Republica Uzbekistan fiind situată în partea centrală a Asiei Mijlocii și fiind un stat neutru, își are propriile sale reguli de conduită, incriminate în actele normative și administrative. Codul penal al Republicii Uzbekistan prevede o serie de norme generale, cât și speciale, care odată fiind admise în realitatea obiectivă, intervine răspunderea pentru aceste ilegalități.

Secțiunea a 2-a cu denumirea marginală *Crime contra păcii și securității*, conține capitolul VIII intitulat *Crime împotriva păcii și securității omenirii*, în cadrul căruia se regăsește articolul 152

cu denumirea generică *Încălcarea legilor și obiceiurilor războiului*. Prin urmare, în condițiile art.152 Cod penal al Republicii Uzbekistan, sunt pasibile răspunderii penale fărădelegile care „încalcă legilor și obiceiurilor războiului, exprimate prin tortura, exterminarea fizică a populației civile sau a prizonierilor de război, deportarea populației civile pentru muncă forțată sau în alte scopuri, folosirea mijloacelor de război interzise de dreptul internațional, distrugerea fără sens a orașelor și furtul de proprietate, precum și emiterea unui ordin cu privire la astfel de acțiuni” (Codul penal al Republicii Uzbekistan din 22.09.1994, art.152). O ilegalitate de ordinul respectiv, în conformitate cu Legea penală a Republicii Uzbekistan se sancționează cu pedeapsa închisorii, pe o perioadă de la 10 până la 20 de ani.

Republica Uzbekistan fiind un stat neutru, după cum am menționat mai sus, în care predomină respectarea în mod prioritar a întregii orânduirii constituționale, la 3 septembrie 1993, prin Rezoluția Consiliului Suprem al Republicii Uzbekistan privind aderarea la Convențiile de la Geneva pentru protecția victimelor de război și la Protocoalele suplimentare la Convențiile de la Geneva pentru protecția victimelor ale conflictelor armate de caracter internațional și ne-internațional, s-a alăturat la cele mai importante acte internaționale care condamnă utilizarea mijloacelor interzise de purtare a războiului. Printre acestea putem menționa: Convenția de la Geneva din 12 august 1949 „Cu privire la îmbunătățirea stării răniților și bolnavilor din armatele active”; Convenția de la Geneva din 12 august 1949 „Cu privire la ameliorarea stării membrilor răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate de pe mare”; Convenția de la Geneva din 12 august 1949 „Cu privire la tratamentul prizonierilor de război”; Convenția de la Geneva din 12 august 1949 „Cu privire la protecția civililor în timp de război”; Protocolul adițional din 26 septembrie 1977 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, *privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale* (Protocolul I); Protocolul adițional din 26 septembrie 1977 la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, *privind protecția victimelor conflictelor armate ne-internaționale* (Protocolul II) (Rezoluția Consiliului Suprem al Republicii Uzbekistan nr.946-XII din 03.09.1993).

Încălcarea legilor și obiceiurilor războiului ca titlatură generică a normelor juridice ce prevăd condamnarea faptelor de utilizare a mijloacelor interzise de purtare a războiului, este întâlnită și în legislațiile penale ale altor state. După cum am observat mai sus, aceasta este incriminată în Codul penal al Republicii Uzbekistan, dar în continuare, vom atrage atenția că o asemenea intitulare poate fi observată și în Codul penal al Republicii Azerbaidjan, care este cea mai mare țară din Caucaz, situată între Asia și Europa.

Astfel, art.115 cu denumirea marginală *Încălcarea legilor și obiceiurilor războiului* din capitolul 17 intitulat *Crime de război* din cadrul Codului penal al Republicii Azerbaidjan prevede expres sancțiunile pentru ilegalitățile de utilizare a mijloacelor interzise de purtare a războiului.

Conform normei juridice al statului Azerbaidjan, menționată mai sus, este pasibil răspunderii penale, făptuitorul care a admis în realitatea obiectivă faptele socialmente periculoase manifestate prin (Codul penal al Republicii Azerbaidjan aprobat prin Legea Republicii Azerbaidjan nr.787-IQ din 30 decembrie 1999, art.115):

1) constrângerea prizonierilor de război și a altor persoane protejate de dreptul internațional umanitar de a servi în forțele armate ale părții care i-a luat prizonieri, precum și constrângerea cetățenilor unui stat inamic de a participa la operațiuni militare îndreptate împotriva propriei țări. Fapta respectivă se pedepsește cu închisoare de la 2 la 5 ani;

2) tratamentul crud sau inuman al prizonierilor de război și a altor persoane protejate de dreptul internațional umanitar, utilizarea torturii împotriva acestora, efectuarea de cercetări medicale, biologice și de altă natură, inclusiv prelevarea de organe pentru transplant, precum și utilizarea lor ca barieră de protecție sau ținerea ca ostatici, precum și implicarea populației civile în muncă forțată ori deplasare forțată din locurile de așezare legală în alte scopuri. O asemenea faptă, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 10 ani;

3) cauzarea decesului sau vătămarea gravă a sănătății prizonierilor de război și a altor persoane protejate de dreptul internațional umanitar folosiți în mod ilegal la purtarea războiului, se pedepsește cu închisoare de la 10 la 15 ani;

4) uciderea deliberată a prizonierilor de război și a altor persoane protejate de dreptul internațional umanitar, se pedepsește cu închisoare de la 14 la 20 de ani, sau închisoare pe viață.

Concluzie. În contextul orânduirii celor prenotate, am observat cu certitudine că, infracțiunea de utilizare a mijloacelor interzise de purtare a războiului este o faptă socialmente periculoasă, pentru care survine răspunderea penală, odată ce a fost admisă în realitatea obiectivă. Per general vorbind, infracțiunea respectivă, atentează în mod direct la securitatea unui stat, iar la nivel individual, consecințele acesteia sunt resimțite de către fiecare membru a societății umane. Din considerentul gradului său de pericol foarte ridicat, care atentează asupra tuturor proceselor de bună conduită a contemporaneității, utilizarea mijloacelor interzise de purtare a războiului, este catalogată drept infracțiune de război, fapt ce derivă din însăși denumirea generică a acesteia. Aceasta, este incriminată în Legile penale a diverselor state, iar făptuitorul care a admis aceste ilegalități – este pasibil răspunderii penale.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74 din 14.04.2009, în vigoare potrivit ultimelor modificări și completări din 18.03.2023 (Legea nr.9 din 02.02.2023 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.53-56 din 18.02.2023);
2. Codul penal al României aprobat prin Legea nr.286/2009 // Monitorul Oficial al României nr.510 din 24 iulie 2009;
3. Codul penal al Republicii Austria adoptat prin Legea federală din 23 ianuarie 1974 // Publicat în Bundesgesetzblatt (Monitorul Oficial) nr.60/1974;
4. Codul penal al Federației Ruse nr.63 din 13.06.1996 (admis de către Duma de Stat la 24.05.1996 și aprobat de către Consiliul Federației la 05.06.1996), în vigoare conform ultimelor modificări și completări din 29.12.2022;
5. Codul penal al Republicii Azerbaidjan aprobat prin Legea Republicii Azerbaidjan nr.787-IQ din 30 decembrie 1999, în vigoare potrivit ultimelor modificări și completări din 01.09.2000;
6. Codul penal al Republicii Uzbekistan din 22.09.1994, în vigoare potrivit ultimelor modificări și completări din 19.10.2022;
7. Rezoluția Consiliului Suprem al Republicii Uzbekistan nr.946-XII din 03.09.1993, aprobată de către Președintele Consiliului, Şavkat Iuldasev, în orașul Taşkent// Buletinul Consiliului Suprem al Republicii Uzbekistan, nr.9 din 1993;
8. Ҷамаев Раҳман, Utilizarea mijloacelor și metodelor de război interzise. În: Revista Științifică Eurasiatică, Secția „Științe juridice”, nr.9/2017, Sankt Petersburg, Federația Rusă, numărul total de pagini:154, ISSN 2410-7255;
9. Codul penal al Republicii Kazahstan nr.226 din 3 iulie 2014;
10. Бекмагамбетов А.Б. А. Б., Ревин В. П., Ревина В. В., Уголовное право Республики Казахстан. Особенная часть, Москва, 2017, ISBN 978-5-91327-448-9;
11. Mijloace și metode de război interzise. Poate fi accesat la următorul link: http://b-bratstvo.ru/brat/mvd/mvd_files/mvd-45.html, accesat la 09.02.2023.

ABUZ DE FORȚĂ LA REȚINERE CA PROBLEMĂ SISTEMICĂ A REALIZĂRII DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

ABUSE OF FORCE DURING ARREST AS A SYSTEMIC ISSUE OF THE REALIZATION OF HUMAN RIGHTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 343.211.3(478)

Veronica POZNEACOVA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT. În conformitate cu prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant reprezintă un drept absolut, care nu poate fi restrâns nici în cele mai dificile situații, ca lupta cu terorismul și criminalitatea organizată. În pofida interdicției absolute de a aplicare a relexor tratamente, art. 3 din Convenție rămâne unul din cele mai des încălcate articole de către autoritățile Republicii Moldova. În perioada 2019-2022 Curtea a constatat încălcarea dreptului de a nu fi supus relexor tratamente prin aplicarea față de reclamant a forței excesive la reținerea și percheziționarea. CtEDO în jurisprudența sa a dezvoltat standardele, care se aplică la calificarea încălcării art. 3 prin abuzul de forță, printre care "proba dincolo de orice dubiu rezonabil", prezumție de aplicare a relexor tratamente și proporționalitatea aplicării forței. În cadrul studiului dat, ne propunem să analizăm încălcările constatate de CtEDO în cauza Prepeșița c. Republicii Moldova cerere nr. [50799/14](#) din 23 iunie 2014, decizie din 3 decembrie 2019, cât și să analizăm problemele sistemice, care determina prezența abuzului de forță la reținere.

Cuvintele-cheie: forță, reținere, drepturile omului, relexor tratamente

ABSTRACT. According to the provisions of the European Convention on Human Rights, the right not to be subjected to torture, inhuman and degrading treatment is an absolute right, which cannot be restricted even in the most difficult situations, such as the fight against terrorism and organized crime. Despite the absolute prohibition of application of ill-treatment, the art. 3 of the Convention remains one of the most frequently violated articles by the authorities of the Republic of Moldova. In the period 2019-2022 the court found violation of the right not to be subjected to ill-treatment by applying the excessive force during arrest. ECtHR developed the standards, which apply to the qualification of violation of art. 3 by abuse of force, including "evidence beyond reasonable doubt", presumption of application of ill-treatment and proportionality of application of force. In this study, we analyze the violation of the art. 3 founded by the ECtHR in the case Prepeșița v. Republic of Moldova application no. 50799/14 of 23 June 2014, decision of 3 December 2019, and identification of the systemic problems, which determine the presence of abuse of force at arrest.

Keywords: force, detention, human rights, ill-treatment

Introducere

Recurgerea abuzivă la forță reprezintă una dintre încălcările constatate de către CtEDO în hotărârile contra Republicii Moldova. În perioada 2019-2022, abuz de forță la reținere/ efectuare a percheziției a fost constat de Camera CtEDO în cazurile Prepeșița c. Republicii Moldova cerere nr. [50799/14](#) din 23 iunie 2014, decizie din 3 decembrie 2019 (Cauza Prepeșița c. Republicii Moldova cerere nr. [50799/14](#) din 23 iunie 2014) în aspectul recurgerii la forță excesivă la reținere și Mîtu c. Republicii Moldova cerere nr. [23524/14](#) din 23 iunie 2014, decizie din 30 iunie 2020 (Mîtu c. Republicii Moldova cerere nr. [23524/14](#) din 23 iunie 2014) în aspectul recurgerii abuzive la forță la efectuarea percheziției. Importanța acestor hotărâri se manifestă prin sublinierea problemelor

¹ Veronica POZNEACOVA, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0762-5049>, Universitatea de Stat din Moldova, Email: veronicapozneacova@gmail.com, Recomandat: Victor ZAHARIA, dr. conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova

sistemice prezente în cadrul exercitării atribuțiilor organelor polițienești, care necesită elaborarea unui mecanism complex pentru prevenirea încălcărilor ulterioare. Analiza hotărârilor CtEDO de constatare a încălcării art. 3 prin abuz de forță la reținere și percheziționare este esențială, mai ales prin prisma aprecierii proporționalității forței aplicate față de persoana reținută sau percheziționată și a criteriilor aplicate de Curte pentru a constata încălcarea dreptului de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant la reținere.

Pe parcursul anilor 2012-2022 a fost adoptat un șir de acte legislative, normative și instituționale, care reglementează modul de aplicare a forței la reținere, în special: Legea nr. 218 din 19 octombrie 2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc (Lege Nr. 218 din 19-10-2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc), Ordinul cu privire la aprobarea ghidului de intervenție profesională în exercițiul funcției (Ordinul cu privire la aprobarea ghidului de intervenție profesională în exercițiul funcției din 11.01.2018), Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant (Procuratura Generală Ordin Nr. 77 din 31-12-2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant), Hotărârea de Guvern nr.474 din 19.06.2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora (Hotărâre Nr. 474 din 19-06-2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora), Procedurile Standard de Operare pentru Poliție – o abordare bazată pe drepturile omului (Procedurile Standard de Operare pentru Poliție – o abordare bazată pe drepturile omului, 2020).

Cu toate acestea, aplicarea forței excesive la reținere și neinvestigarea cazurilor de aplicare a relelor tratamente în prezent rămâne o problemă sistemică. Această concluzie se bazează atât pe constatările CtEDO în cazurile, care se referă la aplicarea abuzivă a forței la reținerii, cât și pe datele statistice prezentate de către poliție.

Potrivit datelor colectate de OAP, polițiștii deseori abuzează de prerogativele legale la reținerea persoanelor. Numărul cazurilor de vătămări a integrității corporale urmare a uzului de forță la reținere este în continuă creștere. Iar, cazul de tortură de la IP Soroca (Alegații de tortură la Inspectoratul de Poliție Soroca, Raport Special) exclamă eșecurile poliției de a eradica actele de rele tratamente. Dacă cazul respectiv nu era să fie mediatizat, rapoartele seci ale colaboratorilor de poliție cu privire la aplicarea forței nu erau să fie examinate corespunzător. În consecință, AP este îngrijorat de situația aplicării actelor de tortură în unele cazuri particulare în anul 2022, chiar dacă acestea nu au un caracter sistemic (Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova pentru anul 2022, p. 78-84).

În anul 2022, în privința a 161 de angajați ai poliției au fost pornite 128 cauze penale (față de 156 cauze penale în perioada respectivă a anului 2021). Din numărul total, 33 cauze penale au fost trimise în judecată, iar 13 cauze au fost clasate (Raport privind activitatea Poliției 12 luni anul 2022, 2023). Datele prezentate de poliție nu indică numărul de cazuri reale de tortură sau alte acte de rele tratamente înregistrate la reținerea persoanelor. Din acest motiv este dificil de realizat o analiză exhaustivă (Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova pentru anul 2022, p. 78-84).

Cu toate acestea, în Raportul de activitate a poliției pentru 6 luni ale anului 2022 a fost menționat numărul și componente de infracțiuni incriminate polițiștilor. În conformitate cu datele prezentate în Raport: „Pe parcursul perioadei a 6 luni ale anului 2022 în privința angajaților Poliției au fost pornite 65 cauze penale, comparativ cu 63 anul precedent, ce atestă creștere cu 3,1%. Din ele, au fost înregistrate 20 cazuri pe efectiv care cad sub incidența articolelor din Codul Penal al Republicii Moldova privind acte de corupție, 9 cazuri privind traficul de influență, **8 cazuri privind tortură, tratamentul inuman sau degradant**, 8 cazuri privind încălcarea Regulamentului circulației rutiere (3 cazuri privind conducere mijlocului de transport în stare de ebrietate), 4 cazuri privind acte de huliganism, 2 cazuri privind abuzul de putere sau abuzul de serviciu, altele - 14.” (Raportul privind activitatea politiei 9 luni anul 2021, p.17)

În conformitate cu prevederile Codului de Procedura Penală (Cod Nr. 122 din 14-03-2003) și Lege Nr. 320 din 27-12-2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, (Lege Nr. 320 din 27-12-2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului Publicat : 01-03-2013) în atribuțiile polițistului intră: asigurarea pazei și funcționării, în condițiile legii, a locurilor de reținere organizate în cadrul unităților de poliție (art. 21 alin. (1) lit. j); asigurarea deținerii persoanelor reținute în izolatoarele de detenție provizorie, precum și escortarea acestora (art. 21 alin. (1) lit. k); contribuirea la aducerea în autoritățile sau instituțiile publice respective, la solicitarea acestora, a persoanelor care se sustrag de la prezentarea obligatorie, în conformitate cu legislația (art. 21 alin. (1) lit. l); reținere și deținere în locuri special stabilite străinii care au intrat clandestin, se află ilegal și sînt supuși expulzării de pe teritoriul Republicii Moldova (art. 21 alin. (1) lit. p); a) executarea mandatelor și deciziilor instanțelor de judecată pentru punerea persoanelor în stare de arest preventiv, hotărârile instanțelor de judecată, ale procurorilor și ofițerilor de urmărire penală pentru aducerea silită a persoanelor care, fiind citate, se sustrag de la prezentarea în organele respective; (art. 22, lit. a), reținerea și identificarea făptuitorilor (art. 24 alin. (4)) Din cele expuse mai sus, constatăm că în cazurile de pornire a urmăririi penale de aplicare a rețelilor tratamente de către polițiști menționate în Raportul de activitate a poliției pentru 6 luni ale anului 2022 au avut loc la reținere și în perioada detenției inițiale a persoanei în Inspectoratul de Detenție Provizorie/ Preventivă (în continuare IDP) pe o perioadă scurtă de timp, dar nu mai mult de 72 de ore (Cod Nr. 122 din 14-03-2003, Art. 165 alin. (1)).

Cu părere de rău constatăm că **datele prezentate de poliție, nu arată numărul de cazuri de tortură** sau alte acte de rele tratamente reale **înregistrate a reținerea tuturilor persoanelor**, motiv din care este dificil de realizat o analiză exhaustivă. Totuși, în Registrele de evidență a recepționărilor și transmiterii plângerilor, declarațiilor sau altor informații despre pretinse fapte de tortură, tratament inuman sau degradant în cele 39 inspectorate teritoriale ale poliției au fost înregistrate **140 cazuri de tortură** pe parcursul anului 2021. Toate cazurile sesizate au fost raportate procurorilor, care au constatat abateri doar în **2 cazuri**. (Raport privind Respectarea Drepturilor și Libertăților Omului în Republica Moldova în Anul 2021, p. 180-181) Observăm o discrepanță majoră între numărul de plângeri și numărul de dosare penale pornite, acestea fiind pornite doar în **1.43%** de cauze.

În topul inspectoratelor de poliție cu cele mai multe sesizări de tortură se numără: Inspectoratul de Poliție Anenii Noi (24 cazuri); Inspectoratul de Poliție Hâncești (24 cazuri); Inspectoratul de Poliție Căușeni (20 cazuri); Inspectoratul de Poliție Telenești (18 cazuri); Inspectoratul de Poliție Rezina (10 cazuri); Inspectoratul de Poliție Edineț (9 cazuri); IP Donușeni (7 cazuri), Inspectoratul de Poliție Comrat (5 cazuri). Menționăm că, în conformitate cu raportul Oficiului Avocatului Poporului pentru anul 2021, datele prezentate nu reprezintă cifra reală, deoarece în Registrul respectiv sunt notate cu precădere cazurile sesizate la 112 sau unitatea de gardă a inspectoratului teritorial de poliție. (Raport privind Respectarea Drepturilor și Libertăților Omului în Republica Moldova în Anul 2021, p. 180-181)

În același timp, au fost sesizate **661 de cazuri de aplicare a forței în exces la reținerea persoanelor** în anul 2021. Pe nici una din cauzele sesizate organele procuraturii nu s-a expus, la momentul elaborării Raportului privind respectarea drepturilor omului în anul 2021 de către Oficiul Avocatului Poporului (în continuare OAP). În pofida celor 801 de situații, ce presupun alegații de tortură și/sau abuz în exces la reținere, datele prezentate de Inspectoratul General de Poliție ne arată, că în perioada de referință au fost 14 sesizări privind tortura (166/1 Cod penal); inițiate 8 anchete de serviciu; pornite doar 7 cauze penale, dintre care 1 cauză a fost clasată, 1 remisă în judecată și pe alte 5 nu a fost luată vreo decizie. Analizând datele sus-menționate, în viziunea OAP, este evident, că există o confuzie referitor la înregistrarea, raportarea și informarea pe orizontală despre toate cazurile de abuz la reținere. În același timp, practica penală cunoaștem puține cazuri când judecătorii de instrucție au emis încheieri interlocutorii pe faptele invocate de apărare sau bănuit privind tortura sau alte acte de rele tratamente admise la reținere. La fel, OAP menționează prezența un decalaj extrem de mare dintre numărul de sesizări remise organelor procuraturii și numărul de

cauze penale pornite. Investigația plângerilor de aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant trebuie să întrunească cinci criterii, precum caracterul adecvat, minuțiozitatea, imparțialitatea și independentă, promptitudinea și controlul public (Eradicating impunity for serious human rights violations Guidelines adopted by the Committee of Ministers, 2011). (Raport privind Respectarea Drepturilor și Libertăților Omului în Republica Moldova în Anul 2021, p. 180-181)

Din cele expuse mai sus, putem constata că recurgerea la forța fizică excesivă în timpul reținerii reprezintă o încălcare des întâlnită în sistemul organelor polițienești al Republicii Moldova. Această stare de fapt este determinată de nerespectarea principiului proporționalității la aplicarea forței fizice și evaluarea necorespunzătoare a rezistenței, pericolului social al persoanei reținute coroborat cu vârsta, sexul, agresivitatea, prezența sau lipsa armelor, cât și aprecierea altor criterii esențiale pentru determinarea modului de aplicare a forței fizice proporțional cu comportamentul persoanei reținute. Remarcăm că orice nerespectare a principiului proporționalității încalcă demnitatea umană, obligație negativă a statului de a se abține de la aplicarea reținerii și este contrară art. 3 din CEDO. În plus, recurgerea excesivă la forță la reținere este îmbinată cu impunitatea colaboratorilor organelor de drept. Numărul plângerilor adresate este disproporțional cu numărul proceselor penale pornite, ceea ce pune sub semnul întrebării calitatea investigării plângerilor de aplicare a reținerii. Neinvestigarea determină lipsa unui remediu pe plan național, care ar duce la tragerea la răspundere disciplinară sau penală a colaboratorilor organelor de drept, ce aplică forța fizică și mijloace speciale abuziv.

În pofida reglementărilor din Codul de Procedura Penală (în continuare CPP), care oferă o protecție victimelor torturii, tratamentului inuman și degradant prin introducerea unor garanții suplimentare, în practică acestea nu sunt protejate, iar plângerile de aplicare a reținerii rămân neinvestigate. În acest context, menționăm prevederile art. 10 alin. (3¹) din CPP, în conformitate cu care *“Sarcina probațiunii neaplicării torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante îi revine autorității în a cărei custodie se află persoana privată de libertate, plasată la dispoziția unui organ de stat sau la indicația acestuia, sau cu acordul ori consimțământul său tacit”*. (Cod Nr. 122 din 14-03-2003, art. 10 alin. (3¹)) Această reglementare corespunde prezumției de aplicare a reținerii, care s-a cristalizat în jurisprudența CtEDO. În special, remarcăm că fața de autoritățile statului nu operează prezumție de nevinovăție, acestea fiind obligate să probeze neaplicarea reținerii față de persoanele, care se află în custodia statului. În caz contrar, orice vătămare suferită de persoană în timp ce aceasta era în custodia statului va fi calificată ca tortura, tratament inuman sau degradant în dependență de gravitatea suferințelor victimei.

În această ordine de idei, menționăm faptul că gradul de bănuială rezonabilă, care determină pornirea procesului penal este mult mai redus decât cel, care se aplică la pornirea urmăririi penale în cadrul altor infracțiuni. În plus, termenul rezonabil de pornire a urmăririi penale este micșorat în cazul plângerilor de aplicare a reținerii, ceea ce determină necesitatea stabilirii circumstanțelor esențiale a cazului de pretinsă maltratare într-un termen restrâns. În conformitate cu prevederile art. 274 alin. (3¹) *“În cazul în care din cuprinsul actului de sesizare sau de constatare rezultă bănuiala de săvârșire a unei infracțiuni prevăzute la art. 166¹ din Codul penal, procurorul urmează să decidă asupra acesteia corespunzător alin. (1) din prezentul articol, într-un termen ce nu va depăși 15 zile”*. (Cod Nr. 122 din 14-03-2003, art. 274 alin. (3¹))

Garanțiile suplimentare acordate victimei reținerii sunt reglementate de următoarele prevederi din CPP, după cum urmează: art. 58 alin. (5¹) *„Victima actelor de tortură, a tratamentelor inumane sau degradante este supusă expertizei judiciare asupra stării psihice sau fizice”*, art. 60 alin. (1¹) *„Partea vătămată recunoscută în infracțiunile de tortură, tratamente inumane sau degradante este supusă expertizei judiciare asupra stării psihice sau fizice dacă nu a fost supusă expertizei judiciare în condițiile art. 58”*, art. 143 alin. (1) *“Expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea: 3¹) stării psihice și fizice a persoanei în privința căreia se reclamă că s-au comis acte de tortură, tratamente inumane sau degradante”*, art. 147 alin. (1¹) *“În cazul torturii, efectuarea expertizei judiciare complexe, cu operarea examinării medico-legale,*

psihologice și, după caz, a altor forme de examinare, este obligatorie". (Cod Nr. 122 din 14-03-2003) Aceste reglementări determină obligația colaboratorilor organelor de drept să colecteze multilateral probatoriu, bazându-se, în special, pe rezultatele expertizei judiciare asupra stării psihice sau fizice a victimei torturii, tratamentului inuman sau degradant. Importanța efectuării expertizei se manifestă, în special, prin posibilitatea constatării aplicării metodelor de tortură psihologică, iar rezultatele acestea reprezintă probe importante în cadrul dosarului penal pornit pe baza infracțiunii reglementate de art. 166¹ CP.

În temeiul art. 262 alin. (4¹) plângerile de aplicare a torturii, tratamentului inuman sau degradant sunt examinate de către procuror, ceea ce reprezintă garanție a imparțialității și independenței organului, care examinează plângerile de aplicare a relexor tratamente. În special, prin determinarea competenței speciale a procurorului de a investiga cazurile de aplicare a torturii, tratamentului inuman sau degradant, autoritățile a urmărit ca scop evitarea interdependenței dintre subiecții care aplică rele tratamente și cei, care trebuie să investigheze cazurile de comitere a infracțiunii prevăzute la art. 166¹ CP.

În pofida șirului vast de garanții procesuale introduse pentru a asigura examinarea multilaterală, completă, obiectivă și sub toate aspectele a plângerilor de aplicare a relexor tratamente, aceste, în practică, rămân neinvestigate, concluzia, care se bazează pe numărul mare a plângerilor de aplicare a relexor tratamente și un număr mic de dosare, care sunt examinate în instanța de judecată.

În altă ordine de idei, problematica aplicării forței fizice la reținere se evidențiază prin analiza numărului de cazuri de reținere a persoanelor cu vătămări corporale. OAP a primit informații despre 245 cazuri de reținere a persoanelor cu leziuni obținute înainte de reținere (în creștere cu 14 cazuri comparativ cu anul 2021); **38 cazuri de leziuni provocate de angajații poliției** din DP Chișinău, IP Hîncești, IP Cahul, IP Bălți, IP Căușeni, IP Strășeni, IP Rîșcani, IP Edineț, IP Cantemir și IP Orhei asupra persoanelor reținute (în creștere cu 15 cazuri comparativ cu anul 2021); 2 cazuri de autovătămare în incinta izolatorului de detenție provizorie al IP Edineț și IDP al DP Chișinău (în descreștere cu 3 cazuri comparativ cu anul 2021); 1 caz de autovătămare în automobilul de serviciu al IP Anenii Noi (în descreștere cu 2 cazuri comparativ cu anul 2021), precum și 3 cazuri de maltratare de către angajații poliției IP Buiucani, IP Centru și IP Orhei a persoanelor reținute (Siguranța la reținerea persoanelor de poliție în anul 2022). (Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova pentru anul 2022, p. 78-84) Datele respective reflectă **doar informațiile privind persoanele plasate în izolatoarele de urmărire penală** și nu pentru toate persoanele reținute. Urmare a unor demersuri, Avocatul Poporului a primit **rapoarte incomplete** de la angajații poliției privind circumstanțele leziunilor la persoanele reținute de aceștia, inclusiv asigurarea garanțiilor fundamentale la reținere. (Raport privind Respectarea Drepturilor și Libertăților Omului în Republica Moldova în Anul 2021, p. 180-181) Într-un alt raport al OAP, era menționat despre înregistrarea a 23 de cazuri de leziuni provocate la reținere de către angajații poliției IP Cahul; IP Bălți, IP Strășeni, IP Anenii Noi și DP Chișinău (Raport Periodic anul 2021 Siguranța la Poliție 01 Ianuarie - 31 Decembrie 2021).

În plus, AP a remarcat prezența confuziei referitor la înregistrarea, raportarea și informarea pe orizontală despre cazurile de abuz la reținere. În același timp, practica penală cunoaște puține cazuri când judecătorii de instrucție au emis încheieri interlocutorii pe faptele invocate de apărare sau bănuit privind tortura sau alte acte de rele tratamente, admise la reținere. La fel, menționăm un decalaj extrem de mare între numărul de sesizări remise organelor procuraturii și numărul de cauze penale pornite. Merită să reiterăm, că o investigație efectivă trebuie să întrunească cinci criterii, precum caracterul adecvat, minuțiozitatea, imparțialitatea și independența, promptitudinea și controlul public, ceea ce nu se realizează (Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova pentru anul 2022, p. 78-84).

Decesul recent al unui tânăr deținut în izolatorul poliției din Chișinău (Constatări Avocatului Poporului privind decesul dubios în Izolatorul Poliției din Chișinău) arată că poliția așa și nu a însușit toate lecțiile din cazul de deces în custodia statului a lui Andrei Brăguță în septembrie 2017

(Raport special privind rezultatele investigării din oficiu a cazului de deces în custodia statului a cetățeanului Andrei Braguța, 2017), precum și din cazul aplicării mijloacelor speciale și a forței asupra pacienților Spitalului de Psihiatrie Chișinău de către BPDS Fulger (Spitalul Clinic de Psihiatrie din Orașul Codru, privind incidentul produs în ziua de 27 octombrie 2022).

Din cele expuse mai sus putem constata, că în prezent din datele statistice prezentate de către poliție, procuratura, Oficiul Avocatului Poporului este imposibilă determinarea numărului exact de persoane, care suferă vătămrile corporale în timpul reținerii sau în perioada în care acestea se află în IDP. Nici un organ nu prezintă statistică a tuturor cazurilor de aplicare a forței fizice la reținere, care se soldează cu vătămrile corporale a persoanei reținute. În plus, nu există o statistică unică a plângerilor adresate pe motivul abuzului de forță la reținere. Diferiți subiecți oficial prezintă date statistice diferite, ceea ce creează o neclaritate în determinarea complexității problemei.

Prin urmare, abuz de forță la reținere rămâne a fi o problemă sistemică pentru Republica Moldova. Pe de o parte, forța fizică și mijloace speciale sunt aplicate în exces de către colaboratorii organelor de drept, iar, pe de altă parte, este prezent fenomenul impunității, preluarea versiunii colaboratorilor, neraportarea sau raportarea necorespunzătoare a cazurilor de aplicare a forței fizice și mijloacelor speciale, ceea ce determină neinvestigarea acestor abuzuri.

Concluzii:

Aplicarea disproporționată a forței fizice la reținere și exortare a persoanei, nedocumentare corespunzătoare și lipsa datelor statistice a numărului de persoane, care au suferit vătămrile corporale în timpul reținerii, impunitatea colaboratorilor organelor de drept, un număr extrem de mic de dosare penale pornite pe baza prezenței componentei de infracțiune prevăzute de art. 166¹ în raport cu numărul de plângeri înregistrate determină catalogare a problemei aplicării excesive a forței la reținere, ca fiind una sistemică.

Această problemă, coroborată cu impunitatea colaboratorilor organelor de drept și neinvestigarea promptă și multilaterală a plângerilor de aplicare a reținerii, determină, pe de o parte, încălcarea obligației negative a statului de a se abține de la aplicarea torturii, tratamentului inuman și degradant, iar, pe de altă parte, încălcarea obligației pozitive de investigare a plângerilor de aplicare a reținerii. Observăm prezența unei discrepanțe între cadrul legal existent, care reglementează condițiile și gradualitatea aplicării forței la reținere și practica aplicării forței fizice și a mijloacelor speciale de către colaboratorii organelor de drept.

Înregistrarea mai multor plângeri din cauza abuzului de forță la reținere și prezența unui număr mic de dosare penale pornite pe baza acestor plângeri arată neinvestigarea multilaterală a plângerilor respective și lipsa aplicării graduale a forței fizice și a mijloacelor speciale de către colaboratorii organelor de drept. Nerespectarea standardului de investigare a cazurilor de aplicare a reținerii impus de exigențele art. 3 din Convenție arată ineficiența garanțiilor procesuale prevăzute de CPP, care rămân inaplicabile în practică, în special în cazurile recurgerii la metode de tortura psihologică sau adresarea plângerilor de pretinsă aplicare a unui tratament inuman sau degradant.

Propuneri:

Parlamentului:

1. Modificarea prevederilor art. art. 166¹ CP prin introducerea sintagmelor “pedeapsa inumană”, “pedeapsa degradantă”, care reprezintă încălcarea art. 3 în jurisprudența CtEDO, însă nu sunt incriminate de CP al Republicii Moldova.

Procuraturii Generale:

1. Instituirea unui control riguros din partea procurorului ierarhic superior, pentru verificarea refuzurilor de pornire a urmăririi penale pe baza plângerilor de aplicare a torturii, tratamentului inuman sau degradant, în general, a forței excesive la reținerii, în particular.
2. Organizarea cursurilor specializate, pentru aprofundarea cunoștințelor procurorilor în calificarea faptelor infracționale ca fiind “tratament inuman” și “tratament degradant” în lumina jurisprudenței CtEDO, pentru a preveni încălcările ulterioare determinate de neinvestigarea plângerilor de aplicare a reținerii.

3. Adoptarea unui Ghid intern cu descrierea standardelor de investigare a unei plângeri de aplicare a relelor tratamente în conformitate cu exigențele art. 3 care reies din jurisprudența CtEDO și standardele Protocolului de la Istanbul.

Ministerului Afacerilor Interne

1. Modificarea fișei de post a lucrătorilor medicali, care efectuează examinarea medicală și acordă asistența medicală persoanelor reținute, prin includerea obligației de raportare a cazurilor de constatare a prezenței leziunilor corporale la persoanele reținute/ deținute la procuror.

Inspectoratului General de Poliție

1. Atenționarea colaboratorilor organelor de drept referitor la necesitatea respectării obligației de raportare a tuturor cazurilor de aplicare a forței fizice și a mijloacelor speciale la reținere.
2. Instituirea unui control special cu scopul verificării respectării obligației de raportare prin coraportarea corespunderii raportărilor respective cu plângerile de aplicare a forței excesive.
3. Atenționarea colaboratorilor organelor de drept referitor la necesitatea respectării garanțiilor procesuale privind neaplicarea torturii, în special, dreptului la examinare medicală.
4. Atenționarea colaboratorilor organelor de drept, a lucrătorilor medicali, cât și a altor subiecți, care interacționează cu persoanele reținute referitor la necesitatea respectării obligației de raportare a cazurilor de tortura și rele tratamente la procuror, ceea ce corespunde standardelor Protocolului de la Istanbul.

Referințe:

1. Alegații de tortură la Inspectoratul de Poliție Soroca, Raport Special Online: <http://ombudsman.md/news/alegatii-de-tortura-la-inspectoratul-de-politie-soroca-raport-special/>
2. Cauza Prepeșița c. Republicii Moldova cerere nr. 50799/14 din 23 iunie 2014, decizie din 3 decembrie 2019, Online: [PREPEȘIȚA v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/treaties/efcd/Prepeșița_v._THE_REPUBLIC_OF_MOLDOVA.aspx)
3. Cod Nr. 122 din 14-03-2003 **Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova*** Publicat : 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699 *Modificat LP249 din 29.07.22, MO251-256/10.08.22 art.511; în vigoare 10.09.22* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133060&lang=ro#
4. Comisia Specială din cadrul Oficiului Avocatului Poporului a efectuat o vizită de documentare la Spitalul Clinic de Psihiatrie din Orașul Codru, privind incidentul produs în ziua de 27 octombrie 2022 Online: [Comisia specială din cadrul Oficiului Avocatului Poporului a efectuat o vizită de documentare la Spitalul Clinic de Psihiatrie din orașul Codru, privind incidentul produs în ziua de 27 octombrie 2022 - Ombudsman](https://www.ombudsman.md/ro/ro/comisia-speciala-din-cadrul-oficiului-avocatului-poporului-a-efectuat-o-vizita-de-documentare-la-spitalul-clinic-de-psihiatrie-din-orasul-codru-privind-incidentul-produs-in-ziua-de-27-octombrie-2022)
5. Constatările Avocatului Poporului privind decesul dubios în Izolatorul Poliției din Chișinău
6. Eradicating impunity for serious human rights violations Guidelines adopted by the Committee of Ministers on 30 March 2011 at the 1110th meeting of the Ministers' Deputies Online: [h-inf_2011_7en.book \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/treaties/efcd/inf_2011_7en.book.aspx)
7. Hotărâre Nr. 474 din 19-06-2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora Publicat : 24-06-2014 în Monitorul Oficial Nr. 167-168 art. 517 *Modificat HG228 din 04.04.22, MO106-114/15.04.22 art.283; în vigoare 15.04.22* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130943&lang=ro#
8. Lege Nr. 320 din 27-12-2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului Publicat : 01-03-2013 în Monitorul Oficial Nr. 42-47 art. 145 *Modificat LP219 din 08.11.18, MO462-466/12.12.18 art.770; în vigoare 01.01.21* Online: [LP320/2012 \(legis.md\)](https://www.legis.md/ro/ro/legea-320-din-27-12-2012)
9. Lege Nr. 218 din 19-10-2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc Publicat : 14-12-2012 în Monitorul Oficial Nr. 254-262 art. 836 *Modificat LP245 din 15.11.18 MO462-466 din 12.12.18 art. 774* Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110364&lang=ro
10. Mîtu c. Republicii Moldova cerere nr. 23524/14 din 23 iunie 2014, decizie din 30 iunie 2020. Online: [MÎȚU v. THE REPUBLIC OF MOLDOVA \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/treaties/efcd/MITU_v._THE_REPUBLIC_OF_MOLDOVA.aspx)

11. Online: <http://ombudsman.md/news/constatarile-avocatului-poporului-privind-decesul-dubios-in-izolatorul-politiei-din-chisinau/>
12. Ordinul cu privire la aprobarea ghidului de intervenție profesională în exercițiul funcției din 11.01.2018 Online: https://politia.md/sites/default/files/ghid_privind_interventia_profesionala_in_exercitiul_funciei.pdf
13. Procedurile Standard de Operare pentru Poliție – o abordare bazată pe drepturile omului Chișinău 2020 Online: https://politia.md/sites/default/files/procedurile_standard_ro.pdf
14. Procuratura Generală Ordin Nr. 77 din 31-12-2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant Publicat : 06-06-2014 în Monitorul Oficial Nr. 147-151 art. 745 Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=45990&lang=ro
15. Raport Periodic anul 2021 Siguranța la Poliție 01 Ianuarie - 31 Decembrie 2021 Online: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/Raport_anual_periodic_politie2021.pdf
16. RAPORT privind activitatea Poliției 12 luni anul 2022, Chișinău 2023 Online: https://politia.md/sites/default/files/raport_activitate_12_luni_2022_.pdf
17. Raport privind Respectarea Drepturilor și Libertăților Omului în Republica Moldova în Anul 2021 Online: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf
18. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova pentru anul 2022 Online: [*Raport-privind-respectarea-drepturilor-și-libertăților-omului-în-Republica-Moldova-pentru-Anul-2022.pdf \(ombudsman.md\)](http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf)
19. Raport special privind rezultatele investigării din oficiu a cazului de deces în custodia statului a cetățeanului Andrei Braguța, Chișinău 2017 Online: [BRAGUTA Raport pdf FINAL-1.pdf \(ombudsman.md\)](http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf)
20. Raportul privind activitatea poliției 9 luni anul 2021 Online: https://politia.md/sites/default/files/raport_cu_privire_la_activitatea_politiei_9_luni_2021.pdf
21. Siguranța la reținerea persoanelor de poliție în anul 2022 Online: <http://ombudsman.md/news/siguranta-la-retinerea-persoanelor-de-politie-in-anul-2022/>

TRANSLATING MEDIATION TERMINOLOGY IN CRIMINAL LAW FROM ENGLISH INTO ROMANIAN

CZU: 81`276.6:343=03.111=135.1

Parascovia CAZACU¹
Moldova State University

ABSTRACT. *As mediation gains more acceptance and recognition, it is essential to have precise translations of mediation terms and concepts to ensure the success of the mediation process. Translating mediation terminology in criminal law from English into Romanian requires a deep understanding of both legal systems and proficiency in both languages. Mediation terminology is often specific and technical, and it is important to find the right equivalent term in the target language to avoid ambiguity or confusion. In the context of criminal law, the translation of mediation terminology is particularly challenging as it involves concepts related to crime, punishment, and justice. The translator must be familiar with the legal frameworks of both countries and be able to accurately convey the meaning and nuances of legal terms. Additionally, the translator should be aware of any cultural or social differences between the two languages that may impact the interpretation of the terminology.*

Key-words: *terminology, criminal law, mediation, translation techniques*

REZUMAT. *Pe măsură ce medierea câștigă mai multă acceptare și recunoaștere, este esențial să existe traduceri precise ale termenilor și conceptelor de mediere pentru a asigura succesul procesului de mediere. Traducerea terminologiei de mediere în dreptul penal din engleză în română necesită o înțelegere profundă a ambelor sisteme juridice și competență în ambele limbi. Terminologia medierii este adesea specifică și tehnică și este important de identificat termenul echivalent potrivit în limba țintă pentru a evita ambiguitatea sau confuzia. În contextul dreptului penal, traducerea terminologiei de mediere este deosebit de dificilă, deoarece implică concepte legate de infracțiune, pedeapsă și justiție. Traducătorul trebuie să fie familiarizat cu cadrele legale din ambele țări și să fie capabil să transmită cu acuratețe semnificația și nuanțele termenilor juridici. În plus, traducătorul trebuie să fie conștient de orice diferențe culturale sau sociale dintre cele două limbi care ar putea afecta interpretarea terminologiei.*

Cuvintele-cheie: *terminologie, drept penal, mediere, tehnici de traducere*

Terminology is fundamental to all law and legal thinking. Many legal problems center on the issue whether *X*, a given state of facts, is *A* or *B*, alternate legal concepts. The tendency of courts in their opinions in some types of cases has been to treat the problem before them as if it were necessary to find the proper classifications for given facts, and nothing more. Having once determined that classification, deciding the issue merely requires the application of proper hornbook logic [1, p. 814]. It is not uncommon in this procedure to ignore, reject, or accept legal concepts without statement of reason. In some cases, the facts with which the court must contend do not fit very sedately into any legal concept. The practice in such a situation is to conform the facts or to treat them as if they were different from what they are - whence stem legal fictions. The court, in each instance, is applying legal categories in a particular context and is reaching a significant social or political result. Still, opinions commonly fail to indicate that any factor other than a proper respect for legal usage is involved.

The law language is highly specialized and unique used by legal professionals, including lawyers, judges, and lawmakers and its understanding is crucial for the effective functioning of the legal system that ensures clarity, consistency, and accuracy in legal proceedings. It has been shaped by centuries of legal history and practice, with its own set of rules and conventions.

¹ Parascovia CAZACU, *Lecturer, MA*, <https://orcid.org/0000-0002-7291-3138>, parascovia.cazacu@usm.md, Moldova State University, Faculty of Philology, Department of English and French for Specific Purposes

The origins of law language can be traced back to ancient civilizations such as Rome and Greece. Legal language evolved to create a formal system of rules and regulations that could be applied uniformly to society. Latin, the language of ancient Rome, was the language of law until the 18th century. Legal professionals use, nowadays, these Latin terms to convey precise meanings and to emphasize specific legal concepts. Latin terms such as "habeas corpus," "pro bono," and "quid pro quo" are commonly used in legal proceedings.

During the Middle Ages, law language was further developed through the use of canon law and the emergence of common law in England. Legal language became more standardized and formalized, and Latin continued to be used in legal documents and court proceedings.

In modern globalization context the law (legal rights) is necessary for serving its crucial purpose. After The World War II the problems of the translation of juridical texts had been discussed and analyzed by theorists, legal experts, translators, linguists. They made the conclusion that - to achieve the absolute equivalent during the translation of a juridical text is impossible, because like any translation, the translation of juridical texts presupposes the interrelation of linguistic and extralinguistic knowledge [5, p. 124].

It is generally accepted that the terminological incongruity between legal systems is the greatest challenge for legal translators. Legal translators are required to produce faithful translations; yet, the notion of faithfulness seems to be subjective and difficult to define. However, the mediation translator needs awareness of how the text functions in the source country's institutional, political, and economic context. The translator, likewise should be conducted according to the principle of providing literate rather than literal translations.

As a discipline of study, the terminology is a relative newcomer. It arose from the need to facilitate specialized communication and translation, as well as knowledge transfer between text users belonging to different language communities and of similar as well as different knowledge levels. The theoretical proposals in this field have been mostly practice-based, arising from the elaboration of glossaries, specialized dictionaries and terminological and translation resources, as claimed by **P. Faber** [3, p. 31].

Like all sciences, terminology is experiencing unprecedented development and diversification in our century, and the study of special language is becoming increasingly important. A synthesis on the evolution of terminology is presented by the researcher **M. T. Cabré**, who distinguishes four stages in the development of this discipline:

1. The origins of the discipline (1939-1960). During this period the methods of terminological activities are developed, which take into account the systemic character of the terms and the first theoretical texts of **E. Wüster and D.S. Lotte**.

2. The Structuring of the field (1960-1975). The most important contribution is found in this IT activity and the documentary techniques. The first databases appear and the first activities of international organization of terminology are observed. Terminology is beginning to have an important say in the process of standardizing a language.

3. The boom (1975-1985). Informatics continues to develop and make new contributions to the development of terminology, especially through elements of micro-informatics. Language development projects are emerging and terminology is becoming increasingly important in the process of modernizing a language and a society.

4. The expansion period (from 1985 to the present). A real language industry is developing, in which terminology occupies an important place. International cooperation is also becoming more intense the first international networks appear that group different countries with common problems. Increases the effort of standardization and linguistic arrangement [2, p. 27 - 29].

Nowadays mediation is the most grooming process applied all over the world. This may be defined as a process by which disputing parties voluntarily engage the assistance of a neutral mediator, who has no authority to make all decisions for them, but who uses certain skills to help them to resolve their dispute by negotiating agreement without adjudication. Mediation serves various purposes, including providing the opportunity for parties to define and clarify issues,

understand different perspectives, identifying interests, explore and assess possible solution, and reach mutually satisfactory agreement, when desired [4, p. 33].

In order to help us understand the process of mediation, **J.G. Merrills**, explains that the parties have to voluntarily seek for mediation or may be offered by outsiders. At the onset of the conflict, parties may now have the hope of resolving the conflict. During the mediation process, the parties in conflict are always open to the mediator's solution but are not compelled to embrace them in the long run. This helps in ensuring that the parties maintain an upper hand in the dispute for purposes of ensuring continuity in ensuring that their interests are partially met should the process fail. Should the degree of the dispute be of high sensitivity, then the mediation process will not be publicized.

There are two types of dispute resolutions. The first is by adjudication, a binding process resulting in a decision by a third party that can be achieved in two ways. First is adjudication by a public forum (courts or statutory tribunals). Second is adjudication by a private forum (arbitral tribunals). In the first method, a party raises a dispute by petitioning to the court or statutory tribunal, presided by adjudicator/s appointed by the State, for a decision. The second is by negotiations, where a reference is made to an Arbitral Tribunal consisting of person/s chosen by the parties for adjudication and decision. The adjudication process is governed by the Arbitration and Conciliation Act. The decision of the Arbitral Tribunal is based on the substantive laws, unless parties authorize the arbitral tribunal to decide the disputes. This non-binding process dependent upon the volition of parties, which if successful, does not result in a „decision”, but in a „solution” agreeable to the parties [7, p. 69].

Mediation is a voluntary process where a natural mediator attempts to help the disputing parties to reach an agreement that is acceptable to both the sides and that will bring the dispute to an early conclusion without having to go to court, as stated by S. S. Silbey [6, p. 59].

Consequently, we examined and analyzed several selected excerpts from five different mediation agreements, where numerous ways of rendering the mediation terms were deduced and determined.

1. One of the most recurrent translation techniques used in translation of terms from mediation domain is **equivalence** translation. It is the direct transfer of the source text into the target language in a grammatically and idiomatically proper way. This technique is chosen by the translator, just in case of translation a SL term with a well-known accepted term of a TL. As for example:

*The Mediator is an impartial **third party** who does not represent either of the Parties.*

*Mediatorul este o **persoană terță** imparțial care nu reprezintă niciuna dintre părți.*

In the previous examples, the highlighted term is one and the same mediation term. As we can notice, the English mediation term *third party* represents a monosemantic word, which poses only one equivalence in Romanian – *persoană terță*. In addition, the translator should pay attention when translating this mediation term, because it is a ”false friend”. The accurate translation of this term is limited to several factors: the translator’s fund of knowledge regarding the mediation domain and the experience of working in the specific domain. The knowledge base of the target and source languages is of great importance for a specialized translator, because it is impossible for a translator to perform a good and qualitative translation without the necessary specialized knowledge.

2. Another translation technique used in translating terms from mediation domain is **literal translation** or direct translation. It is the translation of text from one language to another directly, or as it is well known “word-for-word”. As we can notice from the following examples:

***By signing this Agreement**, each of the Parties acknowledges that he or she has read this Agreement and agree to proceed with the Mediation on the terms contained herein.*

***Prin semnarea acestui contract**, fiecare dintre Părți recunoaște că a citit acest contract și este de acord să continue medierea în condițiile prevăzute în acesta.*

3. A different translation technique of mediation terminology is **modulation**. This technique implies a change of perspective, modulating what has been written in order to express the same idea and preserve the meaning. Modulation is a translation technique that employs the translation of the text in a way that conforms to the natural patterns of the target language.

The Mediator will conduct the Mediation (including all preliminary steps) in the manner considered appropriate having regard to the nature and circumstances of the Dispute and the goal of an efficient and expeditious resolution of the Dispute having taken account of the views of each Party.

Procesul de mediere (inclusiv și etapele preliminare) va fi desfășurat de către mediator într-un mod adecvat, ținând cont de natura și circumstanțele litigiului și misiunea de a soluționa eficient și rapid litigiul, în conformitate cu interesul fiecărei părți.

According to the previous example provided. The translator chose and appealed to the translation of this phrase with the help of modulation, because it employs the translation of the phrase in a way that conforms to the natural patterns of the Romanian language. Therefore, the translator changed the form of the text of the sentence by introducing a semantic change but at the same time keeping the main idea of the phrase.

4. Another translation technique – **transposition**. This translation technique implies a shift from one grammatical category in the source language to another in target language.

*The parties acknowledge that **bona fide disputes and controversies** exist between them, and they desire to compromise and settle all claims and causes of action of any kind whatsoever which the parties may have arising out of the transaction or occurrence which is the subject of this litigation.*

*Părțile recunosc că între ele există **dispute și controverse de bună-credință** și doresc să compromită și să soluționeze toate pretențiile și cauzele de acțiune de orice fel pe care părțile le-ar putea avea, decurgând din tranzacția sau evenimentul care reprezintă obiectul prezentului litigiu.*

Analyzing these examples, we notice that the English terms from mediation domain *bona fide disputes* and *controversies* is translated in Romanian applying the transposition technique of translation as *dispute și controverse de bună-credință*. The translator has done a reversal of the topic of the speech parts, in our example from English the adjective and nouns were reversed into Romanian first the nouns and then the adjective. This grammatical change was necessary due to the fact that English and Romanian languages possess different grammatical structures.

5. One more translation technique noticed in the mediation terminology is **explanation**. It is often used when there is a need explain something to the TL term during the translation process. This particularity can be remarked from the following examples:

*In the presence of the mediator authorized by the **Mediator's Certificate**, the indicated parties were explained the rights and obligations related to the mediation procedure.*

*În prezența mediatorului autorizat prin **Atestatul pentru desfășurarea activității de mediator**, părților indicate li s-a explicat drepturile și obligațiile legate de procedura de mediere.*

As we can clearly remark from the above examples, the term *Mediator's Certificate* was translated by giving its explanation in Romanian: *Atestatul pentru desfășurarea activității de mediator*. Apparently, words were added in order to preserve the original meaning in English. In order to understand why the translator has chosen to give its explanation of the term, in this case employing the explication as the method of translation. While researching, we found the term *atestat de mediator* in the target language. This being said, we consider that translator applied this translation technique to clarify and make the term less confused and more clearly understandable for the target language audience. It requires more time, and the explanation may seem a bit vague and hard to understand. That's why it is necessary and advised not to apply the expansion technique when there are the accurate equivalents for the specific terms in the target language.

6. Another translation technique of mediation terms is **calque**. It represents a borrowing by which a specialized meaning of a word or phrase in one language is translated into another language by literal translation of each of the individual elements. In other words, it is also called the literal translation of a borrowed word. For instance:

*This form of **Alternative Dispute Resolution** (ADR) is intended to facilitate the prompt and amicable resolution of disputes between parties (allowing them to preserve their commercial*

relationship and to operate their commercial contracts sensibly) and to help them avoid arbitration and court proceedings which can be protracted.

Această metodă de **Soluționare Alternativă a Litigiilor (SAL)** este menită să faciliteze soluționarea promptă și pe cale amiabilă a litigiilor dintre părți (permițându-le să-și păstreze relația comercială și să își desfășoare contractele comerciale în mod rațional) și să le ajute să evite arbitrajul și procedurile judiciare care pot fi prelungite.

The English set of terms *Alternative Dispute Resolution* is translated into Romanian as *Soluționare Alternativă a Litigiilor*. All elements from the source language are literally translated in the target language. In translating the term, the word order was changed. In the translation of this set of terms the structure of the TL term imitates that of the SL terms, but grammatical slots in it are filled with TL units translating the individual meaningful unit of the SL term. All elements from the source language are literally translated in the target language. In translating the term, the word order was changed. In the translation of this set of terms the structure of the TL term imitates that of the SL terms, but grammatical slots in it are filled with TL units translating the individual meaningful unit of the SL term.

7. One more translation technique is **borrowing**. It is defined as the taking of words directly from one language into another without translation and often they pass into general usage. An eloquent example is presented below:

*When signing this Agreement, the **de facto** debt had not been paid.*

*La semnarea prezentului Acord, datoria **de facto** nu fusese plătită.*

From this example, we can remark that the term *de facto* wasn't translated at all, but was simply borrowed in Romanian. It is not difficult for a specialist to understand the term, but it is a real challenge for a non-professional in the mediation or legal domain. Once the term has international use and is understood by professionals of all nationalities, there was no need to translate it. Also, we searched in dictionaries and didn't find an equivalent, only the definition of the term *de facto*. Thus, the translator, in this case, should only study the meaning of this borrowed term from Latin.

8. The last translation technique that we are going to analyze in the following is **expansion**. It is often used when there is a need to add some additional information or explain something to the TL term during the translation process, in order to preserve the meaning. For example:

*The Parties understand that mediation constitutes **settlement discussions** and that statements made during the course of the mediation are generally inadmissible in any legal proceeding relating to the matters being mediated.*

*Părțile înțeleg că medierea constituie **o modalitate de soluționare alternativă a conflictelor pe cale amiabilă** și că declarațiile făcute de către o parte în cadrul procesului de mediere, în general, nu pot fi divulgate sau invocate în alt proces de mediere.*

According to the above examples, the English expression: *settlement discussions*, of course, cannot be translated by another translation technique, so in this context, the translator added the necessary, extra information to explain the meaning of the term. This is being said because finding a translation for the words that lack any equivalents in the target language is impossible. Otherwise, we may not render the message correctly without knowing the term, so, in such cases, translating its definition is the best option for us. But we should also take into consideration the peculiarities of the target language so that the translator should offer a correct and precise explanation and translate it by rendering its meaning, essence, and signification.

We can conclude that mediation translation has to meet the principal requirements of adequacy, accuracy, and completeness. While accuracy and completeness are mainly aimed at the form of the mediation text, adequacy refers to its content. Adequacy of the mediation translation, as we have deduced, means translating culture-specific concepts, and it is mostly achieved by following the principal rules of legal terminology in the target language.

General conclusions. Through this study, we have tried to contribute to the research of English mediation terminology, emphasizing, in particular, the translation techniques established in

the terminology of mediation in English and Romanian. Finally, we want to draw some conclusions whose mission is to systematize and ascertain or reaffirm some reflections presented in this study. As a result of the foregoing, we can draw the following conclusions:

1. Legal terminology is a field of terminology that is constantly evolving and of great interest to researchers thanks to both linguistic and extralinguistic factors. The numerous studies and assertions invoked in this paper reflect the issue of specifying and defining the term and its fundamental characteristics, further demonstrating the topicality of the mediation field and the researched topic.

2. Based on the research conducted, we are convinced that English mediation terminology, unlike the common language, is made up of specialized terms with rather limited use, these being understood and used only by specialists working in this domain.

3. The comments made on the corpus of instances taken from the Mediation Agreements allow us to draw the conclusion that equivalence, modulation, adaptation, and transposition are some of the most effective translation strategies. Considering the examples cited, we can conclude that mediation terms cannot be understood outside of their context, where they retain their proper terminological meaning, despite the fact that borrowings are not frequently used in the terminology of mediation, particularly in the terminology of the English language. The context displays the definition given to the phrase in a particular circumstance.

4. Precision in legal language is critical to ensuring that legal documents, such as contracts, wills, and court orders, are unambiguous and accurately reflect the intentions of the parties involved. Legal professionals use specific legal terms and phrases to convey precise meanings and prevent misunderstandings that may arise from the use of ordinary language.

References:

1. Becker Emanuel. *Some Problems of Legal Analysis*, 2018, 839 p.
2. Cabré-Castellvi, M.T., *Theories of Terminology. Their description, prescription and explanation*, in *Terminology*, John Benjamins Publishing Company, 2003, 245 p.
3. Faber Pamela, *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*, University of Granada, 2012. 324 p
4. Forsythe, D. *International Mediation in Theory and Practice*, Red Cross, 1985, 233 p.
5. Ghazi E. Omar, *Major Translation Methods Used in Legal Translation*, 2017, 138 p
6. Merrills, J.G. *Mediation in International Dispute Settlement*, Cambridge University Press, 2005. 354 p.
7. Rubin, J. Introduction. In *Dynamics of third-party intervention. Kissinger in the Middle East*, 1981, 316 p.

EXPULZAREA ÎN DREPTUL CONTRAVENȚIONAL – ATENTARE ASUPRA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI SAU O PROTEJARE A ACESTORA ?

CZU: 342.9:342.721 + 341.43

Adrian CRAINIC¹
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *This communication reveals the nature and character of the expulsion in the Contravention Law, which is related to the efficient analysis of these security measures in the sense of respecting the Fundamental Human Rights and Freedoms. In the content of the paper will be reviewed: the general peculiarity of the legal institution of expulsion to be present in general in the normative-legal field, referring specifically to which branches of persistent law; the analysis of the expulsion in the Contravention Law by virtue of the contravention legal norms; evidence of the frequency of this security measure applicable in the territory of our country; proposals for lex ferenda; appreciation of the legal effect of these institutions in relation to the nature of fundamental human rights and freedoms.*

Keywords: *expulsion, contravention, security measures, foreign citizen, stateless person, contravener*

REZUMAT. *Prin prezenta comunicare este relevată natura și caracterul expulzării în Dreptul Contravențional, care este raportată la analiza eficacității acestei măsuri de siguranță în sensul respectării Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului. În cuprinsul lucrării va fi trecut în revistă : particularitatea generală a instituției juridice a expulzării de a fi prezentă la general în sistemul normativ-juridic, făcându-se referință anume în care ramuri de drept persistă; analiza expulzării în Dreptul Contravențional în virtutea normelor juridice contravenționale; evidența frecvenței acestei măsuri de siguranță aplicabile pe teritoriul țării noastre; propuneri de lege ferenda; aprecierea efectului juridic al acestei instituții în raport cu natura drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.*

Cuvinte cheie: *expulzare, contravenție, măsuri de siguranță, cetățean străin, apatrid, contravenient .*

Legislația contravențională prevede o serie de măsuri de siguranță care sunt enumerate la nivelul articolului 439⁴ din Codul Contravențional al RM, care sunt: a) expulzarea; b) demolarea construcțiilor neautorizate și/sau defrișarea arborilor și arbuștilor; c) confiscarea specială; d) ridicarea provizorie a permisului de conducere a mijloacelor de transport. Totuși, pentru o înțelegere lucidă și coerentă a naturii și specificului expulzării în coraportul acestei măsuri de siguranță cu respectarea Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului, este important de evidențiat în general care este poziția măsurilor de siguranță în sistemul de drept, cu precădere în Dreptul Contravențional. Din acest motiv apare necesitatea în scoaterea la evidență a definiției măsurii de siguranță. Cadrul normativ-juridic al Dreptului Contravențional, nu cuprinde o definiție expresă a măsurii de siguranță. Legiuitorul a găsit de cuviință să cantoneze la nivelul articolul 439⁴ doar scopul aplicării acestui instrument juridic precum și considerentele în virtutea cărora este aplicat. În doctrină putem găsi opinii concludente pe marginea acestui fapt. În acest sens, autorii Oleg Pantea și Albert Antoci văd măsurile de siguranță drept acele mijloace legale care au, în principiu, un caracter preventiv și, în subsidiar, unul de constrângere, care se aplică de regulă, de legea contravențională și cu privire la care există temerea justificată că și în viitor vor comite asemenea fapte, din cauza unor stări personale ori altor cauze ce au fost relevante la săvârșirea faptei. (Pantea, Antoci, 2020, pag. 183) Prin urmare, constatăm că esența măsurii de siguranță este de a crea un cadru de securitate socială, care să înlăture o stare de pericol posibilă și prin urmare să opereze preventiv în minimalizarea unor eventuale prejudicii create de către aceste pericole pentru siguranța societății.

¹ Adrian CRAINIC, Student, anul IV, licență, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID- 0009-0001-1762-0228, e-mail: adrian.crainic37@gmail.com

Expulzarea ca termen și ca procedeu îți regăsește rezonanța în diverse sfere de activitate. Această procedură este utilizabilă în varii ipostaze, atunci când suntem în prezența unei tendințe eliminatorii a ceva (sau a cuiva), de către o forță generatoare de energie, care survine în anumite condiții. Sursele de specialitate, vin cu următoarele sensuri recunoscute pentru termenul „expulzare”:

1. Obligare a cuiva să părăsească o țară (sinonime: exil, exilare, expulsie);
2. Excludere, îndepărtare a cuiva dintr-un loc, dintr-un anturaj etc. (sinonime: alungare, expulsie)
3. Eliminare din organism a unui produs fiziologic, patologic, a unui corp străin etc.
4. Evacuare, eliminare, împingere în afară a unui gaz, a unui lichid etc. (Micul Dicționar Academic, 2010)

Acțiunea de „a expulza”, în dimensiunea juridică este aplicabilă doar subiecților de drept, la care nivel se pot găsi doar persoanele fizice. În privința persoanelor juridice, o probabilitate ipotetică de extindere a acestei măsuri de siguranță asupra acestei unități sociale ar exista (în legislațiile unor alte state), dar în ceea ce privește aplicabilitatea unor sancțiuni contravenționale vizavi de o persoană juridică, în Codul Contravențional există alte prevederi în acest sens. Nemijlocit, expulzarea se regăsește la nivelul articolului 439⁵ din Codul Contravențional (la care în cuprinsul lucrării se va face referință mai detaliat).

Dacă ne referim la statistica aplicabilității instrumentului juridic de expulzare ca măsură de siguranță pe teritoriul statului nostru, putem observa, în baza studiului efectuat de către Oficiul Avocatului Poporului și a Centrului de Drept al Avocaților, cu excepția anului 2018, numărul persoanelor expulzate de pe teritoriul Republicii Moldova fiind unul relativ mic. În perioada anilor 2011-2019, cel mai mic indicator al cazurilor de expulzare a fost recepționat în anul 2012, când de pe teritoriul țării noastre au fost expulzați doar 2 persoane. Cel mai mare indicator, care în raport cu tabloul general se învederează destul de proeminent este prezent în anul 2018, unde este înregistrat un număr de 599 de expulzări, care este de 6 ori mai mic decât indicii prezenți în anul 2017, și de circa 19 ori a cazurilor înregistrate în anul precedent (2019). Prin urmare, putem observa, că la general organele de drept totuși recurg la aplicarea acestei măsuri de siguranță, fapt ce vorbește despre necesitatea și rezonanța aplicabilității acestei măsuri juridice pentru apărarea preventivă a valorilor sociale.

O importanță de rigoare constituie evidența acestei măsuri de siguranță la nivel interramural, adică pe lângă Dreptul Contravențional (unde cu precădere ne vom opri), se mai regăsește reglementat în actele normativ-juridice încadrate așa ramuri de drept precum Dreptul Penal și Dreptul Internațional Public.

În Dreptul Penal, măsura de siguranță a expulzării, o putem găsi în articolul 105 din Codul Penal al RM. Anumite particularități distincte ale expulzării în dreptul penal, le putem evidenția prin prisma alin. (1) din acest articol, unde se menționează că „*cetățenilor străini și apatrizilor care au fost condamnați pentru săvârșirea unor infracțiuni li se poate interzice rămânerea pe teritoriul țării.*” Respectiv, în dreptul penal, condiția pentru ca o persoană, cetățean străin sau apatrid, să fie expulzată din țară, este anume ca aceasta să fi săvârșit o faptă prejudiciabilă, a căror semne de identificare să se încadreze în componentele infracțiunii prevăzute de legislația penală. O altă particularitate, a acestei măsuri de siguranță în Dreptul Penal o regăsim la alin. (2) al aceluiași articol, în care este cantonată reglementarea: „*în cazul în care expulzarea însoțește pedeapsa cu închisoare, aducerea la îndeplinire a expulzării are loc după executarea pedepsei.*” Astfel, aici observăm că în pofida faptului că o persoană a executat pedeapsa penală, adică privativă de libertate în situația dată, oricum asupra acesteia urmează a fi aplicată o măsură de siguranță prin expulzare. Acest fapt, după cum am menționat anterior, se încadrează în tendința sistemului de drept de a preîntâmpina anumite pericole sociale pentru societate. În cazul de față, calitatea de infractori ai cetățenilor străini sau a apatrizilor, îi reclamă pe aceștia drept o sursă permanentă de pericol pentru valorile sociale apărute de legea penală. Respectiv, atât în prima situație, cât și în a doua, într-adevăr putem vorbi despre o limitare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Dar, legea

penală, recurge la aceste limitări, anumite pentru a le proteja pe acele drepturi și libertăți ale oamenilor nevinovați în raport cu o eventuală și probabilă atentarea asupra valorilor sociale importante apărute de lege. Nu în ultimul rând, o preocupare directă a legiuitorului față de drepturile și libertățile celor expulzați, este evidentă prin fraza „... se va ține cont de dreptul la respectarea vieții private a acestora.” Anume prin intermediul acestei reglementări este evocat un principiu de drept, anume principiul umanismului, în virtutea căruia „nu omul există pentru drept, ci dreptul există pentru om” Ca urmare, sistemul de drept în ansamblu, ramurile și instituțiile juridice, fiecare normă în parte urmează să fie pătrunsă de grija față de om, de interesele lui. (Negru, 2017, p. 334).

În dreptul internațional public măsura de constrângere a expulzării o putem trata din două perspective principale. Prima având un rol de a se încadra drept un instrument diplomatic de protest sau de sancțiune în raporturile dintre state, care se manifestă prin declararea agenților diplomatici sau a unor alte persoane oficiale drept *persona non grata*, fapt ce ar implica o expulzare „anticipată” a acestora de pe teritoriul statului acreditat. Acest fapt fiind expres consfințit în Convenția de la Viena din 1961 cu privire la relațiile diplomatice, unde se menționează „*Statul acreditat poate oricând, și fără a trebui să motiveze hotărîrea, să informeze statul acreditant ca șeful sau orice alt membru al personalului diplomatic al misiunii este persona non grata... O persoana poate fi declarată non grata sau inacceptabilă înainte de a ajunge pe teritoriul statului acreditat*” Iar cu referire la expulzarea clasică a agenților diplomatici, aceasta poate surveni doar ca urmare a comiterii de către aceștia a unei infracțiuni pe teritoriul statului acreditat, și cum asupra acestuia nu se extinde jurisdicția națională a statului primitor, acesta este declarat *persona non grata*, fiindu-i indicată o perioadă de timp pentru a părăsi țara. Însă în cadrul celei de-a doua perspective, putem evidenția că prin diverse tratate, statele ajung la diverse acorduri în spiritul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în contextul aplicării acestei măsuri de constrângere. Indicatori în acest sens ne pot servi reglementările cu privire la expulzare din cadrul Convenției de la Geneva cu privire la statul refugiaților din 1951, în care se reglementează anumite rețineri față de persoane cu un statut mai special, anume că „*statele contractante nu vor expulza un refugiat care se găsește în mod legal pe teritoriul lor decât pentru rațiuni de securitate națională sau de ordine publică*”. Totodată, în materia drepturilor omului în procedura expulzării, a mai fost adoptate anumite prevederi cuprinse în Protocolul 7 al Convenției europene cu privire la Drepturile Omului din 1950 de la Roma (adoptat în 1984), care evocă : „*Un străin care își are reședința în mod legal pe teritoriul unui Stat nu poate fi expulzat decât în temeiul executării unei hotărâri luate conform legii și el trebuie să poată: a. să prezinte motivele care pledează împotriva expulzării sale; b. să ceară examinarea cazului său; și c. să ceară să fie reprezentat în acest scop în fața autorităților competente sau a uneia ori a mai multor persoane desemnate de către această autoritate.*” Ceea ce de fapt și este prevăzut de cadrul normativ intern al RM, îndeosebi vizibil în legislația contravențională, fapt despre care ne vom referi ulterior.

În dreptul contravențional, măsura de constrângere a expulzării este reglementată în cadrul Codului Contravențional al RM. Această măsură juridică de siguranță este poziționată în Cartea a II-a numită Procesul contravențional, Titlul I „Partea generală”, Capitolul V¹ „Măsurile de siguranță” și nemijlocit în articolul 439⁵. Expulzarea este expres definită de către legiuitor în aliniatul (1) din acest articol, care indică că „*expulzarea este o măsură de siguranță care constă în îndepărtarea silită de pe teritoriul Republicii Moldova a cetățenilor străini și a apatrizilor care au săvârșit o contravenție prevăzută de prezentul cod. Expulzarea are drept scop înlăturarea unei stări de pericol și/sau prevenirea săvârșirii unor fapte socialmente periculoase de către aceste persoane.*”

Aceste prevederi le putem evidenția în felul următor anume dacă un cetățean străin sau apatrid săvârșește o contravenție pe teritoriul Republicii Moldova și prin caracterul contravenției și a atitudinii psihice a contravenientului față de fapta sa poate fi calificat drept un eventual focar generator de fapte contravenționale și întrunește toate condițiile cumulative pentru aplicarea expulzării, atunci această măsură de siguranță se aplică anume de instanța de judecată. Respectiv, cum caracterul expulzării implică o violare a dreptului persoanei la libera circulație pe teritoriul statului nostru, această decizie din careva raționamente ale echității și proporționalității, nu ar trebui

aplicată arbitrar în cadrul unei proceduri contravenționale de către un agent constator, care nu în toate cazurile este în măsură să adopte decizii peotriva prevederilor scrise ale legii și spiritului acesteia, dar anume prin instanța judecătorească, instrument care asigură dreptul unei persoane la un proces echitabil și a tuturor drepturilor ce reies din acesta. Anume din acest motiv nu putem vorbi despre o ingerință în respectarea drepturilor și libertăților omului. Ba chiar mai mult, scopul aplicării acestei măsuri de siguranță este de a evita configurarea unor eventuale atentări asupra valorilor sociale apărute de legea contravențională și evitării conturării unei posibile stări continue de presiune față de drepturile și libertățile persoanelor fizice care se regăsesc pe teritoriul RM. Adică prin expulzarea contravenienților străini sau apatrizi, nu sunt apărute doar interesele și libertățile cetățenilor RM, ci și a cetățenilor străini și apatrizilor, care afându-se pe teritoriul statului nostru, sunt expuși unei stări de pericol în acest sens.

Desigur că ar apărea obiecții de ce anume pentru comiterea unei contravenții sau a existenței unei situații generatoare de contravenții, să fie aplicată această măsură de siguranță, mai ales cum gradul prejudiciabil al unei contravenții este inferior gradului prejudiciabil asupra valorilor sociale aduse spre exemplu prin intermediul unei infracțiuni, și că aplicarea acestei măsuri de siguranță, nu s-ar incadra în principiul proporționalității dintre gradul prejudiciabil al faptei și aplicarea măsurii date de către stat. La această obiecție, am putea răspunde că în virtutea prevederilor legii supreme a țării noastre, se menționează că „*Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate.*” Respectiv, în virtutea legii supreme valorilor sociale nu sunt diferențiate după importanța lor socială de aceea valorilor sociale apărute de legea contravențională nu pot fi neglijate în a fi protejate preventiv și eficient prin intermediul măsurilor de constrângere. Mai mult de-atât, însuși caracterul declarativ de stat de drept al republicii noastre în legea supremă a statului, relevă cu și mai multă prisosință determinarea și obiectivul organelor de stat, de a întreprinde toate măsurile necesare pentru apărarea drepturilor și libertăților omului și a celor mai importante valori sociale apărute de sistemul normativ a unui veritabil stat de drept. De asemenea, în sprijinul acestor argumente vine și un al atribut de bază a dreptului, anume funcția de conservare, apărare și garantare a valorilor fundamentale ale societății. Această stare de drept, o putem desprinde reieșind din conținutul acestei funcții, care după cum se expun unii doctrinari rezultă din faptul că „*A. Dreptul se înfățișează ca un sistem de norme juridice chemate să asigure procesul dezvoltării sociale, prin ocrotirea și garantarea ordinii constituționale, proprietății statului și individului; B. Dreptul prin mijloacele sale apără viața în comun împotriva eventualelor excese individuale și asigură securitatea persoanei;*” (Dogaru, 2006, pag. 127) Prin urmare însuși prin natura sa, Dreptul are funcția de a proteja cele mai importante valori din societate, iar ca instrument pentru realizarea acestei funcții esențială a dreptului, nu poate fi neglijată nici aplicarea măsurii de siguranță a expulzării.

După cum a fost menționat și anterior, realizarea expulzării în raport cu un cetățean străin sau apatrid este posibilă doar prin intermediul pronunțării exprese a instanței de judecată în acest sens, precum și în prezența a unor indicatori relațai expres de legea contravențională la nivelul aliniatului (2) al articolului 439⁵. Prin urmare, putem deduce că lipsa cel puțin a unei condiții din cele enumerate în lege, face ca aplicarea acestei măsuri de siguranță să fie contrar legii și respectiv imposibilă. Totodată, prezintă interes și analiza acestor condiții menționate *supra*, pentru a putea să fie făcută o concluzie, în raport cu gradul de conformare a legii contravenționale cu respectarea drepturilor omului. Respectiv, o primă condiție constă în faptul ca subiectul să fie cetățean străin sau apatrid. Doar că legislația contravențională stabilește o excepție importantă, și anume că nu pot fi supuși expulzării cetățenii străini sau apatrizii care au primit statul de refugiat, și care se află în mod legal pe teritoriul statului nostru. Este important de menționat că această prevedere constituțională este conformă Convenției cu privire la tatutul refugiaților din 1951, la care este parte și Republica Moldova. În acest sens un concetățean al statului nostru nu poate fi expulzat pentru săvârșirea unei contravenții sau pentru generarea unei stări de pericol în acest sens. Acest fapt fiind explicabil din rațiuni de bun-simț, întrucât nu ar fi corect și uman ca persoanele care s-au născut și care își au

domiciliul permanent pe teritoriul propriei țări, să fie expulzați în străinătate unde nu pot, din motive obiective, să ducă un mod de viață similar celui avut în propria țară. În cazul acestei evidențieri, putem să ne oprim și în raport cu poziția pe care o are legea contravențională și față de apatrizi. Chiar dacă, în prezent cazurile de apatridie din fericire, sunt mai puțin întâlnite, totuși, legea contravențională nu face o distincție în aplicarea măsurii de expulzare între apatrizii cu domiciliu permanent în străinătate și apatrizii cu domiciliu permanent pe teritoriul Republicii Moldova. Acest fapt este important, anume din considerentul că în cazul apatrizilor cu domiciliu pe teritoriul țării noastre, în fapt putem vedea o situație analogică cu cea a cetățenilor RM. Prin urmare, expulzarea apatrizilor cu domiciliu permanent pe teritoriul RM, ar putea reprezenta o serioasă încălcare a drepturilor omului și o atentare serioasă în raport cu așa drepturi precum: dreptul la viața intimă, familială și privată, a dreptului la proprietate privată și a altor drepturi fundamentale. Din acest motiv, lipsa unei astfel de diferențieri, ar putea fi calificată drept o lacună în legea contravențională.

O altă condiție, condiție care în fapt include aplicabilitatea expulzării din perspectiva Dreptului Contravențional, ține de faptul că cetățeanul străin sau apatridul este sancționat pentru o faptă ce constituie contravenție, adică o faptă ce se încadrează definiției date de articolul 10 din Codul Contravențional.

A treia condiție are însemnătate specială în contextul aplicării în general a măsurilor de siguranță. Din acest motiv, dacă se constată că *„rămânerea contravenientului pe teritoriul Republicii Moldova este sursa unei stări de pericol pentru ordinea publică sau pentru securitatea națională, înlăturarea acestei stări fiind posibilă doar prin îndepărtarea contravenientului de pe teritoriul Republicii Moldova”* (Litera c), Aliniatul (2) , Articolul 439⁵, CC RM) atunci anume această situație reclamă aplicarea expulzării față de persoana care creează un asemenea pericol social.

În fine, în cazul ultimei condiții, putem afirma că legea contravențională ține cont și de securitatea și drepturile persoanei supuse expulzării. De aceea este deosebit de important ca autoritățile să investigheze dacă nu ar exista careva dovezi că în statul în care urmează a fi expulzat : *„ acesta va fi persecutat din motive de apartenență rasială, națională, religioasă, din cauza convingerilor politice sau va fi supus tratamentului inuman și degradant, torturii ori pedepsei capitale.”* (litera d) , Aliniatul (2) , Articolul 439⁵, CC RM). Anume această prevedere se interpretează determinant în sensul de a invoca faptul că legea contravențională în mare parte este conformă respectării și promovării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În continuitatea următoarelor prevederi a legislației contravenționale în ceea ce ține de subiectul abordat putem observa că legiuitorul a prevăzut crearea unor mecanisme de întreținere a acelor persoane care fiind supuse expulzării, din anumite considerente legate de siguranța acestor persoane, sau de imposibilitatea din alte motive de a fi expulzați imediat. Respectiv, este prevăzută o luare în custodie publică a acestor persoane pentru un termen de cel mult 6 luni. Desigur că această măsură reprezintă o limitare esențială a libertății de deplasare a persoanei, dar și această limitare poate fi minimalizată în funcție de manja coeficientului de limitare aplicabil. Dar, după câte am menționat, această măsură este luată anume cu scopul de a proteja drepturile persoanelor care din anumite motive (inclusiv legate de securitatea a acestora) nu pot fi expulzate imediat.

În cazul persoanelor care sunt sancționate prin arest contravențional, acestea v-or fi expulzate după ce își ispășesc vinovăția în acest arest. Cu referire la arest în general, ca sancțiune contravențională există opinii că această sancțiune nu se mai încadrează standartelor contemporane și nici tabloului respectării drepturilor și libertăților omului, și chiar există propuneri în doctrină de a fi eliminată complementamente această sancțiune întrucât, după cum afirmă autorii *„Având în vedere politicile promovate prin recomandările Consiliului Europei, se recomandă statelor membre dezvoltarea membre dezvoltarea și aplicarea sancțiunilor privative de libertate. În contextul acestor tendințe [...] se conturează o părere ca arestul, în genere, să fie exclus din lista sancțiunilor contravenționale aplicate persoanelor fizice și substituirea acesteia cu o sancțiune contravențională nouă – „arestul la domiciliu” sub supravegherea probațiunii”* (Pantea, Antoci, 2020, pag. 88) Ținând cont de aceste opinii, și de probabilitatea legiferării acestei tendințe în cadrul juridic

contravențional, în situația aplicării arestului la domiciliu pentru cetățenii străini și a apatrizilor cu domiciliu peste hotare, ar putea apărea o dificultate tehnică de a fi realizabilă această nouă sancțiune. Respectiv, reieșind din această situație apare necesitatea de a include în prevederile legale o modalitate specială pentru executarea sancțiunii contravenționale date de către subiecții la care ne-am referit *supra*. Din acest motiv, aici ar putea fi invocat Centrul de Plasament Temporal al Străinilor, drept locație unde acești contravenienți să-și ispășească arestul la „domiciliu”.

Ultimul aliniat din articolul consacrat expulzării din Codul Contravențional, de asemenea relevă ajustarea cadrului normativ-juridic la rigiditățile standartelor respectării drepturilor omului, întrucât relevă anumite garanții în sensul respectării vieții private a acestora la aplicarea acestei măsuri de siguranță.

În legătură cu acele lacune constatate anterior și din motivele expuse mai sus, este de cuviință să fie expuse acele modificări, care sunt considerate impetuoase în contextul respectării integrale ale drepturilor omului. În lumina acestei abordări, considerem oportună a evidenția anumite propuneri de *lege ferenda*. Astfel se propune a se completa după termenul „apatrid” cu expresia „cu domiciliu permanent în afara RM”, completări ce urmează a fi efectuate asupra textelor de la literele a) și b) de la aliniatul (2) și aliniatul (3) ale articolului Art. 439⁵.

De asemenea în cazul legiferării unei sancțiuni contravenționale noi, anume a arestului la domiciliu va fi necesar de operat și modificările necesare în legătură cu executarea acestei sancțiuni de către contravenienții străini și apatrizi cu domiciliu permanent peste hotare, care nu ar putea efectiv exercita un arest la domiciliu. În această situație este necesar de inclus aliniatul (7) la un ipotetic articol 38¹ (Arestul la domiciliu) numerotație explicabilă din perspectiva unei reglementări analogice ale acestui articol în raport cu articolul 38 Arestul Contravențional, care să prevadă „Sancțiunea arestului la domiciliu poate fi executată de către cetățenii străini și a apatrizilor cu domiciliu permanent în afara RM prin plasarea acestora în arest în cadrului Centrului de Plasament Temporal al Străinilor.” Iar în aliniatul (4) din articolul 439⁵ urmează a se înlocui termenul „arestului contravențional” cu „arestului la domiciliu”.

În finalul acestei comunicări putem răspunde în felul următor la întrebarea de bază propusă spre analiză, și anume că măsura de siguranță a expulzării cu certitudine nu reprezintă o atentare asupra Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului, ci în lumina scopului general al urmărit de sistemul dreptului și de instituțiile de stat a unui veritabil stat de drept și democratic, se urmărește a fi înlăturat o stare de pericol și să prevină o configurarea probabilă a unei stări de pericol cu efecte prejudiciabile pentru valorile sociale apărute de legea contravențională. Deci, intervine drept un instrument de protejare a acestora. Iar în legătură cu acele scăpări admise în textul legii contravenționale, acestea ar fi recomandabil de a fi reglementate corespunzător pentru a imprima certitudinii juridice și siguranței individului o formă desăvârșită și pe potriva perfecționării continue a naturii umane.

Referințe:

Acte normativ-juridice internaționale:

1. Convenția de la Viena cu privire la relațiile diplomatice din 1961, [Online]: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/21262> Accesat la 26.11.2020;
2. Convenția de la Geneva privitor la statul refugiaților din 1951, [Online]: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/30115> Accesat la 26.11.2020;
3. Protocolul 7 al Convenției Europene privind Drepturile Omului de la Roma din 1984, [Online]: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/25979> Accesat la 26.11.2020;

Acte normativ-juridice naționale:

4. Constituția Nr. 1 din 29-07-1996 a Republicii Moldova, Publicat: 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140
5. Codul Contravențional Nr. 218 din 24-10-2008 al Republicii Moldova, Publicat: 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84 art. 100;
6. Codul Penal Nr. 985 din 18-04-2002 al Republicii Moldova, Publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195;

Surse doctrinare :

7. Drept Contravențional; Oleg Pantea, Albert Antoci; „CEP USM”; 274 pag. ; Chișinău 2020 ;
8. Teoria Generală a Dreptului; Ion Dogaru, Dan Claudiu Dănișor, Gheorghe Dănișor; Editura C. H. Beck , 575 pag. ; București 2008 ;
9. Teoria Generală a Dreptului și Statului; Boris Negru, Alina Negru; ÎS FEP „Tipografia Centrală”, 632 pag. ; Chișinău 2017 ;

Alte surse și surse web :

10. Micul Dicționar Academic; Editura Univers Enciclopedic , 3200 pag. ; București 2010 ;
11. Datele statistice cu referire la indicii aplicării măsurii de siguranță a expulzării găsită [Online]: <https://newsmaker.md/ro/moldova-non-grata-in-anul-2018-numarul-strainilor-ingrati-a-crescut-tocmai-de-6-ori-infografic/> Accesat la 27.11.2020 .

PARIURILE PE COMPETIȚII SPORTIVE ÎNTRE REGLEMENTAREA ACTUALĂ NAȚIONALĂ ȘI REALITATE

SPORTS BETTING EVENTS BETWEEN THE CURRENT NATIONAL REGULATION AND REALITY

CZU: 351.762

Dumitru BURDUJA¹,
Universitatea de Stat din Moldova

REZUMAT. În conținutul acestui articol se pune în discuție esența pariurilor pe competiții sportive prin prisma reglementărilor naționale din diferite ramuri de drept autohtone, precum și problemele și omisiunile ce vizează acest subiect. Acest tip de activitate trebuie reglementat minuțios, chiar dacă legiuitorul include pariurile pe competiții sportive în categoria jocurilor de noroc cu risc social scăzut, iar orice omisiune poate servi drept cale viguroasă pentru îmbogățire din partea caselor de pariuri.

Cuvinte-cheie: pariuri, joc de noroc, reglementări naționale, risc social.

ABSTRACT. In the content of this article, the essence of sports betting events is discussed through the prism of national regulations from different local branches of law, as well as the problems and omissions related to this topic. This type of activity must be thoroughly regulated, even if the legislator includes sports betting events in the category of gambling with low social risk, and any omission can serve as a vigorous way for bookmakers to get rich.

Keywords: bets, gambling, national regulations, social risk.

În era tehnologiilor inovaționale, când este nevoie doar de un dispozitiv cu conexiune la internet și o aplicație a caselor de pariuri pentru a pune un pariu, jocurile de noroc se dezvoltă foarte rapid, atrăgând tot mai mulți oameni prin faptul că bookmakerii promovează ideea unui câștig mare și fără eforturi considerabile. În acest sens, este nevoie de o reglementare legală a acestei activități, întrucât lipsa reglementărilor ar facilita partea întunecată a pariurilor- înșelăciunea caselor de pariuri prin modificarea coeficienților în timpul desfășurării evenimentelor sportive în defavoarea clienților și în favoarea proprie, închiderea conturilor persoanelor care au reușit să obțină frecvent câștiguri mari de la casele de pariuri, evaziunea fiscală sau chiar până la finanțarea unor activități ilegale. Cu ajutorul metodei sistemice, logice și comparative, urmează a fi elucidat în continuare domeniul pariurilor pe competiții sportive.

Conform dicționarului explicativ român, pariul reprezintă o convenție prin care fiecare dintre persoanele care susțin lucruri contrare într-o dispută se obligă să ofere o compensație materială celui care se va dovedi că are dreptate. În legea nr. 291 din 16-12-2016 cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, pariul/ pariul pentru competițiile/evenimentele sportive reprezintă acel joc de noroc desfășurat între organizator și jucător sau între jucători, în care sînt folosite rezultatele unor competiții/evenimente sportive ce se vor produce fără implicarea organizatorului, cu condiția ca rezultatele pe care se pariază să nu fie determinate pur aleatoriu. Conform legii supra menționate, pariurile pe evenimente sportive reprezintă o subcategorie din jocuri de noroc cu risc social scăzut (Legea nr. 291 din 16.12.2016, Art. 6 alin. (2) lit. b)).

Este important de reliefat și faptul că legea supra menționată oferă o listă a jocurilor de noroc care nu corespund cerințelor acelei lege și astfel sunt interzise, printre care se numără și pariurile încheiate pe rezultatele unor concursuri clandestine (Legea nr. 291 din 16.12.2016, art. 6 alin. (4) lit. a)) și jocurile de tip pariu, indiferent de forma de organizare și mijloacele de joc utilizate, care

¹ Dumitru BURDUJA, ORCID ID: 0009-0001-8676-206X, Universitatea de Stat din Moldova, dumitru.burduja@mail.ru

folosesc ca suport (obiect) de joc rezultatele loteriilor, indiferent de modul în care se organizează aceste jocuri și în care participanții au posibilitatea să indice (pronosticheze) rezultatele acestor evenimente (Legea nr. 291 din 16.12.2016, art. 6 alin. (4) lit. c)).

Legiuitorul a instituit regula generală prin care la jocurile de noroc să fie admise persoanele care au împlinit vârsta de 21 de ani, fiind o obligație a organizatorului de jocuri, cu excepția loteriilor și a pariurilor (Legea nr. 291 din 16.12.2016, art. 12 alin. (2) lit. j)). Însă, art. 46 alin. (2) lit. a) din aceeași lege consfințește că la pariuri nu se admit persoanele care față de care angajatul organizatorului de pariuri la agenții de pariuri și totalizatoare are îndoieli cu privire la atingerea de către acestea a vârstei de 18 de ani și dacă persoanele respective nu au prezentat angajatului respectiv pentru familiarizare actul de identitate care conține informații cu privire la vârsta lor. Îndeosebi, unul din obiective fundamentale ale activității de monitorizare reprezintă protecția minorilor și prevenirea accesului acestora, în cazurile cerute de lege, la jocurile de noroc desfășurate prin intermediul rețelelor de comunicații electronice. Aceste reglementări confirmă intrinsec că vârsta minima necesară pentru a putea paria pentru competiții sportive este de 18 ani. Problema este că la pariurile efectuate online, vârsta jucătorilor, la început, nu putea fi niciodată controlată, fapt ce sporea interesul deosebit al minorilor de a paria pe meciuri de fotbal, basketball, tenis de câmp și alte genuri de sport. Cu timpul, casele de pariuri au instituit acest control de **autentificare**, prin care cel care dorea să faciliteze de pariuri, trebuia prin actele sale să demonstreze vârsta sa, ceea ce este iminent chiar salutar. Cu această autentificare se ocupă direcții întregi, pentru că sistemele automatizate (așa numiții boți) puteau fi duse în eroare printr-o simplă manipulare de retușare prin photoshop.

În Republica Moldova activitatea de organizare și desfășurare a pariurilor pentru competițiile/ evenimentele sportive constituie monopol de stat și este realizată de Loteria Națională a Moldovei (Legea nr. 291 din 16.12.2016, art. 43 alin. (1)). Până nu demult, legislația însă interzicea desfășurarea acestor activități. În rezultatul concursului public de selectare a partenerilor privați pentru implementarea proiectului de parteneriat public-privat ”Serviciile din domeniile ce constituie monopol de stat, gestionate de S.A. „Loteria Națională a Moldovei”, anunțat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 20 octombrie 2017 (nr. 364 – 370), la 23 aprilie 2018 au fost semnate contractele de parteneriat public-privat: Parteneriatul public-privat pentru dezvoltarea activităților Loteriei Naționale a Moldovei din sectorul loteriilor și pariurilor la competițiile/ evenimentele sportive, inclusiv prin intermediul rețelelor de comunicații electronice” cu Compania NGM SPC Limited (din numele Asocierii operatorilor economici New Games AD, National Lottery AD și NGM SPC Limited) – în calitate de partener privat, S.R.L. “NGM Company” – în calitate de partener în cadrul parteneriatului public-privat, Agenția Proprietății Publice – în calitate de partener public și S.A. „Loteria Națională a Moldovei” – în calitate de partener în cadrul parteneriatului public-privat (<https://app.gov.md/comunicat-privind-actiunile-intreprinse-in-vederea-implementarii-proiectului-ppp-serviciile-din-domeniile-ce-constituie-monopol-de-stat-gestionate-de-sa-loteria-nationala-a-moldovei-3-1473>). Loteria Națională a Bulgariei, care operează marca 7777.bg, a câștigat licitația lansată de Agenția Proprietății Publice din Moldova pentru un contract de 15 ani. Grupul Kambi cu sediul în Malta, dar controlat de un milionar din Suedia a semnat un acord cu Loteria Națională a Bulgariei privind desfășurarea afacerilor cu pariuri sportive pe piața Republicii Moldova.

Există totuși o problemă cu pariurile care se fac online. Deși doar Loteria Națională a Moldovei este în drept să desfășoare activitatea de organizator de pariuri pe evenimente sportive pe teritoriul Republicii Moldova, însă este un mare ”nu”: jucătorii pot fi beneficiari și de serviciile altor case de pariuri din străinătate care pot fi accesate online, fie că sunt site-uri web ale caselor de pariuri din Marea Britanie sau din Federația Rusă, etc. Cu acest fenomen este foarte greu de luptat, chiar mai mult practic imposibil. Nici blocarea de către providerii de internet a acestor site-uri web ale caselor de pariuri din străinătate nu va ajuta, căci cu ajutorul unor manipulații ale serverelor DNS sau prin VPN ușor pot fi evitate aceste restricții, iar Loteria Națională a Moldovei și prin urmare, în caznaua statului nu vor ajunge sume considerabile de bani de la jucătorii care au pariat.

Legiuitorul a clasificat pariurile pentru competiții sportive în 2 categorii (Legea nr. 291 din 16.12.2016 Art. 43 alin. (2)):

- **pariurile mutuale** (totalizator), în cadrul cărora câștigul se distribuie jucătorilor, proporțional cu numărul variantelor câștigătoare deținute de fiecare dintre aceștia, organizatorul fiind implicat doar în procesul de colectare a mizelor și de distribuire a câștigurilor potrivit regulilor de desfășurare a pariului. Câștigul, în cazul pariului mutual, depinde de volumul total al mizelor, precum și de numărul jucătorilor câștigători;

- **pariurile în cotă fixă** (bookmaker), în cadrul cărora organizatorul este cel ce stabilește, pe baza unor criterii proprii, și aduce la cunoștința jucătorilor cotele de multiplicare a mizei în cazul în care variantele jucate sînt declarate câștigătoare în conformitate cu regulile de desfășurare a pariului.

Jucătorii dispun de o protecție legală față de unele abuzuri din partea organizatorilor de pariuri, astfel organizatorului i se interzice orice reținere a oricărui comision din câștig, cu excepția impozitelor (Legea nr. 291 din 16.12.2016 Art. 43 alin. (4)).

Locurile de primire a mizelor trebuie să fie dotate cu mijloacele de joc auxiliare folosite la organizarea și desfășurarea pariurilor, care constituie dispozitive electronice cu ajutorul cărora sînt primite mizele. Mijloacele de joc auxiliare folosite pentru primirea mizelor trebuie să fie dotate cu dispozitive tehnice pentru a fi conectate la sistemul de monitorizare on-line de stat. Aceste dispozitive electronice trebuie să corespundă prevederilor actelor normative, aprobate de către Guvern, cu privire la aplicarea mașinilor de casă și control cu memorie fiscală pentru efectuarea decontărilor în numerar, să fie dotate cu program informatic pentru înregistrarea mizelor la competițiile/evenimentele sportive și să fie conectate la sistemul informatic central al organizatorului aflat pe teritoriul Republicii Moldova. Aceste terminale îndeplinesc și funcția mașinii de casă și control, iar folosirea altor mașini de casă și control nu este necesară și obligatorie (Legea nr. 291 din 16.12.2016 Art. 43 alin. (6)). Astfel, este instituit un control riguros asupra activității financiare a Loteriei Naționale a Moldovei, pentru ca să figureze toate mizele în baza de date, astfel să existe o evidență reală, ci nu una fantomă asupra numărului și valoarea mizelor care au fost depuse de către jucători.

Bunăoară, Codul Civil la art. 1963 reglementează valabilitatea contractului de joc și pariu, care se referă la exercițiile și jocurile licite care cer îndemnări sau exerciții fizice numai din partea participanților, cu excepția cazurilor cînd sumele în joc sînt excesive în raport cu circumstanțele, precum și cu starea și facultățile părților. Legiuitorul a dispus că pariu va fi perfect valabil doar cînd cei care au pariat vor depune tot efortul pentru a câștiga acel pariu și de a ajunge la rezultatul scontat. Însă în cadrul pariurilor pentru competiții sportive, persoanele care au pariat nu pot nicidecum influența rezultatul final al meciurilor de fotbal, baschet, volei sau alt tip de sport sau alt criteriu care reprezintă un criteriu pus de bookmaker pentru pariu ca numărul de goluri marcate, numărul de cornere ș.a. Acele persoane nu pot influența, deoarece federațiile și asociațiile sportive luptă cu asemenea fenomen, numit trucarea meciurilor. Dacă se va depista că o persoană care poate influența rezultatul final al unui meci a pus un pariu pe acel meci, atunci meciul va fi considerat unul trucat, iar echipa și persoana respectivă vor fi sancționați, concluzie creionată de art. 46 alin. (1) lit. b) și c).

Mai mult ca atât, legiuitorul a instituit un mecanism prin care persoana care conform legii i se interzice sau nu este admisă la pariuri totuși a pariat, atunci pariul este nul. În această situație, organizatorul nu achită persoanei respective câștigul obținut din pariu, iar dacă totuși a făcut-o, organizatorul poate cere înapoi suma de bani de la câștigător, însă este obligat să întoarcă miza (Legea nr. 291 din 16.12.2016 art. 46 alin. (3)) câștigătorului în ambele situații. Într-un asemenea mod, organizatorii nu se vor îmbogăți nejustificat pe seama jucătorilor și nu vor putea abuza de poziția lor în coraport cu ei. Există totuși o problemă, accentuată de sintagma din art. 46 alin. (3), și anume „...deduce cheltuielile legate de returnarea mizei acestei persoane.” Hotărârea de Guvern nr. 1320 din 7 decembrie 2016 (<https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=902-e2341-5cc9-4321-b1b6-4b95adb83d59>) pentru aprobarea Avizului la proiectul de lege cu privire la organizare și desfășurarea jocurilor de noroc ridică problema interpretării acestei sintagme. Astfel

este constatat că nu este clar la care cheltuieli legate de returnarea mizei se face referire, fiind necesară specificarea exactă a cheltuielilor pentru a evita eventualele abuzuri în acest sens. Prin urmare, pariul și pariul pentru competiții sportive comportă o relație de întreg- parte, ultima opțiune făcând parte din pariul ca o generalitate absolute de situații care pot servi ca motiv de a paria.

În lumina celor abordate anterior, este nevoie de a fi elucidate și aspecte de drept fiscal ale pariurilor pentru competiții sportive, reieșind din natura pecuniară a câștigurilor la asemenea pariuri. Bineînțeles, Codul Fiscal prevede la art. 20 lit. p¹) că câștigurile de la loterii și/sau pariuri sportive în partea în care valoarea fiecărui câștig nu depășește 1% din scutirea personală stabilită la art.33 alin.(1) reprezintă o sursă de venit neimpozabilă. Art. 33 alin. (1) stabilește o scutire personală de 27 de mii lei pe an. Prin efectuarea unui simplu calcul matematic, 1% din 27 de mii constituie 270, prin urmare, dacă jucătorul obține dintr-o miză depusă un câștig mai mare de 270 de lei, atunci el este impozitat cu 18% din acest câștig (Codul Fiscal al Republicii Moldova Art. 90¹ alin. (3³)).

Drept concluzie, fără îndoială, reglementările curente acoperă preponderent câmpul de organizare și desfășurare a jocurilor de noroc, dar mai special ce ține de tema acestei lucrări, adică pariurile pentru evenimentele sportive. În cadrul analizei cadrului normativ autohton au fost identificate câteva lacune considerabile care au fost scoase în evidență anterior și n-ar fi rău deloc dacă aceste deficiențe vor fi înlăturate pe viitor.

Referințe:

1. Legea nr. 291 din 16.12.2016 cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc.
2. Codul Fiscal al Republicii Moldova.
3. Comunicat al Agenției Proprietății Publice privind acțiunile întreprinse în vederea implementării proiectului PPP ”Serviciile din domeniile ce constituie monopol de stat gestionate de S.A. ”Loteria Națională a Moldovei”, accesat pe linkul <https://app.gov.md/comunicat-privind-actiunile-intreprinse-in-vederea-implementarii-proiectului-ppp-serviciile-din-domeniile-ce-constituie-monopol-de-stat-gestionate-de-sa-loteria-nationala-a-moldovei-3-1473>
4. Codul Civil al Republicii Moldova.
5. Hotărârea Guvernului nr. 1320 din 07.12.2016 pentru aprobarea Avizului la proiectul de lege cu privire la organizarea și desfășurarea jocurilor de noroc, accesat pe link-ul <https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=902e2341-5cc9-4321-b1b6-4b95adb83d59> .

POLITICAL AND ECONOMIC COOPERATION OF THE EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES WITH EU

R. MOLDOVA ȘI PARTENERIATUL ESTIC - ACTIVITĂȚI DE PROTECȚIE A MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR

CZU: 341.176(4-11 EaP):349.6(478)

Xenofon ULIANOVSKI¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The Eastern Partnership, launched in 2009, is aimed at strengthening the political association and economic integration of six partner countries of Eastern Europe and the South Caucasus: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, the Republic of Moldova and Ukraine. The policy of the Eastern Partnership after 2020 provides for increased sustainability – the Eastern Partnership, which gives results for everyone. Communication presents five policy objectives, including environmental sustainability and climate resilience. The Republic of Moldova carries out joint actions with specialized EU institutions, in particular with the European Environment Agency in the field of environment and climate policy. With regard to climate policy, Moldova's cooperation with the EU provides for measures at the national, regional and international levels, including in the following areas: climate change mitigation and adaptation to climate change. As of February 2022, the Republic of Moldova participates in the EU4 Environment Water Resources and Environmental Data regional program, which aims to improve the health and well-being of citizens by achieving Sustainable Development Goals. At the sixth Eastern Partnership Summit, held on December 15, 2021 in Brussels, the joint declaration of the Eastern Partnership Summit "Recovery, Sustainability and reforms" was adopted, which in page 16 was devoted to several issues of the environment and climate change. On November 19, 2008, taking into account the Commission's proposal of December 15, 2021, the Directives of the European Parliament and of the Council on Environmental Protection through Criminal Law and the replacement of Directive 2008/99/EC (COM(2021)0851), as well as the accompanying communication (COM (2021) 0814), Directive 2008/99/EC of the European Parliament and the Council for Environmental Protection through criminal law, establishing minimum standards for environmental protection (COM). through criminal law.*

Keywords: *partnership, political association, economic integration, sustainability, environment, climate change, green pact*

REZUMAT. *Lansat în 2009, Parteneriatul estic are drept obiectiv consolidarea asocierii politice și a integrării economice a șase țări partenere din Europa de Est și Caucazul de Sud: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Politica privind Parteneriatul estic după 2020 prevede consolidarea rezilienței – un Parteneriat estic care produce rezultate pentru toți. Comunicarea prezintă cinci obiective de politică, printre care și reziliență în materie de mediu și reziliență la schimbările climatice. Republica Moldova desfășoară acțiuni comune cu instituțiile UE specializate, în special cu Agenția Europeană pentru Mediu pe dimensiunea mediu înconjurător și politici climatice. În ceea ce privește politicile climatice, cooperarea Republica Moldova cu UE prevede măsuri la nivel național, regional și internațional, inclusive în următoarele domenii: atenuarea schimbărilor climatice și adaptarea la schimbările climatice. Începând cu februarie 2022, Republica Moldova participă în cadrul programului regional "EU4 Environment Water Resources and Environmental Data" care își propune să îmbunătățească sănătatea și bunăstarea cetățenilor prin realizarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă. În cadrul celui de al șaselea Summit al Parteneriatului Estic, care a avut loc la 15 decembrie 2021, la Bruxelles, a fost adoptată Declarație comună a Summitului Parteneriatului Estic „Redresare, reziliență și reformă,” care, în p. 16 s-a axat pe mai multe probleme privind mediul și schimbările climatice. La data de 19 noiembrie 2008, având în vedere propunerea Comisiei din 15 decembrie 2021, de directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal și de înlocuire a Directivei 2008/99/CE (COM(2021)0851), precum și comunicarea care o însoțește (COM (2021) 0814), a fost*

¹ Xenofon Ulianoschi, doctor hab. În drept, profesor universitar, USM, tel. +37379459575, e-mail. xenofon58@yahoo.com

adoptată Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului, privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal, stabilind standarde minime privind protecția mediului, prin intermediul dreptului penal.

Cuvinte cheie: Parteneriat, asociere politică, integrare economică, reziliența, mediu, schimbări climatice, pactul verde

1. Introducere

Uniunea Europeană (UE) este interesată în stabilitatea, buna guvernare și dezvoltarea economică de-a lungul granițelor sale estice. În același timp, partenerii din Europa de Est și Caucazul de Sud au tendința de a intensifica relațiile sale cu Uniunea Europeană (Solomon C., 2022, p. 26).

Parteneriatul Estic este un acord de asociere pe care Uniunea Europeană l-a încheiat cu Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Republica Moldova, Ucraina și Belarus. Acest proiect a fost inițiat de Polonia și Suedia în 2008. Primul summit a avut loc la data de 7 mai 2009 la Praga ([wikipedia.org. https://ro.wikipedia.org › wiki › Parteneriatul Estic](https://ro.wikipedia.org/wiki/Parteneriatul_Estic)). Parteneriatul estic are drept obiectiv consolidarea asocierii politice și a integrării economice a șase țări partenere din Europa de Est și Caucazul de Sud: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina.

Parteneriatul estic este o dimensiune estică specifică a politicii europene de vecinătate (PEV). Prin intermediul PEV, UE colaborează cu vecinii săi de la sud și est pentru a ajunge la cea mai strânsă asociere politică și la cel mai înalt grad de integrare economică posibilă (Politica privind Parteneriatul estic după 2020 – Consilium, europa.eu).

2. Activități de protecție a mediului înconjurător.

În 2019, odată cu sărbătorirea de către Parteneriatul estic a zece ani de existență, Consiliul European a invitat Comisia Europeană și Înaltul Reprezentant să prezinte noi obiective de politică pe termen lung până la începutul anului 2020. În acest scop, Comisia Europeană a lansat o consultare amplă și incluzivă.

Plecând de la progresele realizate în primii zece ani ai Parteneriatului estic, consultarea lansată în 2019 **a identificat cinci obiective de politică pe termen lung, pentru perioada de după 2020**, printre care și **reziliența în materie de mediu și reziliența la schimbările climatice**. (Politica privind Parteneriatul estic după 2020 – Consilium, europa.eu)

Obiectivele au fost publicate de Comisia Europeană la 18 martie 2020 în cadrul comunicării comune intitulată Politică privind Parteneriatul estic după 2020: Consolidarea rezilienței – un Parteneriat estic care produce rezultate pentru toți.

Comunicarea prezintă cinci obiective de politică, printre care și reziliența în materie de mediu și reziliența la schimbările climatice

Problemele legate de mediu și de schimbările climatice necesită acțiuni urgente din partea UE și a țărilor partenere.

În cadrul eforturilor lor de a atinge neutralitatea climatică, UE și țările partenere și-au asumat responsabilitatea comună de a-și îndeplini contribuțiile stabilite la nivel național la Acordul de la Paris și de a-și moderniza economiile, reducându-și amprenta de carbon.

Pactul verde european este un pachet de inițiative în materie de politici, care urmărește să plaseze UE pe calea către o tranziție verde, cu obiectivul final de a atinge neutralitatea climatică până în 2050. Acesta sprijină transformarea UE într-o societate echitabilă și prosperă, cu o economie modernă și competitivă.

Pactul evidențiază necesitatea unei abordări holistice și trans sectoriale, în care toate domeniile de politică relevante să contribuie la obiectivul final în domeniul climei. Pachetul conține inițiative care acoperă domeniul climei, al mediului, al energiei, al transporturilor, sectorul industrial, agricultura și finanțarea durabilă, toate acestea fiind puternic interconectate.

Pactul verde european a fost lansat de Comisie în decembrie 2019, iar Consiliul European a luat act de acesta în cadrul reuniunii sale din decembrie.

La 12 decembrie 2019, liderii UE au discutat despre schimbările climatice, bugetul pe termen lung al UE și relațiile externe, printre altele. La 13 decembrie 2019, dezbaterile liderilor s-au axat pe uniunea economică și monetară și pe Brexit. Liderii UE au aprobat obiectivul de a face ca UE să fie neutră din punct de vedere climatic până în 2050, în conformitate cu Acordul de la Paris. Ei au subliniat că tranziția către neutralitatea climatică va genera oportunități importante pentru creștere economică, piețe, locuri de muncă și dezvoltare tehnologică.

În cadrul Consiliului European din 23 iunie 2022, liderii UE au acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată la UE. În acest context, ei au invitat Comisia Europeană să transmită Consiliului un raport cu privire la îndeplinirea condițiilor prevăzute în avizul Comisiei privind cererea de aderare a Republicii Moldova.

Pentru Republica Moldova Acordul de Asociere poate fi considerat drept consolidarea cursului european al țării, acesta presupunând inițierea unor schimbări radicale în țară, și odată ce Moldova este susținută de UE poate să-și realizeze planurile de acțiune – europenizarea, democratizarea și implementarea eficientă a reformelor în vederea adoptării standardelor europene (Boțan Ig., 2014, p. 93). Acordul de Asociere nu specifică aderarea Republicii Moldova la UE, ci mai degrabă recunoaște aspirațiile europene ale Republicii Moldova și prevede realizarea unei serii de reforme politice, economice și sociale care vor permite o integrare graduală a țării în UE (Cebotari S., 2020, p.142-145).

În ceea ce privește politicile climatice, cooperarea Republica Moldova cu UE prevede măsuri la nivel național, regional și internațional, inclusive în următoarele domenii: atenuarea schimbărilor climatice, adaptarea la schimbările climatice și comercializarea certificatelor de emisii de dioxid de carbon.

În 2019, în Republica Moldova au fost lansate programele regionale – EU 4 Environment și EU 4 Climate – cu scopul de a furniza asistență în asigurarea utilizării durabile a capitalului natural, îmbunătățirea calității mediului și bunăstării populației și stimulării creșterii economice. Programele vin să asigure continuitatea activităților inițiate în cadrul precedentului program destinat mediului înconjurător „Ecologizarea Economiei în țările Parteneriatului Estic (EaP GREEN)”, implementat în R. Moldova în perioada 2014-2017.

Începând cu februarie 2022, Republica Moldova participă în cadrul programului regional "EU4Environment Water Resources and Environmental Data" care își propune să îmbunătățească sănătatea și bunăstarea cetățenilor prin realizarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă.

În cadrul celui de al șaselea Summit al Parteneriatului Estic (Declarație comună a celui de al șaselea Summit al Parteneriatului Estic, astfel cum a fost convenită de participanții la summit la 15 decembrie 2021), care a avut loc la 15 decembrie 2021, la Bruxelles, a fost adoptată Declarație comună a Summitului Parteneriatului Estic „Redresare, reziliență și reformă,” care, în p. 16 **s-a axat pe mai multe probleme privind mediul și schimbările climatice, accentuându-se:** ”cum s-a confirmat în cadrul celei de a 3-a reuniuni ministeriale privind mediul și schimbările climatice care a avut loc în Portugalia în iunie 2021, vom depune eforturi pentru a spori reziliența în materie de mediu și climă promovând tranziția verde prin investiții și prin cooperare în ceea ce privește economia circulară: creșterea verde, adaptarea la schimbările climatice și consolidarea biodiversității.

UE sprijină intensificarea eforturilor depuse de țările partenere în vederea atingerii neutralității climatice în 2050 prin eliminarea treptată a cărbunelui și prin creșterea nivelului de ambiție al contribuțiilor stabilite la nivel național și vom colabora în vederea accelerării punerii în aplicare a acestora, în conformitate cu angajamentele asumate în cadrul COP26”.

Astfel vedem că **Parteneriatul Estic** și-a intensificat activitățile în domeniul mediului, fiind un bun continuator și executor al tuturor angajamentelor Uniunii Europene în ce privește protecția mediului înconjurător.

În context, relevând predictibilitate și imersiune analitică, prin prezenta relatare, am urmărit să scoatem în evidență acele tendințe și măsuri juridico-penale pe plan regional și național, în domeniul protecției mediului înconjurător și prevenirii infrafracțiunilor ecologice, care au devenit

actuale abia acum câteva decenii (în ultimii 50 ani), și sunt deosebit de actuale în prezent și rămân extrem de actuale pe viitor.

Teoria dezvoltării durabile este relativ nouă și se află în curs de formare. Conceptul de dezvoltare durabilă s-a conturat într-un moment în care subiectul mediului se afla în prim-planul dezbatărilor politice.

Pentru început, comunitatea internațională a decis să trateze problemele mediului prin măsuri colective la nivel global, pe care a căutat să le definească și să le aplice prin intermediul unui cadru internațional adecvat.

Acest cadru de acțiune la nivel internațional s-a format în timp de aproximativ 50 ani, și se află într-o evoluție dinamică, cuprinzând măsuri legale cu caracter obligatoriu în forma tratatelor sau convențiilor ori cu caracter neobligatoriu, în forma declarațiilor, rezoluțiilor sau seturilor de linii directoare și orientări politice, măsuri instituționale și mecanisme de finanțare viabile.

Comunitatea internațională s-a reunit pentru prima dată în 1972 la Conferința de la Stockholm privind Mediul Uman (Stockholm Conference on Human Environment) pentru a dezbate problema mediului global și necesitățile de dezvoltare a acestuia. Lucrările și rezultatele Conferinței s-au materializat prin adoptarea: - Declarației de la Stockholm, care conține 26 de principii; - Planului de Acțiune pentru Mediul Uman, cu trei componente: a) programul pentru evaluarea mediului global (Earthwatch); b) activitățile pentru managementul mediului; și c) măsurile de sprijin; Programului Națiunilor Unite pentru Mediu (United Nations Environment Programme – UNEP) al cărui Consiliu de Conducere și Secretariat au fost înființate în decembrie 1972 de Adunarea Generală a ONU; Fondului voluntar pentru Mediu (Voluntary Environment Found) înființat în ianuarie 1973, în conformitate cu procedurile financiare ale ONU.

Toate acestea sunt considerate a fi piatra de temelie a primului cadru internațional pentru tratarea problemelor mediului.

Privitor la cadrul legal regional privind protecția mediului înconjurător la nivelul Uniunii Europene menționăm că au fost întreprinse multiple acțiuni privitor la protecția mediului, cum ar fi:

În 1987 a fost adoptat Actul Unic European reprezintă un punct de referință al politicii europene de mediu, fiind menționată pentru prima dată în cadrul unui tratat al Comunității Europene.

În 1993 Tratatul de la Maastricht a conferit protecției mediului un statut complet în cadrul politicilor europene.

În 1999 Tratatul de la Amsterdam a consolidat baza legală a politicii vizând protecția mediului, precum și promovarea dezvoltării durabile în cadrul Uniunii Europene.

În 2006 (iunie) a fost adoptată Strategia de Dezvoltare Durabilă pentru o Uniune Europeană extinsă. În 2007a fost adoptat Tratatul de la Lisabona, care cuprinde și protocoale adiționale privind schimbările climatice și lupta împotriva încălzirii globale.

În anul 2012, Comitetul Regional pentru Europa al OMS, a adoptat în cadrul sesiunii a 62-a cadrul nou al politicii europene de sănătate, Sănătatea 2020. În anul 2013, în orașul Oslo, Regatul Norvegiei, în cadrul celei de-a 3-a Reuniune a părților la Protocolul privind Apa și Sănătatea a fost identificat un spectru de acțiuni privind accesul echitabil la apă și sanitație în țările din regiunea europeană și implementarea indicatorilor-țintă în statele părți la Protocol.

Convenția de la Bonn din 23 iunie 1979 privind conservarea speciilor migratoare de animale sălbatice. Republica Moldova a aderat prin Legea 1244 din 28-09-2000 pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția privind conservarea speciilor migratoare de animale sălbatice, la Acordul asupra conservării păsărilor de apă migratoare african-urasiatice și la Acordul privind conservarea liliecilor în Europa, Monitorul Oficial, 2000, nr. 133-136, art. 94. Articolul1. - Republica Moldova aderă la: a) Convenția privind conservarea speciilor migratoare de animale sălbatice, întocmită la Bonn la 23 iunie 1979; b) Acordul asupra conservării păsărilor de apă migratoare african-urasiatice, încheiat la Haga la 16 iunie 1995; c) Acordul privind conservarea liliecilor în Europa, încheiat la Londra la 4 decembrie 1991.

Dreptul regional european de tip clasic și-a asumat problematica environmentală pe cale jurisprudențială, prin interpretarea creatoare de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, a prevederilor CEDO, **dar mai ales pe cale convențională, prin Convenția de la Lugano și Convenția europeană privind protecția mediului prin dreptul penal:**

Pentru apărarea dreptului la un mediu sănătos, CtEDO invocă art. 8 §1 din Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale, care recunoaște dreptul oricărei persoane la respectul vieții private, familiale și a domiciliului său, precum și art. 6 §1 care garantează dreptul la un proces echitabil;

CtEDO consideră dreptul la un mediu sănătos ca fiind un drept individual, din categoria drepturilor civile intangibile, care poate să facă obiectul unor derogări numai în împrejurări excepționale, iar statele nu îl pot limita decât prin lege.

Potrivit hotărârii din 18 decembrie 1996, pronunțată de CtEDO în cauza Loizidou contra Turciei, Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale este „un instrument viu care trebuie interpretat în lumina condițiilor vieții actuale”. Procedându-se în acest mod, pentru apărarea mediului a fost utilizată, practic, tehnica pretoriană de „protecție prin ricoșeu”, extinzându-se protecția anumitor drepturi care nu sunt expres prevăzute în Convenție, prin interpretarea extensivă a celor garantate. Altfel, în cazul atingerilor aduse mediului nu ar putea fi invocată violarea „dreptului la un mediu sănătos”, întrucât acest drept nu beneficiază de o garanție convențională, decât prin „atracție” de către un alt drept prevăzut expres în Convenție și sub acoperirea acestuia.

Practica CtEDO a statuat și obligația statelor părți la Convenție, de a adopta „măsuri pozitive”, concrete și efective, destinate să garanteze dreptul la un mediu sănătos, sancționând pasivitatea autorităților publice interne (hotărârea CEDO din anul 1994, în cauza López-Ostra contra Spaniei).

Convenția asupra responsabilității civile pentru pagube rezultând din activități periculoase pentru mediu, adoptată la Lugano, în data de 21 iunie 1993, de către Consiliul Europei, are ca obiect stimularea și uniformizarea reglementărilor juridice ale statelor membre, în ce privește repararea pagubelor rezultate dintr-o activitate periculoasă și refacerea mediului.

Sunt calificate drept periculoase, activitățile decurgând din folosirea unor substanțe nocive (anexa Convenției cuprinde o listă a substanțelor poluante, potrivit Directivei CEE nr. 92/32 din 30 aprilie 1992), dar și orice producere sau utilizare a organismelor modificate genetic, orice utilizare a unui microorganism susceptibil să prezinte riscuri pentru om sau pentru mediu, precum și orice exploatare care tratează ori depozitează deșeuri.

Răspunderea pentru faptele care aduc atingere mediului revine, în general, exploatatului sau celui care exercită controlul.

Convenția privind protecția mediului prin mijloace de drept penal (adoptată de Consiliul Europei la Strasbourg, în data de 4 noiembrie 1998), are un rol important în dezvoltarea dreptului penal al mediului, stabilind obligații pentru statele-părți de a incrimina anumite fapte prin care se aduce atingere mediului din spațiul comun. În cadrul Uniunii Europene există preocupări deosebite pentru crearea unui regim cât mai complet și unitar în ce privește protecția mediului, reglementările adoptate având la bază principiul potrivit căruia poluatorul plătește.

La 9 februarie 2000, Comisia Europeană a adoptat „Cartea albă privind responsabilitatea de mediu”, ca rezultat al preocupărilor ce datau încă din 14 mai 1993, când Comisia a adoptat „Cartea verde”, în care s-a prevăzut declanșarea reglementărilor specifice. Documentul susține necesitatea unei intervenții comune în materie, pentru a asigura coerența politicilor și dreptului comunitar și pentru a garanta concurența, ameliorând funcționarea pieței interioare.

Un moment de referință privind reglementarea problemelor de mediu, l-a constituit adoptarea Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (la Nisa, în decembrie 2000), care, în Capitolul V, intitulat „Solidaritate”, include protecția mediului, alături de alte drepturi, cum ar fi: dreptul la educație, protecția sănătății, protecția consumatorilor, etc. În acest sens, art. 37 din Cartă prevede: „Un nivel ridicat de protecție a mediului și ameliorarea calității sale trebuie să fie integrate în politicile Uniunii și asigurate conform principiului dezvoltării durabile”.

La data de 21 aprilie 2004 a fost adoptată Directiva 2004/35/CE privind prevenirea și repararea daunelor aduse mediului, care vizează stabilirea unui cadru comun de reglementare a răspunderii pentru faptele care aduc atingere mediului, fondată pe principiul poluatorul plătește, cât și pentru prevenirea daunelor ecologice la un cost rezonabil pentru societate.

La data de 19 noiembrie 2008 a fost adoptată Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului, privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal - primul act normativ al Uniunii Europene vizând dreptul penal al mediului, care constituie cadrul comun pentru anumite măsuri de natură penală, menite să asigure o protecție mai eficace a mediului.

Directiva 2008/99/CE stabilește standarde minime privind protecția mediului, prin intermediul dreptului penal, față de o serie de activități efectiv sau potențial prejudiciabile (prevăzute în art. 3). Conform acestei Directive, tipuri de comportamente contrare legii cu impact negativ asupra sănătății umane sau a mediului, care au caracter penal și sunt pasibile de sancțiuni ar fi:

- deversarea, emiterea sau introducerea de materii periculoase în aer, sol sau apă;
- colectarea, transportul, valorificarea sau eliminarea de deșeuri periculoase;
- transportul de cantități considerabile de deșeuri;
- exploatarea unei uzine industriale în care se desfășoară activități periculoase sau în care sunt depozitate substanțe periculoase (de exemplu, fabricile care produc vopsele sau substanțe chimice);
- producția, tratarea, depozitarea, utilizarea, transportul, importul, exportul sau eliminarea de materiale nucleare/materiale radioactive periculoase;
- uciderea, posesia sau traficul de cantități considerabile de specii de animale și plante protejate;
- deteriorarea habitatelor protejate etc.

Această directivă are la bază Directiva 2004/35/CE, enunțată supra, care prevede norme privind răspunderea pentru mediul înconjurător în legătură cu prevenirea și repararea daunelor aduse mediului. Urmărirea penală pentru infracțiuni împotriva mediului este responsabilitatea statelor membre. Pentru transpunerea în practică a Directivei 2008/99/CE, statele membre ale UE trebuie să ia măsurile necesare în vederea aplicării, pentru infracțiunile comise de o persoană fizică, de „sancțiuni penale eficace, proporționale și cu efect de descurajare”.

Persoana juridică poate fi, de asemenea, considerată răspunzătoare pentru infracțiunile care au fost comise în beneficiul său de orice persoană ce deține o poziție de conducere și care a acționat fie individual, fie în calitate de membru al unui organ al persoanei juridice, pe baza unei împuterniciri ori a unei prerogative de a lua decizii în numele acesteia, sau a unei prerogative de control în cadrul persoanei juridice.

În R. Moldova infracțiunile ecologice sunt reglementate în Capitolul IX al Părții speciale a Codului penal intitulat “Infracțiuni ecologice”. Astfel, acest capitol, fără îndoială, indică la faptul că toate componentele de infracțiune ce se conțin în el, sunt ecologice, adică atentează la mediul înconjurător.

La 25 iunie 1998, Uniunea Europeană a semnat Convenția de la Arhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu. Drept urmare, pentru garantarea procedurală a dreptului la un mediu sănătos, a fost adoptată Directiva nr. 2003/4/CE a Parlamentului European și a Consiliului privind accesul publicului la informațiile de mediu, care reprezintă reglementarea cadru în materie. Astfel, sub aspect procedural, este reglementat dreptul persoanelor fizice sau juridice de a sesiza eventualele infracțiuni prin care se încalcă reglementările Uniunii Europene privind mediul, iar procedurile de acțiune în fața Comisiei Europene permit acesteia să sesizeze Curtea de Justiție a Uniunii Europene sau să prezinte petiții Parlamentului European ori să angajeze proceduri în fața mediatorului european, referitoare la dreptul la un mediu sănătos.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene a statuat faptul că, directivele europene în materie de calitatea aerului și a apei, trebuie să fie interpretate în sensul că ele conferă indivizilor drepturi care trebuie să fie protejate de jurisdicțiile naționale ale statelor membre (hotărârea din 30 mai 1991, în cauza Comisia contra Germania).

La constituirea mecanismelor de protecție a drepturilor referitoare la un mediu sănătos și-a adus contribuția și jurisprudența CJUE, prin stabilirea unor principii comune de acțiune a statelor membre, referitoare la această problemă.

Examinând practica Curții de Justiție a Uniunii Europene, reiese că aceasta desfășoară o activitate intensă în ce privește constatarea vinovăției statelor membre pentru neîndeplinirea unor obligații stabilite prin normele Uniunii, cu efecte dăunătoare asupra mediului. În acest sens, exemplificăm hotărârea pronunțată la 4 octombrie 2007 de către CJCE, Camera a șasea, în cauza C523/06 (JO C297 din 8 decembrie 2007), privind acțiunea în constatare a neîndeplinirii de către un stat membru a obligațiilor care-i revin în ce privește preluarea deșeurilor provenite din exploatarea navelor și a reziduurilor de încărcătură, cu consecințe negative pentru mediu. Există și alte hotărâri prin care s-a constatat: nerespectarea obligațiilor statelor membre cu privire la manipularea deșeurilor provenite din echipamente electrice și electronice (cauza C-139/06, JO C108 din 6 noiembrie 2006), lipsa măsurilor necesare pentru a închide depozitele ilegale de deșuri (cauza C-423/05, JO C48 din 25 februarie 2006), nerespectarea obligației de a elabora planuri de gestionare a deșeurilor periculoase (cauza C-82/06, JO C86 din 6 aprilie 2006) etc.

Curtea de Justiție a pronunțat mai multe hotărâri, prin care a constatat nerespectarea de către unele state a directivelor instituțiilor Uniunii Europene privind protecția calității apelor, cum ar fi:

- neluarea măsurilor de tratare adecvată a apelor urbane reziduale din aglomerări urbane (cauza C-405/05, JO C48 din 26 februarie 2006);

- neîndeplinirea obligațiilor privind asigurarea calității apei destinate consumului, când aceasta avea o concentrație mai mare de nitrați și pesticide (cauza C-147/07, JO C95 din 28 aprilie 2007);

- deversarea apelor urbane reziduale într-o zonă sensibilă, fără tratare adecvată (cauza C-219/05, JO C96 din 28 aprilie 2007).

Prin numeroase hotărâri, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a relevat și alte încălcări ale directivelor Uniunii Europene, referitoare la protecția mediului, în domenii cum ar fi:

- prevenirea și controlul integrat al poluării (cauza C-263/07, JO C22 din 26 ianuarie 2008);

- calitatea aerului și schimbările climatice (cauza C-61/07, JO C din 8 septembrie 2007);

- evaluarea efectelor anumitor planuri, programe, proiecte publice și private asupra mediului (cauza C-2/07, JO C107 din 26 aprilie 2008), etc.

3. Concluzii

Republica Moldova desfășoară acțiuni comune cu țările Parteneriatului Estic și cu instituțiile UE specializate, în special cu Agenția Europeană pentru Mediu pe dimensiunea mediu înconjurător și politici climatice. Cooperarea în acest sector vizează conservarea, protejarea, îmbunătățirea și reabilitarea calității mediului, protecția sănătății umane, utilizarea durabilă a resurselor naturale și promovarea măsurilor la nivel internațional pentru a aborda problemele legate de mediu la nivel regional sau global.

Referințe:

1. Boțan Ig, Prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană. Chișinău, Arc, 2014, 96 p.
2. Cebotari S. Relațiile Republicii Moldova – Uniunea Europeană post-Vilnius 2013. Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, 22 mai 2020. – Chișinău, AAP, 2020, p.142-145
3. Declarație comună a celui de al șaselea Summit al Parteneriatului Estic, astfel cum a fost convenită de participanții la summit la 15 decembrie 2021, la Bruxelles. (OR. en), 14964/21, COEST 327, Sursă: Secretariatul General al Consiliului Uniunii Europene.
4. Politica privind Parteneriatul estic după 2020 – Consilium, europa.eu. <https://www.consilium.europa>
5. Solomon C., Parteneriatul Estic și perspectiva europeană a Republicii Moldova, în: materialele Conferinței Științifice Internaționale, Strategia Securității Uniunii Europene în contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale, Chișinău, 2022, p. 26.
6. wikipedia.org. <https://ro.wikipedia.org> › wiki › Parteneriatul Estic

REPUBLICA MOLDOVA ÎN CADRUL PARTENERIATULUI ESTIC

THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EASTERN PARTNERSHIP

CZU: 327(478):341.176(4-11 EaP)

Constantin SOLOMON¹,
Academica de Administrare Publică

ABSTRACT. *The article investigates the Eastern Partnership and the European perspective of the Republic of Moldova. The decisions of the Eastern Partnership Summits and their importance for bringing the Republic of Moldova closer to the European Union are analyzed.*

The importance of bilateral relations between the European Union and the Eastern Partnership countries is highlighted.

The Associated Trio format between Georgia, Moldova and Ukraine and its role in cooperation between the three states are also being investigated.

Keywords: *Republic of Moldova, Eastern Partnership, Summit, European Union, Associated Trio, Association Agreement.*

REZUMAT. *În articol se cercetează Parteneriatul Estic și perspectiva europeană a Republicii Moldova. Se analizează deciziile Summit-elor Parteneriatului Estic și importanța acestora pentru apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană.*

Sunt puse în vizor importanța relațiilor bilaterale dintre Uniunea Europeană și țările Parteneriatului Estic.

De asemenea se cercetează formatul Trio Asociat între Georgia, Moldova și Ucraina și rolul acestuia în cooperarea dintre cele trei state.

Cuvinte-cheie: *Republica Moldova, Parteneriatul Estic, Summit, Uniunea Europeană, Trio Asociat, Acord de Asociere.*

Uniunea Europeană (UE) este interesată în stabilitatea, buna guvernare și dezvoltarea economică de-a lungul granițelor sale estice. În același timp, partenerii din Europa de Est și Caucazul de Sud au tendința de a intensifica relațiile sale cu Uniunea Europeană.

Parteneriatul estic (PaE) reprezintă un cadru de cooperare dintre Uniunea Europeană și șase foste republici sovietice: Ucraina, Belarus, Republica Moldova, Georgia, Azerbaidjan și Armenia

Parteneriatul Estic este o inițiativă comună care implică Uniunea Europeană, statele sale membre și șase parteneri din Europa de Est și Caucazul de Sud: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina.

De menționat că Armenia, Azerbaidjan și Georgia nu sânt situate în Europa de Est, însă includerea lor în PaE este legată de o problemă politică, deoarece Uniunea Europeană a înaintat condiția ca în Parteneriatul Estic să intre țările post-sovietice. Cu atât mai mult că acestea susțin valorile europene, iar Georgia este riverană la Marea Neagră [1, p.127].

Concepția PaE este o parte componentă a Politicii Europene de vecinătate (PEV). Această politică reprezintă o nouă abordare în cadrul relațiilor dintre Uniunea Europeană și vecinii săi. PaE constituie un cadru de consolidare a relațiilor de vecinătate și vizează intensificarea cooperării cu statele vecine UE lărgite în vederea creării unei zone de prosperitate și buna vecinătate, a unui „cerc de prieteni” la frontierele Uniunii Europene.

Obiectivul principal al PEV este împărțirea beneficiilor aduse de extinderea UE din 2004 cu țările vecine. Un alt scop este cel stabilit prin Strategia Europeană de Securitate din 2003, și anume: creșterea securității în vecinătatea Uniunii extinse.

¹ Constantin SOLOMON, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar

Politica Europeană de Vecinătate nu oferă statelor vizate (statele din Estul Europei și statele mediteranene și din iunie 2004 și statele sud-caucaziene) perspectiva aderării la UE, dar permite o relație privilegiată cu vecinii și o mai bună orientare a eforturilor în domeniu de importanță vitală pentru apropierea statelor vizate de standardele europene.

Printre beneficiile oferite de PEV se numără cele ce țin de dezvoltarea economică și socială precum și obținerea accesului pe piața internă și integrare în cadrul altor politici europene: educația, pregătirea profesională și tineretul, cercetarea, probleme de mediu, cultura, politica audio-vizualului.

La 7 mai 2009 la Praga a fost lansat Parteneriatul Estic cu scopul de a pune în aplicare o asociere politică și de integrare economică între UE și partenerii săi răsăriteni. Se presupunea noi Acorduri de Asociere, inclusiv zonele de liber schimb și integrarea în economia UE. Aceasta permitea, de asemenea, facilitarea călătoriilor în UE prin liberalizarea treptată a vizelor, însoțită de măsuri de combatere a migrației ilegale.

Au fost trasate patru domenii prioritare ale Parteneriatului Estic:

1. Consolidarea instituțiilor și a bunei guvernări cu scopul de a ajuta partenerii să dezvolte o mai mare flexibilitate pentru a face față provocărilor la stabilitatea lor.

2. Promovarea mobilității și a contactelor interumane. Cetățenii Republicii Moldova care dețin pașapoarte biometrice pot călători fără viză în spațiul Schengen începând din aprilie 2014.

3. Oportunități de piață. Se prevăd o serie de acțiuni și instrumente menite să stimuleze comerțul dintre țările partenere în cauză și UE.

4. Interconectările – îmbunătățirea securității energetice, inclusiv a energiei infrastructurii și sporirea eficienței acesteia [2].

La 8 septembrie 2010 a fost lansat studiul „Parteneriatul Estic – instrucțiuni de utilizare. Republica Moldova ca o oportunitate”. Autorii studiului, realizat de Centrul Român de Politici Europene (CRPE), constată că Republica Moldova ar putea fi povestea de succes care să dea viabilitate și credibilitate Parteneriatului Estic [3, p.2]. Potrivit aceluiași studiu Republica Moldova și Ucraina sânt cele mai avansate țări în ceea ce privește integrarea europeană, remarcându-se o recuperare rapidă de ritm și viteză din partea Moldovei. De altfel majoritatea cetățenilor privesc perspectiva europeană a Republicii Moldova drept o șansă privind creșterea nivelului de viață.

Specificăm că în afară de guverne Parteneriatul Estic implică societatea civilă:

a) Forumul societății civile din cadrul PaE, asigură că opiniile societății civile sânt luate în considerație,

b) Conferința autorităților locale și regionale pentru PaE (CORLEAR), aduce nivelurile de guvernare care sânt cele mai apropiate de oameni.

c) Adunarea Parlamentară EURONEST, oferă o platformă de supraveghere parlamentară a PaE.

Uniunea Europeană dezvoltă parteneriate strategice cu principalele organizații ale societății civile pentru a consolida cooperarea, a dezvolta competențele de conducere ale activiștilor societății civile și a elabora cu partenerii sociali, cum ar fi sindicatele și organizațiile patronale.

Summit-ul PaE de la Vilnius din 28-29 noiembrie 2013 a evaluat progresele realizate de cele șase state partenere, stabilind totodată obiectivele pentru perioada anilor 2014-2015 până la Summit-ul de la Riga planificat pentru luna mai 2015. PaE era unicul cadru care permitea Republicii Moldova să conlucreze cu Uniunea Europeană până la semnarea Acordului de Asociere.

Totodată, accentuăm că în cadrul PaE au apărut un șir de probleme, fapt care nu a îndreptățit complet așteptările UE până la semnarea Acordului de Asociere.

În pofida instabilității și a lipsei de progrese în implementarea reformelor, începând cu 28 aprilie 2014, Republica Moldova a devenit prima țară din Parteneriatul Estic care a beneficiat de regim liberalizat de vize [4, p.257].

Din aprilie 2014 până în aprilie 2022 peste 2,4 milioane de cetățeni din Republica Moldova au beneficiat de regimul liberalizat de vize. Aceștea au călătorit în țările Uniunii Europene în baza pașaportului biometric. Acest fapt a fost un pas important în apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană [5].

La 27 iunie 2014 a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană (denumirea deplină – Acord de Asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte [6], fiind ratificat de Parlamentul Republicii Moldova la 2 iulie 2014. Acordul are 1812 pagini, 465 articole și 35 anexe. Astfel, a fost stabilit un nou cadru juridic pentru avansarea relațiilor dintre țara noastră și structurile europene spre o treaptă calitativ superioară, cea a asocierii politice și integrării economice cu UE. Aceste trei bonusuri: liberalizarea regimului de vize, semnarea Acordului de Asociere și al Zonei de liber schimb (DCFTA) reprezintă o condiționalitate pozitivă a Uniunii Europene față de Republica Moldova.

Acordul de Asociere nu specifică aderarea Republicii Moldova la UE, ci mai degrabă recunoaște aspirațiile europene ale Republicii Moldova și prevede realizarea unei serii de reforme politice, economice și sociale care vor permite o integrare graduală a țării în UE [7, p.142].

Partea politică a Acordului de Asociere prevede cooperarea juridică a UE și Republica Moldova în materie civilă, penală și comercială. Cooperarea se referă la:

- negocierea, ratificarea și implementarea convențiilor referitoare la cooperarea juridică în materie civilă, și, în particular, a convențiilor Conferinței de la Haga cu privire la dreptul internațional privat în domeniul cooperării judiciare internaționale și soluționării litigiilor, precum și protecția copiilor;
- consolidarea asistenței juridice mutuale în materie penală, acolo unde va fi cazul, aderarea la implementarea instrumentelor internaționale relevante ale ONU și Consiliul Europei și cooperarea mai strânsă cu Eurojust.

Politica externă și de securitate prevede cooperarea UE – Republica Moldova în baza valorilor comune. Scopul acestei cooperări este sporirea treptată a convergenței și eficacității în prevenirea conflictelor, combaterea terorismului, gestionarea situațiilor de criză, asigurarea stabilității regionale, dezarmarea, nonproliferarea și controlul armamentelor, exporturilor acestora.

Pentru Republica Moldova Acordul de Asociere poate fi considerat drept consolidarea cursului european al țării, acesta presupunând inițierea unor schimbări radicale în țară, și odată ce Moldova este susținută de UE poate să-și realizeze planurile de acțiune – europenizarea, democratizarea și implementarea eficientă a reformelor în vederea adoptării standardelor europene [8, p.93].

Referitor la evoluția Parteneriatului Estic, societatea civilă a făcut totalurile celor zece ani de la lansarea acestuia în care se menționează: „În cei zece ani de la lansarea Parteneriatului Estic Republica Moldova a reușit să încheie Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană, implicit a Acordului de liber schimb și să-și sporească exporturile pe piețele europene până la 70%” [9].

Menționăm că Forumul societății civile din cadrul Parteneriatului Estic este o platformă unică și multilaterală pentru schimbul de experiență, învățarea reciprocă și constituirea de parteneriate.

La 15 decembrie 2021 la Bruxelles a avut loc Summit-ul Parteneriatului Estic. La acest Summit a fost creat un format trilateral – Trio Asociat pentru cooperare consolidată, coordonare și dialog între ministerele afacerilor externe din Georgia, Moldova și Ucraina. Documentul Trio Asociat a fost semnat de Președintele Republicii Moldova Maia Sandu, Președintele Ucrainei Volodimir Zelenski și Prim-ministrul Georgiei Irakli Garibashvili.

Participanții la format au exprimat o poziție a celor trei state europene ale Trio-ului Asociat de aderare la Uniunea Europeană și au reafirmat angajamentul de a continua progrese în aplicarea Acordurilor de Asociere cu UE.

La 3 martie 2022 Ucraina, Republica Moldova și Georgia au depus cerere de aderare la UE pentru a deveni țări candidate de aderare la UE și au primit primul Chestionar alcătuit din 369 de puncte care trebuiau completate și dat răspunsuri, iar la 23 iunie 2022 Consiliul European a decis să atribuie Republicii Moldova și Ucrainei statutul de candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană.

La 22 aprilie 2022 Republica Moldova a completat și a transmis prima parte a Chestionarului de aderare la UE [10], iar la 23 iunie 2022 Republica Moldova a primit statutul de candidat pentru aderarea la UE.

La 17-22 februarie 2023 la Chișinău a avut loc cea de a X-a sesiune ordinară a Adunării Parlamentare „Euronest”. Membrii Adunării „Euronest” au adoptat o rezoluție prin care cer

Comisiei Europene și Consiliului UE să facă demersurile necesare pentru începerea negocierilor de aderare cu Republica Moldova și Ucraina până la finalul anului 2023. Adunarea Parlamentară „Euronest” este formată din membri ai Parlamentului European și parlamentari din Ucraina, Republica Moldova, Georgia, Armenia și Azerbaidjan [11, p.1].

Deși Parteneriatul Estic este un proiect european, care nu are ca obiectiv final aderarea Republicii Moldova la UE în viitorul apropiat, totuși beneficiile care se oferă în cadrul acestuia nu pot fi neglijate. Asistența financiară, tehnică și de expertiză oferită de statele UE, condiționează demararea unui șir de reforme interne, manifestate prin ajustarea sistemului național la standardele UE.

Următoarele etape în relația Republicii Moldova cu Uniunea Europeană sânt capacitatea de a adopta și implementa acquis-ul comunitar, deschiderea negocierilor de aderare, semnarea tratatului de aderare.

Referințe:

1. Solomon C. Cadrul politico-juridic al relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană. // „Strategia Securității Uniunii Europene în Contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale (1)”. Conferința Științifică Internațională 23 aprilie 2021: Culegere de articole științifice, - Chișinău, 2021, p.122-129.
2. <http://eeas.europa.eu/eastern/about/index.en.htm> [accesat 24.02.2023].
3. Moldova ar putea fi o poveste de succes. // Timpul, 2010, 18 septembrie, p.2.
4. Bogdan L. Cooperarea Republicii Moldova cu UE: de la includerea în politica de vecinătate la semnarea Acordului de Asociere. // Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, 17 mai 2018. – Chișinău, AAP, 2018, p.255-259.
5. Radio Moldova. Știri, 28 aprilie 2022.
6. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. 30.08.2014, nr.1. 260/4.
7. Cebotari S. Relațiile Republicii Moldova – Uniunea Europeană post-Vilnius 2013. // Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, 22 mai 2020. – Chișinău, AAP, 2020, p.142-145.
8. Boțan Ig. Prevederile Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană. – Chișinău, Arc, 2014, 96 p.
9. <https://www.6ci.md/ro/news/parteneriatul-estic-la-zece-ani-so.html> [accesat 20.02.2023].
10. Radio Moldova. Știri. 28 aprilie 2022.
11. Rezoluția adoptată de Adunarea Parlamentară „Euronest”. // Moldova Suverană, 24 februarie 2023, p.1.

COOPERAREA ÎN ATINGEREA OBIECTIVELOR DIN PARTENERIATULUI ESTIC ÎNCETINITĂ DE CORUPȚIA DIN EST

CZU: 341.176(4-11 EaP):328.185(478+477)

Oleg CASIADI¹,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
Mihai SOLTAN²
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

ABSTRACT. *The Eastern Partnership from the beginning was a progressive tool and optimized application of the European Neighborhood Policy targeting Eastern Europe and Caucasus. It helped the partner countries to enter new markets proportionally to their interests and ensured the beneficiaries with aid in order to enhance democracy and eradicate corruption. More than 25 years of independence and corruption were sufficient to result in economic and social inequalities despite the last 2-3 generations growing up in communism during half of the century. The first 10-15 years of independence and privatizations were the most reorganizing ones and the most favorable for flourish corruption and sufficient to bring the populations at the edge of poverty. Today, in 2023, is the last call to bring back to the table the discussion about Eastern Partnership because of the fast changes in the region and the turbulent events of 2022. The Eastern Partnership was a necessary next step in developing and consolidating the relations of the European Union with eastern neighbors. Taking the responsibility of promoting democracy and the rule of law in a region with deep-rooted corruption was a sign of trust and commitment, especially when we have as partners some CIS member states. The goals of having a closer political association and economic integration were a vital measure for the penetration of new markets at new dimensions and strategic diversification or reorientation. It is also a big advantage for the EU by having this type of partners and their potential of production, exports, and their costs. But the debate between union and decentralization (bi- or trilateral agreements) seems to be also sensible for this partnership. From 2022 we have an “Associated Trio” composed of R. Moldova, Ukraine, and Georgia, of which just R. Moldova and Ukraine received the status of EU candidates. Also, we had an escalation of the conflict between Armenia and Azerbaijan, and the participation of Belarus in EaP is still suspended, even more, it was subjected to new sanctions packages. The Russian aggression in Ukraine caused a new sort of crisis and instability in the region, and the peoples started to prioritize the politicians with visions and agendas oriented to ensure the peace in a way which will build a stable economy and good governance. But all these ideas circulate in a mixture of misinformation that can present a destabilization at any moment, especially in the case of states with internal conflicts.*

Keywords: Eastern Partnership, Moldova, corruption, Ukraine, democracy, economy, cooperation.

REZUMAT. *De la începuturile sale, Parteneriatul Estic a fost un instrument progresiv și o aplicare optimizată a Politicii Europene de Vecinătate orientată spre Estul Europei și Caucaz. A ajutat țările partenere să acceseze noi piețe proporțional intereselor sale și a asigurat beneficiarii cu ajutor pentru dezvoltarea democrației și eradicarea corupției. Peste 25 de ani de independență și corupție au fost suficienți pentru a duce la inegalități economice și sociale, în pofida ultimelor 2-3 generații care au crescut în comunism timp de jumătate de secol. Primii 10-15 ani de independență și privatizări au fost cei mai reorganizatori și cei mai favorabili pentru înflorirea corupției dar și suficienți pentru a aduce populațiile la limita sărăciei. Datorită dinamicii din regiune și a evenimentelor tulburi din 2022, astăzi, în 2023, este ultimul apel pentru a readuce Parteneriatul Estic pe masa discuțiilor. PaE a fost și este un următor pas necesar în dezvoltarea și consolidarea relațiilor dintre UE și vecinii estici. Asumarea responsabilității de a promova democrația și statul de drept într-o regiune cu corupție adânc înrădăcinată a fost un semn de încredere și asumare, mai ales când avem ca parteneri unele state membre CSI. Obiectivele unei asocieri*

¹ Dr., Conf. Univ., Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Facultatea Drept, Administrație, Ordine și Securitate Publică, Catedra Management și comunicare profesională, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: olegcasiadi@yahoo.com

² Masterand, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Facultatea Drept, Administrație, Ordine și Securitate Publică, Specializare Drept Economic, Chișinău, Republica Moldova, e-mail: soltan.mihai@gmail.com

politice mai strânse și a integrării economice au fost o măsură vitală pentru a penetra noi piețe la noi dimensiuni și diversificarea sau reorientarea strategică. Acest parteneriat de asemenea, este un mare avantaj și pentru UE prin faptul de a avea acest tip de parteneri precum și potențialul lor de producție, exporturi, și costurile acestora. Însă dezbateri între uniune și descentralizare (acorduri bi- sau trilaterale) pare a fi de asemenea sensibilă pentru acest parteneriat. Din 2022 avem un „Associated Trio” compus din R. Moldova, Ucraina, și Georgia, dintre care doar R. Moldova și Ucraina au obținut statutul de țări candidate ale UE. De asemenea, am avut o escaladare a conflictului dintre Armenia și Azerbaidjan, iar participarea Belarusei în EaP a fost suspendată, chiar mai mult, aceasta a fost și subiectul unor noi pachete de sancțiuni. Agresiunea rusească în Ucraina a cauzat un nou tip de criză și instabilitate în regiune, iar popoarele au început să ofere credit de încredere politicienilor cu viziuni și agende orientate spre a asigura pacea într-un mod care ar construi o economie stabilă și bună guvernanta. Însă toate aceste idei circulă într-un amestec de dezinformare care în orice moment poate prezenta o destabilizare, îndeosebi în cazul statelor cu conflicte interioare.

Cuvinte cheie: Parteneriatul Estic, Moldova, corupție, Ucraina, democrație, economie, cooperare.

Introducere

În scopul de a construi un mediu de cooperare cât mai eficient și cuprinzător între UE și cele șase state din Europa de Est și Caucaz, Parteneriatul Estic (PaE) a adus în 2009 posibilitatea de a da o nouă importanță subiectelor de actualitate pe agenda regiunii (buna guvernanta, economie mai prosperă, egalitatea de gen, implicare societală și democratizare mai bună). Acesta a completat Politica Europeană de Vecinătate și a aprofundat o cooperare sectorială mai adaptată contextului regiunii. La scurt timp după lansarea PaE s-au reliefat la un nou nivel și aspirațiile pro-europene ale înalților reprezentanți de la Chișinău, Kiev și Tbilisi. Cel mai mare impact resimțit la scurt timp de către statele terțe, a fost cel de ordin economic. Acordurile de Asociere rezultând în Zone de Liber Schimb au avut o serie de beneficii mult mai palpabile. Cu fiecare progres făcut de PaE în regiunea estică, era de așteptat să vedem Kremlinul cu o contra-ofertă sau intervenție prin propriile mecanisme sau parteneri. În cele ce urmează ne propunem să răspundem la întrebări precum: Cât de mult afectează corupția acest proces, și cât de mult am reușit să eradicăm din ea în ultimii ani de activitate? Cum este afectată securitatea societală și care ar fi perspectivele de încetinire a degradării situației dar și viziunile de reformare într-un mod fezabil și sustenabil? Cum se reflectă acestea în cazul R. Moldova?

Pentru a ne răspunde la aceste întrebări, vom consulta rapoarte ale diferitor centre de cercetare și expertiză, cât și surse academice. Indicatorii urmăriți sunt cei ce țin de respectarea angajamentelor, combaterea corupției și buna gestionare a proiectelor. Majoritatea variabilelor sunt interdependente între ele, lucru care ne solicită o abordare mai amplă și cuprinzătoare a subiectului. În cele ce urmează vom face o analiză obiectivă asupra elementelor care zădărnicesc sau încetinesc o implementare eficientă a obiectivelor PaE.

1. Cazul R. Moldova

În cazul R. Moldova progresele de ordin economic s-au arătat destul de rapid, or în primii 5 ani de la semnarea AA am observat o consultanță mai accesibilă inclusiv pentru contribuabilii mari privitor la accesarea ajutoarelor din UE, acest lucru rezultând și într-o absorbție mai mare a capitalului. De remarcat este și faptul că peste 11 mii de noi locuri de muncă au fost create, salariului mediu pe economie s-a dublat iar balanța importurilor și exporturilor s-a înclinat spre piața UE fiind una mai competitivă care a rezultat și într-o mărire a forței de cumpărare pe piață. De asemenea conform datelor birourilor de frontieră și celor de migrație, regimul liberalizat de vize ne-a permis să ne convingem referitor la tendințele și preferințele cetățenilor moldoveni de pleca spre vest pentru turism, studii și muncă. Circa jumătate dintre cetățenii R. Moldova aflați la muncă în Rusia în 2014 au migrat spre UE.

1.1 Acordul de Asociere ca element funcțional al PaE

Odată cu venirea în țară a companiilor cu capital străin, moldovenii au cunoscut și noi standarde ale condițiilor de muncă precum și respectul drepturilor acestora. Acest indiciu palpabil al

progresului a rezultat și într-o stabilitate socială, crescând numărul de copii care pot avea alături de ei cel puțin un părinte nemaifiind nevoit să emigreze. Dar și acest proces are nevoie de o implicare continuă a statului în scopul de a monitoriza și reglementa evoluția lucrurilor în mod dinamic pentru a evita disproporționalitățile. „Regiunile în care salariile sunt la un nivel scăzut vor atrage capital și vor pierde forță de muncă, iar regiunile în care salariile sunt ridicate vor atrage forță de muncă și vor pierde capital” (Constantin, Drăgan, Pascariu, & Bănică, 2009, p. 16) .

Cea de-a doua jumătate a Acordului de Asociere acoperă preponderent subiecte cu referire la dialogul politic, acordând o atenție sporită eficienței reformelor și a guvernanței. Astfel reușind să se optimizeze procese precum cel al reprezentativității sau integrității, însă insuficient. UE este direct preocupată de respectarea supremației legii în R. Moldova, precum și eradicarea corupției. Acestor lucruri li s-au spus pe nume la fiecare ocazie, îndeosebi în 2019 când odată cu prima tranșă a asistenței macro-financiare prevăzute, a mai fost lansat și un sprijin în valoare de 8 mln. Euro pentru a ne ajuta în luarea măsurilor cu privire la lupta împotriva corupției și creștea nivelului de participare a societății civile în procese decizionale.

1.2 O implicare mai activă pentru 2023-2025

În această ordine de idei nu putem trece cu vederea nici sprijinul acordat în perioada 2020-2022, de la măsuri de răspuns la criza pandemică și post-pandemică, până la măsuri de răspuns crizei create în regiune odată cu începutul agresiunii asupra Ucrainei, și sigur nu se va opri aici. UE a luat măsuri determinate să consolideze reziliența precum și capacităților de apărare ale tuturor statelor din PaE, în special securitatea lor cibernetică, capacitățile medicale, tehnice, mobile și logistice și combaterea dezinformării. De asemenea este important să menționăm raportul Parlamentului European care salută deciziile Consiliului „în combaterea campaniilor de dezinformare, precum și în apărarea națională; subliniază că este necesar ca UE să dezvolte o abordare integrată pentru a putea ajuta țările Parteneriatului estic în confruntarea cu situația amenințărilor reciproce interconectate” (Waszczykowski, 2022). Raportat la realitățile actuale din R. Moldova identificăm că sprijinul de 7 mln. Euro acordat în această direcție nu ar fi suficient, corupția prejudiciind chiar și instrumentele utilizate în a o contracara. Astfel ajungem să avem semne de îngrijorare referitor la riscurile unui război informațional intern care este în derulare și care ar putea escalada în natura conținutului și public țintit în preajma perioadei electorale. Cele întâmplate în 2022 în R. Moldova dar și sancționările făcute de către Consiliul Audiovizualului din R. Moldova, ne apropie de imaginea unui *război informațional* chiar dacă acesta are loc la nivel intern (Chifu, 2015, p. 209).

Raportând la dinamica realității și imprevizibilitatea Federației Ruse precum și magnitudinea impactului pe care-l poate avea deciziile sale, Parteneriatul Estic riscă să devină un program parțial atrofiat dacă în 2023 nu-i vom folosi instrumentele mai mult decât o pistă de dialog politic și tranzitare a ajutoarelor. Revizuiindu-i obiectivele pe care le prezenta în 2009 și progresele aplaudate la Bruxelles în 2019, ajungem în 2022 să avem o realitate între tragedie și oportunități. Pornind de la această realitate și fără certitudinea că o altfel de aplicare a PaE ar fi evitat cele întâmplate în 2022, se reconfirmă necesitatea unui impuls politic în cooperarea sectorială. Pe parcursul acestui articol ne propunem să facem incursiuni în activitatea PaE în țările partenere, îndeosebi asupra insucceselor care urmăreau să acopere sectoare cheie, funcționarea defectuoasă a cărora poate prezenta vulnerabilități cu impact asupra securității și integrității statului.

Lipsa de asumare deplină din partea unor elite politice din statele terțe dar și implicarea Kremlinului în treburile lor interne, creează Uniunii Europene necesitatea de a-și revizui capacitățile și eforturile de intervenție în vecinătatea estică, eventual și cea balcanică. Conștientizăm cu responsabilitate și faptul că PaE nu poate oferi mai mult decât i-ar permite capacitatea UE de a se impune la mesele de negocieri pe arena internațională. Însă până în acel punct, PaE poate acoperi într-un o gamă largă de subiecte care pentru țările partenere ar fi o optimizare sau chiar un *know-how* bine centrat spre un scop comun. Una dintre problemele cele mai grave pe care le identificăm în statele terțe chiar și la 12 ani de la lansarea PaE este corupția care vine mână în mână cu integritatea funcționarilor publici. Iar la rândul lor, aceste structuri sunt susceptibile de a avea o implicare inefficientă sau parțial responsabilă în cadrul dialogurilor politice.

2. Agenda PaE mai cuprinzătoare

Pentru o eficiență mai ridicată a PaE, UE ar trebui să se impună mai mult în statele terțe pentru a satisface mai calitativ strategiile PEV, sau chiar revizuirea lor acolo unde este cazul. Suntem perfect conștienți de necesitatea respectării suveranității statelor, însă chiar și aici ar trebui readusă în discuție ideea de suveranitate partajată între UE și țările terțe într-un mod analogic celui prezentat de Iordan Bărbulescu în „Dicționar explicativ trilingv al Uniunii Europene” (Barbulescu & Rapan, 2009, p. 399). Suveranitatea partajată ar putea fi revizuită și la diferite niveluri, astfel mizând pe o abordare ajustată care ar acoperi suficient de reprezentativ interesele regionale (Minzarari & Pistrinciuc, 2020, p. 16). Contextul social și politic în Georgia, R. Moldova și Ucraina s-a schimbat peste previzibilități în ultimul an, aici UE primind asupra și o parte din responsabilitatea de a restabili echilibrul din regiune.

Politica Europeană de Vecinătate, respectiv și Parteneriatul Estic, au fost create cu viziuni de termen mediu și lung, oferind prioritate valorilor precum democrația, statul de drept, transparență decizională dar și cooperarea. Aceste elemente fiind și cele care reprezintă cele mai mare insuficiențe ale statelor terțe care rezultă într-o serie de vulnerabilități interdependente de la corupție și evaziune fiscală, până la riscuri de ordine publică cauzate din interior cu sprijin extern și încălcarea drepturilor fundamentale ale omului.

Ca prim exemplu am adus cazul R. Moldova, cea pentru care parteneriatul estic a venit cam târziu, nici 2004 nu știu dacă ar fi fost suficient de "la timp" luând în calcul amploarea fenomenului corupției. Decidenții s-au orientat spre câștiguri palpabile în termen scurt, obișnuind și populația să evalueze activitatea clasei politice în aceeași manieră. Acest comportament face mai greu de implementat reforme precum cea a justiției sau de descentralizare. Nici reforma integrității nu ajunge să fie cea mai reprezentativă, chiar dacă Acordul de Asociere aduce cerințe și instrucțiuni clare. Mașinăria birocratică din R. Moldova a învățat cum să folosească ușa din spate pentru a obține și beneficiul de termen scurt, dar și un punctaj satisfăcător la proba urmărită. Corupția din R. Moldova ne-a demonstrat de asemenea că *networkingul* are și el un impact negativ într-o societate mai puțin numeroasă, în care nu s-a investit în educație suficient de mult și fiecare generație are câte o definiție pentru sărăcie: cineva foamea din anii '40 ai secolului trecut, iar altcineva criza anilor '90. Privind lucrurile dintr-o altă perspectivă, timpul la care PaE și-a făcut apariția a fost unul de euroscepticism redus printre populații, cel mai mare risc rămânând influența Kremlinului în regiune.

Viziunea noastră de bază se conturează în jurul termenului de sustenabilitate și durabilitate, indiferent că ar fi vorba despre economie, ecologie sau politică. Cetățenii R. Moldova au apreciat cu recunoștință posibilitatea de a călători fără vize în UE, acesta fiind un beneficiu din categoria acelor palpabile despre care vorbeam anterior. Însă restul reformelor, la care au fost înregistrate progrese cel puțin, rămân neobservate de către majoritatea cetățenilor. Până și granturile sau finanțările în agricultură din partea UE au fost accesate în bună parte prin corupere din cauza unei birocrății complexe și insuficientă informare. În acest caz trebuie să investim în educația cetățenească a populației, aceștia trebuie să înțeleagă că democrația are nevoie de un aparat care să o aplice, iar cel din urmă consumă resurse. Cu alte cuvinte democrația este costisitoare, și este foarte de îndoielnic că țările PaE ar fi reușit să se pună pe traseul corect fără sprijinul și implicarea activă și substanțială a UE. Îndrăznim să sperăm la o cooperare mai strânsă cu UE, ținând cont și de circumstanțele geopolitice în care se află R. Moldova.

3. Incursiune Ucraina

Agresiunile militare din Ucraina încă din 2014 au creat pagube greu de reparat, și ocuparea teritoriilor de trupe străine a contribuit la îngenuchierea industriei și economiei țării. Pentru perioada 2014-2015 Ucraina estima necesitatea ajutorului extern la o valoare de 35 mlrd. USD (European Court of Auditors, 2016). Acest raport vorbește despre o gestionare defectuoasă a resurselor donate de către UE cauzat de corupție, lucru care la sigur se petrece în oricare dintre statele terțe ale PaE. Exemplul Ucrainei este unul extrem de sensibil, însă privește toți membrii estici ai PaE, când corupția devine un factor agravant al vulnerabilităților deja existente. Ucraina a avut și ea parte de mult sprijin și ajutor din partea PaE, însă nu poate fi proporțional progresului

care a fost puternic perturbat de evenimentele din 2014 care până astăzi nu au făcut decât să agraveze lucrurile. În mod evident s-au mărit exporturile către UE și până la dezastruosul 2022, însă acest lucru nu garantează viitorul. Ucraina are nevoie de sprijin politic și economic în continuare, iar nimeni din regiune nu are o abordare mai cuprinzătoare și experimentată referitor la guvernare decât UE. Fără a fi nevoie de alte justificări, acest context face ca în mod organic poporul ucrainean să-și dorească o îndepărtare a statului de est astfel că îmbrățișează perspectiva europeană ca pe o cale spre pace. Până la momentul în care societatea va avea nevoie să se reconstruiască, pe care ar trebui de asemenea să-l măsurăm și calculăm preventiv, Astăzi Ucraina se află expusă într-o situație depășită de prevederile PaE, însă nu și de abilitatea celor din urmă de a propune soluții noi și adaptate realității, ținând cont că fiecare zi de reținere nu face decât să mărească prețul de salvare al Ucrainei.

4. Incursiune Caucaz

Aceste două state care s-au angajat într-un parteneriat internațional întâmpină dificultăți în comunicarea pe plan bilateral între ele înseși. Cu toate acestea, intervenția UE în medierea dialogurilor după escaladarea conflictului din Nagorno-Karabah din 2020 a dat roade, mai mult sau mai puțin poate pentru că și Rusia își dorea pace la acea etapă. În mod cert, acest lucru a descurajat Turcia să se implice pe moment de partea Azerbaidjanului (International Crisis Group, 2023, p. 6).

În urma sancțiunilor economice aplicate de UE asupra Rusiei de la începutul invaziei din Ucraina, Azerbaidjanul a prezentat o dublare a cifrei de export¹. Contrar situației tensionate și naturii destructive a conflictelor din regiune dar și cele din Nagorno-Karabah, balanța exporturilor arată niște rezultate neașteptat de ridicate. Raportând la conjunctura realităților, conducerea de la Teheran poate fi susceptibilă de a se fi implicat alături de Turcia în intermedierea comerțului de produse petroliere rusești. Dar chiar și cu acest progres remarcabil în cifre, indicii de percepție a corupției (CPI) în Azerbaidjan a rămas neschimbat la scorul de 30/100 pe perioada 2019-2021. Următorul în 2022 de o scădere a acestuia la 23/100 (-24%) (Transparency International, 2023). Această micșorare a punctajului în perioadă de progres economic a scos la iveală niște scăpări de mare pondere ale Bruxellesului or Azerbaidjanul nu face parte din lista priorităților pe care acesta le urmărește în regiune.

În cazul Georgiei, ultimii 4 ani au arătat mai degrabă un regres la capitolul anti-corupție conform CPI-ului, iar neacordarea statutului de stat candidat probabil nu ar fi neapărat legată de acest fapt, ci mai degrabă de un cost de anticipare prea ridicat al procesului. Dar în continuare UE are nevoie de Georgia pro-europeană, un Tbilisi al valorilor unității prin diversitate. Fluxul de imigranți din Rusia către Georgia, pe lângă faptul că pune o mare presiune pe sistemul socioeconomic, prezintă și oportunitatea UE de a aborda și o anumită categorie de cetățeni ruși. Categoria la care ne referim, sunt indivizii care au emigrat din propria decizie din Federația Rusă, marea majoritate dintre ei fiind tineri din marele orașe ale Rusiei (Chigaleichik, 2022). Cu o probabilitate înaltă ca aceștia să-și mai fi demontat euroscepticismul, UE ar putea avea parte și de provocarea omogenizării societăților sau cel puțin evitarea declanșării conflictelor inter-etnice pe baza imigranților.

Concluzii

Spre încheiere concludem pornind de la faptul că Parteneriatul Estic necesită o abordare cât sectorială atât și intersectorială însă într-un mod suficient de cuprinzător și elaborat orientat spre a reduce factorii coruptibili. De asemenea avem nevoie de o încurajare, dacă nu chiar educare, a elitelor și funcționarilor publici spre viziuni de termen lung și analiza de ansamblu, complexă și multilaterală a segmentelor pe care le coordonează precum și altele conexe.

Federația Rusă a devenit mai clar ca niciodată o amenințare la adresa UE pe o multitudine de aspecte simultan, cât pe verticală atât și pe orizontală, de la securitate energetică până la perturbarea lanțurilor de aprovizionare. Despre acest lucru Kremlinul vorbește deschis, dar retorica pe care o abordează n-ar fi la fel de îngrijorătoare dacă în ecuație n-am include și partenerii lor strategici

¹ Produsele exportate de către Azerbaidjan sunt combustibili, iar cel mai mare importator (cu o cotă de peste 40%) în 2020 a fost Italia.

alături de care dialogurile între oficiali de rang înalt se îndesesc¹. În acest context, țările PaE au nevoie mai mult ca niciodată de investiții, expertiză și consultanță directă în măsuri de eradicare a corupției în regiune. În societățile țărilor terțe, CPI-ul riscă să-și diminueze din relevanță în cazul în care societatea va fi mințită doar cu rezultate palpabile, active pe termen scurt, iar la nivel înalt corupția să înflorească în continuare, cauzând prejudicii care în mod natural sau intenționat se vor manifesta cu tardivitate.

Urmărind o sporire a eficienței și sustenabilității economice precum și al sprijinului oferit țărilor din PaE de către UE, recomandăm revizuirea în anumitor cazuri a regulamentelor de achiziții în procesul de repartizare a fondurilor cu caracter de grant sau împrumut. În cele din urmă să fie adăugată componenta care ar încuraja și stimula sau chiar condiționa achiziția produselor și serviciilor de proveniență a țărilor UE sau PaE în scopul de a stimula reciproc economia regională a partenerilor. Această modificare ar putea fi vitală în termen mediu inclusiv când ne referim la investițiile în securizarea energetică.

Referințe

1. Barbulescu, I. G., & Rapan, D. (2009). *Dictionar explicativ trilingv al Uniunii Europene. Trilingual Dictionary of the European Union. Dictionnaire explicatif trilingue de l'Union europeenne*. Iași: Polirom.
2. Chifu, I. (2015). Hybrid warfare, lawfare, informational war. The wars of the future. În S. ANTON, & I. S. ȚUȚUIANU (Ed.), *THE COMPLEX AND DYNAMIC NATURE OF THE SECURITY ENVIRONMENT, 1*, pg. 203-211. București.
3. Chigaleichik, E. (2022, Noiembrie 14). «Сентябрята» и «февральята»: зарисовки о волнах российской миграции в Грузию и Армению. („НеМосква”, Interviewer) Retrieved from <https://telegra.ph/Sentyabryata-i-fevralyata-zarisovki-o-volnah-rossijskoj-migracii-v-Gruzii-i-Armenii-11-14>
4. Constantin, C. D., Drăgan, G., Pascariu, G. C., & Bănică, G. (2009). Evoluții în Modelarea și Cercetările Exploratorii privind convergența în creșterea economică regională. În D. L. Constantin, G. Drăgan, & G. C. Pascariu, *Ghid metodologic de analiză și fundamentare a politicii de coeziune din perspectiva convergenței regionale* (pg. 12-19). Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
5. European Court of Auditors. (2016). *EU assistance to Ukraine*. European Union. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
6. International Crisis Group. (2023). *Averting a New War between Armenia and Azerbaijan: A Relationship on Two Tracks*. International Crisis Group.
7. Minzarari, D., & Pistrinciuc, V. (2020). *A PROBLEM SHARED: RUSSIA AND THE TRANSFORMATION OF EUROPE'S EASTERN NEIGHBOURHOOD*. European Council on Foreign Relations.
8. Transparency International. (2023). *Corruption Perceptions Index in Azerbaijan*. Preluat de pe Transparency International: the global coalition against corruption: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/aze>
9. Waszczykowski, W. J. (2022). *RAPORT referitor la securitatea în cadrul Parteneriatului estic și rolul politicii de securitate și apărare comune*. Parlamentul European, Comisia pentru afaceri externe. Parlamentul European.

¹ În timp ce dialogul dintre Rusia și China progresează plin planificarea întâlnirii dintre președinți și ministrul rus de externe Serghei Lavrov afirmă că „Rusia și India doresc o ordine mondială mai justă”, secretarul de stat american Antony Blinken participă la reuniunea ministerelor de afaceri externe ai țărilor din Asia Centrală în formatul C5+1 de la sfârșitul lunii februarie. Aceste evenimente nu trebuie neglijate încât ele vor influența direct acțiunile de tip *soft power* din Europa în 2023.

TENDINȚE DE EUROPENIZARE A ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE

CZU: 341.176(4-11 EaP):352(478)

Svetlana SLUSARENCO¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The status of a candidate country for joining the European Union is an opportunity for the Republic of Moldova to reflect on the progress achieved and to ensure our common commitment to improving and sharing common European values. Joining the European Union is an opportunity, but it is also a responsibility. With a view to joining the European Union and aligning the national regulatory framework with European standards regarding central and local public administration, numerous public policy acts were adopted, which describe the vision, purpose, objectives, actions and resources necessary for the process of transformation/improvement of public administration from the Republic of Moldova at central and local level. The process of adopting a new regulatory framework favors compliance actions at the national, local level.*

Keywords: *accession, opportunity, regulatory framework, European standards, local administration, public services*

REZUMAT. *Statutul de țară candidată la aderarea la Uniunea Europeană, constituie o oportunitate pentru Republica Moldova de a reflecta asupra progresului obținut și de a ne asigura angajamentul comun pentru îmbunătățirea și împărtășirea valorilor comune europene. Aderarea la Uniunea Europeană este o oportunitate, dar este și o responsabilitate. În vederea aderării la Uniunea Europeană și alinierii cadrului normativ național la standardele europene privind administrația publică centrală și locală, au fost adoptate numeroase acte de politici publice, care descriu viziunea, scopul, obiectivele, acțiunile și resursele necesare procesului de transformare/perfecționare al administrației publice din Republica Moldova la nivel central și local. Procesul de adoptare a unui nou cadru de reglementări favorizează acțiuni de conformitate la nivel național, local.*

Cuvintele-cheie: *aderare, oportunitate, cadru normativ, standarde europene, administrația locală, servicii publice*

1. Introducere. *Obținerea statutului de țară candidată la aderarea la Uniunea Europeană, constituie o oportunitate de a reflecta asupra progresului obținut de statul nostru și de a ne asigura angajamentul comun pentru îmbunătățirea și împărtășirea valorilor comune europene, în cadrul unui stat democratic, aspirând la un parteneriat bazat pe interese comune și responsabilități.*

Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, prevede și reforma administrației publice, care presupune modernizării și dezvoltării funcțiilor executive, cu scopul de a oferi servicii de calitate pentru cetățenii Republicii Moldova. Aderarea la Uniunea Europeană este o oportunitate, dar este și o responsabilitate. În vederea aderării la Uniunea Europeană și alinierii cadrului normative național la standardele europene privind administrația publică central și locală, a fost adoptată Strategia de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova, care reprezintă un document de politici publice unitar, coerent și cuprinzător care descrie viziunea, scopul, obiectivele, acțiunile și resursele necesare procesului de transformare/perfecționare al administrației publice din Republica Moldova la nivel central și local pentru anii 2023-2030 [18].

2. Revizuirea literaturii. *În acest studiu am făcut referire la Acordul de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, un tratat internațional între Republica Moldova pe de-o parte și Uniunea Europeană pe de alta, care prevede cooperare în domenii precum comerțul, politica de securitate și cultură. De asemenea, am făcut trimitere la Conceptul Strategiei de Reformă a*

¹ Svetlana SLUSARENCO, doctor în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept Public, Universitatea de Stat din Moldova, svetlana_slusarenco@yahoo.com, +37369143020, <https://orcid.org/0000-0002-9092-0024>

Administrației Publice din Republica Moldova 2023-2030, precum și numeroase surse doctrinare relevante subiectului de cercetare.

3. Metodologie. Pentru elaborarea acestui studiu, am utilizat metode de cercetare științifică a fenomenului juridic precum, metoda logică, care se găsește în strânsă legătură cu metoda istorică, metoda comparativă, care presupune utilizarea unor așa instrumente precum, clasificări, definiții, analogii, și metoda analitico-sintetică, în vederea generării concluziilor.

4. Rezultate și discuții. *Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană însumează o serie de angajamente pe care Republica Moldova și Uniunea Europeană și statele membre și le-au asumat cu scopul de a aprofunda și întări legăturile existente. Astfel, pentru a asigura îndeplinirea acestor angajamente, prin Acord părțile au consemnat să stabilească un mecanism instituțional de monitorizare a implementării, dar și luare a deciziilor asupra aspectelor ce cad sub incidența prevederilor Acordului [1].*

Europenizarea înseamnă schimbarea produsă în contextul intern al fiecărei țări prin impunerea de modele, norme și politici comunitare care implică modificări de substanță în politicile naționale și în cadrul instituțional de adoptare și aplicare a acestora. În definiția acestui concept, relevant este și perspectiva lui Radaelli care concepe europenizarea ca proces de „construcție, difuziune și instituționalizare” a regulilor Uniunii Europene, care modelează „discursul intern, identitățile, structurile politice și politicile publice” [13].

În literatura de specialitate, se discută despre europenizare ca proces derulat sub egida Uniunii Europene, necesar pentru orice stat interesat de aderare la Uniunea Europeană [8, p. 305].

Într-o altă opinie, se consideră că europenizarea în cadrul statelor membre din centrul și estul Europei apare mai mult ca act de adoptare formală, legislativă și instituțională a directivelor Uniunii Europene decât în aplicarea lor, în identificarea sau corespondența societății cu valorile europene [17, p. 224].

Autorul Thomas Risse concepe europenizarea ca acțiune de lărgire a spațiului Uniunii Europene și ca implicare a cetățenilor europeni în dezbaterile problemelor de interes comun [15, p. 293]. Europenizarea este, de asemenea, un proces continuu prin care se realizează adaptarea instituțională, adoptarea politicilor comune și difuziunea culturală transnațională, un proces de schimbare instituțională, care constă în adoptarea acquis-ului și în compatibilizarea instituțiilor și un act de construire a culturii europene comune și a identității europene [11, p. 37].

Se constată că acest concept de europenizare nu se poate bucura de o definiție uniformă, ci din contra, este un termen ce a dat și poate va mai da naștere la numeroase controverse, existând o varietate de sensuri conferite acestui concept. De exemplu, Claudio Radaelli indică trei tipuri de europenizare: negativă (integrare economică prin care noilor state membre li se impun reguli prohibitorii pentru a atinge criteriile de convergență economică), pozitivă (integrare instituțională) și de cadru (modificarea credințelor și așteptărilor actorilor naționali) [14].

Deși, la o primă vedere am putea afirma că s-a reușit o clarificare a acestui concept, o aliniere a definițiilor date lui, acestea nu se opresc chiar aici, exemplificând cele afirmate prin faptul că termenului de europenizare i s-au mai adus încă alte două modele: modelul europenizării prin inovație și modelul europenizării prin imitație. Primul derivă din intima asociere între decizia guvernamentală internă și politica de dezvoltare europeană a societății naționale. Cel de al doilea reflectă procesul trans-guvernamental de imitație dincolo de decizia ministerială asupra europenizării [20].

Trebuie să recunoaștem faptul că europenizarea cunoaște noi dimensiuni odată cu fiecare țară nou intrată în Uniunea Europeană, cu toate că țările candidate sau recent integrate în Uniunea Europeană „sunt preocupate în primul rând de implementarea noilor reglementări”, așa cum afirmă un alt autor preocupat de clarificarea acestui concept [2, p. 58].

Procesul de adoptare a unui nou cadru de reglementări (de exemplu, perioada negocierilor de aderare la UE) favorizează discursuri și acțiuni de conformitate la nivel național, local, instituțional etc. De exemplu, europenizarea aduce în atenție scala schimbării, coexistența unor transformări, care se petrec la nivel național, transnațional, instituțional, administrație locală, etc [3, p. 201].

Începutul anilor '90 ai secolului XX a fost marcat de fragmentarea teritorială în multe țări din Europa, proces care poate fi perceput ca o reacție a amalgamării forțate din anii '60 -'70. În Ungaria, numărul municipiilor a crescut la 3.133 în 1992, în timp ce creșterea în Republica Cehă a fost de circa 50% și numărul municipiilor slovace a crescut cu peste 20%. Procesul fragmentării în Polonia a fost mai puțin pronunțat: începând cu anul 1988, numărul municipiilor a sporit cu mai puțin de 5%. Ca urmare, în Europa Centrală și de Est avem exemple de țări cu multe colectivități locale mici (Republica Cehă, Slovacia, Ungaria, Ucraina, Letonia și în măsură mai mică Estonia).

Se consideră că unul dintre principalele motive în stabilirea numărului mare de colectivități locale de dimensiuni mici este promovarea democrației, însă nu trebuie subestimată și revitalizarea sistemelor locale constituite în perioada presocialistă și continuarea tradițiilor democratice, care au fost aproape uitate. În țările Europei Centrale și de Sud-Est s-au constituit două subgrupuri de susținători ai democrației locale: un subgrup este alcătuit din Republica Cehă, Slovacia și Ungaria, cu cele mai mici municipalități din Europa, celălalt cuprinde unele dintre fostele republici iugoslave: Slovenia, Croația și Fosta Republică Iugoslavă Macedonia, care au instituționalizat colectivități locale de dimensiuni medii. În Republica Cehă aproape 10% din colectivitățile locale includ mai puțin de 100 locuitori, aproape 60% întrunesc mai puțin de 500 de locuitori, iar 80% au mai puțin de 1.000 de locuitori. În Slovacia peste 4% din colectivitățile locale au mai puțin de 100 locuitori, 41% se află sub 500 locuitori. În Ungaria colectivitățile locale sub 500 de locuitori constituie 15% [7, p. 126].

În cele din urmă, mai multe țări europene și-au păstrat colectivitățile locale tradiționale, deși diferite. În grupul tradiționaliștilor se află Franța, Spania, Italia, Elveția, Irlanda și Polonia, acestea includ diverse colectivități, de la foarte mici (Franța, Elveția), mijlocii (Spania, Italia), până la cele mari (Polonia) și foarte mari (Irlanda) [9, p. 1178]. Franța, de exemplu, are colectivități teritoriale primare foarte numeroase, multe dintre ele fiind foarte mici. Există circa 36.500 de comune în metropolă și 200 mări, iar dintre acestea peste 23.000 au sub 500 de locuitori, între care 3.500 au o populație sub 100 de locuitori [12, p. 126]. Constatăm că în prezent, indiferent de diferențele existente, toate statele europene întrunesc ceva comun: sunt în căutarea „dimensiunii ideale” a colectivităților locale, care ar facilita democrația și identitatea la nivel local, eficiența economică în furnizarea de servicii publice.

Franța este una dintre cele mai fragmentate din punct de vedere teritorial. Francezii au avut posibilitatea legală de a crea un fel de comuniuni pentru a-și putea soluționa problemele ce vizează prestarea serviciilor publice, cum ar fi apa și sanitația, deșeurile etc. Acest lucru le-a oferit posibilitatea de a exista și a se dezvolta și celor mai mici primării, cu 200 sau 500 de locuitori. În Franța au fost 37 mii 800 de comune, după amalgamarea voluntară au rămas circa 34 de mii, important este că acest lucru a fost voluntar, iar APL-urile care au fuzionat au făcut-o mai mult din cauza așezării geografice, nu din motive geopolitice. Se constată că aproape 90% din numărul total de UAT cu o populație redusă, sub 5000 locuitori, dimensiuni care nu permit nici furnizarea eficientă a serviciilor, nici o capacitate fiscală și administrativă corespunzătoare [16].

Nivelul fragmentării teritoriale este foarte ridicat și în Republica Moldova. Practic 90% din unitățile administrative teritoriale au un număr foarte limitat de salariați pe poziții de execuție și este aproape imposibil să furnizezi servicii publice în aceste condiții.

Potrivit Strategiei de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova 2023-2030, funcția publică la nivel local trebuie tratată în mod similar cu funcția publică centrală – deci managementul resurselor umane și al funcționarilor publici și sistemul de salarizare, trebuie să fie consolidat și îmbunătățit într-o manieră coerentă și unitară. La sfârșitul anului 2030, Republica Moldova va dispune de o administrație publică centrală și locală capabilă să asigure condițiile pentru dezvoltarea sustenabilă a țării, cu un nivel ridicat de integritate și competență astfel încât: să gestioneze cu eficiență și inclusiv servicii publice de calitate prin: profesionalizare și stabilitate, simplificare și raționalizare, predictibilitate și coordonare; să câștige respectul și încrederea cetățenilor prin: onestitate, transparență și responsabilitate, accesibilitate și deschidere; să-și consolideze capacitatea de fundamentare și implementare a politicilor publice, astfel încât să fie

capabilă să răspundă provocărilor ridicate de procesul de aderare la UE. Fragmentarea excesivă va fi eliminată treptat, prin instrumente diverse conforme cu cele mai bune practici europene, creându-se premisele solide pentru ca pe baza unor politici eficace de dezvoltare economică locală și de creștere și consolidare a autonomiei financiare, capacitatea autorităților locale de a furniza servicii publice de bază precum și accesul populației la acestea să crească în mod semnificativ, mai ales în mediul rural. Acest proces se va realiza pe baza dialogului și participării publice a tuturor actorilor cheie, cu respectarea drepturilor minorităților naționale și a diferitelor tradiții locale [5].

În acest sens, cert este că problema identificării unor soluții eficiente pentru a depăși situația existentă se distinge prin actualitate. Având în vedere particularitățile și realitățile existente în Republica Moldova, pot fi propuse următoarele soluții pentru a rezolva problema fragmentării teritoriale a puterii publice locale: consolidarea colectivităților teritoriale locale, aprofundarea cooperării intercomunale și intensificarea cooperării transfrontaliere. Implementarea cumulativă a acestor soluții necesită conștientizarea, asumarea și realizarea de către elita politică moldovenească a reformei organizării teritoriale a puterii locale [7, p. 128].

O soluție în acest sens ar fi consolidării autorităților publice locale mici. Necesitatea consolidării este argumentată, în mod frecvent, pornind de la logica concentrării resurselor în cadrul colectivităților locale, care ar permite realizarea corespunzătoare a competenței atribuite. Crearea unor municipalități mai mari le-ar permite să aibă un sistem mult mai adecvat de finanțare, ar îmbunătăți statutul profesional al administrației locale, ar reduce clientelismul în distribuția transferurilor și presiunea exercitată de grupuri de interese pe politica locală și ar facilita controlul financiar [4].

C.L. Popescu consideră că numai colectivitățile teritoriale locale suficient de mari și, prin aceasta, suficient de puternice, pot fi autonome, pot să dispună de forța financiară necesară unei veritabile autonomii decizionale, în condițiile amplificării ariei de competențe materiale [12, p. 127].

Urmare a disparităților teritoriale, una dintre marile provocări de dezvoltare durabilă pentru Republica Moldova, este repartizarea neuniformă a veniturilor pe regiuni. Disparitățile regionale se datorează disfuncționalităților structurale ale sistemului economic și social asupra cărora trebuie să se intervină pentru a reduce inegalitățile dezvoltării teritoriale: atenuarea treptată a disparităților teritoriale constituie o provocare majoră a puterii publice, fiindcă aceste disparități poartă în sine un potențial prezumtiv de instabilitate, ele alimentează polarizarea economică [7, p. 101].

Fragmentarea teritorială excesivă a condiționat și alte efecte asupra structurii organizaționale și a funcționalității eficiente a autorităților administrației publice locale. Baza fiscală și veniturile colectate în cadrul unei colectivități locale sunt insuficiente pentru a menține aparatul administrativ care să poată asigura servicii publice, mai ales că cheltuielile alocate la salarizarea personalului constituie cel mai important articol din cheltuielile bugetelor locale. Majoritatea colectivităților locale rurale (care reprezintă 94% din numărul lor total) se află în imposibilitatea de a se întreține financiar din taxele și din impozitele locale colectate. Datorită insuficienței resurselor disponibile majoritatea autorităților publice locale se află în incapacitatea de a oferi servicii publice de calitate locuitorilor, în condițiile în care 94% din numărul lor total se află în mediul rural. Starea precară a infrastructurii fizice limitează posibilitățile de dezvoltare a zonelor rurale din Republica Moldova [7, p. 106].

Efectele imediate și vizibile ale consolidării constau în faptul că poate fi eliminată dublarea serviciilor publice și scăderea numărului consilierilor locali și al funcționarilor publici. Însă efectul cel mai evident al fuzionării este o creștere a dimensiunii administrative, acest lucru poate conduce la îmbunătățirea calității serviciilor, deoarece specializarea și standardizarea se află în măsură să sporească numărul angajaților cu experiență sau mai bine pregătiți [7, p. 128].

Există mai mulți indicatori care sugerează direct că autoritățile publice locale mari pot fi mai eficiente în politicile de dezvoltare a infrastructurii: sunt mai puțin dependente de transferul granturilor de stat, situație care le face mai flexibile în alegerea politicilor; au o bază economică mai puternică, combinată cu costuri operaționale mai mici pe unitate, ordine care le permite să aloce o parte mai mare din venituri finanțarea proiectelor de dezvoltare; pot concentra mai ușor resursele pe

un număr mic de proiecte mari, care sunt esențiale din punct de vedere al perspectivelor de dezvoltare; dispun de capacitate mai mare de a angaja credite pentru finanțarea proiectelor de investiții [7, p. 130].

În scopul realizării cu succes a reformei organizării teritoriale a puterii publice locale trebuie respectate așa deziderate, precum: reforma trebuie să fie realizată în contextul respectării și protejării drepturilor și libertăților cetățenilor; reforma trebuie realizată prin metode democratice, cu implicarea obligatorie a autorităților publice locale și a populației în procesul de pregătire, furnizarea de informații ample și exercitarea unor activități de explicare a necesității și a avantajelor, aplicarea critică a experienței altor țări în acest domeniu; reforma trebuie realizată în complex, ca parte a unei reforme administrative cuprinzătoare, consolidând în același timp sistemul finanțelor publice locale, îmbunătățirea legislației, clarificarea problemelor privind delimitarea proprietăților publice la nivel intermediar și local.

În Republica Moldova a fost relansată ideea amalgamării administrației publice locale (APL). APL-urile care se vor gândi să recurgă la amalgamare, trebuie să preia exemplu de la Norvegia, Letonia, țări în care APL-urile au fost motivate să se amalgameze prin resurse financiare semnificative. În R. Moldova, însă, resursele pentru amalgamarea voluntară sunt limitate sau chiar foarte limitate.

Proiectul ar trebui să stabilească soarta angajaților din APL amalgamate, cheltuielile de inventariere și înregistrare a bunurilor, de perfectare a actelor de stat ce vizează domiciliul etc. în proiect nu se menționează nimic despre perioada de după amalgamare. Totodată, unii experți au fost de părere că în contextul în care R. Moldova este afectată de multiple crize, va fi destul de dificil de motivat APL să se amalgameze [6].

Argumentele pentru consolidarea teritorială cu care operează susținătorii acestei tendințe pot fi rezumate la următoarele aspecte esențiale: funcționează o economie de scară în prestarea mai multor servicii locale. Autoritățile locale mari pot oferi mai multe funcții, situație care poate conduce la un interes public mai mare și participarea la politica locală. Unul dintre motivele cele mai importante pentru care autoritățile locale din țările din Europa de Nord sunt responsabile de mai multe funcții decât autoritățile locale sud-europene fragmentate este dimensiunea lor mai mare; consolidarea teritorială oferă mai mult spațiu grupurilor de interese, reprezentând societatea pluralistă. În comunitățile mari, este mai ușor să se evite nepotismele sau alte forme de clientelă politică, ajutând cetățenii să influențeze politica locală între perioadele electorale. Colectivitățile locale mai mari oferă mai buna reprezentare a diferitelor grupuri minoritare, municipalitățile mai mari fiind, de obicei, mai liberale, iar grupurile dezavantajate sunt mai puțin susceptibile de a se confrunta cu prejudecăți negative care le împiedică să intre în politică; în colectivitățile locale mai mari se atestă mai mare posibilitate pentru prezența societăți civile puternice, în comunitățile mari există șanse mult mai mari ca să se dezvolte o rețea densă de organizații voluntare; colectivitățile locale mari facilitează dezvoltarea economică locală. Dimensiunea mai mare permite planificarea complexă și coerentă, facilitează esențial finanțarea proiectelor costisitoare de investiții în infrastructură, esențiale pentru promovarea dezvoltării economice [17, p. 224].

Este aproape imposibil de a măsura efectele reale ale amalgamării pe termen scurt, iar măsurarea acestora pe o perioadă mai lungă se confruntă cu aceeași dificultate: a distinge repercusiunile efective ale amalgamării de către factorii care rezultă din schimbarea împrejurimilor administrațiilor locale, sporirea responsabilităților administrațiilor locale în timpul perioadei examinate [10, p. 12].

Fuzionarea atât a colectivităților intermediare, cât și a celor locale, este o necesitate evidentă, deși, în același timp, constatăm faptul că este imposibil de a identifica anumite criterii obiective în baza cărora ar putea fi determinate configurarea și numărul colectivităților teritoriale de ambele niveluri. De fapt, problema nu constă atât în stabilirea unui anumit număr de colectivități teritoriale (mai multe, mai puține), ci în edificarea unei structuri teritoriale funcționale de exercitare a puterii publice locale la ambele niveluri, capabile să corespundă necesității interne de construcție a unui stat bine dimensionat, suplu și performant, care să ofere servicii de calitate cetățenilor.

Ca tendință generală, țările europene mai mici prin dimensiuni urmăresc să adopte modele mai simple de organizare teritorială a puterii locale, cel mai răspândit fiind modelul cu un singur nivel subnațional (ales de state, precum Bulgaria, Macedonia, Estonia, Letonia, Lituania și Malta). Dacă Republica Moldova ar adopta modelul de organizare a puterii locale cu un singur nivel, s- ar alinia la tendința predominantă în rândul țărilor europene de dimensiuni mici, în asemenea manieră fiind tratată de unele foruri (de exemplu, sportive), deși nu este mai puțin adevărat, după cum ne arată cazurile Macedoniei și Georgiei, un astfel de model va trebui să țină cont de factorul etnic în procesul de fuzionare a colectivităților locale și să asigure autonomia UTA Găgăuzia. Modelul cu un singur nivel ar necesita ca administrațiile locale să fie abilitate de a presta un volum semnificativ de servicii publice și să posede un nivel mai înalt de autonomie decizională și fiscală. Din moment ce modelul cu un nivel implică mai multe responsabilități din partea autorităților publice locale, pentru a putea aplica un astfel de model în Republica Moldova, ar trebui realizată consolidarea colectivităților locale prin fuzionarea lor [7, p. 137].

Concluzii. Fuzionarea atât a colectivităților intermediare, cât și a celor locale, este o necesitate evidentă, dar reforma trebuie realizată în baza unei justificări teoretice fundamentate. În realizarea reformei trebuie de ținut cont de așa valori, precum respectarea și protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor; prin metode democratice; în baza unui studiu științific aprofundat; cu respectarea principiului descentralizării; implicarea autorităților publice locale în pregătirea și realizarea reformei, precum și respectarea dezvoltării echitabile a colectivităților teritoriale locale; ținând cont de interesele populației locale.

Referințe:

1. *Acordul de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană.* Online: <https://new.parlament.md/content/Acord%20de%20asociere%20Moldova%20-%20UE.pdf>
2. **Beciu C. Europa ca format mediatic. Construcția problemelor publice în discursul presei din România.** În: **Beciu, C. și Perpelea, N. Europa și spațiul public. Practici comunicaționale. Reprezentări. Climat emoțional, Editura Academiei Române, București, 2007, p.58.** Online: <https://ro.scribd.com/document/143914956/Europenizarea-Administratiei-Publice-Din-Romania#>
3. Beciu C. Percepția europenizării în instituțiile publice: imaginarul „adaptării” la un nou sistem. În: *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul XX, nr. 3–4, p. 201, București, 2009
4. Bosch N., Solé-Ollé A. Local government reform. In: IEB’s report on fiscal federalism and public finance. Online: http://www.ieb.ub.edu/files/INF%20IEB%20FFFP_2013.pdf
5. *Concept al Strategiei de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova 2023-2030. Art. 23.* Online <concept-srap6346b40da5f15.pdf>
6. *Conceptul amalgamării voluntare.* Online: <https://www.calm.md/conceptul-amalgamarii-voluntare-contine-lacune-importante-si-necesita-fi-imbunatatit-considerabil/>
7. Cornea, Sergiu. Fundamentele conceptuale ale reformării organizării teritoriale a puterii locale în Republica Moldova. Cahul: Cahul State University "B. P. Hasdeu".2018. p. 125. Online: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-67313-2>
8. *Grabbe H. Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process*, În: *Oxford University Press, Oxford, 2003, p.305.*
9. Kopic I. Consolidation, Fragmentation, and Special Statuses of Local Authorities in Europe. În: *Croatian and Comparative Public Administration*, no. 12(4), 2012, p. 1178-1180;
10. Mabuchi M. *Municipal Amalgamation in Japan.* Washington: WB Institute, 2001, p. 12.
11. *Pană A. Europenizarea în media transnațională, teză de doctorat, SNSPA, București, 2011, p. 37.*
12. Popescu C. *Autonomia locala si integrarea europeana.* București: All Beck, 1999, p. 126- 127.
13. *Radaelli C., The Politics of Europeanisation: Theory and Analysis, Oxford University Press, Oxford, 2003, p. 30*
14. *Radaelli C. Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change*,

European Integration online Papers, 4 (8). Online: <http://ssrn.com/abstract=302761>
accesat la 20 octombrie 2011

15. Risse T. *Neofunctionalism, European identity, and the puzzles of European integration*. *Journal of European Public Policy* 12, 2, April, 2005, p. 293
16. Rolul APL în procesul de aderare la UE, reforma, amalgamarea și cooperarea – subiecte cheie în atenția aleșilor locali din Franța, România și R. Moldova. Online: <https://www.calm.md/rolul-apl-procesul-de-aderarea-la-ue-reforma-amalgamarea-si-cooperarea-subiecte-cheie-atenția-alesilor-locali-din-franta-romania-si-r-moldova/>
17. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press, Ithaca, p. 224
18. *Strategia de Reformă a Administrației Publice din Republica Moldova pentru anii 2023 – 2030*. Online: [strategia-rap-23-30-pentru-con... 63dc00cf00401.pdf](#)
19. Swianiewicz P. Size of Local Government, Local Democracy and Efficiency in Delivery of Local Services – International Context and Theoretical Framework. În: Consolidation or Fragmentation? The Size of Local Governments in Central and Eastern Europe. Ed. By P. Swianiewicz. Budepest: OSI/LGI, 2002, p. 8-10.
20. Trondal J. *Two Worlds of europeanisation – unpacking models of government innovation and transgovernmental imitation*”, În: *European Integration online Papers (EIOP)*, Vol. 9, N° 1, 2005; Online: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2005-001a.htm>.

ARMONIZAREA DREPTURILUI INTERNAȚIONAL PRIVAT AL REPUBLICII MOLDOVA CU LEGISLAȚIA UNIUNII EUROPENE

CZU: 341.9((4-6 UE):478)

Adriana DODON¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The EU integration process is an important step forward for the Republic of Moldova. One of the best ways to become closer to the EU is to amend the national legislation to the European unique legislative framework. The legal approximation was a turning point in regard to new regulations upon private international law, as the Civil code was significantly amended in 2019. The process of legal approximation implies the use of methods and techniques for transposing EU legislation into Moldova's national legislation. The main purpose of legal approximation for civil relations in private international law, for example, is to ensure there is a uniform regulation to the same kind of subjects, within different countries or citizenships.*

Keywords: *acquis, legal approximation, legal certainty, recommendations, regulation, contract, private international law, applicable law, non-contractual obligations*

REZUMAT. *Procesul de integrare europeană reprezintă un pas important pentru Republica Moldova. Una din cele mai bune modalități de a ne apropia de UE este de a amenda cadrul normativ național având ca bază cadrul european normativ unic. Armonizarea a constituit un punct de cotitură în partea ce ține de reglementările dreptului internațional privat, odată cu modificarea semnificativă a Codului civil din 2019. Procesul de armonizare presupune utilizarea unor măsuri și tehnici de transpunere a legislației UE la nivel național. Principalul scop al procesului de armonizare a relațiilor civile de drept internațional privat este de a asigura o reglementare uniformă a aceluiași aspecte indiferent de stat sau cetățenie.*

Cuvinte cheie: *acquis, armonizare, securitate juridică, recomandări, regulament, contract, drept internațional privat, legea aplicabilă, obligații necontractuale*

Scopul prezentului articol este de a determina în ce măsură dreptul internațional privat al Republicii Moldova este în corespundere cu normele de drept internațional privat european.

Baza științifico-metodologică a lucrării o reprezintă utilizarea metodei de analiză și sinteză, metoda logică și cea comparativă. Punerea în valoare a metodei de analiză și sinteză a constat în sistematizarea tuturor reglementărilor europene în domeniul dreptului internațional privat și analiza prevederilor naționale cu cele din Regulamentele europene. Cu ajutorul metodei logice am descris necesitatea interpretării sistemice a prevederilor legale și a utilizării considerentelor CJUE. Utilizarea metodei comparative a constat în a compara prevederile Codului civil de până la modificare cu cele de după și implicit cu regulamentele europene.

Introducere

Armonizarea legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene presupune un exercițiu juridic complex. Acquis-ul european reprezintă o totalitate de norme juridice care sunt obligatorii pentru statele membre ale uniunii. Acquis-ul european este într-o permanentă evoluție și constă din:

- conținutul tratatelor de constituire a Uniunii Europene;
- legislația adoptată în baza tratatelor de constituire și a jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE);
- declarațiile și rezoluțiile adoptate de Uniune;
- instrumentele din cadrul politicii externe și de securitate comune;

¹ Adriana DODON, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID: 0000-0002-4772-1177, dodon_adriana@yahoo.com

- acordurile internaționale încheiate de Uniune și cele încheiate de statele membre între ele în sfera de acțiune a Uniunii.

Procedura de armonizare presupune preluarea întregului aquis european, înainte de aderarea la Uniunea Europeană.

Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (în continuare - TFUE) (1) la art. 288 stabilește tipurile de acte juridice ale uniunii. Astfel, pentru a exercita competențele Uniunii Europene, instituțiile adoptă regulamente, directive, decizii, recomandări și avize. *Regulamentul* are o aplicabilitate generală. Acesta este obligatoriu în toate elementele sale și se aplică direct în fiecare stat membru. *Directiva* este obligatorie pentru fiecare stat membru destinat cu privire la rezultatele care trebuie atinse, lăsând autorităților naționale competența în ceea ce privește forma și mijloacele. *Decizia* este obligatorie în toate elementele sale. În cazul în care se indică destinatarii, decizia este obligatorie numai pentru aceștia. *Recomandările* și *avizele* nu sunt obligatorii. Potrivit art. 288 din TFUE, regulamentul are o aplicabilitate generală, acesta fiind aplicat în mod obligatoriu în toate elementele sale direct de fiecare stat membru. Prevederile regulamentului se aplică în întregime fără a fi permisă preluarea doar a anumitor prevederi. Statele membre nu transpun regulamentele, acestea fiind aplicate în mod direct, așa cum se arată și în Hotărârea CJUE în Cauza 34/73 Variola vs. Amministrazione delle Finanze 1973 (2 pct. 10). În timp ce statelor membre transpunerea Regulamentelor nu se impune, pentru Republica Moldova, acest lucru este necesar prin adoptarea reglementărilor interne. Însă, odată cu aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, legiuitorul va urma să abroge reglementările interne care au transpus regulamentele la nivel național.

Autoritățile naționale care sunt competente să elaboreze proiecte de acte normative în fiecare din domeniul în care intervine o directivă sau decizie sunt cele responsabile de elaborarea, promovarea și adoptarea unor astfel de proiecte de legi. Autoritățile sunt obligate în prima fază să identifice lista actelor normative care reglementează materia abordată de legislația Uniunii Europene. De regulă, etapele de transpunere a unei directive sau regulament presupun elaborarea actului normativ național, consultarea publică, consultarea și avizarea interinstituțională, adoptarea și publicarea în Monitorul Oficial. Aceste toate etape necesită o perioadă mai mult sau mai puțin semnificativă de timp. În ordine generală, statele membre ale Uniunii Europene trebuie să implementeze directivele și regulamentele până la expirarea termenului prevăzut în directivă. În ceea ce privește preluarea legislației Uniunii Europene de către statele non-membre acest lucru se face în baza planurilor de acțiuni adoptate de Parlament sau Guvern în interiorul termenilor de implementare fixați în acestea.

Sediul materiei juridice a procesului complex de armonizare a legislației naționale cu cea europeană îl reprezintă Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative (3) și Regulamentul privind armonizarea legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1171/2018. (4)

Așa cum se arată în Regulamentul privind armonizarea, obligațiile de armonizare rezultă din:

- acordurile bilaterale cu Uniunea Europeană, precum și din planurile de acțiuni ale Guvernului și programele legislative ale Parlamentului, în conformitate cu termenele stabilite;
- rezultatele activității de monitorizare a implementării prevederilor actelor normative și de reexaminare a actelor normative, întreprinse în conformitate cu art. 75 și 76 din Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative.

Unul din principiile în conformitate cu care are loc procesul de armonizare îl constituie principiul armonizării dinamice, ceea ce presupune că se ține cont de evoluția legislației Uniunii Europene în activitatea de armonizare progresivă.

Acest principiu este stabilit și în Acord de asociere între Uniunea Europeană, Euratom și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte (5), care la art. 449 stabilește că „[1]n conformitate cu obiectivul privind realizarea de către Republica Moldova a apropierii treptate a legislației sale de dreptul Uniunii, în special în ceea ce privește angajamentele identificate în titlurile III, IV, V și VI din prezentul acord, și în conformitate cu dispozițiile din anexele la prezentul acord, Consiliul de asociere revizuieste și actualizează periodic anexele

respective, inclusiv pentru a ține seama de evoluția dreptului Uniunii, astfel cum este definit în prezentul acord. Prezenta dispoziție nu aduce atingere niciunei dispoziții specifice de la titlul V (Comerț și aspecte legate de comerț) din prezentul acord.” [sn. ns.]

În ceea ce privește categoria de acte juridice ale Uniunii Europene cu care a fost ajustată legislația civilă în materia dreptului internațional privat, un interes aparte îl au, regulamentele care reprezintă legislația materială a dreptului internațional privat european.

Fiecare stat dispune de un sistem propriu de reglementare a dreptului internațional privat care se regăsește de regulă sistematizat în actele codificate, așa cum este și cazul Codului civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002 (6) (în continuare - *Codul civil*).

Pe de altă parte, sunt și normele conflictuale cuprinse în tratatele internaționale care sunt încheiate între două sau mai multe state care prevalează în fața normelor conflictuale din Codul civil.

Codul civil în Cartea a cincea reprezintă principalul sediu juridic al normelor de drept internațional privat.

Legea nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative (7) (în continuare - *Legea nr. 133/2018*) a implementat un șir de reglementări europene, iar în partea cărții a cincea, acestea au constat în preluarea prevederilor din Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I) (8), Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II) (9), Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor (10). Scopul urmărit de legiuitor a fost de a moderniza dreptul internațional privat conform ultimelor tendințe europene.

Modificările operate la cartea a cincea din *Codul civil* prin *Legea nr. 133/2018* se aplică numai raporturilor juridice de drept privat cu elemente de extraneitate rezultate din actele juridice încheiate începând cu 1 martie 2019 sau din faptele juridice produse începând cu 1 martie 2019.

Odată cu exercițiul de modernizare a Codului civil, au fost transpuse un șir de prevederi relevante din Regulamentul Roma I și Roma II. Astfel, după intrarea în vigoare a modificărilor, a fost substituit conceptul de norme imperative cu cel de norme cu aplicare imediată preluat din art. 9 din Regulamentul Roma I. Normele de aplicare imediată sunt normele a căror respectare este privită de către un anumit stat drept esențială pentru salvagardarea intereselor sale publice, precum organizarea politică, socială sau economică, în asemenea măsură încât aceste norme corespund oricărei situații care intră în domeniul lor de aplicare, indiferent de legea aplicabilă raportului juridic. Până în 2019, normele imperative erau cele ce excludeau aplicarea unei legi străine, întrucât acestea în virtutea importanței lor deosebite pentru asigurarea drepturilor și intereselor subiectelor de drept civil, reglementau raporturile respective indiferent de dreptul aplicabil. Observăm astfel că legiuitorul a ales să reformuleze un concept prea larg de aplicare a normelor imperative și să-l înlocuiască cu normele de aplicare imediată, cu o definiție mult mai concretă și previzibilă.

Codul civil a fost completat cu un șir de condiții care prevăd modalitatea de determinare a legii aplicabile, în situația în care părțile nu au ales legea aplicabilă contractului, prin preluarea prevederilor de la art. 4 din Regulamentul Roma I.

Au fost introduse prevederi specifice privind legea aplicabilă contractelor de transport, contractelor încheiate cu consumatorii, contractelor de asigurare, contractelor individuale de muncă, așa cum prevăd art. 5-8 din Regulamentul Roma I. Aceste prevederi nu existau în versiunea anterioară a Codului civil de până la *Legea nr. 133/2018*.

În ceea ce privește stabilirea domeniului de aplicare a legii unui raport juridic cu element de extraneitate, a fost preluat art. 12 din Regulamentul Roma I, și în mod special până la modernizare, Codul civil nu conținea prevederi ce se refereau la domeniul de aplicare a legii asupra modalității de executare a contractului sau a măsurilor care pot fi luate în cazul unei executări defectuoase.

Nu în ultimul rând, ținem să precizăm că din Regulamentul Roma I au fost preluate reglementările ce privesc modalitatea de determinare a incapacității juridice a unei persoane. Astfel, art. 2626 din Codul civil constituie o reflectare a ceea ce prevede art. 13 din regulamentul menționat.

Cu referire la obligațiile necontractuale, Regulamentul Roma II a fost receptat de dreptul național, prin completarea Codului civil cu un nou capitol. Principalul punct de legătură în acest caz este *lex loci commisi* și acesta reprezintă principiul de bază a obligațiilor necontractuale.

Noua reglementare instituie și posibilitatea părților de a alege legea aplicabilă obligațiilor necontractuale născute între ele printr-un acord încheiat ulterior producerii prejudiciului sau printr-un acord liber negociat anterior producerii faptului cauzator de prejudicii (dacă părțile desfășoară activități comerciale).

Regulamentul Roma II a determinat clar necesitatea unor prevederi unitare în tot spațiul european așa după cum s-a enunțat în considerentele de la punctul 14 din preambulul acestuia:

„(14) Cerința de a asigura securitatea juridică și necesitatea de a face dreptate în cazuri individuale reprezintă elemente esențiale ale unui spațiu de justiție. Prezentul regulament prevede punctele de legătură considerate a fi cele mai potrivite pentru a atinge aceste obiective. Prin urmare, prezentul regulament prevede o normă generală dar și norme speciale, iar în anumite cazuri, o „clauză derogatorie” care permite o excepție de la aceste norme atunci când este clar din toate circumstanțele cazului că fapta ilicită are în mod evident o legătură mai puternică cu o altă țară. Acest set de norme creează astfel un cadru flexibil al normelor privind conflictul de legi. De asemenea, acesta permite instanței sesizate să trateze fiecare cauză în parte în mod corespunzător.”

Un aspect interesant îl reprezintă faptul dacă prevederile referitoare la legea aplicabilă obligațiilor necontractuale se aplică și raporturilor juridice ce survin în cazul utilizării inteligenței artificiale. Potrivit unui recent *Studiu asupra Regulamentului Roma II nr. 864/2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale* realizat publicat în 2021 (11, p. 737), 64 % din respondenți (majoritatea practicieni și profesori) consideră că este necesar de stabilit un cadru juridic comun pentru a reglementa conflictul de legi în cazul survenirii unei răspunderi juridice datorate aplicării inteligenței artificiale. Pe de altă parte, 58% din respondenți au declarat că prevederile Regulamentului Roma II sunt aplicabile unui raport juridic de acest fel. Chiar dacă este poate prematură o astfel de reglementare, cu certitudine în perioada următoare instituțiile europene vor trebui să reflecteze și asupra modalității de determinare a legii aplicabile în cazul survenirii unor prejudicii în cazul utilizării inteligenței artificiale.

Dacă ne referim la regimul succesiunii în dreptul internațional privat, înainte de Regulamentul UE nr. 650/2012 nici un stat membru al Uniunii Europene nu aplica sistemul unității cu reședința obișnuită, ca punct de legătură. Și Regulamentul UE nr. 650/2012 în punctul 37 din preambul reține că pentru a asigura o securitate juridică, trebuie introduse norme armonizate privind conflictele de legi, pentru evitarea rezultatelor contradictorii. Tot aici se menționa că „acea lege ar trebui să reglementeze succesiunea în ansamblul său, adică totalitatea bunurilor care fac parte din patrimoniul succesoral, indiferent de natura acestora și indiferent dacă ele sunt situate într-un alt stat membru sau într-un stat terț.” Și regulamentul descris mai sus a fost preluat de Codul civil. Dacă până la Legea nr. 133/2018, Codul civil stabilea două puncte de legătură în materia succesiunii, astfel că se făcea o diferență în cazul bunurilor mobile (legea aplicabilă fiind cea a ultimului domiciliu a lui de cuius), iar pentru bunurile imobile (legea aplicabilă era legea statului pe a cărui teritoriu se aflau acele bunuri), odată cu modernizarea codului, suntem în prezența unui singur punct de legătură - reședința obișnuită a defunctului la momentul decesului.

În punctul 27 din preambulul Regulamentului UE nr. 650/2012 se argumenta soluția juridică propusă de instituția europeană și anume că „27. [a]vând în vedere mobilitatea tot mai mare a cetățenilor și pentru a asigura administrarea corectă a justiției în cadrul Uniunii și a asigura că există un factor de legătură real între succesiune și statul membru în care se exercită competența, prezentul regulament ar trebui să prevadă că factorul general de legătură, în vederea stabilirii atât a instanței competente, cât și a legii aplicabile, ar trebui să fie reședința obișnuită a defunctului la data decesului.”

Concluzii

În concluzie ținem să precizăm că normele comune ar trebui să sporească previzibilitatea soluțiilor formulate de instanțele de judecată la examinarea unei cauze cu element de extraneitate.

Ceea ce ține de obligațiile necontractuale acest lucru „ar trebui să asigure un echilibru rezonabil între interesele persoanei a cărei răspundere este invocată și cele ale persoanei care a suferit un prejudiciu” așa cum este formulat la punctul 16 din preambulul regulamentului. În partea ce privește obligațiile contractuale, la punctul 16 din preambulul Regulamentului Roma I se menționa că „obiectivul general al prezentului regulament – securitatea juridică în spațiul de justiție european – normele care reglementează conflictul de legi ar trebui să prezinte un grad înalt de previzibilitate.”

Cu referire la transpunerea Regulamentelor Roma I și Roma II, constatăm că acestea au fost preluate în mod fidel de Codul civil, fiind instituit un cadru juridic complex pentru determinarea legii aplicabile în cazul obligațiilor care decurg din contracte sau din afara contractelor.

Nu în ultimul rând, chiar dacă transpunerea unui regulament sau unei directive capătă la nivel național forma unei legi care deja se încadrează în spațiul juridic autohton, aceasta nu înseamnă că toate prevederile noi dispun de un sens autonom. În procesul de implementare a noilor prevederi legale, este important să se țină cont și de interpretarea regulamentelor și directivelor la nivel european. Această obligație se aplică tuturor instituțiilor statului, dar și instanțelor de judecată. Aceasta presupune că instanțele de judecată au obligația de a interpreta legislația națională în spiritul directivei UE pentru a asigura atingerea scopului directivei. Directivele ar trebui interpretate în integralitatea lor și în contextul întregului corp legislativ al UE din domeniul respectiv, nu doar în calitate de un act legislativ individual sau ca o parte a acestuia. (12, Medak și Vehar, pag. 86). Un rol deosebit de important îl au hotărârile CJUE.

Referințe:

1. Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene din 25.03.1957. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> Accesat 05.03.2023;
2. Hotărârea CJUE Cauza 34/73 Variola vs. Amministrazione delle Finanze din 1973 Disponibil la: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-34/73> Accesat 05.03.2023;
3. Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 7-17;
4. Regulamentul privind armonizarea legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1171/2018. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 499-503;
5. Acord de asociere între Uniunea Europeană, Euratom și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. Disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:22014A0830%2801%29> Accesat la 05.03.2023;
6. Codului civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr. 66-75;
7. Legea nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, art. 467-479;
8. Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I);
9. Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II);
10. Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor;
11. Studiu asupra Regulamentului Roma II nr. 864/2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale realizat publicat în 2021. Disponibil la: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/11043f63-200c-11ec-bd8e-01aa75ed71a1>. Accesat la 07.03.2023;
12. Vladimir Medak și Primoz Vehar, Manual. Armonizarea legislației ca element cheie pentru succesul procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană, Chișinău, ed. ARC, 2022. – 169 p.

UE-MOLDOVA: STABILIREA UNUI PARTENERIAT DE ÎNCREDERE CU INTERESE ȘI OBIECTIVE COMUNE

EU-MOLDOVA: ESTABLISHING RELIABLE PARTENSHIP WITH SHARED COMMON INTERESTS AND GOALS

CZU: 339.923(478):061.1 UE

Radu MERCUȘ¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The Republic of Moldova as a member state of the Eastern Partnership has committed to cooperate with the European Union in order to ensure a good condition of life for its citizens without them emigrating to other states to ensure an adequate future for the family till the fact that we are actually have problems such as the migration of young people, the low condition of natality, the commission of economic crimes, unemployment or security.*

Actually, the Republic of Moldova has signed the EU parteneship agreement that firmly expressing its preference to become a member of the European community by aligning itself with all international regulations for which it present gives priority required by the national problems, it is about the constitutional law, namely art.4 where it is offered priority of international normative acts in the field of human rights protection and art.8 stipulates that any inconsistency between constitutional-national regulations and international law need to become a subject to revision, giving priority to international law, but the European Union as an entity did not have the sovereign right of the states to take decisions by giving them the opportunity to exercise their sovereign right arrising from the principles by which the European community is governed, that of subsidiarity or proportionality, the right of every citizen of the community to make decisions on their own, to choose their own objective of future or the Union European acts to the detriment of the national law of the states when the action would be more effective to be carried out at the community level.

Key words: *partnership, migration, natality, unemployment, security, entity, subsidiarity, proportionnality.*

REZUMAT. *Republica Moldova ca stat membru al Parteneriatul Estic s-a angajat să coopereze cu Uniunea Europeană pentru a asigura cetățenilor săi un trai decent cetățenilor săi fără ca aceștia să emigreze în alte state pentru a asigura familiei un viitor adecvat datorită faptului că actualmente ne confruntăm probleme ca migrația tinerilor, rata natalității în scădere, săvârșirea infracțiunilor cu caracter economic, șomaj sau securitate.*

Actualmente Republica Moldova a semnat cererea de aderare la UE astfel exprimându-și ferm dorința de a deveni membru al comunității europene prin alinierea la acele reglementări internaționale pentru care de fapt le oferă prioritate datorită prevederilor naționale mai exact cele constituționale și anume art.4 unde se oferă prioritate actelor normative internaționale în domeniul protecției drepturilor omului și art.8 (Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994) stipulează faptul că orice neconcordanță între reglementările constituționale-naționale prevederile internaționale urmează a fi supuse revizuirii oferindu-se prioritate dreptului internațional însă Uniunea Europeană ca entitate nu a lipsit dreptul suveran a statelor în luarea deciziilor acordându-le posibilitatea de a-și exercita dreptul suveran reieșind din principiile după care se conduce comunitatea europeană cel al subsidiarității sau proporționalității dreptul fiecărui cetățean al comunității de a lua decizii pe cont propriu, de a-și alege propriul destin sau Uniunea Europeană acționează în detrimentul dreptului național al statelor atunci când acțiunea ar fi mai eficientă a fi îndeplinită la nivel comunitar.

Cuvinte cheie: *parteneriat, migrația, natalitate, șomaj, securitate, entitate, subsidiarității, proporționalității.*

¹ **Radu MERCUȘ**, student-doctorand, 1 year student, Moldova State University, Faculty of Law, Chisinau, Republic of Moldova email: mercusradu@gmail.com

Introducere: Uniunea Europeană a inițiat Parteneriatul Estic pentru statele din flangul estic marea majoritate state sovietice, membre sau care au părăsit Comunitatea Statelor Independente (CSI) care doresc să creeze condiții de trai decente cetățenilor săi prin cooperare în diferite domenii de activitate justiție, ocuparea forței muncii, cultură și educație, medicină, economie, mediu și securitate.

Parteneriatul Estic reprezintă proiectul prin care statele care nu fac parte din Uniunea Europeană să adere la acele valori promovate de către comunitatea europeană consfințite prin actele normative adoptate de către diferite instituții, agenții sau organizații ale UE cum ar fi tratate, regulamente, decizii, recomandări, convenții adoptate de către cele mai importante instituții comunitare cum ar fi Parlamentul European, Consiliul European, Comisia Europeană, Consiliul Uniunii Europene, Banca Central Europeană ș.a

Parteneriatul Estic a fost lansat în anul 2008 de către Polonia și Suedia ulterior Uniunea Europeană dezvoltând acest proiect prin atragerea mai multor state prin beneficiile pe care le-ar avea pentru cetățenii statelor ce vor să adere la comunitatea europeană.

Abordării, actualității:

Constituirea Uniunii Europene și procesul de aderare a Republicii Moldova ca membru al comunității statelor europene a avut tagete comune prin faptul parcugerii situației social–economic-politice complicate sau de cotitură pentru continentul european inclusiv menționez Republica Moldova care începând cu anul 2009 și-a ales parcusul european pentru a asigura un nivel de trai decent fiecărui cetățean în parte însă toate aceste fiind realizat prin îndeplinirea sarcinilor în diferite domenii de activitate cum ar fi justiția, educația, medicina, securitatea, economia.

Uniunea Europeană a fost constiuită urmare a conflictelor din anii 50 iar Republica Moldova o dată cu schimbările politice din anul 2009 alegându-și drept obiectiv vectorul european pentru asigurarea unui trai decent tuturor cetățenilor săi prin transpunerea la nivel național a reglementărilor internaționale ale diferitor instituții și organizații europene prin aderare la tratate, convenții și aplicarea acestora în practică astfel îndeplinindu-și condițiile pentru un stat aspirant al Uniunii Europene.

Uniunea Europeană a inițiat Parteneriatul Estic pentru statele din flangul estic marea majoritate state sovietice, membre sau care au părăsit Comunitatea Statelor Independente (CSI) care doresc să creeze condiții de trai decente cetățenilor săi prin cooperare în diferite domenii de activitate justiție, ocuparea forței muncii, cultură și educație, medicină, economie, mediu și securitate.

Parteneriatul Estic a fost lansat în anul 2008 de către Polonia și Suedia ulterior Uniunea Europeană dezvoltând acest proiect prin atragerea mai multor state prin beneficiile pe care le-ar avea pentru cetățenii statelor ce vor să adere la comunitatea europeană.

Actualmente parteneriatul estic cuprinde statele ex-sovietice cum ar fi Armenia, Azerbadjan, Georgia, Republica Moldova,Ucraina,Belarus și Uniunea Europeană de cealaltă parte ca entitate care are drept scop stabilirea unei releții de cooperare cu acest grup special de state în diferite domenii de activitate pentru a-și continua influența fără însă a afecta independența,suveranitatea statelor în a lua decizii ce nu vor afecta într-un fel echilibrul social-politic-economic al fiecărui cetățean neangajat la careva obligații față de comunitate.

Parteneriatul Estic reprezintă proiectul prin care statele care nu fac parte din Uniunea Europeană să adere la acele valori promovate de către comunitatea europeană consfințite prin actele normative adoptate de către diferite instituții,agenții sau organizații ale UE cum ar fi tratate, regulamente, decizii, recomandări, convenții adoptate de către cele mai importante instituții comunitare cum ar fi Parlamentul European, Consiliul European, Comisia Europeană, Coniliul Uniunii Europene, Banca Central Europeană ș.a

Parteneriatul Estic a prevăzut un șir de măsuri întreprinse de către state aspirante de a deveni membru al UE dar și comunitate pe cealaltă parte cum ar fi organizarea diferitor reuniuni la nivel internațional prin abordarea diferitor probleme cu care se confruntă statele și care necesită a fi rezolvate pentru ca în cel din urmă fiecare să obțină avantaje sau beneficii sub diferite forme cum ar fi liberalizarea regimului de vize pe care Republica Moldova l-a obținut în 2014 ca urmare a

îndepliniri sarcinilor, dezvoltare urbană sau rurală, sprijin financiar pentru realizarea diferitor proiecte în domeniul social-utile.

Republica Moldova ca stat membru al Parteneriatul Estic s-a angajat să coopereze cu Uniunea Europeană pentru a asigura cetățenilor săi un trai decent cetățenilor săi fără ca aceștia să emigreze în alte state pentru a asigura familiei un viitor adecvat datorită faptului că actualmente ne confruntăm probleme ca migrația tinerilor, rata natalității în scădere, săvârșirea infracțiunilor cu caracter economic, șomaj sau securitate.

Actualmente Republica Moldova a semnat cererea de aderare la UE astfel exprimându-și ferm dorința de a deveni membru al comunității europene prin alinierea la acele reglementări internaționale pentru care defapt le oferă prioritate datorită prevederilor naționale mai exact cele constituționale și anume art.4 unde se oferă prioritate actelor normative internaționale în domeniul protecției drepturilor omului și art.8 (Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994) stipulează faptul că orice neconcordanță între reglementările constituționale-naționale prevederile internaționale urmează a fi supuse revizuirii oferindu-se prioritate dreptului internațional însă Uniunea Europeană ca entitate nu a lipsit dreptul suveran a statelor în luarea deciziilor acordându-le posibilitatea de a-și exercita dreptul suveran reieșind din principiile după care se conduce comunitatea europeană cel al subsidiarității sau proporționalității dreptul fiecărui cetățean al comunității de a lua decizii pe cont propriu, de a-și alege propriul destin sau Uniunea Europeană acționează în detrimentul dreptului național al statelor atunci când acțiunea ar fi mai eficientă a fi îndeplinită la nivel comunitar.

Un moment destul de important pentru stabilirea obiectivelor dintre comunitatea europeană și Republica Moldova este semnarea la 27 iunie 2014 la Bruxelles a acordului de asociere unde sunt reglementate domeniile de cooperare dintre cele două părți cum ar fi economic, educație, securitate, politic sau justiție.

Concepte și metodologii:

După 10 ani de parteneriat strategic din Uniunea Europeană și statele aspirante de a deveni membru a comunității europene sunt stabilite cinci obiective de politică :

- economii puternice, stabile și integrate ;
- instituții responsabile, stat de drept și securitate ;
- cooperare în domeniul mediului și schimbările climatice ;
- dezvoltarea domeniul digital ;
- organizarea societății.

Aceste 5 obiective reprezintă prioritățile pe care trebuie să le parcurgă Uniunea Europeană și statele membre a Parteneriatului Estic pentru ca drept rezultat final să obțină un trai decent pentru fiecare persoană a societății actuale.

Parteneriatul Estic are drept scop principal stabilirea următoarelor priorității cum ar fi securitatea, stabilitatea și prosperitatea, democrația și statul de drept.

Stabilirea unei relații determinante, eficiente, cu rezultate scontate dintre cele două părți statul aspirant la aderare la UE și Comunitatea Europeană se poate realiza prin comunicare eficientă, alinierea la legislația comunitară, îndeplinirea obiectivelor asumate, stabilirea unor priorității pe o durată determinată/nedeterminată, obținerea rezultatului scontat.

Asistența financiară pe care o acordă Uniunea Europeană țării noastre este urmare a îndeplinirii sarcinilor asumate transpunerea normelor internaționale la nivel național și totodată implementarea la nivel practic totodată pentru realizarea anumitor proiecte presupune cheltuieli pentru care necesită suport financiar.

Aderarea în calitate de membru al Parteneriatului Estic presupune calitatea de a fi membru al Uniunii Europene în următorii anii prin îndeplinirea sarcinilor asumate cum ar fi transpunerea legislației internaționale la nivel național cu toate că acestea vor limita careva drepturi ale cetățenilor sau beneficii ce le au avut anterior datorită dezorganizării instituționale, corupției, justiției inechitabile.

Calitatea de membru al Parteneriatul Estic presupune pentru statele membre cedarea din suveranitatea și puterea de stat asumarea de repsonsabilități care ar diminua din drepturile cetățenilor în luarea deciziilor dar asigurându-se o echitate socială în conformitate cu principiile de funcționare ale comunității europene enunțate anterior (atribuirii, subsidiarității, proporționalității) obiectivele și valorile protejate, promovate de către Uniunea Europeană.

Ideea de formare a unui stat comunitar în cadrul europei a fost susținut într-un discurs la 19 septembrie 1946 la Universitatea din Zurich Elveția de către Winston Churchill om de stat, scriitor care promova unificarea europei relațiile armonioase dintre state, cooperarea economică și identitate europeană prin crearea Statelor Unite ale Europei deasemena scopul formării unui stat comunitar a fost susținut anterior de către alte personalități precum William Penn 1693 susținând crearea unui Parlament European sau Immanuel Kant care în anul 1795 printr-o lucrare publicată "Despre pacea eternă" susținea formarea unei federații a statelor europene care avea scopul evitării conflictelor dintre state deasemenea prin discursul din 1849 susținut de către scriitorul și omul politic francez Victor Hugo prevedea constituirea unei comunității a statelor europene " Va veni o zi în care națiunile continentului, fără a-și pierde calitatea lor de entități distincte și glorioasa lor individualitate vor face tot posibilul să se grupeze într-o unitate superioară constituind fraternitatea europeană..." (N. Suceveanu, S. Buiuc, 2012, p.12) deasemenea se alătură ideei de formare a statelor europene următoarele personalități notorii contele autriac Richard Nikolaus (1923) prin crearea mișcării pan-europene sau ex-ministru al Franței Aristide Briand (1930) elaborează un plan pentru o federație europeană prin renunțare de către state a suveranității lor și în ultimul rând de către Nicolae Titulescu diplomat român, ex-președinte al Ligii Națiunilor care a susținut ideea formării unei europe unite.

Constatării: După 10 ani de parteneriat strategic din Uniunea Europeană și statele aspirante de a deveni membru a comunității europene sunt stabilite cinci obiective de politică :

- dezvoltarea domeniul digital ;

Aceste 5 obiective reprezintă prioritățile pe care trebuie să le parcurgă Uniunea Europeană și statele membre a Parteneriatului Estic pentru ca drept rezultat final să obțină un trai decent pentru fiecare persoană a societății actuale.

Parteneriatul Estic presupune un șir de beneficii obținute cu condiția îndeplinirii sarcinilor cu care statele membre s-au angajat să le îndeplinească astfel am enumera următoarele puncte forte ale colaborării dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova :

- economii puternice, stabile și integrate ;
- cooperare în domeniul mediului și schimbările climatice ;
- instituții responsabile, stat de drept și securitate ;
- cooperarea în domeniul medicinei ;
- ❖ Justiție independență, echitabilă, imparțială, eficientă, responsabilă ;
- ❖ Stat de drept ;
- ❖ Oportunității economice ;
- ❖ Respectarea drepturilor omului ;
- ❖ Condiții de muncă avantajoase, salariu decent, respectarea legislației muncii ;
- ❖ Combaterea corupției în diferite domenii de activitate ;
- ❖ Instituții de stat bine organizate, eficiente și responsabile (Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova, 2014).

Uniunea Europeană reprezintă la moment o comunitate din 27 state (Wikipedia, Curtea de Justiție a UE) unde 24 limbii sunt vorbite, ocupând locul 3 după populație care actualmente numără 447 milioane și o suprafață de peste 4 milioane km² unde fiecare stat comunitar are drept motto uniți prin diversitate socială fie că este despre cultură, religie, limbă vorbită, apartenență etnică pentru respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, egalității, democrației, demnității umane, statului de drept.

Concluzii:

Uniunea Europeană de la înființare are drept prioritate trei obiective de cooperare dezvoltare în interiorul comunității europene mai fiind denumiți și trei piloni ale Uniunii Europene.

Primul obiectiv (pilon) al comunității europene prevede faptul că fiecare stat se angajează să coopereze în diferite domenii comerț, educație, transport, politică socială pe când cel de al doilea pilon se referă la colaborarea în politică externă și de securitate cum ar fi drepturile omului, cooperare, democrație și cel de al treilea pilon cooperarea polițienească și judiciară în materie penală cuprinde cooperarea în domeniul justiției reglementat prin Tratatul de la Lisabona ce a intrat în vigoare la 1.12.2009 având drept scop oferirea Uniunii Europene o personalitate juridică, acordarea mai multe puterii Parlamentului European, reprezentarea comunității europene prin crearea unei funcții importante în cadrul comunității cea de Înalț Reprezentant al Uniunii Europene pentru politică comună externă și de securitate mai exact un ministru de externe a UE.

Din cele menționate anterior crearea uniunii europene a avut loc datorită semnării, exprimării acordului de către statele comunitare privind modul de funcționare, îndeplinirea unor obiective de interes comun pentru buna funcționare a comunității, atingerea unui nivel de dezvoltare la nivelul dorit prin interesul manifest față de cele trei priorități de ordin politic, apărare și economic ale comunității europene.

După cum menționam anterior Uniunea Europeană acționează la nivel comunitar reieșind din prerogativele conferite de către state, cetățean fie că sunt transpuse prin tratate sau decizii indiferent forma juridică pe care o însoțește la nivel comunitar există în acest sens șapte organe principale de decizie cum ar fi Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul Uniunii Europene, Comisia Europeană, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Banca Centrală Europeană și Curtea Europeană de Conturi.

Parteneriatul Estic reprezintă platforma prin care statele foste membre ale URSS și membre ale CSI doresc să creeze cetățenilor săi condiții de trai mai bune cetățenilor săi prin beneficiile din diferite domenii de activitate dintre statele membre ale comunității europene pe o parte și spre exemplu Republica Moldova ca stat candidat de a deveni membru al UE cu drepturi depline.

Republica Moldova ca stat membru al Parteneriatul Estic s-a angajat să coopereze cu Uniunea Europeană pentru a asigura cetățenilor săi un trai decent cetățenilor săi fără ca aceștia să emigreze în alte state pentru a asigura familiei un viitor adecvat datorită faptului că actualmente ne confruntăm probleme ca migrația tinerilor, rata natalității în scădere, săvârșirea infracțiunilor cu caracter economic, șomaj sau securitate.

Aderarea în calitate de membru al Parteneriatului Estic presupune calitatea de a fi membru al Uniunii Europene în următorii anii prin îndeplinirea sarcinilor asumate cum ar fi transpunerea legislației internaționale la nivel național cu toate că acestea vor limita careva drepturi ale cetățenilor sau beneficii ce le au avut anterior datorită dezorganizării instituționale, corupției, justiției inechitabile.

Calitatea de membru al Parteneriatul Estic presupune pentru statele membre cedarea din suveranitatea și puterea de stat asumarea de responsabilități care ar diminua din drepturile cetățenilor în luarea deciziilor dar asigurându-se o echitate socială în conformitate cu principiile de funcționare ale comunității europene enunțate anterior (atribuirii, subsidiarității, proporționalității) obiectivele și valorile protejate, promovate de către Uniunea Europeană.

Referințe:

1. Natalia Suceveanu, Stela Buiuc, Drept Instituțional al Uniunii Europene, Chișinău 2012 ;
2. Site-ul oficial al Uniunii Europene, Acces la Dreptul UE
3. Site-ul oficial al Uniunii Europene https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/council-european-union_ro ;
4. Wikipedia-Enciclopedia liberă https://ro.wikipedia.org/wiki/Curtea_de_Justi%C8%9Bie_a_Uniunii_Europene ;

5. Tratatul privind Uniunea Europeană (Tratatul de la Maastricht) semnat la 7 februarie 1992 la Maastricht în vigoare din 1.11.1993 ;
6. Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994 Publicat : 29-03-2016 în Monitorul Oficial Nr.78 art.140 ;
7. Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova semnat la 27 iunie 2014 la Bruxelles în vigoare la 28 iunie 2014.
8. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene semnat 25 martie 1957 la Roma în vigoare 1 ianuarie 1958.

RESPECTAREA DREPTURILOR STRĂINILOR: RELAȚII DE COOPERARE RM-UE

CZU: 341.232:342.71((4-6 UE):478)

Oxana POSTOLACHI¹

Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *In the field of legal regulations, human rights on the background of universal realities become rights of citizens on the plane of internal realities. In this regard, every person has rights and freedoms inherent to the human being (social, economic, civil, cultural and political) in the state of which he is a citizen. Foreign citizens and stateless persons have the same rights and duties as citizens of the Republic of Moldova, with the exceptions established by law. The article in question concerns the rights of foreigners on the territory of the Republic of Moldova in the context of the intention of the Republic of Moldova to join the EU. All citizens of the Republic of Moldova are equal before the law and public authorities, regardless of race, nationality, ethnic origin, language, religion, sex, opinion, political affiliation, wealth or social origin. Their legal status is established by the legislation in force and the international agreements to which the Republic of Moldova is a party, respectively, benefiting from rights and freedoms without harming the state's interests, rights and interests legitimate rights of citizens of the Republic of Moldova and other persons.*

Keywords: *foreigners, stateless, rights, law, entry, exit.*

REZUMAT. *În domeniul reglementărilor juridice, drepturile omului pe fundalul realităților universale devin drepturi ale cetățenilor pe plan al realităților interne. În acest sens, orice persoană dispune de drepturi și libertăți inerente ființei umane (sociale, economice, civile, culturale și politice) în statul ai cărui cetățean este Cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi și îndatoriri ca și cetățenii Republicii Moldova, cu excepțiile stabilite de lege. Articolul în cauză vizează drepturile străinilor pe teritoriul Republicii Moldova în contextul intenției de aderare a RM la UE. Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială. Statutul juridic al acestora este stabilit de legislația în vigoare și de acordurile internaționale la care Republica Moldova este parte, respectiv, beneficiind de drepturi și libertăți fără a leza interesele statului, drepturile și interesele legitime ale cetățenilor Republicii Moldova și ale altor persoane.*

Cuvinte-cheie: *străini, apatrizi, drepturi, lege, intrare, ieșire.*

1. Introducere

Dreptul la egalitate este dreptul tuturor ființelor umane de a fi egale în demnitate, de a fi tratate cu respect și considerație și de a participa în condiții de egalitate la orice aspect al vieții economice, sociale, politice, culturale sau civile. Toate ființele umane sînt egale în fața legii și au dreptul la protecție și beneficii egale.

Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială. În lipsa condițiilor strict necesare, toate persoanele necesită și trebuie să se bucure de un tratament egal. Pentru a fi eficace, dreptul la egalitate necesită acțiuni pozitive și acțiuni negative din partea autorităților. (Constituția RM)

Uniunea europeană, ca organizație internațională și comunitate a țărilor care au atins un înalt nivel de dezvoltare economică, avînd un sistem politic democratic, la baza căruia se află respectarea drepturilor și libertăților omului, reprezintă un spațiu în care tinde să emigreze un număr mare de oameni. Astfel, la fel ca și alte teritorii care asigură condiții favorabile pentru dezvoltare și pentru un trai asigurat și liniștit, UE atrage locuitorii țărilor în curs de dezvoltare, precum și cetățenia statelor vecine. Majoritatea celor care își aleg pentru trai una din țările Uniunii Europene

¹ Oxana POSTOLACHI, Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, 06859834, postolachioxana@gmail.com, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, codul ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3178-8748>

iau această decizie mai cu seamă pentru a avea posibilitatea de a-și asigura un trai decent, pentru a găsi un loc de muncă stabil și bine plătit. (op.europa.eu)

Totodată, majoritatea imigranților își doresc să aibă acces la un sistem eficient de asigurări sociale și la un sistem de sănătate ce corespunde celor mai înalte standarde mondiale. Un alt motiv, la fel de important, este tendința unei bune părți a imigranților de a obține acces la un sistem de educație avansat și la o justiție necoruptă.

2. Metodologia cercetării

Pe parcursul cercetării au fost utilizate așa metode precum: analiza, sinteza, metoda istorică, etc. S-a încercat prin intermediul aspectelor teoretice analiza situației reale în practică privind respectarea drepturilor străinilor în Republica Moldova în contextual colaborării RM-UE.

3. Revizuirea literaturii și aspectelor normative

În acest context UE întreprinde anumite măsuri de protecție a străinilor:

În anul 2004, a celui de-al doilea program bianual, cunoscut drept Programul de la Haga, prin care, au fost stabilite 11 *principii generale de bază* pentru țările membre ale UE în domeniul realizării politicii de integrare a migranților. În noiembrie 2004, la inițiativa președinției daneze a Uniunii Europene, Consiliul European a adoptat o serie de Principii generale de bază ale integrării imigranților, care conțin o serie de recomandări și explicații referitor la diferite aspecte ale procesului de integrare. Trecerea la o nouă etapă de dezvoltare și o oarecare refocalizare, s-a produs după semnarea Acordului de la Lisabona și după adoptarea celui de-al treilea Program multianual pentru anii 2009–2014. (echa.europa.eu)

Aceste două documente au conferit dezvoltării politicilor și abordărilor integraționiste o configurație mai clară, atenția focalizându-se pe drepturile omului și principiile nediscriminării și egalității. Programul de la Stockholm plasează în centrul procesului de integrare drepturile fundamentale, subliniind „abordările proactive față de crearea politicilor pentru migranți și asigurarea drepturilor lor”.

Acestea, pe de o parte, impune integrarea imigranților în comunitățile autohtone prin următoarele acțiuni:

- studierea limbii populației țării-gazdă;
- studierea sistemelor de drept, politic și social al țării-gazdă și respectarea principiilor lor;
- atitudine respectuoasă față de obiceiurile și tradițiile, precum și față de sistemul raporturilor sociale, din țara-gazdă.

Pe de altă parte, aceste măsuri stimulează participarea autorităților țărilor care fac parte din Uniunea Europeană la edificarea unei societăți inclusive prin următoarele acțiuni:

- oferirea accesului pe piața muncii;
- asigurarea accesului nediscriminatoriu la sistemul de educație;
- oferirea accesului la sistemul de protecție socială;
- oferirea accesului la sistemul de sănătate;
- oferirea accesului la mărfuri, servicii și locuință;
- asigurarea dreptului de participare la procesul democratic.

Astfel, prin elaborarea soluțiilor la problemele imigranților și pentru depășirea stării de tensiune care apare la contactul cu autoritățile locale, structurile europene pun accentul pe respectarea, în procesul integrării, a anumitor obligații reciproce, atât din partea imigranților cât și din partea autorităților statale.

La începutul anului 2010 Guvernul de la Chișinău și Comisia Europeană au demarat discuțiile pe marginea negocierii potențialului Acord de Asociere, constituind un eveniment major pentru parcursul european al Republicii Moldova. Liberalizarea regimului de vize este unul din cele 4 blocuri tematice de negocieri ale Acordului de Asociere.

În conformitate cu Planul de Acțiuni privind Liberalizarea Regimului de Vize, Moldova a prezentat la 17 februarie 2011 Planul Național de Implementare a Planului de Acțiuni privind Liberalizarea Regimului de Vize. (eubam.org)

Planul de Acțiuni privind Liberalizarea Regimului de Vize cuprindea 4 blocuri importante: 1. securitatea documentelor; 2. imigrația ilegală; 3. ordinea publică și securitatea; 4. relații externe și drepturile fundamentale.

Examinând practica europeană de integrare a migranților și încercând a utiliza realizările ei pentru analiza și ameliorarea procesului de integrare a migranților în Republica Moldova, este important să examinăm sistemul de indicatori utilizați de țările-membre ale UE la elaborarea programelor lor de integrare.

Astfel armonizarea legislației privind protecția drepturilor străinilor s-a realizat în contextul blocului 4 din planul de acțiuni privind liberalizarea regimului de vize.

În conformitate cu prevederile Blocului 4, Relații externe și drepturi fundamentale, pentru instituirea controlului fluxurilor migraționale care vin prin segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene, necontrolat de către autoritățile de la Chișinău, au fost deschise 6 birouri teritoriale ale Biroului pentru Migrație și Azil. Rolul oficiilor teritoriale este în primul rând de a realiza un control eficient al cetățenilor străini ce intră pe teritoriul R. Moldova prin regiunea transnistreană și de a oferi acestora mai multe opțiuni de înregistrare benevolă.

Un alt element important îl reprezintă adoptarea unui șir de modificări la Codul contravențional. (Codul Contravențional al RM) Au fost excluse sancțiunile pentru locuitorii regiunii transnistrene cu acte de identitate rusești sau ucrainene; astfel locuitorii de pe malul stâng al Nistrului, chiar dacă nu au un titlu de reședință temporară sau permanentă în R. Moldova, vor putea circula liber prin toate punctele de frontieră.

Totodată, Poliției de Frontieră i-au fost acordate noi atribuții. Au fost create echipe mobile care și-au extins zona de activitate, inclusiv în Zona de Securitate, cu condiția respectării procedurilor de acces existente și a regimului special din Zona de Securitate.

Începând cu anul 1993 și până în anul 2005, numărul imigranților în țara noastră este de circa 1,5 mii anual, fiind mult mai modest față de cel al emigranților. În perioada 2001–2009, din țară emigrează definitiv în medie circa 6,9 mii persoane anual. Totodată, procesele migrației au cunoscut o schimbare de dinamică în ultimii ani, înregistrând o creștere a numărului de imigrări și o reducere semnificativă a emigrărilor. Evoluțiile confirmă așteptările reprezentanților instituțiilor de stat, intervievați în cadrul studiului, cu privire la intensificarea imigrației către R. Moldova, cauzată de apropierea de hotarele Uniunii Europene și de eventualitatea liberalizării regimului de circulație cu țările UE pe fundalul unui regim de circulație liber pentru cetățenii R. Moldova în spațiul CSI. (ombudsman.md)

Conform art. 19 din Constituția Republicii Moldova (Constituția) și art. 5 din Legea Republicii Moldova cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor în Republica Moldova, cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi, libertăți și îndatoriri ca și cetățenii Republicii Moldova, cu excepțiile stabilite de lege, care impun calitatea de cetățean al său.

Astfel, în Republica Moldova cetățenilor străini și apatrizilor li se aplică regimul național fiind acordate un șir de drepturi și libertăți individuale printre care:

- dreptul la muncă și la protecția ei;
- dreptul la odihnă și la ocrotirea sănătății;
- dreptul de a primi pensii, indemnizații, alte tipuri de asigurări sociale;
- dreptul la locuință;
- dreptul la studii; etc.

Pentru cetățenii străini și apatrizi sunt nominalizate obligații specifice lor, cum ar fi:

- respectarea legislației în vigoare;
- respectarea procedurii intrării pe teritoriul Republicii Moldova conform prevederilor legale, respectiv, legalizarea șederii;
- părăsirea teritoriului Republicii Moldova la expirarea termenului de ședere stabilit; etc.

În perioada 2008–2010, în Republica Moldova au fost adoptate noi instrumente juridice de reglementare a regimului străinilor aflați pe teritoriul țării în scop de muncă, la studii, pentru întregirea familiei etc., au fost stabilite mecanismele de admitere și de documentare a acestora cu

permis de ședere provizoriu sau permanent. Normele legale au fost în mare parte axate și corelate cu actele internaționale, cu politicile europene și cu aplicarea acquis-ului comunitar. Actualmente, actele legislative de bază în domeniul migrației și azilului sunt:

- Legea nr. 180 din 10. 07. 2008 cu privire la migrația de muncă,
- Legea nr. 270 din 18. 12. 2008 privind azilul în Republica Moldova,
- Legea nr. 200 din 16. 07. 2010 privind regimul străinilor în Republica Moldova,
- Legea nr. 274 din 27. 12. 2011 privind integrarea străinilor în Republica Moldova (în vigoare de la 1 iulie 2012),

care asigură transpunerea parțială a Directivei Consiliului European nr. 83/2004/CE din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de statutul de refugiat sau persoanele care, din alte motive, au nevoie de protecție internațională și la conținutul protecției acordate.

În anul 2011 a fost adoptată Strategia națională în domeniul migrației și azilului (bma.gov.md) (2011–2020) care constituie documentul național principal ce vizează armonizarea cadrului juridic național cu prevederile dreptului internațional și legislația Uniunii Europene, reglementarea migrației persoanelor și care trebuie să servească drept contribuție în dezvoltarea socioeconomică și securitatea țării, precum și în realizarea obiectivelor de integrare europeană.

În anul 2011, întru realizarea obiectivelor prevăzute în Strategie, a fost elaborat Planul de acțiuni pentru anii 2011–2015, care stabilește activitățile concrete și responsabilitățile ce revin autorităților publice cu atribuții în domeniul migrației și azilului, dar și indicatorii de progres pentru acțiunile prevăzute.

Dintre acțiunile stipulate de acest document remarcăm acțiunile ce vizează revizuirea și modificarea cadrului normativ în domeniul migrației, consolidarea sistemului național privind azilul și apatridia, precum și crearea (pre)condițiilor de integrare a străinilor.

În scopul eficientizării mecanismului de documentare a străinilor care imigrează în Republica Moldova, în cadrul Biroului migrație și azil a fost instituit Ghișeul unic de documentare a străinilor prin Hotărârea de Guvern nr. 1187 din 22. 12. 2010, permite solicitantului să se adreseze unei singure autorități publice (Biroul migrație și azil), care are obligația să coordoneze cu celelalte autorități menite să asigure respectarea de către solicitant a prevederilor legii.

Adoptarea și implementarea Legii privind integrarea străinilor în Republica Moldova reprezintă o altă acțiune prevăzută în Planul de acțiuni în contextul consolidării politicilor de integrare. Respectiv, la 1 iulie 2012, a intrat în vigoare Legea privind integrarea străinilor în Republica Moldova.

Legea respectivă a fost adoptată în scopul stabilirii unui cadru juridic uniform privind integrarea străinilor în viața economică, socială și culturală a Republicii Moldova, în scopul asigurării drepturilor, libertăților și determinării obligațiilor acestora.

Tot în anul 2011, în scopul ameliorării situației în domeniul imigrării străinilor în Republica Moldova a fost elaborat și aprobat Planul de acțiuni privind ameliorarea situației în domeniul imigrării străinilor.

În mod corespunzător, la 12 aprilie 2013 au fost operate modificări în 5 acte normative, care au avut drept scop asigurarea accesului străinilor la serviciile medicale în contextul Legii privind integrarea străinilor în Republica Moldova.

Urmare a acestor modificări, începând cu 1 iulie 2013, cetățenii străini și apatrizii, încadrați în muncă în Republica Moldova în baza unui contract individual de muncă, cu drept de ședere permanentă în Republica Moldova, precum și refugiații și beneficiarii de protecție umanitară, au aceleași drepturi și obligații în domeniul asigurării obligatorii de asistență medicală ca și cetățenii Republicii Moldova.

Referitor la asistența și protecția socială a străinilor, trebuie menționat că Constituția stabilește obligația statului de a lua măsuri astfel încât orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și familiei lui.

Cetățenii Republicii Moldova, dar și cetățenii străini cu domiciliul legal pe teritoriul RM, care nu întrunesc condițiile pentru obținerea dreptului la pensie, beneficiază de alocație socială de stat, conform prevederilor Legii privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni.

Obținerea cetățeniei Republicii Moldova reprezintă etapa finală a procesului de integrare, ce presupune atingerea unui anumit grad de adaptare socială a străinului și de asimilare a valorilor și culturii specifice societății moldovenești.

4. Aspecte practice privind respectarea drepturilor străinilor

În prezent, potrivit Legii cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024–XIV din 02. 06. 2000, (Legea cetățeniei) cetățenia R. Moldova se poate acorda, la cerere, persoanei fără cetățenie sau cetățeanului străin, în următoarele cazuri:

- a. la naștere;
- b. prin recunoaștere;
- c. prin înfiere;
- d. prin redobândire;
- e. prin naturalizare.

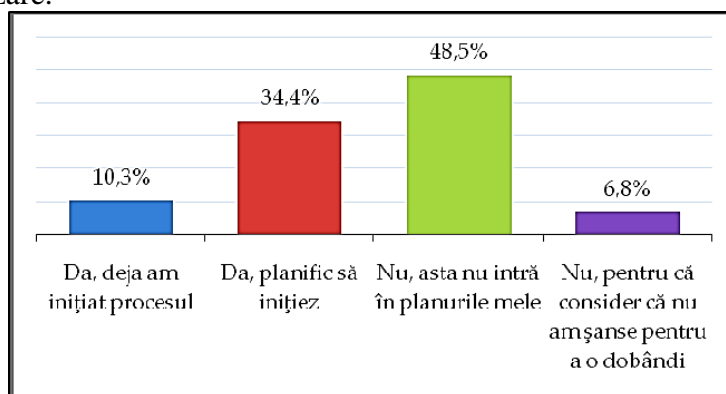

Figura. 1. Intenții cu privire la dobândirea cetățeniei R. Moldova

Planul de acțiuni pentru anii 2011–2015 a fost stabilit drept obiectiv admiterea străinilor în scop de muncă în corespundere cu necesitățile identificate pe piața internă a muncii. Astfel, întru realizarea acestui obiectiv au fost operate modificări la Legea nr. 180 cu privire la migrația de muncă și la Legea nr. 200 cu privire la regimul străinilor în Republica Moldova în vederea facilitării procedurii de acordare/prelungire a dreptului la muncă și a dreptului de ședere provizorie în scop de muncă pentru unele categorii de lucrători imigranți.

Așadar, conform Legii nr. 180, în Republica Moldova, imigrarea străinilor în scop de muncă se admite în funcție de necesitățile economiei naționale în forță de muncă calificată în cazul în care ocuparea locurilor de muncă vacante nu poate fi asigurată din resursele umane autohtone.

Pe teritoriul Republicii Moldova, străinii își desfășoară activitățile de muncă în baza unui permis de ședere provizorie în scop de muncă, acordat de Biroul migrație și azil, și în baza dreptului la muncă, acordat de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă.

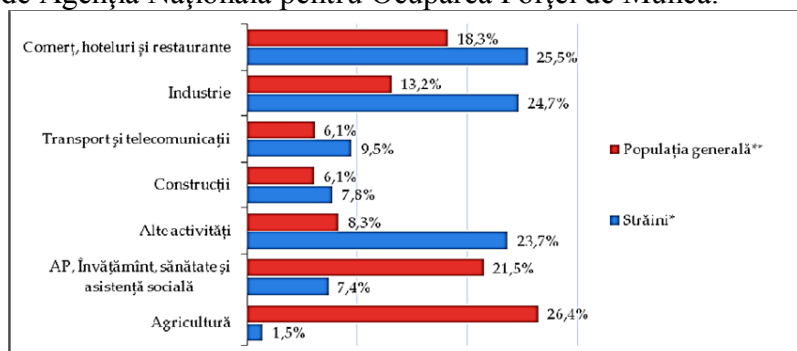

Figura. 2. Studiu comparat al activității în muncă a persoanelor străine și a cetățenilor RM

(Barometrul de Opinie Publică, IPP, Noiembrie 2019)

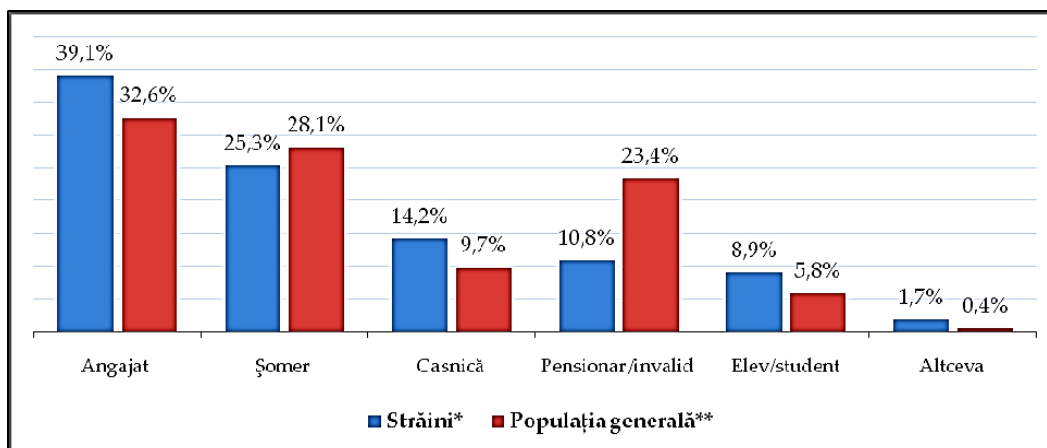

Figura. 3 Statutul ocupațional declarat
(Barometrul de Opinie Publică, IPP, Noiembrie 2019)

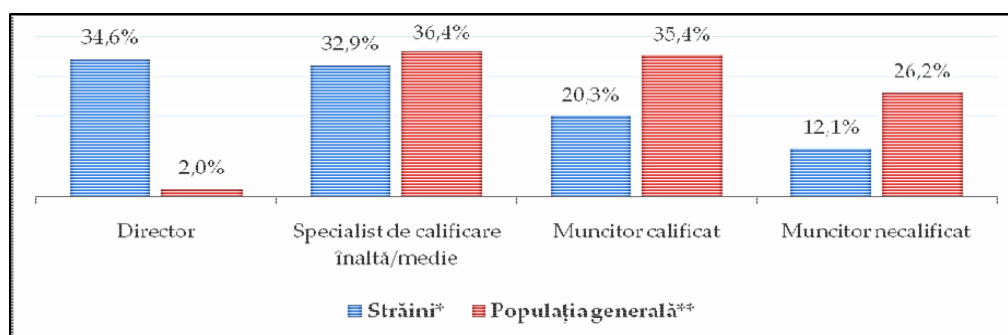

Figura. 4 Funcția deținută la locul de muncă
(Barometrul de Opinie Publică, IPP, Noiembrie 2019)

Actualmente, cetățenii străini sunt puși în condiții de egalitate cu cetățenii Republicii Moldova, atât în ceea ce privește drepturile cât și obligațiile în domeniul asistenței medicale. Primele de asigurare obligatorie de asistență medicală achitate de străinii cărora li s-a acordat dreptul de ședere provizorie pe teritoriul Republicii Moldova pentru reîntregirea familiei, pentru studii, pentru activități umanitare sau religioase se vor calcula în mod similar cu cele achitate de cetățenii Republicii Moldova care au obligația de a se asigura în mod individual, dacă tratatele internaționale nu prevăd altfel. În cazul refugiaților și beneficiarilor de protecție umanitară, prima de asigurare obligatorie de asistență medicală se achită începând cu data obținerii unei forme de protecție.

În practica medicală au fost identificate câteva aspecte problematice care îngreunează accesul resortisanților țărilor terțe la serviciile medicale. Astfel, cetățenii străini de multe ori întâmpină dificultăți în familiarizarea cu sistemul medical din Republica Moldova, care poate fi foarte diferit de cel din țara lor de origine.

La aceasta se adaugă necunoașterea legislației privind accesul cetățenilor străini la serviciile de sănătate de către furnizorii de servicii medicale

Șomajul variază în diferite grupuri de imigranți, cele mai înalte rate al acestuia fiind înregistrate în rândul persoanelor cu vârste de 30–44 ani (17,1%), cu o perioadă de ședere în R. Moldova de 2–3 ani (14,9%) sau 4–5ani (19,1%). Pe tipuri de imigranți, studiul constată un șomaj extrem de înalt în rândul refugiaților 25, 1%.

La fel, trebuie menționată ponderea minoră a cazurilor în care șomajul este determinat de necunoașterea calificărilor deținute de imigrant (3,7%).

De fapt, șomajul sporit în rândul străinilor, este determinat cel mai des de necunoașterea de către străini a limbii de stat sau a unei alte limbi solicitate pe piața muncii. Fiecare al treilea șomer a indicat acest factor (32, 4%).

Totodată mulți respondenți au subliniat că străinii nu ar avea șanse egale cu cetățenii țării în ceea ce privește accesul la studii, cel mai probabil impedimentul fiind iarăși legat de nivelul scăzut de cunoaștere a limbii de stat.

Infrafracțiunile motivate de intoleranța față de anumite grupuri din societate sunt descrise ca fiind infrafracțiuni motivate de ură.

Ponderea persoanelor care recunoșteau sentimente de nesiguranță variază între 10 și 30 la sută. Un aspect de remarcat este, în special, ponderea înaltă a studenților care încercă sentimente de nesiguranță în locurile publice.

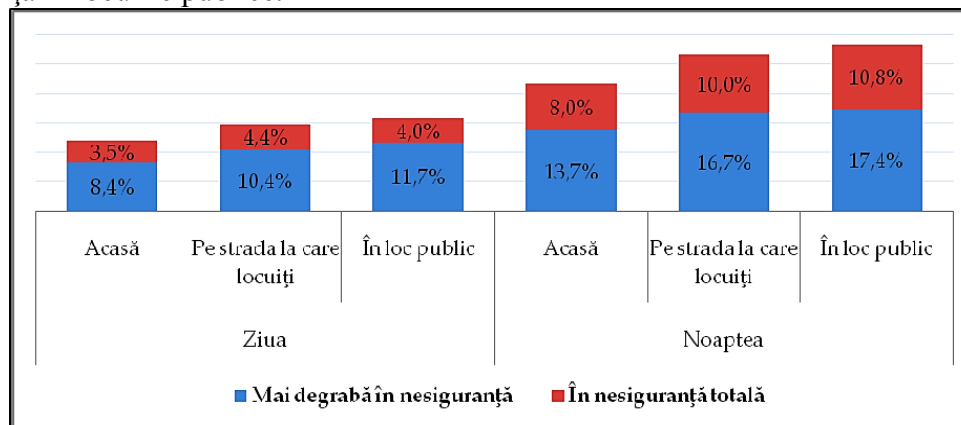

Figura. 5 Sentimentul de nesiguranță resimțit

Totuși, constatăm că străinii în R. Moldova sunt supuși unor tratamente discriminatorii destul de des. Fiecare al treilea respondent a declarat că a observat cel puțin o singură dată o atitudine ostilă față de propria persoană, cauzate de statutul lui de imigrant în Moldova. În special, acest lucru se manifestă față de migranții tineri și cei de vârstă medie (48, 5% s-au referit la cei cu vârste de 18--29 ani și 42, 3% -- la cei de 30--44 ani); la fel, față de studenții străini (62, 7%) și refugiați (44, 2%)

Au fost supuși unor tratamente inegale în Republica Moldova, în legătură cu originea lor etnică sau religia, 16, 7% din respondenți, tinerii și cei de vârstă medie, precum și studenții.

Tratamente inadecvate față de străini din partea reprezentanților instituțiilor publice au fost sesizate de către 13, 5% din respondenți prin refuzul de a acorda un anumit serviciu.

Și 15, 5% dintre respondenți au sesizat, fie personal fie în rândul cunoscuților lor având același statut, cazuri de tratament inadecvat sau chiar comportament ilegal din partea poliției, ponderi sporite fiind înregistrate în special în rândul studenților (31, 4%).

În final, constatăm că străinii în R. Moldova sunt mai degrabă neinformați despre acțiunile statului în direcția integrării străinilor. Doar 28, 1% din respondenți știu despre existența Legii cu privire la integrarea străinilor, actul și instrumentul principal în domeniu.

5. Concluzii și recomandări:

Este necesar să se elaboreze un cadru logic de monitorizare complexă, care să reflecte evoluția stării de lucruri în domeniul integrării străinilor, acoperind toate sferele vieții sociale, care să conțină întregul spectru de indicatori specifici, inclusiv indicatorii de impact al politicilor.

Având în vedere multiplele modificări efectuate în legislația din domeniul migrației în ultima perioadă, se recomandă intensificarea eforturilor pentru asigurarea schimbului eficient și continuu de informații cuprindere la legislația în domeniul migrației și a integrării străinilor, atât între instituțiile publice din domeniu, cât și între instituții și beneficiari.

De asemenea, este oportună organizarea de instruirii în domeniul aplicării legislației cu privire la integrarea străinilor, a standardelor internaționale privind asigurarea egalității, destinate angajaților instituțiilor publice, organelor de drept și organizațiilor neguvernamentale din domeniul vizat.

Situația impune eforturi mai masive din partea instituțiilor de resort în vederea încadrării străinilor în piața muncii din R. Moldova. În prezent aportul acestora nu se face resimțit, majoritatea imigranților ocupați reușind angajarea prin forțe proprii.

O atenție sporită trebuie acordată refugiaților, afectați în măsură mult mai mare de șomaj decât celelalte categorii (25, 1% dintre șomeri, față de 5, 6% în rândul populației locale și 9, 7% în total în rândul străinilor). În special, trebuie să se atragă atenția asupra combaterii cazurilor de tratament inegal în prestarea serviciilor publice din sistemul educațional, de ocrotire a sănătății, din poliție, care au o incidență mai mare chiar decât cazurile de tratament discriminatoriu manifestat de populație.

Referințe:

1. Ce este și ce face. <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/ro/>
2. Codul Contravențional al RM nr. 218 din 24-10-2008. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125094&lang=ro
3. Constituția RM nr. 1 din 29-07-1994 .
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
4. Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024–XIV din 02. 06. 2000
5. Planul Național de Implementare a Planului de Acțiuni privind Liberalizarea Regimului de Vize. <https://eubam.org/ro/what-we-do/visa-liberalisation-action-plan/>
6. Program multianual pentru anii 2009–2014. https://echa.europa.eu/documents/10162/17092/echa_2011_00910000_tra_ro.pdf/eab60736-a477-4016-90ff-e9462e4c722a
7. Strategia națională în domeniul migrației și azilului. <http://bma.gov.md/ro/documente/strategii>
8. Studiu cu privire la integrarea străinilor în republica moldova, crimele bazate pe ură și discriminare. http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/studiu_integrarea_str.pdf
9. Studiul cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, crimele bazate pe ură și discriminare.
10. Studiul cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, crimele bazate pe ură și discriminarea. Barometrul de Opinie Publică, IPP, Noiembrie 2019.
11. Studiul cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, crimele bazate pe ură și discriminarea. Barometrul de Opinie Publică, IPP, Noiembrie 2018.

LIMBILE MODERNE: SURSE DE NEOLOGIZARE A LIMBII ROMÂNE

FOREIGN LANGUAGES: SOURCES OF NEOLOGIZATION
OF THE ROMANIAN LANGUAGE

CZU: 811.135.1^373.43=133.1

Eugenia MINCU¹,

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova

Dorina MACOVEI²,

Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova

ABSTRACT. *Modern languages have always been important sources of neologization of the Romanian language (especially French and English). We refer, particularly, to terms formed from a single root or by the juxtaposition of Greek-Latin roots. They have a translinguistic status and are of international use. Despite the fact that the Romanian language dictionaries attest to numerous English words and terms, the borrowing language of the words formed with Latin elements is French. Thus, we are witnessing an overwhelming avalanche of neological terms and borrowings from French, in all fields of activity. This article focuses on the aspects of neologization of the vocabulary of the current Romanian language and the process of metaphorization that is ubiquitous in the denomination of specialized "things" and is a component of the process of neologization of the Romanian language.*

Keywords: *modern languages, French, neologization, Romanian.*

REZUMAT. *Limbile moderne dintotdeauna au fost surse de neologizare a limbii române (în special, limbile franceză și engleză). Ne referim, în mod particular, la cuvintele formate dintr-o singură rădăcină sau prin juxtapunerea rădăcinilor savante greco-latine. Acestea dețin un statut translingvistic și au o utilizare internațională. În pofida faptului că dicționarele limbii române atestă numeroase englezisme, limba de împrumut a cuvintelor formate în baza elementelor savante este cea franceză. Astfel, suntem martorii unei avalanșe copleșitoare de termeni neologici, împrumuturi din limba franceză, în toate domeniile de activitate. Prezentul articol are în vizor aspecte de neologizare a vocabularului limbii române actuale și procesul de metaforizare, omniprezent în denomiția „lucrurilor” specializate, parte componentă a procesului de neologizare a limbii române.*

Cuvinte-cheie: *limbi moderne, limba franceză, neologizare, limba română.*

Introducere. La diverse niveluri de analiză, limba română (în special, limbajul specializat) comportă o serie de caracteristici: a) nivel morfologic: prezența elementelor savante (**unități lexicale de origine greco-latină, care inițial aveau un sens lexical plin, iar in statu praesenti sunt elemente de constituire a unui cuvânt compus**) – unități compozante; b) nivel lexical: predominarea cuvintelor-împrumuturi, preluate din limba latină etc.; c) nivel semantic: „reutilizarea” cuvintelor-împrumuturi asocieri de noi concepte, „remodelarea semantică” etc.

Fenomenul universalităților lingvistice. În ultimele decenii se atestă o revitalizare a limbii latine în calitate de limbă-sursă de extragere, de creare a noi termeni, iar limba franceză – limbă-sursă de neologizare a limbii române.

¹ Eugenia MINCU, dr. hab., conf. univ., Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al USM, <https://orcid.org/0000-0002-3774-2599>, jana_mincu@yahoo.fr

² Dorina MACOVEI, dr. în filologie, Institutul de Filologie Română „B. P.-Hasdeu” al USM, <https://orcid.org/0000-0002-5345-5725>, dorinajulea@yahoo.com

În imposibilitatea de a echivala formal două sisteme lingvistice, se recurge la împrumutul lexical. Lingvistul Zvegnicev V. menționa: „În asemenea cazuri, se recurge la un procedeu care constă în faptul că respectivul cuvânt nu se traduce, ci se transcrie sau se transliterează cu ajutorul mijloacelor grafice ale altei limbi” (Zvegnicev, 1964, p. 7-8). Astfel, limbile greacă și latină stratificate furnizează „cultisme” (unități lexicale autonome și neautonome de origine greco-latină), numite și elemente savante. La nivel morfologic, acestea au statut de afixoide. Actualmente, în total, au fost înregistrate 1986 (100%) de afixoide, dintre care 1401 (70,54%) sunt afixoide-invariante și 585 (29,45%) – afixoide-variante. Conform analizei statistice a afixoidelor-invariante, din 1401 (100%) de afixoide-invariante, 1361 (97,14%) de afixoide au drept sursă de împrumut limba franceză; 13 (0,92%) afixoide – limba engleză; 5 (0,35%) – limba germană; 10 (0,71%) – limba italiană; 10 (0,71%) afixoide sunt luate direct din latină; 2 (0,14%) – din limba greacă (Marcu, 2013).

Elementele greco-latine formează, în special, cuvinte utilizate în limbajul specializat. Fiind parte a termenului, acestea sunt elemente terminologice. Noțiunea de *element terminologic* este pusă în circulație de către Dimitrie Lotte, care a definit elementul terminologic drept „parte componentă minimă a termenului cu o semnificație terminologică pronunțată” (Лотте, 1931, p. 43).

Termeni-împrumuturi din limba franceză

În continuare, propunem o listă de termeni-împrumuturi din limba franceză, primă limbă-sursă de neologizare pentru limba română și, totodată, o delimitare structurală a acestora. Menționăm faptul că procesul de împrumut implică nu doar un vocabular al unei limbi, dar stabilește și anumite relații interculturale (inclusiv, nivel gnoseologic).

Totuși, acești termeni sunt atestați și în alte limbi moderne, dat fiind statutul translingvistic pe care îl dețin rădăcinile savante.

a) Termenii simpli (formați în baza unei rădăcini)

Termenii-împrumuturi, preluați din limba franceză, formați în baza unei singure rădăcini savante, sunt de tipul: *sutură* < fr. *suture*, cf. lat. *sutura* „articulație fixă a oaselor late ale craniului”; *arteră* < fr. *artère*, cf. lat. *arteria* = *aēr* „aer” + *tereō* „a conține” „vas sangvin care asigură circulația sângelui de la inimă la diverse organe și țesuturi”; *scapulă* < fr. *scapulum* cf. lat. *scapula* „os lat care formează umărul împreună cu clavicula și cu humerusul” etc.

Unii termeni-împrumuturi sunt formați printr-o derivare nesesizabilă: terminologia anatomică – *tubercul* < fr. *tubercule*, cf. lat. *tuberculum* (< lat. *tuber* „excrescență” + *-ul* – sufix diminutival „mic”) „excrescență apărută pe unele țesuturi ale organelor vii); terminologia clinică: *perfuzie* < fr. *perfusion*, cf. lat. *perfusio* (< lat. *per* „prin” + < lat. *fusio* „scurgere”) „introducere lentă și continuă, picătură cu picătură, a sângelui sau a unei substanțe medicamentoase în vână ori în țesutul subcutanat, în scopuri terapeutice”; *a reanima după* < fr. *réanimer* (< lat. *re-* „intensiv” + < lat. *anima* „suflet”) „a readuce la viață, a restabili (prin diverse mijloace terapeutice) funcțiile vitale ale organismului; a reînsufleți”; dar și prin derivare sesizabilă: termeni neolatini – *a regenera*, *a revitaliza* etc.; termeni-împrumut direct din limba franceză – *preoperator/preoperatoriu* din fr. *préopératoire* „care precedă o operație chirurgicală”; *postoperatoriu* < fr. *postopératoire* „în urma unei intervenții chirurgicale”; *a resuscita* fr. < *ressusciter* „a reda funcțiile vitale ale organismului”, „a suscita din nou” etc.

Statutul translingvistic se conturează prin atestarea acestor termeni și în următoarele limbi: (engl.) *suture/sutura*, *ae*, (fr.) *suture* (sutură); (engl.) *artery*, (fr.) *artère*, (rus.) *артерия* (arteră); (engl.) *scapula*, *ae/as*, (fr.) *scapulum/scapula* (scapula); (engl.) *tubercle*, (fr.) *tubercule*, (rus.) *туберкул* (tubercul); (engl.) *perfusion*, (fr.) *perfusion*, (rus.) *перфузия* (perfuzie); (engl.) *reanimate*, (fr.) *réanimer*, (rus.) *реанимировать* (a reanima); (engl.) *regenerate*, (fr.) *régénérer*, (rus.) *регенерировать* (a regenera); (engl.) *revitalize*, (fr.) *révitaliser*, (rus.) *ревитализировать* (a revitaliza); (engl.) *preoperative*, (fr.) *préopératoire*, (rus.) *предоперационный* (preoperatoriu); (engl.) *postoperative*, (fr.) *postopératoire*, (fr.) *послеоперационный* (postoperatoriu); (engl.) *resuscitate*, (fr.) *ressusciter* (a resuscita).

b) Termenii simpli (formați în baza mai multor rădăcini)

Termenii simpli-împrumuturi din limba franceză, formați prin juxtapunerea elementelor savante, sunt rezultatul joncțiunii de elemente terminologice de origine greco-latină. Sunt în abundență atestați în terminologia medicală: *gastroptoza* < fr. *gastroptose* (< gr. *gaster* „stomac” + < gr. *ptosis* „cădere, ptoză”) „cădere a stomacului”; *citologie* < fr. *cytologie* (< gr. *kytos* „celulă”, *logos* „studiu”) „ramură a biomedicinii care se ocupă cu studiul celulei”. În structura termenilor afixoidați frecvent se atestă și afixul: *colecistită* < fr. *cholécystite* (< gr. *chole* „bilă” + *kystis* „vezică” + < gr. *itis* „inflamație”) „inflamarea vezicii biliare” etc.

Statutul translingvistic se conturează prin atestarea acestor termeni în următoarele limbi: (engl.) *gastroptosis*, (fr.) *gastroptose*, (rus.) гастроптоз (*gastroptoza*); (engl.) *citology*, (fr.) *cytologie*, (rus.) цитология (*citologie*); (engl.) *cholecystitis*, (fr.) *cholécystite*, (rus.) холецистит (*colecistită*).

Fenomenul de metaforizare și neologizarea limbii române

Referitor la „creativitatea” terminologică, lingviștii menționează **neologia primară** (la nivel de limba-sursă, în care a fost conceput termenul) și **neologia secundară** (adaptarea termenului în limbile receptoare) (Humbley, 1988). Neologia secundară implică și transpoziția strategiei de „recunoaștere” a neologiei primare, deoarece inovațiile conservă „rădăcinile” din limba/domeniul-sursă.

Esența metaforei rezidă în înțelegerea unei noțiuni prin intermediul termenilor care exteriorizează alte noțiuni. Istoria și cultura își formează metafora proprie. În Grecia antică, prevala **metafora endocentrică**: cunoașterea de sine, raportată la microuniversul patriei. În cultura romană predomina **metafora exocentrică**, dictată de dorința de cunoaștere a noului prin cotropirea de noi teritorii.

Stelian Dumistrăcel tratează metafora, „esența limbii și a umanității”, „în legătură cu sensurile derivate ale cuvintelor” și se referă la metafora „tocită” și la metafora „sensibilă”. Metafora „tocită” este formată „prin zilnica tocire” a imaginii. În consecință, „cele mai frumoase, cele mai strălucite imagini au ajuns pentru noi simple sunete” (Dumistrăcel, 1980, p. 21-22). Etiologic, metaforele sunt axate pe „nevoia de *concizie*” și pe „suplinirea insuficiențelor” verbale, iar „esența intelectuală a metaforei este permanența funcționării ei ca procedeu al denominației în fazele cele mai avansate ale limbilor celor mai cultivate” (*ibidem*).

Termeni simpli (formați în baza unei singure rădăcini)

Carantină (< fr. *quarante* „patruzeci” + *-aine* „aproape”). De fapt sunt atestate mai multe etimologii ale cuvântului *carantină*: etimologie ebraică – *quadraginta* „patruzeci”; etimologie italiană (sec. al XVII-lea) – *quarantine giorni* „intervalul de patruzeci de zile”; etimologie franceză – *quarantaine* (*quarante* „patruzeci” + *-aine* „aproape”).

Termenul *carantină* semnifică „izolare preventivă a unei persoane sau a unei colectivități, care a fost în contact cu un bolnav contagios sau care vine dintr-o regiune unde există o epidemie”. Cuvântul *carantină* desemna și „perioada de patruzeci de zile, în care văduva avea dreptul de a mai sta în casa soțului după decesul acestuia”. Corăbiile (și echipajul acestora), suspectate a fi purtătoare de ciumă (pesta) sau de o altă boală contagioasă, erau obligate să rămână în port timp de patruzeci de zile. O astfel de lege a fost introdusă pentru prima dată în Ragusa, în 1377.

Atrium (< lat. *atrium* < lat. *ater* „negru”; din fr. *atrium*) și *antreu* (< fr. *entrée*). Termenul *atrium* derivă de la *atrium* „anticamera cu pereții afumați” (< lat. *ater* „negru”), deoarece focul ardea în mijlocul acestei încăperi. Ulterior, desemna încăperea unde erau întâlniți și tratați oaspeții, devenind cameră pentru oaspeți, unde aveau loc anumite discuții, dar și un fel de anticameră, în care oaspeții erau rugați să aștepte.

Dicționarul explică termenul în felul următor: „curtea interioară, înconjurată de porticuri acoperite, a caselor romane antice”, dar și „partea din mijloc a unei bazilici (biserici)”.

Cuvântul *antreu* este un împrumut din limba franceză (< fr. *entrée*) „prima încăpere (de dimensiuni mici) a unei locuințe, în care se intră venind de afară”, formând relații de sinonimie cu lexemele hol, sală de așteptare, vestibul. În Roma Antică, vestibulul și atriumul erau două camere unite. Cu sens figurat, *antreu* este și „un fel de mâncare care se servește înainte de felul de bază al meniului”.

În terminologia medicală, *atriul/atriumul* este „un spațiu gastric la spongieri, care comunică cu exteriorul prin oscul” și, în forma de *atriu/atrium* sunt cele două despărțituri superioare ale inimii. În terminologia geologică, cuvântul indică „un culoar care înconjură un con vulcanic secundar îmbucac în craterul unui vulcan mai vechi”.

Remarcăm prezența statutului translingvistic a acestor termeni în limbile: (engl.) *quarantine*, (fr.) *quarantaine*, (rus.) карантин (*carantină*); (engl.) *entrée*, (fr.) *entrée* (*antreu*) etc.

Termenii simpli (formați în baza mai multor rădăcini)

Iphondrie (< gr. *hypo* „sub, dedesubt, jos” + < gr. *khondros* „cartilaj, coaste false”; din fr. *hypocondrie*). Grecescul *hypochondria* (< gr. *hypo* „sub, dedesubt, jos” + < gr. *khondros* „cartilaj, coaste false”) a format termenul *iphondrie*. În Antichitate, se credea că visceralele din regiunea hipocondrului (regiune a peretelui abdominal, situată la dreapta și la stânga regiunii epigastrice, sub ultimele coaste) sunt generatoarele melancoliei. Se consideră că prima utilizare a termenului a fost atestată cu aproximativ 2000 de ani în urmă, denumind o boală somatică. Ulterior, cuvântul a devenit sinonim cu termenul *melancolie*.

În 1660, termenul desemna „depresie sau melancolie inexplicabilă”, „depresie sau melancolie fără o cauză reală”, „o melancolie morbidă” și reflecta vechea credință că visceralele (ficatul, vezica biliară, splina) provoca acest sentiment. Mai târziu, în 1816, termenul desemna „o aparență a bolii”; ulterior, în 1839 – „o boală de o etiologie neclară”, dar și „tulburări psihice”. Actualmente, dicționarul oferă următoarea definiție pentru cuvântul *iphondrie*: „stare psihică morbidă, caracterizată prin neliniște continuă, teamă și preocupare obsesivă de starea sănătății proprii; idee fixă a cuiva care crede că suferă de o boală pe care în realitate nu o are”. În clasificatorul internațional de boli este introdus termenul nevroză ipocondrială. (<https://www.etymonline.com>).

Melancolie (< gr. *melankholia* < gr. *melanos* „negru” + < gr. *khole* „bilă, fiere”; din fr. *mélancolie*, lat. *melancolia*). În Antichitate, se considera că boala este produsă de starea de dezechilibru a 4 umori (< gr. *umor* „lichid”).

Medicul grec Polib deduce echilibrul numit sănătate prin izonomia a patru umori: *sanguis* (sânge), *chole* (fiere galbenă sau bilă), *melan* (*chole* sau fiere neagră), *flegma* (salivă) (Iftimovici, 1995); *sanguis* – umoarea roșie provoacă febră, transpirație: ciuma, variola, varicela etc.; *chole* – umoarea galbenă pigmentează în culoare galbenă, portocalie: hepatita; *flegma* – umoarea albă a mucozităților formate în nas și în plămâni expectorată prin tuse: tuberculoza; *melan* – umoarea neagră care se formează în adâncul corpului, organele încep să putrezească, se instalează moartea.

Medicina veche atribuia depresia excesului de bilă neagră în organismul uman, care provoca stările de tristețe și de frică continuă. Termenul este atestat în secolul a V-lea cu sensul de „bilă neagră”; în epoca medievală cuvântul achiziționează sensul de „temperare proastă, îmbufnare, chin, mânie”; „dispoziție proastă, enervare, furie”; adică cuvântul deținea o conotație emoțională negativă. La mijlocul secolului al IV-lea, cuvântul avea sensurile de „durere, stare de întuneric, dezamăgire, provocate de sentimentul de dragoste”. În secolul al XVIII-lea, cuvântul era asociat cu un sentiment prelungit de dominare a unui spirit sumbru: „fiere neagră și dispozițiune tristă atribuită ei; atragere spre singurătate și reverie”.

Actualmente, dicționarul explicativ Oxford oferă o definiție a cuvântului *melancolie* conotativ-neutră: „stare de tristețe, de deprimare, amestecată cu visare și cu dorința de izolare, tristețe (ușoară); *sin.* deprimare, tristețe”; „boală psihică care se manifestă printr-o continuă depresie, prin tristețe morbidă, prin apatie, delir, halucinații, anxietate și tentația de sinucidere”.

Nostalgie (< gr. *nostos* „întoarcere acasă” + < gr. *algos* „durere, suferință”; din fr. *nostalgie*). Termenul *nostalgie* are la bază cuvântul compus < gr. *nostos* „întoarcere acasă” + < gr. *algos* „durere, suferință”, creat în secolul al XVII-lea. Termenul desemna „dorul de casă” (anxietatea) al mercenarilor elvețieni, care luptau departe de casă. Actualmente, lexemul *nostalgie* desemnează „un sentiment de tristețe, de melancolie provocat de dorința de a revedea un loc drag, o persoană apropiată sau de a retrăi un episod din trecut, o dorință (plină de regrete) pentru ceva greu de realizat”.

Cardialgie (< gr. *kardia* „inimă, stomac” + < gr. *algos* „durere, suferință”; din fr. *cardialgie*). La baza afixoidului *cardi(o)-*, *-cárd*, *-cardie* este din grecescul *kardia* „inimă”, „cardie”. Este de menționat relația de omonimie: *-cardie* „inimă” și *cardie* „orificiu superior al stomacului situat la locul de unire între esofag și stomac”. *Dicționarul etimologic*, autor A. Dauzat, explică cuvântul ca fiind un împrumut din greacă: *kardie* „inimă”, cu sens medical „orificiu superior al stomacului („lângă inimă”)” (Dauzat, 1932, p. 142). Presupunem prezența unui etimon comun – *kherd-* pentru ambele cuvinte. Elementul *cardia-*, în fizică, este utilizat cu sensul de „cerc fix”. Aceasta ne permite a înainta ipoteza că lexemul *kardia* a fost utilizat inițial în aritmetică, fizică, ca apoi, prin asociere – „cerc fix” → „sac rotund” → „inimă” – să devină termen anatomic. Actualmente, termenul desemnează „dureri acute de stomac sau de inimă”.

Afixoidul *-algie* pretinde a se relexicaliza, detașându-se din termenii-împrumuturi din limba franceză de tipul *cefalalgie* (< gr. *kefale* „cap” + < gr. *algos* „durere, suferință” „durere de cap”; din fr. *céphalalgie*); *nevralgie* (< gr. *neuron* „neuron, nerv, cap” + < gr. *algos* „durere, suferință” „durere (acută) localizată pe traiectul unui nerv senzitiv sau pe ramificațiile sale”; durere de cap; din fr. *nevralgie*); *nefralgie* (< gr. *nephros* „rinichi” + < gr. *algos* „durere, suferință” „durere de rinichi”; *abdominalgie* (< lat. *abdomen* din *abdere* „a ascunde” + < gr. *algos* „durere, suferință” „dureri în regiunea abdomenului; durere abdominală; din fr. *abdominalgie*”;) etc. și pretinde la o utilizare autonomă în uzul medical: „Toți pacienții prezentau acuze: *algie* periodică de diversă intensitate în regiunea epigastrică...” (*Curierul Medical*, 2018, 2019) etc.

Diaphragma (< gr. *diaphragma* < gr. *dia* „prin” + < gr. *phragma* „perete” din fr. *diaphragme*). În Grecia antică, „peretele despărțitor al camerelor” se numea *phragma*; varianta romanică – *saeptum*.

În terminologia medicală se atestă termenul *sept* < lat. *saeptum* „perete care separă două cavități”; „perete despărțitor între două cavități”. Localizat în zona nazală (septul nazal), acesta desemnează „un perete cartilagos-osos care desparte fosele nazale”. În botanică, este utilizat cu sens de „perete membranos care divide ovarul sau fructul în loje”.

Cuvântul de origine greacă *diaphragmă* este format din < gr. *dia* „prin” + *phragma* „perete”. Spre deosebire de primul termen, are o largă utilizare în diverse domenii de activitate. Pe lângă definiția empirică bine cunoscută „formațiune care separă toracele de abdomen”, dicționarul oferă definițiile de: „organ muscular-tendinos care separă toracele de abdomen și care participă la respirație”, „cartilaj care separă cele două nări” contraceptiv mecanic pentru femei” – medicină; „membrană elastică (la microfon, telefon, gramofon etc.) care, prin vibrațiile ei, reproduce sunetele – tehnică; „dispozitiv la obiectivele aparatelor fotografice, format din mai multe plăcuțe opace mobile, care limitează trecerea luminii”; „dispozitiv alcătuit dintr-o membrană cu un orificiu, care, introdus într-o conductă, măsoară debitul și viteza fluidului – biofizică”; „dispozitiv care închide un recipient pentru a reține impuritățile existente în conținutul lui” – biochimie; „element de rigidizare a construcției alcătuit dintr-o placă plană sau dintr-un planșeu” construcții”.

Statutul translingvistic se conturează prin atestarea acestor termeni și în următoarele limbi: (engl.) *hypochondria*, (fr.) *hypocondrie*, (rus.) *ипохондрия* (*ipohondrie*); (engl.) *melancholy*, (fr.) *mélancolie*, (rus.) *меланхолия* (*melancolie*); (engl.) *nostalgia*, (fr.) *nostalgie*, (rus.) *ностальгия* (*nostalgie*); (engl.) *cardialgia*, (fr.) *cardialgie*, (rus.) *кардиалгия* (*cardialgie*); (engl.) *cephalgia*, (fr.) *céphalalgie*, (rus.) *цефалгия* (*cefalalgie*); (engl.) *neuralgia*, (fr.) *névralgie*, (rus.) *невралгия* (*nevralgie*); (engl.) *nephralgia*, (fr.) *néphralgie*, (rus.) *нефралгия* (*nefralgie*); (engl.) *abdominalgia*, (rus.) *абдоминалгия* (*abdominalgia*); (engl.) *diaphragm*, (fr.) *diaphragme*, (rus.) *диафрагма* (*diaphragmă*); (engl.) *septum*; (fr.) *septum* (*sept*).

Concluzii. Neologizarea limbii române are drept suport nevoi denominative ale societății în funcție de variate domenii de activitate. În acest context, limba franceză deține poziția de primă limbă-sursă în procesul de neologizare a limbii române, iar prezența termenilor similari ca formă și conținut în mai multe limbi (în cazul nostru, engleza) demonstrează clar statutul lor de termeni translingvistici. Termenii simpli, împrumuturi din limba franceză, au la bază o rădăcină sau mai multe rădăcini savante, la nivel morfologic, acestea fiind numite afixoide. La nivel derivativ, însă,

sunt elemente de compunere a unui termen. Și, nu în ultimul rând, esența metaforei rezidă în înțelegerea unei noțiuni prin intermediul termenilor care exteriorizează alte noțiuni. Istoria și perceperea din perspectiva unei culturi în denominația realității prin intermediul fenomenului de metaforizare sunt evidente.

Notă. Acest articol a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, finanțat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare a Republicii Moldova.

Referințe:

1. Curierul Medical, 2018, 2019.
2. Dauzat, Al. (1938). Dictionnaire étymologique de la langue française.
3. Dumistrăcel, St. (1980). Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii.
4. <https://dexonline.ro/>
5. <https://dictionary.cambridge.org/>
6. <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/>
7. <https://www.etymonline.com/>
8. <https://www.merriam-webster.com/>
9. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
10. Humbley, J. (1988). Comment le français et l'allemand aménagent la terminologie de l'informatique, Banque des Mottes, Paris: CILF, p. 85-148.
11. Iftimovici, R. (1995). Istoria medicinei.
12. Marcu, Fl. (2013). Dicționar actualizat de neologisme.
13. Pichon, E. (1942). L'enrichissement lexical dans le français d'aujourd'hui.
14. Zvegincev, V. (1957). Prefață la ediția rusă a lucrării: Eric P. Hamp, Glossary of American Technical Linguistic Usage. Utrecht/Antwerp, p. 7-8.
15. Лотте, D. (1931). Очередные задачи научно-технической терминологии.

TENDINȚE ȘI VALORI CULTURAL-ARTISTICE EUROPENE ÎN ARTA PLASTICĂ NAȚIONALĂ

EUROPEAN CULTURAL-ARTISTIC TRENDS AND VALUES IN NATIONAL FINE ART

CZU: 73.03(478)"19"

Rodica URSACHI¹,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

ABSTRACT. *The article describes the cultural context of the evolution of national fine arts in the 20th century. The character of the art of this period is heterogeneous, varied and reflects various sources of influence in the process of formation. Art from the first half of the century. The 20th century knows two vectors of development – 1) “Eastern”, based on the Russian school and 2) West-European, of a modernist nature. In the present study, the focus is on the “western” direction that strongly influenced Romanian-Bessarabian artists from the beginning of the 20th century. The visual artists from Bessarabia had the opportunity, until 1940, to familiarize themselves during their studies in the big cities of Europe (Paris, Rome, Munich, etc.) with the styles and principles of Western art, which they later implemented in their own creation. The most representative artists who had their studies in the great European cultural centers are: M. Petrașcu, N. Arbore, A. Baillayre, Șn. Cogan, M. Cogan, E. Maleșevschi, C. Cobizeva, L. Dubinovschi, M. Gamburd, V. Rusu Ciobanu, M. Grecu, A. Negura, I. Platon etc. The artists synthesized the knowledge obtained abroad, creating original plastic works through which they diversified the aspect of national plastic art.*

Keywords: *fine art, artists, creation, Western European, stylistic trends, current art.*

REZUMAT. *În articol este descris contextul cultural al evoluției artelor plastice naționale din secolul al XX-lea. Caracterul artei din această perioadă este eterogen și variat și reflectă diverse surse de influență în procesul de constituire. Artă din prima jumătate a sec. al XX-lea cunoaște doi vectori de dezvoltare – 1) „estic”, bazat pe școala rusească și 2) vest-european, de factură modernistă. În prezentul studiu, accentul este pus pe direcția „occidentală” care a influențat puternic artiștii români-basarabeni de la începutul secolului XX. Artiștii plastici din Basarabia au avut posibilitatea, până în anul 1940, să se familiarizeze în timpul studiilor în marile orașe ale Europei (Paris, Roma, Bruxelles, München ș.a.) cu stilurile și principiile artei occidentale, pe care ulterior le-au implementat în propria creație. Artiștii cei mai reprezentativi cu studii în marile centre culturale europene sunt: M. Petrașcu, N. Arbore, A. Baillayre, Șn. Cogan, M. Cogan, E. Maleșevschi, C. Cobizeva, L. Dubinovschi, M. Gamburd, V. Rusu Ciobanu, M. Grecu, A. Negură, I. Platon ș.a. Artiștii au sintetizat cunoștințele obținute în străinătate, realizând opere de creație originale prin care au diversificat aspectul artei plastice naționale.*

Cuvinte cheie: *artă plastică, artiști, creație, vest-european, tendințe stilistice, curente artistice.*

Prefață: *Dominația Modernismului asupra lumii artistice din spațiul român-basarabean se datorează unor trăsături comune în tot arealul european. Pe parcursul secolului al XX-lea se observă o relație foarte „flexibilă” între diverse arte, curente artistice, valori estetice etc.*

Racordându-se acestor direcții, arta plastică din Republica Moldova se încadrează în acest flux, ea evoluând în funcție de anumite influențe stilistice ale curenților artistice moderne (impresionism, postimpresionism, fauvism, expresionism, abstracționism ș. a.). Artiștii locali au sintetizat în opera lor unele trăsături ale culturii artistice europene, cu care s-au familiarizat direct sau indirect. Grație acestor confluente, pictura națională se face cunoscută cu noi soluționări ale limbajului plastic, artiștii concepându-l conform tendințelor stilistice contemporane, în variate

¹ Rodica URSACHI, Doctor în studiul artelor, conf. univ., Facultatea Arte plastice și Design, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, RM, Email: rodikamish@gmail.com, + 373 79448808, <https://orcid.org/0000-0001-6084-9506>

interpretări individuale. În articol se va acorda atenție influenței tendințelor culturii artistice europene asupra artei naționale sub raport conceptual și plastic.

1. Conexiuni culturale vest-europene în arta plastică națională din prima jumătate a secolului XX

Încă de la începuturile sale, arta plastică româno-basarabească relevă influențe ale mediilor culturale în care s-au format plasticienii. Aceasta a fost posibil grație rectificărilor introduse după 1918 în domeniul studiului artelor plastice, ce permitea viitorilor artiști să-și continue studiile în marele centre europene (Paris, Bruxelles, München, Dresda, București ș.a.) (Stăvilă, 2000). Artiștii din această perioadă tind să se încadreze în coordonatele artei europene, prin realizarea sintezei curentelor „avangardiste” în creația lor.

Receptivi la sugestiile venite din Occident (uneori indirect, prin intermediul artei ruse) sunt August Baillayre (1879-1961) (care a fost la acea vreme mentorul mai multor plasticieni), Eugenia Maleșevschi (1868-1940), Lidia Arionescu-Baillayre (1880-1923), Nina Arbore (1889-1942), Șneer Cogan (1875-1940), Moisei Cogan (1879-1943), Milița Petrașcu (1882-1976) ș.a., ei utilizând în creația sa procedee caracteristice orientărilor europene ce se referă atât la tematica abordată, cât și la mijloacele plastice folosite. Creația unor plasticieni (A. Baillayre, E. Maleșevschi, Gheorghe Ceglocoff (1904-1964), Ș. Cogan ș.a.) denotă mai multe trăsături stilistice eterogene ce înclină spre constructivism, impresionism, postimpresionism, simbolism.

Înainte de a focaliza atenția asupra problematicii propriu-zise, credem că, ar fi binevenite câteva repere istorice care ar facilita înțelegerea cauzelor utilizării anumitor tipologii stilistice în creația pictorilor din perioada de început al artelor plastice basarabene. Aceasta se datorează, după cum s-a menționat deja, studiilor în marele centre culturale europene ale artiștilor din prima generație de plasticieni basarabeni. Spre exemplu, A. Baillayre, a absolvit Academia Regală de Arte Fumoase din Amsterdam (1902), Universitatea din Grenoble (1910); N. Arbore, a studiat la München (1908-1911), Paris, la Academia Matisse (1911-1914); Gh. Ceglocoff, a absolvit Academia de pictură din Dresda (1928); frații Șneer și Moisei Cogan își fac studiile la Academia Regală din München, apoi lucrează la Weimar, Paris colaborând cu H. van de Velde, Auguste Rodin, Aristide Maillol, Walter Gropius; E. Maleșevschi își perfecționează studiile la München, Roma, Paris (1903-1906) (Stăvilă, 1992); M. Petrașcu – în Elveția, la München, Paris în atelierul lui Henri Matisse, Antoine Bourdelle (1911-1914) și mai târziu, în atelierul lui Constantin Brâncuși (1919-1923, 1927) (Vlasiu, 2004); Claudia Cobizeva (1905-1995), își continuă studiile la Academia de Arte din Bruxelles (1934) și Academia de Arte din București în atelierul sculptorului Cornel Medrea (1934-1936); Lazăr Dubinovschi (1910-1984) a absolvit Academia de Arte din București în atelierul sculptorilor Dumitru Paciurea și Oscar Han (1930), apoi se perfecționează la Paris, în atelierul lui A. Bourdelle (1929) (Bulat, 2004) etc. (Stăvilă, 2000).

Analiza creației primei generații de plasticieni basarabeni, cu o viziune estetică corespunzătoare cerințelor noi ale timpului, scoate în relief influența puternică a stilului „Modern”, îndeosebi a creației pictorilor europeni ce făceau parte din grupările expresioniste „Podul”, „Călărețul albastru” (Ș. Cogan, M. Cogan ș.a.), „Lumea artei” (viziune simbolistă – P. Șilingovski), „Valetul de caro” (tratare postimpresionistă de „factură cezariană” - A. Baillayre) ș.a. (Stăvilă, 2000). Referitor la gruparea „Valetul de caro”, ținem să precizăm că alături de artiștii din spațiul „estic” la expoziții s-au alăturat și pictorii europeni – P. Picasso, G. Braque, Leger, A. Deren, Vlaminck, H. Matisse ș.a. (Поспелов, 1990). Dintre pictorii basarabeni, A. Baillayre a expus, în faza incipientă a creației sale, lucrări la Petersburg alături de K. Malevici, V. Tatlin, N. Goncharova, M. Larionov, K. Petrov-Vodkin ș.a. care făceau parte din gruparea „Бубновый валет” („Valetul de caro”) cu puncte de tangență în curentele artistice europene. A. Baillayre, maturizat ca profesionist în atelierul principesei Tenișeva ce patrona societatea „Мир искусства” (Florea, 1979; Stăvilă, 2000), își realizează picturile sale într-o manieră postmodernistă de factură franceză (*Natură statică cu pești* (1927, 94x56, MNAM) (Fig. 1), *Natură statică cu agavă* (anii 1920, 106x73, MNAM), *Omagiu lui Goya* (1945, 89x56, MNAM) ș. a.). Putem presupune că această viziune A. Baillayre a putut-o prelua de la artiștii francezi în timpul călătoriei sale la Paris în 1908 (Stăvilă, 2000).

Devenind foarte receptivi la sugestiile venite din Occident, artiștii plastici din Basarabia utilizează procedee caracteristice orientărilor europene (postimpresionism, „Arta 1900”/ Stilul „Modern” ș.a.), ce se referă atât la tematica abordată, cât și la mijloacele plastice folosite (predilecție pentru exotic și neobișnuit, pentru imaginea simbolică, a fabulosului și misticului, pentru arabescul decorativ și pentru grotesc, pentru nuanțări coloristice fine, palide și mate, forme difuze etc.) (*Franțuzaica* (anii 1910, 170x 73, MNAM) (Fig. 2), *Tristețe, Viața haremului turcesc* (anii 1920-1930), autor E. Maleșevschi, *Portretul soției* (1921), *Natură statică cu vas de metal*, autor A. Baillayre ș.a.). În asemenea lucrări imaginea (feminină) este penetrată de esența unui simbol codificat, și exprimă fie o idee, fie o alegorie, stare sau gând ce conferă tabloului o anumită atmosferă psihologică (*Primăvara* (1915, 79x177, MNAM), E. Maleșevschi ș. a.).

În perioada interbelică, în paralel cu aceste tendințe „moderniste”, unii plasticieni se alimentează și din alte surse de influență, pătrunse prin filiera artei românești (în urma studiilor efectuate în România după 1918 sau a expozițiilor comune cu pictorii români în 1939) (Stavilă, 2000). Privită prin prisma acestei duble înrâuriri, pictura basarabeană din perioada interbelică denotă căutarea unor mijloace de expresie noi caracteristice stilisticii curentelor europene în vogă la acea vreme – fovismul, cubismul, expresionismul. Dar situarea țării la periferia culturală a Europei, face ca artiștii plastici basarabeni să preia selectiv elemente ale artei moderne, pe care le-au sintetizat într-o manieră proprie. Cu atât mai mult, cu cât unii dintre ei s-au familiarizat cu tendințele noilor curente doar prin prisma creației pictorilor români - Șt. Luchian, N. Tonitza, C. Ressu, I. Iser, A. Ciucurencu ș.a. -, care la rândul său au sintetizat variate procedee artistice „moderniste” europene, filtrându-le prin propria viziune. De exemplu, Dumitru Sevastianov (1908-1956) ce a studiat la Academia de Arte Frumoase din București în 1932 (Stavilă, 2000), în lucrarea „*Odaliscă*” (1936) recurge la un motiv oriental văzut la colegul și prietenul Alexandru Ciucurencu (Toma, 2011), care la rândul său, s-a inspirat din „odaliscele” lui Matisse, văzute la Paris (Toma, 2011). Repertuarul oriental era în vogă în anii '20-'30 ai secolului XX, unii artiști români (T. Pallady, Șt. Luchian) colecționau obiecte „tematice” precum ar fi statuete ale lui Buddha ș.a.

În domeniul sculpturii, rezonanțe ale artei vest europene se sesizează în creația Miliței Petrașcu, Lazăr Dubinovschi ș.a. Spre exemplu, traseul „european” al M. Petrașcu este marcat de studii în atelierul sculptorului francez Antoine Bourdelle, după care a lucrat în atelierul din Franța a lui Constantin Brâncuși timp de patru ani (1919-1923), de relația de prietenie cu artiștii francezi Sonia și Robert Delaunay, Henri Matisse (a corespondat cu el o perioadă), de relația cu artiștii de talie mondială Vasilii Kandinski, Alexei Jawlensky, Marc Chagal, Paul Klee ș.a. Această relație cu marii artiști ai vremii i-a permis M. Petrașcu să asimileze și să sintetizeze variate viziuni precum ar fi influența artei „negre” (africane), în baza cărora a experimentat într-un spirit avangardist, utilizând diverse materiale și tehnici (modelaj, cioplire, relief, sgraffito, linogravură, mozaic ș.a.) (Vlasiu, 2004). (*Dans* (anii '30-'40), granit, *Torcătoarele* (1935), relief în piatră ș.a.).

Ecouri ale artei europene se observă și în arhitectura din Basarabia de la hotarul secolelor XIX-XX, îndeosebi în capitala guberniei. Astfel, arhitectura orașului Chișinău se caracterizează, în plan stilistic, prin preluarea mai multor modele europene (cu diferitele lor varietăți locale, în funcție de sursa de inspirație), de la clasicism la eclecticism și ecouri ale Artei 1900/ Stilului „Modern”. Astfel, arhitectura urbană din Chișinău, prin reabsorbirea sistemului de valori „străine” și stratificarea „vizibilă” a structurilor stilistice, obține o fizionomie plastică proprie.

Printre edificiile realizate în estetica „eclectismului” cu mixaje ale elementelor stilurilor „internaționale” sunt: *Clădirea Dumei orășenești* (actuala Primărie a orașului Chișinău) (1901-1903, arhitect Mitrofan Elladi, Alexandru Bernardazzi), (gotic italian - sienez, florentin, venețian (ferestre „venețiene” bifore și trifore cu deschideri în arc frânt, turnulețe de colț ale turnului-tribună de asupra intrării, festoane din arce ogivale tangente), Renaștere Timpurie - rozete, mascaroane, flori de crin); *Biserica Sf. Pantelimon/ Biserica Grecească* (1887-1891, arhitect A. Bernardazzi) (bizantin - grecesc, sârbesc, bulgar); *Capela gimnaziului de fete Sfânta Teodora de la Sihla* (1895, arhitect A. Bernardazzi) (bizantin, pseudo-rus); *Liceul de fete „Principesa Natalia Dadiani”* / astăzi MNAM (1899-1900, arhitect A. Bernardazzi) (gotic toscan - venețian, florentin (balcon-tribună

încununat cu turnulețe, ferestre cu arhivolte în bolțari în formă de evantai, nișe, cartușe cu însemne heraldice din ipsos), Renaștere Timpurie); *Casa lui Vladimir Herța* de pe b-l Ștefan cel Mare, 115 (1905, arhitect Henrik von Lonsky) (baroc austriac) (Fig. 3); *Banca orășenească* (1902-1911, arhitect Mihail Cekerul-Kuș (1865-1917),) (neoclasic); *Casă de raport* (1901) (astăzi Procuratura Municipiului Chișinău) de pe strada Armenească, 96, (gotic italian, Renaștere Timpurie, clasic); *Vila lui Iacob Nazarov* de pe strada Columna, 110 (anii' 80 ai sec. XIX) (baroc, rococo); *Vila urbană a lui Moisei Kligman* de pe b-l Ștefan cel Mare, 113 (1898) (neoclasic, stil „Modern” (ușa), neogotic (sera); *Conacul Catargi* (1853-1854) de pe strada Columna, 106 (baroc (frontonul), stil „Modern”) ș.a.

În estetica „eclectismului” sunt realizate și: *Conacul urban al familiei A. D. Inglezi* (1872-1873/1874-1875), de pe strada M. Eminescu, 52, *Conacul urban de pe strada Columna, 130 A, B* (anii 80 ai secolului al XIX-lea), *Palatul Justiției/Sediul Tribunalului Regional* (1887), arhitecți Henrich von Lonsky, Alexandru Bernardazzi (actuala Administrație a Căilor Ferate din Moldova), *Conacul urban al familiei Donici/ Casa Casso* din strada 31 August, colț str. Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 35, (actualmente sediul Institutului Patrimoniul Cultural al Academiei de Științe), *Palatul Râșcanu-Derojinschi* (1852-1875), de pe strada București, 62, colț str. V. Pârcălab, *Vila urbană a lui N. I. Semigradov* (1873-1875), cu bovindou octogonal pe toată înălțimea clădirii, de pe strada A. Pușkin, 17, colț București (presupui arhitecți A.I. Bernardazzi, M.S. Serotzinski) ș.a.

În unele edificii cu tentă stilistică medievală sau „istorică” se întâlnesc diverse elemente decorative specifice spiritului medieval - dragoni, grifoni înaripați, care în funcție de context trebuiau să transmită un anumit mesaj codificat. Spre exemplu, grifonii înaripați de pe fațada *Vilei urbane a medicului Lazăr Tumarkin* (1898-1902)/ Comitetul Olimpic, de pe str. A. Pușkin, 11, colț A. Șciusev, grifonii de asupra frontonului principal al *Băncii orășenești*, amintesc de garguile gotice și semnifică dominația și puterea; motivul dragonilor se întâlnește în panoul decorativ al *Vilei urbane* (1887-1903) din strada Șciusev, 47, colț M. Eminescu, și în decorul porții Casei lui V. Herța (1905) de pe bulevardul Ștefan cel Mare, 115 ș.a.

2. Valori ale culturii artistice europene în arta națională din a doua jumătate a sec. XX.

Începând cu mijlocul secolului XX, arta basarabeană cunoaște un nou salt calitativ, ce se datorează, în parte, contactului artei basarabene cu cea românească prin intermediul expoziției „Societății de Arte Frumoase” din Chișinău (Плэмэдылэ, 1965) și experiențelor dobândite de tânăra generație de plasticieni în urma studiilor efectuate peste hotare (ambele direcții familiarizând-o cu noile curente europene și anume cu expresionismul). În această perioadă în Moldova activează mai mulți artiști care se pot clasa la confluența a două „epoci”. Afinități picturale cu arta pictorilor români (C. Ressu, I. Iser) se observă în creația lui M. Gamburd (1903-1954), bazată în general pe un concept de factură realistă. Artă sa relevă corespondențe stilistice apropiate expresionismului belgian, cu care autorul a fost un timp în contact (în timpul studiilor la Academia de Belle Arte din Bruxelles - 1925-1928) (Toma, 1994). El pledează pentru un schematism rigid ce-și are originea în curentele nou apărute (expresionism), pentru generalizarea și stilizarea desenului, pentru fragmentarea și tratarea figurilor sub aspect monumental (*Cosașii* (1935), *Țărani* (1939), *Blestemul* (1945), *Lichidarea analfabetismului* (1947-1949, 69x85cm) ș.a.). Receptivitatea sa la curentul expresionist se observă în tabloul *Blestemul* (1945), unde întâlnim un „împrumut” din aquatinta graficienei de origine germană Kathe Kollwitz, „Izbucnire” (1908). Acest „transfer” se observă în poziția figurii principale din compoziție, în mișcarea mâinilor ș.a.

Restricțiile impuse după 1945 mențin arta din Moldova în limitele tradițiilor academiste, în parte, ale picturii „peredvijniciste”. Chiar dacă respectă principiul narativului impus de organele de control, pictorii își modifică optica artistică, parțial din cauza schimbărilor politice și culturale intervenite ulterior rezultatului Congresului al XX-lea al PCUS (1956) ce a pus în discuție cultul personalității lui I. Stalin. Acest eveniment a permis deschiderea către arta occidentală; se organizează expoziții ale pictorilor europeni – Matisse, Van Gogh, Cezane ș. a.- la Moscova (1956), (Toma, 1971). (vizitate de M. Grecu, A. Zevina ș.a.) și ale pictorilor români – N. Grigorescu, T. Pallady, I. Isser, N. Tonitza ș.a. – la Chișinău (1957).

Plasticienii își realizează, deseori, lucrările prin prisma viziunii impresioniste, inspirată din creația lui N. Grigorescu sau, mai târziu, a celei postimpresioniste, foviste (înraurite de la V. van Gogh și Matisse), (*Invitație la joc* (1956-1957), V. Rusu Ciobanu, *Răscala de la Tatarbunur* (1959), *Fetele de la Ceadâr-Lunga* (1960), M. Grecu ș.a).

În acest context, trebuie de precizat că, unii reprezentanți ai tinerii generații de artiști (Mihai Grecu, Valentina Rusu-Ciobanu, Ada Zevin ș.a.) s-au familiarizat cu arta pictorilor europeni și români încă în timpul studiilor în România (București, Iași), unde au avut ocazia să viziteze diverse expoziții. Interes prezintă expoziția retrospectivă organizată la sala Dalles a lui Șt. Luchian din 1939, în creația căruia, Al Busuioceanu întrevide influențe ale lui C. Monet, E. Degas, P. Bonnard, P. Gauguin (Pavel, 1996). În cazul lui M. Grecu se poate de adăugat că, acesta și-a făcut studiile în clasa profesorului A. Ciucurencu, care la rândul său a studiat la Paris (1930-1932) și a asimilat stilistica generală a lui H. Matisse, P. Cezanne, A. Derain, R. Dufy, P. Bonnard.

Noua viziune își manifestă caracterul „inovator” prin adresarea la unele mijloace plastice specifice artei populare (decorativism, monumentalism, rigiditate și simplitate a formelor, desen naiv, expresiv ș.a.) (*Zi de toamnă* (1964, 119x200cm), *Recruții* (1964-1965, 132x152cm) (Fig. 4), M. Grecu ș.a.). Decorativismul și caracterul picturii naive se întâlnește aproape în toate lucrările picturale din anii '60 ai sec. XX, unele având detalii sugestive specifice țesăturilor populare, altele, împrumutate din arta egipteană sau a unor pictori europeni (G. Klimt), (*Ospitalitate* (1967), M. Grecu, *În parc* (1966), *Tinerețe* (1967), *Foc de artificii* (1966), *Setea* (1967), V. Rusu Ciobanu ș.a.).

În anii '70 în arta plastică, îndeosebi în pictură se practică „experimentări” cu diverse materiale plastice și tehnici (bitumuri, praf de bronz auriu și argintiu, lacuri ș.a.), dar și principiile „picturii ca acțiune” întâlnite în creația lui Jackson Pollock (Toma, 2004) (*Geneza* (1977), *Microcosmos*, *Adâncul fântânii*, M. Grecu ș.a.). În paralel cu tehnica „experimentală” a lui M. Grecu, A. Zevin ș.a., în pictura anilor '70 se întâlnesc și viziuni artistice bazate pe optica renascentistă, cu precădere, a Renașterii din Țările de Jos și a fotorealismului în vogă la acea vreme în America și Europa. Aceste înrăuriri stilistice sunt specifice creației V. Rusu Ciobanu din perioada dată, ea completându-le, uneori, și cu imagini suprarealiste (*Vizita medicului* (1971), *Oameni și glie* (1972), *Dimineața. Micul dejun* (1979, 125x120cm), (Fig. 5), *Prietenie* (1974, 191x283cm), *Autoportret cu ochelari* (1974) ș.a.). În unele lucrări sunt folosite și elemente din Pop-art cu efecte de trompe l'oeil și colaj din imagini (*Imponderabilitate* (1974), *Portretul regizorului Vlad Druc* (1974-1975, 71,8x56,2cm), *Saltimbancul* (1975-1976, 70,5x55,5cm) *Amintiri* (1979, 55x60cm) ș.a.).

Arta plastică din anii '80-încep. anilor '90 se caracterizează prin apariția unor tendințe și orientări de factură postmodernistă, impusă de viziunile derivate ale noii generații de plasticieni, formate în diverse orașe ale fostei URSS (Tallin, Riga, Moscova, Petersburg, Budapesta ș.a.). În această perioadă se remarcă un proces de liberalizare în artă, apar tot mai mulți plasticieni cu o gândire liberă, creativă ce încearcă să-și manifeste individualitatea „originală”. Ei au putut să-și diversifice maniera de lucru și datorită contactelor culturale cu artiștii de peste hotare (România, Germania ș. a.), ce s-au intensificat la începutul anilor '90 (colaborări, expoziții, tabere de creație etc.). În creația lor se resimte influența fotorealismului, pop-art-ului, artei conceptuale (A. Sârbu), postimpresionismului, expresionismului, abstracționismului (A. Mudrea, M. Țăruș, I. Morărescu, I. Platon, D. Bolboceanu, T. Zbârnea ș.a.), suprarealismului, simbolismului (V. Moșanu, I. Matei ș.a.).

Ei îmbină metodele de tratare plastică tradiționale cu cele netradiționale, creând formule plastice noi specifice limbajului picturii moderne (*Mere* (1982), *Floarea soarelui* (1985), A. Sârbu, *Meditație* (1989), *Zodiac* (1990), *Reflexe* (1991), A. Mudrea, *Sunet în roșu* (1995), *Forme în zbor* (1979-1995), M. Țăruș, *Către părinți*, T. Zbârnea, *Porțile Orheiului vechi*, I. Morărescu, *Povara-I* (1990), *Euforie* (1990), V. Moșanu, *Nocturnă* (1993), *Amintiri* (2000), I. Platon, *Regele nebun în camera cu trofee* (2000) (Fig. 6), *Pescărușul* (2013), I. Matei, *Margine de sat*, *Miriște* (1990), *Amurg* (1991), D. Bolboceanu ș.a.).

Traseul modernist/postmodernist al picturii din perioada contemporană înglobează în sine un amalgam de tendințe și modalități de expresie generate de un nou nivel de gândire artistică și estetică a plasticienilor, influențat, în ultima vreme tot mai des, de o viziune puternic „tehnologizată”.

În prezent, arta plastică își depășește limitele materiale și tehnice, ea înclină spre alte domenii ale artelor vizuale (fotografie, picturi video, holograme, instalații ș. a.) și alte mijloace de exprimare (diverse structuri texturale și de factură, diverse genuri – pictură, tapiserie, grafică, sculptură, muzică, dans – Performance etc.), ce concordă cu spiritul „dinamic” al erei informaționale. Artiști cu origini basarabene, dar cu viziuni „europene” sunt: Vasile Rață, Ștefan Russu, Valeria Barbas, ș.a. a căror operă artistică depășește de multe ori, limitele unui format traditional și tinde către o dimensiune proprie, s-ar putea zice „dincolo de real”, metafizică, cu expresie energetică individuală.

Concluzie.

Ținând cont de faptul că, orice artă națională (locală) nu se poate dezvolta în afara circuitului curentelor artistice europene sau a țărilor limitrofe, și că interferențele culturale și artistice sunt iminente, trebuie să recunoaștem că, și arta din spațiul Republicii Moldova a fost supusă acestui impact „stilistic”, iar în ultimul timp, și conceptual. Racordarea artei naționale la cultura și valorile artistice europene/ mondiale a stimulat gândirea artistică a pictorilor români-basarabeni, a diversificat aspectul picturii, sculpturii, artelor decorative naționale, i-a imprimat personalitate, și i-a deschis calea spre globalizare.

Referințe:

1. Brigalda-Barbas E. Evoluția picturii de gen din Republica Moldova (1945-2000). Chișinău: Ed. Știința, 2002, p. 111.
2. Bulat V. Maeștri basarabeni din sec. XX – Lazăr Dubinovschi. Chișinău: Ed. ARC, 2004.
3. Cezza L. Pictura moldovenească. Chișinău: Ed. Cartea Moldovenească, 1966, p.132.
4. Cezza L. Moisei Gamburd. Chișinău: Cartea moldovenească, 1959.
5. Ciobanu C. Maeștri basarabeni din sec. XX - Valentina Rusu-Ciobanu. Chișinău: Ed. ARC, 2004.
6. Florea V. O istorie a artei ruse. București: Ed. Meridiane, 1979.
7. Grati A. Alexandru Bernardazzi: Contribuții la estetica orașului Chișinău. În: Dialogica, 2021, nr. 1, p. 6-23. E-ISSN 1857-2537.
8. Nesterov T., Ciobanu C., Stăvilă T. ș.a., Patrimoniul istoric și arhitectural al Republicii Moldova. - <http://www.monument.md>, decembrie 2011. (accesat: 22.09.2021).
9. Pavel A., Pictură românească interbelică – un capitol de artă europeană, București: Ed. Meridiane, 1996.
10. Purice L., Zbârciog V. A 4 dimensiune. Chișinău: Hiperion, 1991, p. 85.
11. Stăvilă T. Arta basarabească între medieval și modern sau între est și vest. În: Arta. Artele vizuale, 2007, AȘM, Chișinău: Ed. Epigraf, 2007.
12. Stăvilă T. Interferențe europene în arta plastică din Basarabia. În: Arta, 1999-2000. Arte Plastice, Arhitectură, Muzică, Teatru, Cinema. Chișinău: AȘ a RM. Institutul Studiul Artelor, 2000, p. 45-53.
13. Stăvilă T. Arta Plastică modernă din Basarabia. Chișinău: Știința, 2000.
14. Stăvilă T. August Baillayre. Pictorul și epoca sa. În: Arta'94. Seria Arta plastică. Institutul de Istoria și Teoria Artei. Chișinău: AȘM, 1994, p.12-19.
15. Stăvilă T. Arta plastică din Basarabia. Influențe germane. În: Știința, 1992, 30 noiembrie, p. 11.
16. Stăvilă T. Arta Plastică din Basarabia la sf. sec. XIX-încep. sec. XX. Chișinău: Literatura artistică, 1990.
17. Toma, L. Procesul artistic în Republica Moldova (1940-2000). Pictură. Sculptură. Grafică. Chișinău: Combinatul poligrafic, 2019, p. 247.
18. Toma L. Etapa timpurie de creație a lui D. Sevastianov. În: Arta. Artele vizuale, 2011, AȘM, Chișinău, 2011.
19. Toma L. Tendințe noi în pictura Moldovei în anii'70 - prima jumătate a anilor'80 ai secolului XX. În: Arta. Arte vizuale, 2005. Chișinău: Ed. Epigraf, 2005, p. 55-63.
20. Toma L. Maeștri basarabeni din sec. XX- M. Grecu. Chișinău: Ed. ARC, 2004.

21. Toma L. Viața artistică și pictura din R.S.S.M. (anii 1955-1963). În: Arta'98. Chișinău: Ed. Atelier, 1999, p. 38.
22. Toma L. Mihai Greco. Chișinău: Ed. Uniunii scriitorilor, 1997.
23. Toma L. Etapele creației lui Moisei Gamburd. În: Arta'94. Seria Arta plastică. Institutul de Istoria și Teoria Artei. Chișinău: AȘM, 1994, p.76-85.
24. Ursachi R. Traseul stilistic al arhitecturii orașului Chișinău la sfârșitul secolului al XIX-lea–începutul secolului al XX-lea. În: Arta. Seria Arte vizuale, Arte plastice, Arhitectură, Serie nouă Vol. XXXI, nr.1, 2022, Chișinău, 2022, p. 45-52. ISBN 2345-1181.
25. Vallentini A. P. Picasso. București: Ed. Meridiane, 1968.
26. Vlasiu I. Maeștri basarabeni din sec. XX - Milița Petrașcu. Chișinău: Ed. ARC, 2004.
27. Бубис И. М. Творчество архитектора А. И. Бернардацци, глава из „Зодчие Бернардацци”. <http://oldchisinau.com/chitalnyy-zal/vospominaniya-memuary-biografii/tvorchestvo-arkhitektoara-a-i-bernardac/> (vizitat la: 23.09.2021).
28. Поспелов Г. Бубновый валет. Москва: Советский художник, 1990.
29. Плэмэдялэ О.А. М. Плэмэдялэ. Жизнь и творчество. Кишинэу: Картя молдовеняскэ, 1965.

ORIENTĂRILE VALORICE ALE PERSONALITĂȚII: ORIGINILE CONCEPTELOR ȘI ALE TEORIILOR

CZU: 159.923

Olga CHIRIȚA¹

Academia „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova

REZUMAT. *Actualitatea temei alese este determinată de faptul că valorile și orientările valorice constituie o parte integrantă a vieții omului.*

Sistemul de orientări valorice determină atitudinea față de lumea înconjurătoare și totodată formează baza viziunii asupra lumii. Iată de ce studiul valorilor oferă posibilitatea de a observa toate schimbările care au loc în viața culturală și socială a persoanei și a societății în ansamblu.

Cuvinte-cheie: *valori, orientări valorice, personalitate*

ABSTRACT. *The topicality of the chosen theme is determined by the fact that values and value orientations constitute an integral part of human life.*

The system of value orientations determines the attitude towards the surrounding world and also forms the basis of the worldview. This is why the study of values offers the opportunity to observe all the changes that take place in the cultural and social life of the person and society as a whole.

Key words: *values, value orientations, personality*

În perioada de modernizare a societății, studiul valorilor oferă posibilitatea de „a vedea schimbările care au loc în cultură și în personalitate ca răspuns la schimbările istorice și sociale” (Лебедева, Н.М., 2000, p. 73). Din punctul de vedere al comunității, valorile devin o sferă de activitate deosebită, deoarece elementele sistemului social sunt actori eficienți ai acestuia doar dacă văd sau simt valoarea comunității (Сушков, И.П., 2008, p. 175).

Astfel, valorile reprezintă anumite norme culturale și atitudinale, care dau naștere unor norme și modele de comportament. Iată de ce este foarte important să știm ce sunt valorile și cum influențează ele individul și relația acestuia cu societatea.

În acest sens, ne vom referi la lucrările savanților din domeniul filosofiei, al psihologiei și al sociologiei în căutarea originilor conceptelor și teoriilor privind valorile și orientările valorice.

I. Kant, filosof german și gânditor iluminist, considera că valorile sunt cerințe adresate voinței; obiective ce stau în fața persoanei; semnificație a unor sau altor factori pentru personalitate (Фёдоров, В.А.; Благова, А.С., 2016, p. 130).

În opinia gânditorului, valorile sunt determinate de anumite scopuri; astfel, dacă scopurile sunt subiective, atunci și valorile vor fi relative, iar dacă scopurile sunt obiective, atunci valorile vor fi absolute. Valoarea tuturor obiectelor dobândite prin acțiunile noastre este întotdeauna condiționată, deoarece în esența existenței lor se află scopurile subiective, de aceea aceste valori le putem numi „valori pentru noi”. Scopurile obiective, conform lui I. Kant, sunt „obiecte a căror existență în sine este un scop, iar acest scop nu poate fi înlocuit cu niciun alt țel pentru care ele ar trebui să servească doar ca mijloc”. Anume astfel de scopuri înzestreză anumite tipuri de valori cu semnificația absolutității (Фёдоров, В.А., Благова, А.С., 2016, p.130).

Este de remarcat că în teoria lui I. Kant conceptele de *valoare* și *cultură* sunt legate între ele, întrucât în caracteristica conceptului de „cultură” se poate evidenția un element universal de reglare a valorii, cultura „constă de fapt în valoarea socială a unei persoane” (Kant, I., 1966, p. 11). Starea morală a persoanei devine cea mai înaltă valoare a culturii.

¹ Olga CHIRIȚA, master în psihologie, doctorandă, asistent universitar al Catedrei management și comunicare profesională a Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8798-6305>, e-mail: olgachirita2022@gmail.com

Fiind în dezacord în această problemă cu opiniile lui I. Kant, filosoful german R. Lotze a descris termenul „valoare” a individului în eseul său „Microcosmos” (1858-1864). În această lucrare, R. Lotze desparte „lumea valorilor” și „lumea fenomenelor”: în opinia sa, valorile țin de sfera imperativului, a necesității. El descrie existența valorilor ca fiind ideală, supranaturală și obiectivă (Столович, Л.Н., 1994, p. 123).

Împărțind lumea în sfera realității și sfera valorilor, autorul W. Windelband considera că valorile ar trebui înțelese nu ca niște categorii obiective, reale, ci ca niște categorii semnificative, iar realitatea însăși, creată de mâinile omului, este supusă valorilor. În opinia autorului, înțelegerea valorilor universal semnificative ca norme ce implică nevoia de obligație influențează direct formarea culturii (Фёдоров, В.А., Благова, А.С., 2016, p. 131).

În concepția autorilor A. Biron, M. Moraru, V. Pavelcu, P. Popescu-Neveanu, noțiunea de „valoare” este considerată o însușire, un criteriu, o reprezentare, un produs în fond ca obiectivare a esenței umane (Paladi, O., 2011, p. 16).

Valorile nu sunt direct observabile, conțin elemente cognitive, afective și conative, nu operează independent de individ și de câmpul social, se referă la standardele dezirabilului, sunt organizate ierarhic în sistemul personalității și sunt relevante pentru comportamentul real (Paladi, O., 2011, p. 16).

Valorile sunt comenzile etice care guvernează acțiunile oamenilor; constituie un indicator al sensului pe care oamenii îl acordă acțiunilor lor.

Din cele relatate mai sus rezultă că „valorile” sunt liniile directe, scopurile, idealurile care există în mintea fiecărei persoane și cu care o persoană sau un grup social își corelează acțiunile.

Valorile formează nucleul interior al individului, baza nevoilor și intereselor unei persoane și ale comunităților sociale. Astfel, în societate se formează *valori general acceptate*, precum respectul, iubirea, sănătatea, prestigiul etc., și *valori intragrup* (din interiorul grupului), precum politice, religioase etc.

Orientările valorice, ca una dintre cele mai importante caracteristici ale personalității, sunt studiate în diferite domenii ale psihologiei: psihologia generală, psihologia personalității, psihologia socială, psihologia diferențială. În doctrina de specialitate, se abordează problema valorilor personalității în legătură cu manifestarea activității umane – nevoile, motivele și mecanismele reglatorii ale activității individului.

Orientările valorice oferă posibilitatea diferențierii fenomenelor lumii înconjurătoare după însemnătatea lor: pozitivă sau negativă. Orientarea personalității exprimă una dintre cele mai semnificative manifestări ale acesteia, caracterizând esența socială și moral-spirituală a personalității. Conținutul orientării reprezintă pozițiile dominante condiționate social ale individului în raport cu obiectele realității înconjurătoare. Datorită orientării personalității, orientările valorice ale acesteia se realizează în activitatea concretă, devin motive stabile de activitate, formând în cele din urmă convingerile personalității.

Sistemul de orientări valorice este cea mai importantă caracteristică a personalității și un indicator al maturității acesteia. Identificarea caracterului modificărilor dinamice ale orientărilor valorice, conform autorilor B.S. Kruglov, V.D. Saiko, I.I. Prokopiev ș.a., este imposibilă fără o analiză specială a procesului multilateral și pe multiple niveluri de formare și statornicire a acestora. Studiul acestui proces necesită o atenție deosebită asupra momentelor-cheie în formarea orientărilor valorice legate de sfera valoric-semantică a personalității. Anume simțul sensului, care apare, dă naștere valorilor. Prin intermediul sensului vieții ca varietate de relații ale personalității se construiește atitudinea față de realitățile politice, transformările socioeconomice, cultură, profesie, carieră etc.

Mulți oameni de știință remarcă o legătură strânsă între sfera motivațională a personalității și orientările valorice. V.A. Iadov, făcând distincția între abordările general-psihologice și cele sociopsihologice ale studiului orientărilor valorice, consideră că în psihologia generală cercetarea orientărilor valorice este asociată cu cercetarea manifestărilor motivaționale superioare ale personalității, iar în psihologia socială aceasta este zona de studiere a proceselor de socializare a individului, de adaptare a acestuia la normele și cerințele societății (Ядов, В.А., 2013, p. 110).

Astfel, orientările valorice constituie un fenomen social și psihologic ce caracterizează orientarea și menținerea activității individului, abordarea generală a determinării omului față de lume, față de sine, dând sens și îndrumare pozițiilor, comportamentului, acțiunilor personale. Sistemul de orientări valorice are o structură pe mai multe niveluri. Există un sistem numit „ierarhie a valorilor umane”, în care unele valori ocupă o poziție de conducere, iar altele – o poziție de subordonare.

Ideea despre un sistem de valori ca o ierarhie a convingerilor s-a răspândit pe larg în psihologia socială americană în anii 1960–1970 (Rokeach, M., 1968).

M. Rokeach definește conceptul de „valoare” ca „o credință persistentă că un anumit mod de comportament sau scopul final al existenței este de preferat din punct de vedere personal sau social decât modul opus sau invers de comportament ori scopul final al existenței”. Valorile umane se caracterizează prin următoarele caracteristici fundamentale (Леонтьев, Д.А., 1998):

- Valorile se manifestă în toate fenomenele sociale: în cultură, în societate și în personalitate.
- Numărul total de valori pe care se concentrează omul este limitat.
- Toți indivizii au aceleași valori, dar cu grade diferite de manifestare.
- Valorile personalității sunt organizate în sisteme individuale.

Autorul M. Rokeach a împărțit toate valorile în două grupe: *valorile terminale* – sunt obiectivele finale ale existenței individuale, spre care tinde o persoană; *valorile instrumentale* – convingeri că un anumit mod de acțiune (de exemplu, onestitate, raționalism) din punct de vedere personal și social este de preferat în orice situație (Смагина, Е. Н., 2020, p. 285).

Potrivit autorului, valorile terminale sunt mai stabile decât orientările valorice instrumentale (Паниева, К.О., 2013, p.315).

Cercetătorii S. Schwartz și W. Bilsky au încercat să elaboreze o clasificare a valorilor mai diferențiată și mai justificată decât cea a lui M. Rokeach (Шварц, Ш.; Бутенко, Т.П. ș.a., 2012, p. 45). Astfel, definiția conceptuală a valorilor propusă de cercetători include cinci caracteristici formale (Schwartz, S.H.; Bilsky, W., 1987):

1. Valorile sunt acceptări și convingeri.
2. Valorile vizează stările finale sau comportamentele dorite.
3. Valorile sunt condiționate de o anumită situație.
4. Valorile guvernează alegerea sau estimarea de către oameni a comportamentului și a evenimentelor.
5. Valorile sunt ordonate în funcție de importanța relativă pentru subiect.

Pe lângă aceste trăsături formale ale valorilor, conținuturile lor semnificative pot fi definite ca reprezentări cognitiv-emoționale a trei tipuri de nevoi umane universale (Шварц, Ш.; Бутенко, Т.П. ș.a., 2012, p. 47):

- nevoile biologice ale indivizilor,
- nevoile de interacțiune socială,
- nevoi legate de supraviețuirea și bunăstarea grupurilor sociale.

Toate aceste nevoi universale sunt satisfăcute într-o măsură sau alta prin realizarea diferitelor tipuri motivaționale, care sunt formate din anumite valori ale personalității. Ele stabilesc direcția acțiunilor concrete ale persoanei și, mai larg, întreaga sa activitate vitală.

La rândul său, psihologul D.A. Leontiev își concentrează atenția asupra ierarhiei individuale a orientărilor valorice, prezentând posibile grupări de valori, combinate în blocuri din diverse considerente (Леонтьев, Д.А., 1997).

Dintre valorile terminale se contrapun:

1. Valori concrete vitale (sănătate, muncă, prieteni, viață de familie) – valori abstracte (cunoaștere, dezvoltare, libertate, creație).
2. Valori de autorealizare profesională (muncă interesantă, viață productivă, creativitate, viață activă) – valori ale vieții personale (sănătate, dragoste, prieteni, distracții, viață de familie).
3. Valori individuale (sănătate, creativitate, libertate, viață activă, divertisment, încredere în sine, bunăstare) – valorile relațiilor interpersonale (prieteni, viață de familie fericită, fericirea celorlalți).

4. Valori active (libertate, viață activă, viață productivă, muncă interesantă) – valori pasive (frumusețea naturii și a artei, încrederea în sine, cunoașterea, înțelepciunea).

Printre valorile instrumentale, savantul identifică următoarele dihotomii:

1. Valori etice (onestitate, intransigență față de neajunsuri) – valorile comunicării interpersonale (bune maniere, jovialitate, sensibilitate) – valorile autorealizării profesionale (responsabilitate, eficiență în afaceri, voință puternică, diligență).

2. Valori individualiste (pretenții mari, independență, voință puternică) – valori conformiste (punctualitate, stăpânire de sine, responsabilitate) – valori altruiste (toleranță, sensibilitate, amplexare a opiniilor).

3. Valori de autoafirmare (cerințe ridicate, independență, intransigență, curaj, voință puternică) – valori de acceptare a celorlalți (toleranță, sensibilitate, amplexare a opiniilor).

4. Valori intelectuale (educație, raționalism, autocontrol) – valorile viziunii emoționale asupra lumii (optimism, onestitate, sensibilitate)

Principiul ierarhiei valorilor este o caracteristică importantă a orientărilor valorice ale personalității.

Astfel, omul de știință M. Ianițkii a dezvoltat propriul model structural-dinamic al sistemului de orientări valorice ale individului și ale comunităților sociale, bazat pe ideea formării treptate a unei ierarhii a valorilor personale și sociale pe trei niveluri, care au origini diferite. Acest model include următoarele elemente ca parametri de bază structurali și de conținut: etapele dezvoltării valorii; procesele principale de dezvoltare a valorii; mecanisme de realizare a proceselor de dezvoltare; nivelurile formate ale sistemului de orientări valorice ale individului; tipurile de personalitate la dominarea unui sau altui nivel în ierarhia valorilor; tipurile de preferințe valorice ale conștiinței de masă la predominarea tipului de personalitate corespunzător. Modelul descris se caracterizează prin prezența unor legături sistemice între elementele enumerate și determinarea lor reciprocă, pe când structura și conținutul acestor elemente sunt determinate de trăsăturile generale ale unei anumite etape a dinamicii personale:

În **stadiul preconvențional**, principalul proces de dezvoltare valorică este *adaptarea*, care se realizează prin diverse mecanisme de apărare psihologică ce elimină anxietatea și mențin echilibrul în sistemul om – mediu prin modificarea orientărilor valorice. Aceste mecanisme formează cel mai de jos nivel (protector) al sistemului de orientări valorice ale individului. Oprirea dezvoltării personale în această etapă determină dominația valorilor de adaptare în sistemul de valori individual, stabilind formarea unui tip de personalitate adaptativ, ghidat de valorile de supraviețuire și autoafirmare. Predominanța acestui tip într-o anumită comunitate determină tipul adaptativ al preferințelor valorice ale conștiinței de masă, caracterizat prin predominarea dorinței de securitate economică și fizică;

În **stadiul convențional** de dezvoltare valorică, pe primul plan iese procesul de *socializare*, care se realizează datorită acțiunii mecanismului de identificare, ce reflectă acceptarea (sau neacceptarea) internă a valorilor altor persoane semnificative. Acest mecanism formează nivelul mediu (împrumutat) al sistemului individual de valori. Fixarea la acest nivel se manifestă în predominanța valorilor de socializare și, ca urmare, în formarea unui tip de valori de socializare caracterizat printr-un accent pe valorile tradiționale și pe valorile celorlalți indivizi semnificativi. Dominarea acestui tip în comunitate predetermină tipul socializant al preferințelor valorice ale conștiinței de masă, care se remarcă prin orientarea către normele acceptate în societate și binele pentru „ai noștri”;

În **stadiul postconvențional** de dezvoltare, procesul principal al dinamicii personale devine *individualizarea*, care se realizează prin activarea mecanismului de internalizare, ce vizează dezvoltarea propriului sistem autonom de valori. Acest mecanism asigură formarea stratului superior (autonom) al sistemului de orientări valorice. Realizarea acestei etape de dezvoltare personală determină formarea valorilor de individualizare și astfel creează condițiile pentru formarea unui tip valoric individualizat, orientat către valorile creativității și creșterii personale. În caz de prevalență a acestui tip în comunitatea socială, se determină un tip individualizator de

preferințe valorice ale conștiinței de masă, exprimate în predominanța axării pe autorealizare și autodezvoltare pentru binele tuturor oamenilor (Яницкий, М., 2020, p. 195-196).

Astfel, în conformitate cu modelul elaborat de autorul M. Ianičkii, se presupune că în fiecare etapă a dezvoltării individuale se formează un anumit nivel al sistemului de valori. Formarea orientărilor valorice ale individului este asigurată de procesul de dinamică personală ce domină în această etapă. Aceste procese formează în mod constant nivelurile separate sau straturile sistemului de orientări valorice ale individului. Fixarea în orice stadiu de dezvoltare valorică determină dominația nivelului corespunzător în sistemul de valori individual, care formează un tip valoric similar de personalitate. Structura valorică a conștiinței de masă poate fi reprezentată ca un ansamblu de astfel de tipuri de personalitate, iar predominanța oricăruia dintre ele într-o anumită comunitate determină tipul corespunzător de preferințe valorice ale conștiinței de masă (Яницкий, М., 2020, p. 196).

Autorul B.I. Dodonov subliniază că înainte ca o valoare să devină semnificativă personal, ea este recunoscută în calitate de valoare socială. Adoptând de la ceilalți o viziune despre ceva ca valoare demnă de a se conduce de ea în comportamentul și activitățile sale, o persoană poate pune astfel bazele unei nevoi pe care nu o avea înainte (Додонов, Б. И., 1978).

Concluzii

Sistemul de orientări valorice al personalității nu apare instantaneu, ci se formează treptat, de-a lungul întregii perioade de ontogeneză.

Orientările valorice ale individului apar mai ales în momentul în care omul are nevoie de autodeterminare vitală, socială, profesională și morală, de căutarea locului său în lume, de alegerea valorilor vitale ca bază a poziției interioare și a viziunii asupra lumii.

Astfel, orientările valorice sunt un fenomen social și psihologic ce caracterizează orientarea și menținerea activității unei individualități, abordarea generală a determinării omului față de lume și față de sine, oferă sens și îndrumare pozițiilor, comportamentului și acțiunilor personale.

Referințe:

1. Paladi, O. Interacțiunea dintre valori și fenomenele psihologice. În: Revista științifico-practică Psihologie. Chișinău, 2011, № 3, p.16-25.
2. Rokeach, M. Beliefs, Attitudes, and Values: A Theory of Organization and Change. San Francisco: Jossey-Bass, 1968, 214 p.
3. Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. În: Journal of Personality and Social Psychology, 53(3), p. 550–562.
4. Додонов, Б. И. Эмоция как ценность. Москва: Политиздат, 1978, 272 p.
5. Кант, И. Соч. в 6-ти томах. Т.6. Москва: Мысль, 1966, 743 p.
6. Лебедева, Н.М. Базовые ценности русских на рубеже XXI века. În: Психологический журнал. Москва, 2000, № 3. <https://studfile.net/preview/2429370/page:13/>
7. Леонтьев, Д.А. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности. În: Вестник Московского университета. Серия 14: Психология. Москва, 1997, № 1, p. 20-27.
8. Леонтьев, Д.А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени. În: Психологическое обозрение №1, 1998, p.13-25. https://portalus.ru/modules/psychology/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1106412895&archive=1120045024&start_from=&ucat=&
9. Паниева, К.О. У истоков концепции жизненного успеха как ценностей ориентации молодежи (некоторые идеи американской социологии и социальной психологии). În: Знание. Понимание. Умение. Москва, 2013, № 4, p. 315-319.
10. Смагина, Е. Н. Теоретический обзор концепций ценностей в психологии. În: Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета, 2020, № 2, p. 275-295.
11. Столович, Л.Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстет. аксиологии. Москва: Республика, 1994, 464 p.

12. Сушков, И.Р. Психологические отношения человека в социальной системе. Москва: Институт психологии РАН, 2008, 410 р.
13. Фёдоров, В.А. Благова, А.С. Эволюция понятия «ценность». Їп: Вестник РУДН, серия Философия, 2016, № 1, р. 128-140.
14. Шварц, Ш., Бутенко, Т.П., Седова, Д.С., Липатова, А.С. Уточненная теория базовых индивидуальных ценностей: применение в России. Їп: Психология. Журнал Высшей школы экономики. Т.9. Москва, 2012, № 2, р. 43–70.
15. Ядов, В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности: Диспозиционная концепция. 2-е расширенное изд. Москва: ЦСПиМ, 2013, 376 р.
16. Яницкий, М. Система ценностных ориентаций личности и социальных общностей: структурно-динамическая модель и ее применение в психологических исследованиях и психологической практике. Їп: Вестник Кемеровского государственного университета, 2020, р. 194-206.

VALORILE EDUCAȚIEI ÎN CURRICULUM DIN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXT EUROPEAN

EDUCATION VALUES IN THE CURRICULUM IN ROMANIA AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE EUROPEAN CONTEXT

CZU: 37.016(478+498)

Mona-Lisa-Ștefania CIOBANU¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *In this study, the legislation and curricula in education from România and Republic of Moldova were comparatively analysed, regarding the promotion of values in the European context. Examining the national framework, documents with legislative content and school curriculum from the two states, it is very important to understand how the values projected by curriculum are reflected in the relationship between education and the skills that from the national and european conciousness. The main objective of the study consists in the analysis of the on formation values in education in România and the Republic of Moldova at the level of highest purposes.*

Key words: *education, curricular values, european context, curriculum, legislation, national, normativ, identity*

REZUMAT. *În acest studiu, au fost analizate comparativ legislația și curricula în învățământul din România și Republica Moldova, privitoare la promovarea valorilor în contextul european. Examinarea cadrului național, a documentelor cu conținut legislativ și curricular școlar din cele două state este foarte importantă pentru înțelegerea modului în care valorile proiectate de curriculum se reflectă în raportul dintre educație și competențele care formează conștiința națională și europeană. Obiectivul principal al studiului constă în analiza viziunii asupra formării valorilor în învățământul din România și Republica Moldova la nivel de finalități și de proces al sistemelor de învățământ.*

Cuvinte – cheie: *educație, valori curriculare, context european, curriculum, legislație, național, normativ, identitate*

1. Introducere. În contextul sociocultural european, promovarea valorilor europene constituie dimensiunea profundă și fundamentală a educației care se reflectă la nivel de finalități și proces al învățământului la toate nivelurile de școlaritate. Educația elevilor de liceu în spiritul valorilor și formarea conștiinței și a sentimentului de apartenență la cultura și civilizația europeană, de îmbogățire a identității culturale, constituie un deziderat al școlii de pretutindeni. În acest sens, cercetătorii din domeniul educației afirmă în unanimitate importanța promovării valorilor ca obiective principale ale școlii care asigură esența axiologică, profund umană, morală și etică a procesului de învățământ. La nivel cultural european, politicile internaționale recomandă o educație deschisă, de cooperare între statele membre, bazată pe valorile comune Uniunii Europene, care asigură esența axiologică a conținuturilor generale ale activității de învățare. „Educația pentru și într-o Europă (sau lume) unită trebuie să cultive valori precum toleranța, respectul reciproc, credința în egalitatea sau complementaritatea culturală, universalizând eventualele diferențe spirituale sau valori locale, în vederea unei bune comunicări sau conviețuirii” (Cucos, 1996, p.35).

În acest sens, la nivel de politică educațională, sistemul de învățământ național din România, cât și cel din Republica Moldova este racordat la politicile educaționale europene prin documentele legislative și curriculare care au ca scop formarea cunoștințelor, capacităților, atitudinilor și a conduitei elevilor de liceu în așa mod, încât să permită integrarea europeană a valorilor umaniste, comune statelor membre comunității europene.

¹ Mona-Lisa-Ștefania CIOBANU, doctorandă, Școala doctorală Științe Sociale și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-1309-3798

Ipoteza de lucru a cercetării pe care ne propunem să o realizăm în cuprinsul acestui studiu este aceea că între sistemul de învățământ din România și Republica Moldova există, în general, în mod firesc, mai multe asemănări decât deosebiri. Astfel de puncte comune/de situații convergente există inclusiv în ceea ce privește formarea valorilor în sfera disciplinelor socio-umane.

2. Revizuirea literaturii. Pentru a putea argumenta similitudinile existente între legislație, curriculum și manuale școlare din cele două state, din unghiul formării valorilor, a fost necesară studierea cu atenție și interpretarea multitudinii documentelor de legislație, de politică școlară și de curriculum din cele două state. Prima categorie studiată sunt scrierile din domeniul pedagogiei și al educației în genere, a doua categorie de lucrări consultate, analizate și comparate se referă la legislația învățământului din România și Republica Moldova fiind axate pe formarea și dezvoltarea axiologică a elevilor de liceu. Pentru a cerceta documentele educaționale normativ-reglatorii care privesc formarea valorilor la elevii de liceu am utilizat: „Cadrul de referință al Curriculumului Național”, planuri pentru învățământ liceal, curricula disciplinelor socio umane.

3. Metodologie. Studiul a fost realizat prin metode de cercetare de tip calitativ – metode teoretice generale, specifice pedagogiei (analiza, sinteza, comparație, concretizare, etc.), metoda analizei documentelor curriculare și metoda comparației dintre documentele cu caracter legislativ și normativ din România și Republica Moldova. Am comparat asemănările și deosebirile în profunzime din documentele educaționale dintre cele două state, atât Legea educației nr.1/2011, elaborată de Parlamentul României, cât și „Codul educației din Republica Moldova”, „Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „EDUCAȚIA 2030” (în continuare – Strategia „EDUCAȚIA 2030”), „Curriculum național” (Planul de învățământ, Programele școlare, Manualele școlare, Planificarea cadrului didactic, etc.), din care am extras prevederile referitoare la formarea valorilor. Am selectat, mai întâi, aspectele vizând formarea valorilor din documentele intitulate „Repere pentru proiectarea, actualizarea și evaluarea curriculumului național” (România) și, respectiv, „Cadrul de referință al curriculumului național”, aferent Republicii Moldova. Totodată, m-am documentat și asupra modului în care este tratată problema formării valorilor în manualele unor discipline socio-umane precum istoria, religia, filosofia, psihologia, literatura etc, selectând și comentând secvențele pentru o mai mare relevanță.

4. Rezultate și discuții. Important de specificat din perspectiva temei abordate în prezentul studiu, este faptul că atât „Legea educației”, cât și „Codul educației” se referă, în primul rând, la realizarea unui învățământ centrat pe educație în spiritul valorilor. Astfel, în paragraful 1 al articolului 2 din Legea educației naționale” se spune că educația „are ca viziune promovarea unui învățământ orientat spre valori, creativitate, capacități cognitive, capacități volitive și capacități acționale, cunoștințe fundamentale și cunoștințe, competențe și abilități de utilitate directă în profesie și societate”(2020, p.1). Interesant de remarcat că în segmentul referitor la politicile educaționale din „Codul educației al Republicii Moldova, se face referire expresă atât la identitatea națională, cât și la aspirațiile de integrare europeană. De asemenea, nu este omisă nici promovarea valorilor general – umane, în art. 4, paragraful (2), litera c) precizându-se că „prin politica sa în domeniul educației; statul asigură realizarea idealului și a obiectivelor educaționale, formarea conștiinței și identității naționale, promovarea valorilor general umane și a aspirațiilor de integrare europeană ale societății” (2014, p.9).

În ceea ce privește misiunea educației, paragraful 2 din art.2 al Legii educației naționale din România se spune că aceasta „este derivată din statul României de țară membră a Uniunii Europene și din funcționarea în contextul globalizării”, propunându-și o „generare sustenabilă a unei resurse umane naționale înalt competitive, capabilă să funcționeze eficient în societatea actuală și viitoare”(p.1). În schimb, Codul Educației al Republicii Moldova (2014) - deși nu se referă la perspectiva integrării europene – consacră art. 5 problematicii pe care o incumbă misiunea educației, referindu-se la valori precum „dezvoltarea culturii naționale”, „promovarea dialogului intercultural, a spiritului de toleranță, a nediscriminării și incluziunii sociale”.

Referiri la sistemul de valori întâlnim apoi și în articolele și în paragrafele din cele două documente legislative ale României și Republicii Moldova, după cum urmează. În paragraful 3 al

art. 2 din Legea educației naționale se afirmă că: „idealul educațional al școlii românești constă în dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori care sunt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial, pentru participarea cetățenească activă în societate, pentru incluziune socială și pentru angajarea pe piața muncii” (2020, p.2). Acestor prevederi din legislația românească le corespund, în Codul educației din Republica Moldova, câteva deziderate similare formulate astfel: „Idealul educațional al școlii din Republica Moldova constă în formarea personalității cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajare pe piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural în contextul valorilor naționale și universale asumate”(2014,p.43).

O tangență cu tema prezentului studiu are și conținutul unor paragrafe din art. 3 al Legii Educației Naționale din România, care se referă la principiile care guvernează învățământul de la noi. Unul dintre acestea este „principiul garantării identității culturale a tuturor cetățenilor români și dialogul intercultural”, iar un altul este acela al „asumării, promovării și păstrării identității naționale și a valorilor culturale ale poporului român”.

De asemenea, în articolul 4, referitor la educația și formarea profesională a copiilor, a tinerilor și adulților, există paragrafe referitoare la educație în spiritul valorilor. Primul dintre acestea afirmă necesitatea, formării unei concepții de viață, bazate pe valorile umanistice și științifice, pe cultura națională și universală și pe stimularea dialogului intercultural,, (litera d). Cel de al doilea, notat cu litera f), are în vedere „cultivarea sensibilității față de problematica umană, față de valorile moral-civice și a respectului pentru natură și mediul înconjurător natural, social și cultural”.

În Codul educației din Republica Moldova, principii tangente problematicii valorilor sunt exprimate în art.7, litera e): „principiul libertății de gândire și al independenței față de ideologii, dogme religioase și doctrine politice”, precum și la litera i): „principiul recunoașterii și garantării drepturilor persoanei aparținând minorităților naționale, inclusiv a dreptului la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”. De asemenea, orientarea axiologică este prezentă aici și în articolul 8, unde se stipulează că „educația are ca finalitate principală formarea și dezvoltarea unui sistem de competențe, care include cunoștințe, abilități, atitudini și valori ce permit participarea activă a individului la viața socială și economică” (2014, p. 47).

Alături de Codul Educației al Republicii Moldova (2014), un alt document cu valoare legislativă este cel intitulat *Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „EDUCAȚIA 2030”* (în continuare – Strategia „EDUCAȚIA 2030”), unde se prezintă chintesenta educației în Republica Moldova într-un sistem de valori inerente modernității. Pornind de la premisa că, în Republica Moldova, educația reprezintă o prioritate națională, se precizează apoi că aceasta constituie „factorul de bază în transmiterea și crearea de noi valori culturale și general umane, în dezvoltarea capitalului uman, în formarea conștiinței și identității naționale, în promovarea aspirațiilor de integrare europeană și are un rol primordial în crearea premiselor pentru dezvoltarea umană durabilă și edificarea unei societăți bazate pe cunoaștere” (p.3).

Tot în *Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „EDUCAȚIA 2030”* (în continuare – Strategia „EDUCAȚIA 2030”), sunt prezentate cele Zece Porunci ale Uniunii Europene care reies din Constituția Europeană și care reprezintă tot atâtea argumente în favoarea ideii de promovare și respect față de valorile europene. Fiindcă, după cum bine se știe, Uniunea Europeană reunește cele 28 de state prin valorile: pace, prosperitate, solidaritate, libertate, toleranță, respect reciproc, multiculturalism etc. Tot în număr de zece sunt și valorile promovate prin sistemul de educație din România, menționate în documentul *România educată. Proiect al președintelui România, Klaus Johannis, viziune și strategie 2018-2030*, în care cităm: „Sistemul de educație se construiește pe o bază solidă, în care valorile au un rol esențial” (p.17).

Înainte de a ne referi la valorile promovate prin Curriculumul național din România și Republica Moldova, trebuie să precizăm că documentele curriculare pe care le-am avut în vedere în

prezentul studiu, sunt planurile-cadru de învățământ și programele școlare. În lucrarea, „Repere pentru proiectarea, actualizarea și evaluarea Curriculumului Național”, elaborată de Ministerul Educației din România, se spune: Planul – cadru de învățământ este un document curricular reglator, care promovează la nivel național opțiuni de politică educațională și care configurează parcursul educațional al unui elev pe durata unei etape de școlaritate. Planurile-cadru de învățământ stabilesc, diferențiat în funcție de nivelul de școlarizare și anul de studiu, disciplinele/modulele de pregătire studiate de către elevi în școală și numărul de ore alocate fiecăreia/fiecărui dintre acestea (p.22). Dacă ar fi să comparăm definiția de mai sus cu cea pe care ne-o oferă, planul-cadru de învățământ, documentul analog din Republica Moldova, am constata că nu există diferențe sensibile/esențiale între cele două acte normative. Astfel, în Cadrul de referință al curriculumului național din Republica Moldova subcapitolul intitulat Proiectarea Planului - cadru de învățământ debutează cu această definiție: „Planul cadru de învățământ reprezintă documentul curricular de bază, în funcție de care sunt elaborate, pedagogic, curricula și manualele școlare, alte „materiale auxiliare”, anexe și conexe, inclusiv cele concepute în format electronic, ca softuri educaționale etc. (p.52). Cadrul de referință al curriculumului național din Republica Moldova Principala funcție a Planului cadru de învățământ din cele două țări constă în distribuirea pedagogică optimă a disciplinelor școlare pe niveluri, trepte, cicluri de instruire, ani, semestre, săptămâni. Atât în România, cât și în Republica Moldova proiectarea planului de învățământ în perspectiva paradigmei curriculumului constituie un demers pedagogic inovativ, angajat social pe termen mediu și lung, ca urmare a consecințelor determinate, în mod obiectiv, în procesul de elaborare a documentelor curriculare și a manualelor școlare.

Un alt produs curricular care trebuie menționat este programa școlară, despre care, în Repere pentru proiectarea, actualizarea și evaluarea Curriculumului Național din România se spune: „Programa școlară este un document curricular reglator, care stabilește oferta educațională a unei anumite discipline de studiu/modul de pregătire, pentru un buget de timp și un parcurs școlar determinat în concordanță cu prevederile din planul-cadru de învățământ” (p.22).

Interesant de remarcat aici este faptul că în documentele curriculare din Republica Moldova nu se vorbește de programe școlare, ci de curricula pe discipline. În Cadrul de referință al curriculumului național din Republica Moldova menționatul produs curricular este definit astfel: „Curricula pe discipline reprezintă documentele operaționale necesare profesorilor de toate disciplinelor, de la toate nivelurile și treptele școlare, pentru proiectarea activităților de instruire, în funcție de diferite niveluri de referință (treaptă școlară), ciclul școlar, semestrul școlar, unități de instruire/grupuri de lecții/activități concrete...Funcția centrală a curricula constă în optimizarea proiectării didactice a activităților de instruire concrete (lecții etc.), concepute ca activități de predare - învățare - evaluare„(p.54). La fel ca și programele școlare din România, curricula pe discipline din Republica Moldova proiectează tematica generală a materiei pe care profesorul urmează să o predea în contextul unor activități de instruire specifice nivelului, treptei, ciclului de învățământ de referință. În perspectivă curriculară, orice activitate de instruire planificată pe bază de programă de învățământ sau de curricula va fi concepută de profesor ca activitate de predare - învățare-evaluare.

Prin componentele sale pe axa predare - învățare – formare – evaluare se punctează direct sau contingent valori. Curriculumul asigură „formarea - dezvoltarea permanentă a personalității în vederea integrării sale sociale optime și finalitățile educației, care definesc, dintr-un punct de vedere subiectiv, orientările valorice generale și specifice ale educației de educație/instruire, realizată la nivel de sistem și de proces” (Cristea, 2000, p.74).

Se are în vedere ”conceptul de educație axiologică”, o ”educație pentru valori”, o ”educație umanistă”. Aceasta presupune atât cunoașterea și asimilarea valorilor morale, estetice și culturale, cât și respectarea demnității umane în procesul de învățământ.

Prin valori educaționale, prin competența axiologică și mai ales, prin conștiința axiologică, educația ajunge să aibă o dimensiune europeană, chiar globală.

Iar în societatea postmodernă informațională, bazată pe cunoaștere, finalitățile educației proiectate de pedagogia actuală au un caracter global și deschis.

Ca model, ideal global, valorifică axiomele educației, raportate la axiomele care conferă educației substanță valorică și exprimare flexibilă.

Însă, la nivel de practică educațională, pedagogii atât din România, cât și din Republica Moldova au sesizat lipsa unui set de valori coerent și unitar în conținuturile predate la disciplinele școlare care să asigure o viziune de ansamblu în orientarea axiologică a elevilor de liceu.

Concluzii. Studiul a implicat examinarea asemănărilor și deosebirilor din cele două state la nivel de documente legislative și curriculare. Rezultatele analizei calitative a documentelor curriculare a evidențiat puncte comune și limite a abordărilor valorilor în domeniul învățământului de liceu din România și Republica Moldova. Finalitățile sistemelor de învățământ din fiecare dintre cele două state promovează valorile Uniunii Europene ale societății postmoderne care permit formarea sentimentul de apartenență la cultura și la valorile europene a elevilor de liceu și implicit integrarea europeană. La nivel de practică educațională, specialiștii din educație, atât din România, cât și din Republica Moldova, recomandă infuzarea valorilor promovate la nivel de legi normative și curriculare în conținuturile predate, astfel încât, acestea să se regăsească în toate dimensiunile educative, pentru a oferi o imagine de ansamblu unitară și integratoare.

Referințe:

1. *Codul Educației Republicii Moldova*. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.868 din 08.10.2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.319-324
2. Cristea, Sorin. (2000), *Dicționar de pedagogie*, Editura Litera. Chișinău.
3. Cucuș, Constantin, (1996). *Pedagogie* .: Editura , Polirom, Iași.
4. *Curriculum Național. Istoria românilor și universală. Clasele X-XII*, Chișinău, 2019, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.
5. Guțu, Vladimir, (coord.), (2017) *Cadrul de referință al curriculumului național din Republica Moldova*, Chișinău.
6. Integralizarea național-europeană a valorilor educației umaniste – (2015), Studiu monografic. Coordonatori; Tamara Cazacu, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei.
7. Legea educației naționale nr. 1/2011 actualizată 2021, Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, București.
8. *Programa școlară – istorie – clasa a XII-a, ciclul superior al liceului*, (2009). Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, București.
9. Repere pentru proiectarea, actualizarea și evaluarea Curriculumului Național, elaborată de Ministerul Educației din România.
10. România educată. Proiect al președintelui României: Klaus Johannis. Viziune și strategie 2018-2030, <http://www.romaniaeducată.eu>
11. *Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2021-2030 „EDUCAȚIA 2030”* (în continuare – Strategia „EDUCAȚIA 2030”), Chișinău. Republica Moldova.

INCLUZIUNEA TINERILOR NEET – CHEIA SUCCESULUI LA NIVEL NAȚIONAL

NEET INCLUSION – THE KEY TO SUCCESS AT THE NATIONAL LEVEL

CZU: 37.043.2-053.6:303.433(478)

Olga CERNELEV¹

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Roman BANARI²

Consiliul Național al Tineretului din Moldova

ABSTRACT. *Youth place in the labor market has been a topic of great interest to the European Union and Republic of Moldova for many years. Being „NEET” is obviously a waste of the potential of young people, but it also has a social and economic impact on the entire country. This article analyzes young people who are not in employment nor in education or training (NEET) in the Republic of Moldova through taking into consideration European Union recommendations and measures.*

Key words: *Youth, NEET, education, employment, policies*

REZUMAT. *Angajarea tinerilor în câmpul muncii rămâne un subiect de interes major atât pentru Uniunea Europeană, cât și pentru Republica Moldova. Categoria „NEET” reprezintă o problemă legată de risipa potențialului uman și posedă un impact social și economic asupra întregii țări. Prezentul articol evaluează situația tinerilor care nu sunt angajați și nici nu urmează studii sau formare (NEET) în Republica Moldova, ținând cont de recomandările și măsurile europene.*

Cuvinte-cheie: *Tineret, NEET, educație, angajare în câmpul muncii, politici*

1. Introducere

Conceptul “NEET” este utilizat la scară largă drept indicator pentru politicile orientate către tineret cu privire la ocupare, educație, formare și incluziune socială în cele 27 de state membre ale Uniunii Europene (UE) începând cu anul 2010 [2].

În general, termenul “NEET” ar putea fi conceptualizat drept „procentul populației dintr-un anumit grup de vârstă și sex care nu este angajat și nu este implicat în educație sau formare continuă” [3]. Acesta a fost pentru prima dată menționat, în mod expres, în anul 1996 în Marea Britanie, fiind evaluat drept o noțiune ce are o conotație negativă și discriminatorie față de un grup de populație. Mai târziu, acest termen a fost utilizat în discuțiile politice europene în cadrul inițiativei „Tineretul în mișcare” a Strategiei Europa 2020. Termenul viza categoria de vârstă cuprinsă între 15-24 de ani, fiind ulterior extinsă pentru persoanele cu vârste între 15 și 29 de ani [3].

În Republica Moldova, termenul “NEET” a apărut pe agenda politică abia în anii 2018-2019, încât la nivel național se înregistrează o rată sporită a acestui indicator, ceea ce face țara noastră să fie mega vulnerabilă din punct de vedere economic, social și politic.

2. Metodologia cercetării

Articolul prezintă unele particularități specifice tinerilor NEET și vine cu recomandări privind modurile de soluționare a problemelor cu care această categorie de populație se confruntă. Metodologia de cercetare a îmbinat analiza documentară a datelor statistice și a datelor cantitative disponibile pentru Uniunea Europeană și Republica Moldova. A fost efectuat un studiu retrospectiv cu privire la profilul tinerilor NEET precum și unele repere legate de educație și angajarea în câmpul muncii.

3. Rezultate și discuții

¹ Olga CERNELEV, Dr.în.șt.med., master în economie, USMF “Nicolae Testemițanu” ORCID: 0000-0003-4325-0977 olga.cernelev@usmf.md

² Roman BANARI, Consiliul Național al Tineretului din Moldova, corespondenta@cntm.md

În general, la nivel național este promovată o politică de tineret bazată pe documentele de politici ale Consiliului European, asumate în Strategia Sectorului de Tineret 2030 ce accentuează rolul tinerilor și organizațiilor de tineret în construcția democrației participative și a societății moderne. Urmând imperativul integrării europene, Republica Moldova se aliază la tendințele de dezvoltare a lucrului de tineret asumate de Uniunea Europeană prin Agenda UE privind lucrul de tineret: Obiectivele de tineret ale UE și Strategia de tineret a UE pentru anii 2019-2027 și abordează tinerii și structurile de tineret ca actori importanți în procesul de realizare a Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” și atingere a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă. (5, 6, 7)

Datele statistice relevă că, în anul 2021, populația din categoria NEET cu vârsta cuprinsă între 15-29 ani a constituit 13.5% persoane în Europa în comparație cu 30.4% persoane în Republica Moldova, fapt ce denotă o depășire considerabilă a mediei europene. (1, 2)

Potrivit EuroStat, tinerii NEET din grupul de vârstă de 15-29 ani constituie 23.7% persoane în Italia, 20.1% persoane în România și 19.8% persoane în Grecia. Totodată, cele mai scăzute rate pentru acest indicator se înregistrează în Țările de Jos – 5.9% persoane, Suedia – 6.2% persoane și Slovenia – 7.2% persoane. (2)

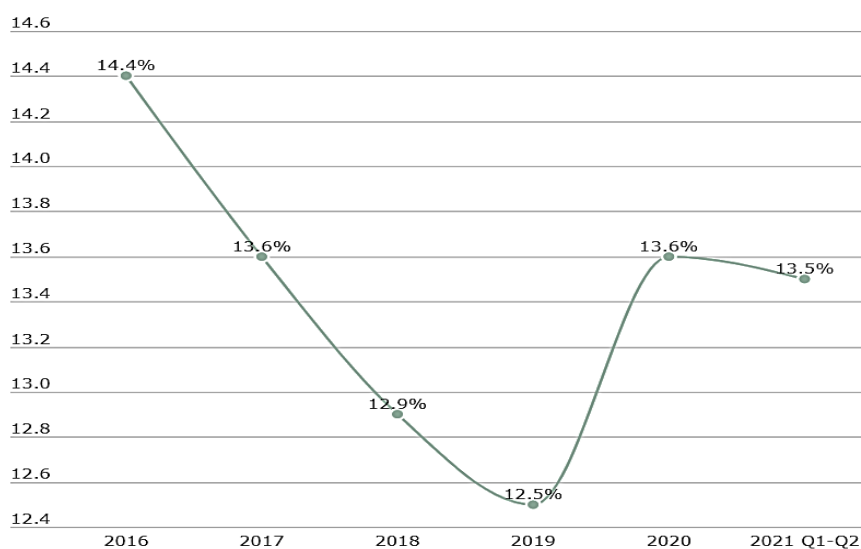

Figura 1. Rata tinerilor NEET cu vârsta cuprinsă între 15-29 ani în țările membre ale Uniunii Europene, % [1]

Ponderea NEET înregistrează valori înalte pentru tinerii din Republica Moldova. Astfel, măsurile de prevenire și combatere a fenomenului NEET în Republica Moldova devin prioritare, încât sunt destinate asigurării participării active a tinerilor în domeniile culturale, sociale, economice și politice ale societății (Fig. 2).

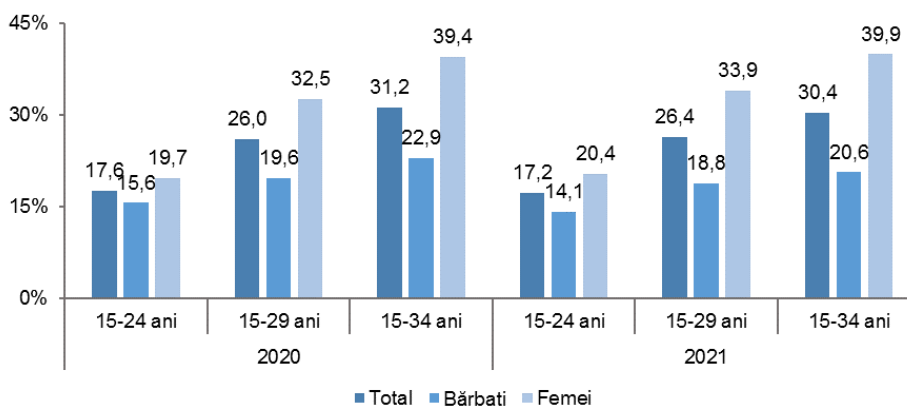

Fig. 2. Ponderea tinerilor NEET pe grupe de vârstă și gender pentru anul 2020-2021, % [1]

Educația posedă un rol extrem de important în dezvoltarea societății. Competențele pe care le obțin tinerii devin standardul de măsurare al calității serviciilor educaționale, în special ce ține de angajarea în câmpul muncii.

La nivel național, au fost implementate o serie de inițiative focusate pe sporirea eficienței studiilor astfel, încât să ofere utilitate practică beneficiarilor, dar continuă să existe lacune. În acest context, pentru fortificarea sistemului de educație și asigurarea tranziției eficiente a tinerilor din sistemul educațional în câmpul muncii se impun a fi luate măsuri emergente.

Potrivit Programului internațional de evaluare a elevilor (PISA), calitatea rezultatelor predării și învățării rămâne o preocupare serioasă, în special în școlile rurale, unde mai mult de 1/2 dintre elevi nu ating niveluri minime de competență la științe, citire și matematică. Diferențele de performanță academică se corelează strâns cu statutul socioeconomic al elevilor [4].

Conform datelor Biroului Național de Statistică, fiecare al șaselea tânăr în vârstă de 15-24 ani (17.2%), peste un sfert din tinerii de 15-29 ani (26.4%) și aproape fiecare a treia persoană în vârstă de 15-34 ani (30.4%) nu au fost cuprinși nici în procesul de educație (formal sau non-formal), nici în ocupare. Pentru toate trei grupe de vârstă, valoarea acestui indicator a fost mai înaltă în rândul femeilor în comparație cu bărbații (Figura 3).

În funcție de nivelul de instruire absolvit, rata șomajului înregistrează valori mai ridicate în rândul tinerilor cu un nivel de instruire mediu – 5.2% urmați de tinerii șomeri cu nivel scăzut de instruire – 4.2% și cei cu nivel de instruire superior – 2.8%, fapt ce denotă că nivelul de educație influențează direct angajarea tinerilor în câmpul muncii la nivel național [1].

Potrivit unui sondaj de opinie, nouăzeci de procente din tineri își doresc ca programele de studiu să conțină mai multă practică decât teorie, iar 58% din tineri ar dori să aibă profesori practicieni. Totodată, 25% din persoane ar vrea ca universitatea să le fi oferit posibilitatea unui portofoliu ori vreo modalitate de a fi dobândit la absolvire acel minim an de experiență cerut de obicei de angajator [8].

În acest context, sistemul de educație din Republica Moldova trebuie să se implice în formarea tinerilor pentru piața muncii, îndeosebi pentru acele tipuri de locuri de muncă disponibile, iar una din soluțiile viabile în acest sens ar fi implementarea programelor de stagii practice/internship-uri plătite precum și dezvoltarea învățământului de tip dual la toate nivelele de educație, nu doar în învățământul profesional și tehnic (VET).

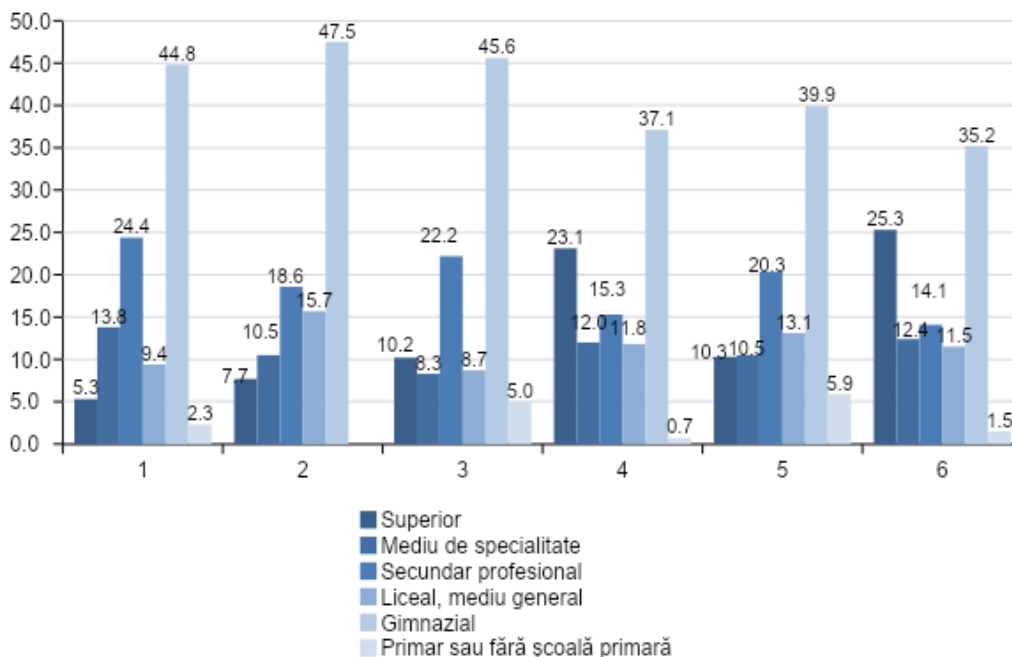

Fig. 3. Ponderea tinerilor NEET pe grupe de vârstă și gender în funcție de nivelul de instruire pentru anul 2021, % [1]

Criza economică din perioada anilor 2008-2013 a dus la sporirea nivelului de șomaj în rândul tinerilor din Uniunea Europeană. Potrivit datelor statistice, acest indicator a crescut cu peste 40% în multe țări din Uniunea Europeană, fapt care evidențiază că, tinerii sunt mai vulnerabili la recesiune economică decât alte grupe de vârstă. În acest context, autoritățile internaționale au căutat noi modalități de monitorizare și analiză a prevalenței vulnerabilității tinerilor pe piața muncii, iar reducerea șomajului și angajarea efectivă a acestei categorii de populație a devenit o prioritate pe agenda politică. [2]

În aprilie 2013, a fost adoptată propunerea Comisiei Europene adresată Consiliului Uniunii Europene de punere în aplicare a unei “Garanții pentru tineret” în toate statele membre. Scopul principal al documentului menționat era orientat spre reducerea numărului de persoane NEET. Totodată, inițiativa garanta faptul că, toți tinerii cu vârste cuprinse între 15 și 24 de ani beneficiază de o ofertă de calitate pentru angajarea în câmpul muncii, educația continuă, ucenicie sau stagiul în termen de patru luni de la intrarea în șomaj sau de la încheierea formării. Astfel, s-a observat că, introducerea “Garanției pentru tineret” în statele membre, prin inițiativa privind ocuparea forței de muncă a contribuit la îmbunătățirea situației și reducerea numărului de persoane din această categorie [2].

La 7 decembrie 2016, Comisia Europeană a lansat inițiativa “[Investiția în tinerii Europei](#)”. Având în vedere impactul pozitiv al “Garanției pentru tineret”, Comisia UE s-a orientat spre stimularea și extinderea finanțărilor disponibile pentru “Inițiativa privind ocuparea forței de muncă în rândul tinerilor până în anul 2020” pentru a încuraja mobilizarea mai eficientă a acestei categorii de populație [2].

În anul 2018, a fost adoptată o nouă Strategie a Uniunii Europene pentru tineret care stabilește un cadru de cooperare cu statele membre cu privire la politicile de tineret pentru perioada anilor 2019-2027. Strategia se concentrează pe trei domenii de acțiune de bază, centrate în jurul cuvintelor „angajați, conectați, împuterniciți” [2].

Pentru a sprijini redresarea economică în urma pandemiei, la 1 iulie 2020, Comisia UE a lansat un pachet de sprijin pentru ocuparea forței de muncă pentru tineri pentru a oferi o „punte către locuri de muncă” pentru următoarea generație. Comisia a înaintat o propunere de recomandare privind consolidarea „Garanției pentru tineret” ce ar înlocui inițiativa din anul 2013. Aceasta extinde intervalul de vârstă acoperit de “Garanția pentru Tineret” de la 24 ani la 29 de ani [2].

Piața muncii este într-o continuă dinamică, iar sistemul educațional trebuie să le dezvolte tinerilor o autonomie în învățare, pentru ca aceștia să fie oricând pregătiți să învețe lucruri noi. În acest sens, adaptarea educației la cerințele pieței muncii ar trebui să reprezinte o prioritate a sistemului de învățământ la nivel național, iar măsurile de intervenție propuse ar soluționa pe deplin tranziția tinerilor din educație în câmpul muncii. În același timp, se recomandă și implementarea serviciilor specializate de tip “outreach” pentru identificarea și angajarea tinerilor NEET care ar servi drept măsură de rezervă.

În Republica Moldova, categoria tinerilor care fac parte din ocupare și în același timp, participă la procesul de educație/formare reprezintă un grup mic de persoane. Conform rezultatelor Anchetei Forței de Muncă, în raport cu statutul activității curente realizate în anul 2021, peste o treime din tinerii cu vârsta de 15-34 ani au fost ocupați (37.3% sau circa 244 mii de persoane), adică aveau un loc de muncă, circa 2.0% (11 mii) erau șomeri și restul - 61.0% (peste 398 de mii) erau inactivi din punct de vedere economic (persoane în afara forței de muncă). În rândul celor din urmă, peste 42.0% erau încadrați în sistemul național de învățământ [1].

Tinerii cu vârsta de 15-34 ani încadrați în câmpul muncii preferă mai degrabă un loc de muncă plătit (80.2% au lucrat în calitate de salariați) decât o activitate pe cont propriu/non-salariață (19,8%). Din totalul tinerilor care lucrează - 4.2% au urmat și o formă de instruire (formală) în cadrul sistemului național de învățământ. Circa ¼ din tineri (23.8%) au locuri de muncă informale, iar în rândul tinerilor salariați - 8.2% lucrează fără a avea un contract individual de muncă. Practica de angajare fără perfectarea contractelor individuale de muncă (în baza unor înțelegeri verbale) este mai frecventă printre bărbații salariați (10.6%) decât printre femeile (5.4%) [1].

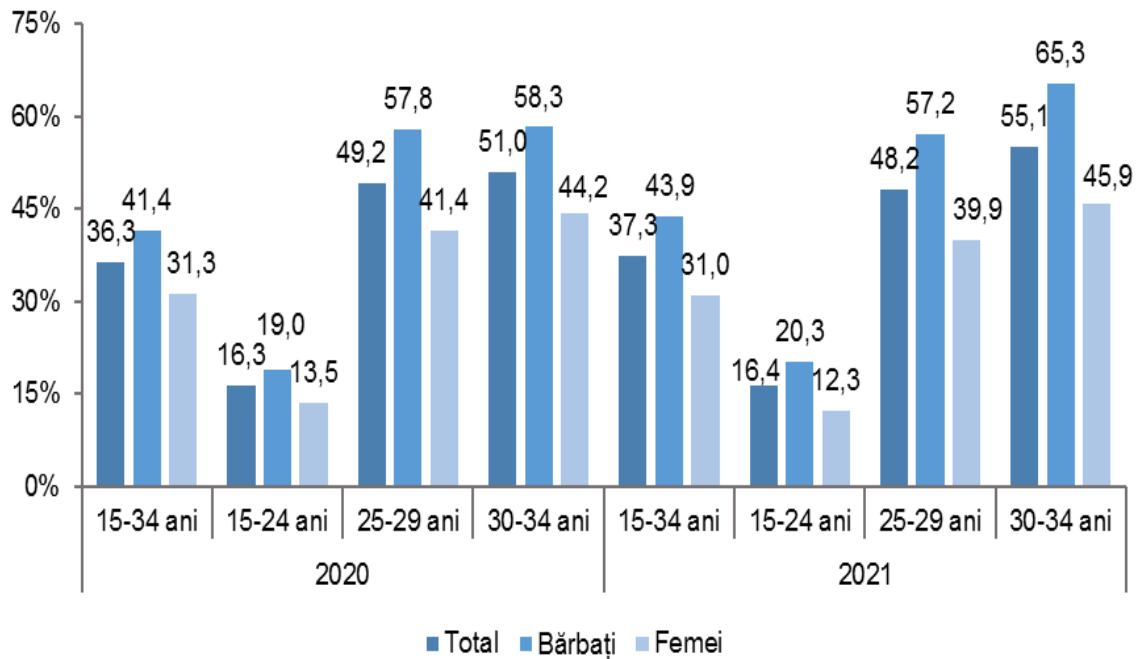

Fig. 4. Rata de ocupare în rândul tinerilor în funcție de gender pentru anii 2020-2021, % [1]

De asemenea, fiecare a 8-a persoană tânără ocupată (11.9%) a declarat că ar dori să schimbe situația în raport cu locul actual de muncă, motivul principal fiind nivelul nesatisfăcător al veniturii/remunerării [1].

Rata de ocupare la tinerii de 15-24 ani a constituit - 16.4% pe când la cei de 25-29 ani și 30-34 ani indicatorul a înregistrat valori de 3 ori mai înalte (48.2% și, respective - 55.1%), fiind practic mai mare decât media pe țară (39.8% pentru populația de 15 ani și peste) [1].

Totodată, în anul 2021, rata șomajului printre tineri a fost mai mare în comparație cu alte grupe de vârstă sau media la nivel de țară. Astfel, acest indicator a constituit 4.1% la tinerii în vârstă de 15-24 ani și 5.7% în rândul celor în vârstă de 15-29 ani. În șomaj de lungă durată (12 luni și mai mult) s-au aflat 21.1% din totalul șomerilor de 15-34 ani [1].

Deși încă din anul 2010, la nivelul Uniunii Europene este abordat subiectul privind șomajul ridicat în rândul tinerilor, Republica Moldova nu a acționat decât în ultimul moment. Preocuparea pentru tinerii NEET este relativ recentă, iar datele statistice relevă dimensiunea acestei probleme la nivel național. Consecințele excluziunii sociale a tinerilor din categoria NEET asupra participării civice și politice reprezintă o problemă majoră. Printre acestea se numără: absenteismul electoral, scăderea participării democratice, reducerea încrederii în instituțiile publice, stigmatizarea socială, etc.

În rezultatul evaluării situației tinerilor NEET, au fost identificate o serie de probleme care necesită adoptarea unor măsuri urgente de prevenire și combatere a fenomenului NEET la nivel național. Printre acestea se regăsesc: nivelul scăzut de școlarizare datorat abandonului școlar, oferta educațională nu este adaptată la nevoile pieții, lipsa sau insuficiența abilităților și a competențelor practice, accesul limitat la informații, existența locurilor de muncă neatractive, lipsa serviciilor specializate de identificare și angajare a tinerilor NEET, etc. Astfel, consilierea și orientarea în carieră devin esențiale pentru a-i face pe tineri conștienți de potențialul lor și de competențele pe care le dețin și pentru a le crește încrederea în sine. Aceștia trebuie să aibă acces la diverse teste prin care pot afla mai multe despre propria persoană în timpul fiecărui ciclu de studii. În plus, sistemul de evaluare al elevilor/ studenților trebuie centrat exclusiv pe analiza dobândirii competențelor. Astfel, intervenția statului în domeniul tineret, în special legată de incluziunea socială a tinerilor din categoria NEET este esențială pentru a asigura dezvoltarea serviciilor calitative și accesibile precum și a oferi oportunități de dezvoltare multilaterală. acestei categorii de populație.

Pentru incluziunea socială a tinerilor din categoria NEET propunem Matricea din Figura 5.

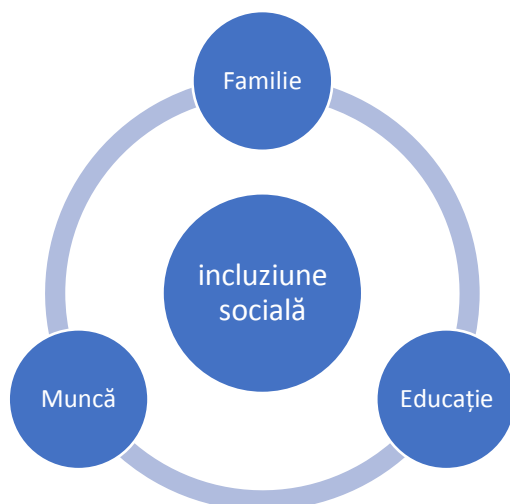

Figura 5. Matricea de incluziune socială a tinerilor NEET (elaborat de autori)

Incluziunea socială a tinerilor NEET la nivel familial prevede informarea și consilierea părinților privind rolul educației și importanța finalizării studiilor, angajării în câmpul muncii și formării profesionale continue. În acest sens, pot fi realizate întâlniri, ședințe, vizite de studiu la angajatori și organizații negurnamentale, etc.

Incluziunea socială a tinerilor NEET prin educație constă în informarea, asistența și consilierea tinerilor cu privire la importanța integrării pe piața muncii, orientarea profesională și dezvoltarea culturii muncii. În acest scop pot fi realizate: platforme de educație în parteneriat cu școli, universități, ONG-uri și angajatori (stagii de practică plătite, vizite de studiu, extinderea programului de educație duală la toate nivelele de învățământ, încurajarea voluntariatului, cursuri de formare și consiliere pentru plasarea în câmpul muncii, etc.); extinderea programelor educaționale care asigură continuarea studiilor indiferent de momentul abandonului școlar: programe de tip “a 2-a șansă”, de educație non-formală; desfășurarea de ore de educație financiară (antreprenoriat), organizarea de ateliere de lucru (ghidarea în carieră) cu lucrătorii de tineret și specialiștii Agenției Naționale de Ocupare a Forței de Muncă, etc.

Incluziunea socială a tinerilor NEET prin muncă constă în informarea și consilierea angajatorilor cu privire la necesitatea realizării de parteneriate cu instituțiile de învățământ în scopul îmbunătățirii curriculei în funcție de cerințele pieței, realizării de stagii practice plătite și angajării ulterioare. Totodată, ca măsură activă de angajare a tinerilor NEET se impune implementarea serviciilor specializate de tip “outreach” pentru identificarea și angajarea acestei categorii de populație.

4. Concluzie

În contextul celor prezentate putem concluda că, schimbarea necesită a fi realizată la nivel de gândire per ansamblu. Astfel, fiecare actor din societate, organizație, instituție de stat, etc. trebuie să aibă menirea să informeze și să sensibilizeze angajatorii privind importanța implicării și participării active a tinerilor din categoria NEET în domeniile culturale, sociale, economice și politice ale Republicii Moldova.

Referințe:

1. Biroul Național de Statistică. Ancheta Forței de Muncă. (2021). https://statistica.gov.md/ro/tinerii-in-republica-moldova-in-anul-2021-9578_59664.html (accesat 14.02.2023)
2. EuroStat. Raportul privind tinerii din categoria NEET în Uniunea Europeană. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training (accesat 14.02.2023)
3. EuroStat. Definiția NEET: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_\(NEET\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Young_people_neither_in_employment_nor_in_education_and_training_(NEET)) (accesat 14.02.2023)

4. Programul Internațional de Evaluare a Elevilor (PISA, 2018). <https://mecc.gov.md/ro/content/rezultatele-inregistrate-de-republica-moldova-programul-international-de-evaluare-elevilor> (accesat 15.02.2023)
5. Proiectul Strategiei de dezvoltare a sectorului de tineret “Tineret 2030”. <https://mecc.gov.md/ro/content/elaborarea-strategiei-de-dezvoltare-sectorului-de-tineret-tineret-2030> (accesat 14.02.2023)
6. Rezoluția 2018/C 456/01. Strategia de Tineret a Uniunii Europene pentru anii 2019-2021. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&qid=1578414694481&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&qid=1578414694481&from=EN) (accesat 14.02.2023)
7. Rezoluția CM/Res(2020)2. Strategia Uniunii Europene “Sectorul Tineret 2030”. <https://www.coe.int/en/web/youth/youth-strategy-2030> (accesat 15.02.2023)
8. Sondaj de opinie privind angajarea în câmpul muncii (2022). <https://www.zdg.md/blog/editoriale/trei-pasi-spre-angajare-de-pe-bancile-universitatii/> (accesat 15.02.2023)

FINANCIAL EDUCATION, STRATEGIC ACTIVITY IN THE DEVELOPMENT OF THE LIFE INSURANCE INDUSTRY

CZU: 37.015:336

Maricica TUDOSE¹,
University of European Studies

ABSTRACT. *The notion of financial education should be implemented as a strategic activity at the level of each country, given that “a low level of financial education is one of the main barriers to a country’s economic development”. Considering that both Romania and the Republic of Moldova occupy unfavorable places in the ranking regarding financial inclusion, financial intermediation and financial education level, we can say that a fierce need for financial education at the level of each country is necessary.*

If we relate internationally, the level of financial education relates to one in three people and in Western Europe we meet the most financially educated people, an aspect highlighted in the well-being of economic life in these countries.

The efforts of the insurance industry, in addition to the other financial markets, to increase the degree of financial education are permanent actions and require countless campaigns, courses and projects in this regard, on various topics such as car insurance, life and health insurance, housing insurance, etc. In other words, for a sustainable financial education, a path of continuous and sustainable action is needed.

Keywords: *education, financial, industry, insurance, life, literacy, stability*

REZUMAT. *Noțiunea de educație financiară se impune a fi implementată ca și activitate strategică la nivelul fiecărei țări având în vedere că „un nivel scăzut de educație financiară reprezintă una dintre principalele bariere în dezvoltarea economică a unei țări”. Având în vedere că, atât România cât și Republica Moldova ocupă locurile nefavorabile din clasament cu privire la incluziunea financiară, intermedierea financiară și nivelul de educație financiară putem spune că, e necesară o nevoie acerbă de educație financiară la nivelul fiecărei țări.*

Dacă ne raportăm la nivel internațional, nivelul educației financiare se raportează la unul din trei oameni iar în Europa de vest întâlnim cei mai mulți oameni educați financiar, aspect evidențiat în bunăstarea vieții economice din aceste țări.

Eforturile industriei de asigurări, pe lângă celelalte piețe financiare, în a crește gradul de educație financiară sunt acțiuni permanente și necesită nenumărate campanii, cursuri și proiecte în acest sens, pe diferite subiecte, precum asigurările auto, asigurările de viață și sănătate, asigurările de locuințe etc. Cu alte cuvinte, pentru o educație financiară sustenabilă, e necesar un parcurs al acțiunii continue și durabile.

Cuvinte cheie: *educație, financiar, industrie, asigurări, viață, alfabetizare*

„Financial peace of mind does not mean the purchase of various things. It means learning to live with less than you produce, so that you can give money back and stay with other money to invest. You can't win until you do that.” Dave Ramsey

Financial education is the ability to understand how money works and the sooner one learns about how it works, the more people will be confident in managing it and enjoying economic prosperity.

Financial literacy uses a variety of financial skills and can help you avoid making bad financial decisions and gain financial knowledge for creating a budget, managing expenses, managing indebtedness, and how you can save money for retirement. In order to be able to "control expenses, savings and investments", it is necessary to create a budget because the financial well-being must know the destination of the money spent.

In economically developed countries, the first lessons of financial education are acquired as early as childhood, learning how important financial savings are. In other words, the administration of finances is an area where one steps from childhood, but in eastern countries such as Romania, the

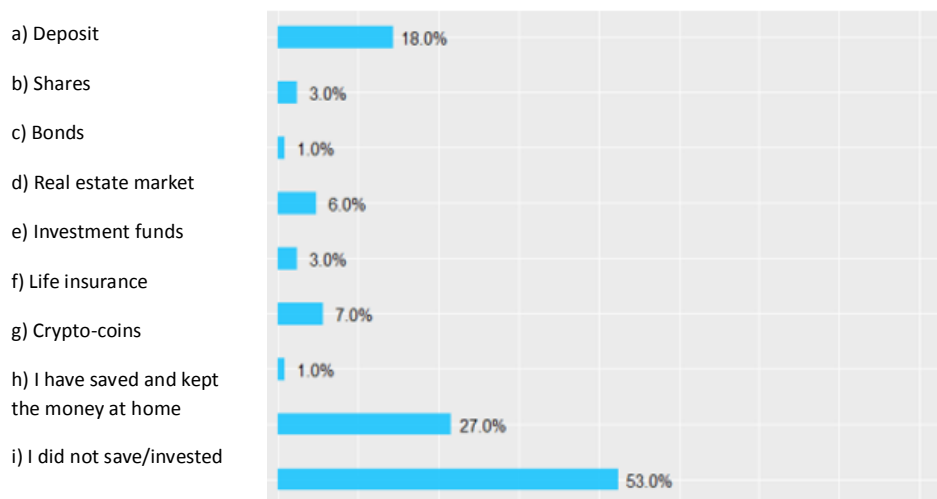
¹ Maricica TUDOSE, PhD Student at the University of European Studies, Republic of Moldova Tutor, Danubius University Galati maricica.tudose79@gmail.com

Republic of Moldova, Ukraine, this level does not develop and for this reason, they are on the last places in terms of financial education.

In Romania, financial education is quite unstable and does not help Romanians to get more information about certain extremely important areas and the insurance industry is the field that should be deepened. Compared to European citizens, Romanian citizens are limited to concluding mandatory third party motor liability policies or home insurance, neglecting to access insurance products that can ensure them a more stable future, relative to life insurance. In principle, people understand the essence of life insurance, but nevertheless they prefer to ignore the assessment of life and avoid providing an ideal tool in the case of legacies for those they should take care of.

Institute for World Economy of the Romanian Academy conducted a case study where the focus was on "financial well-being and its determinants, including financial literacy, addressing the main factors leading to the low level of financial inclusion and the interdependence between the development of the financial system and financial education"¹.

One of the questions in the questionnaire refers to how people have saved or invested sums of money in the last 3 years. The responses received are represented in Figure 1 and it can be seen that only 7% of those who responded saved/invested through life insurance.

Note: Research based on telephonic survey, being interviewed 1391 persons and with an error margin of +/-2.63

Fig. 1 Answers to the question: "In the last 3 years, what are the main forms by which you have saved and/or invested?"²

Compared to the life insurance sector in the Republic of Moldova, the situation is much different, as the Republic of Moldova is facing a transitional period where it is desired to improve all the operating principles of this sector. Insurance companies in the Republic of Moldova face a series of problems, namely, "from the imperfection of the insurance legislation, the lack of a perfect statistical and information base, the high degree of poverty of the population, the distrust of the population in insurance, the lack of highly qualified specialists and technologies to high-performance techniques of high-performance data processing"³.

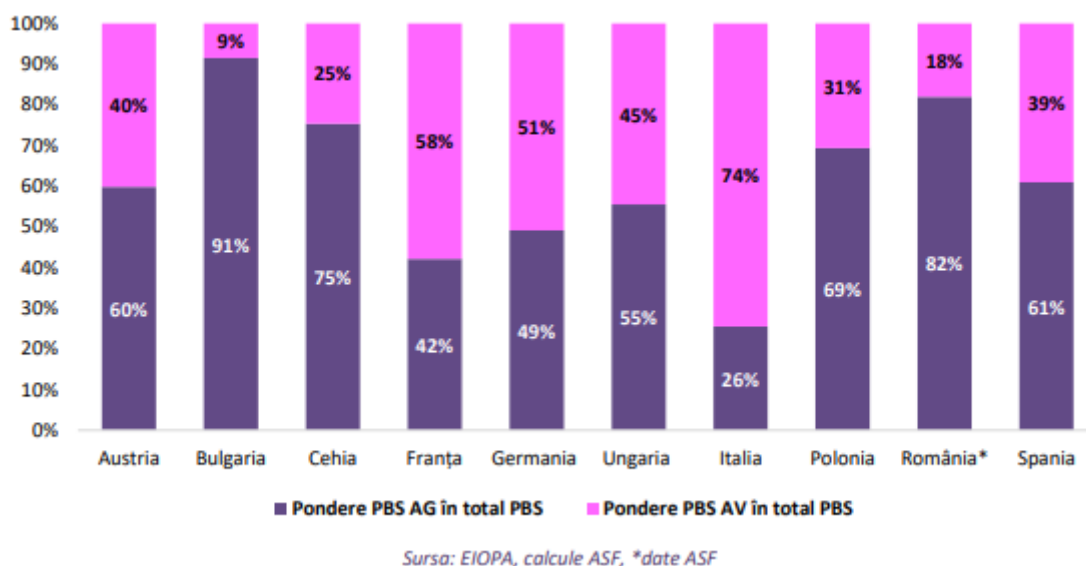
Financial stability and increasing the well-being of the population can be achieved through a correct management of risks and this will implicitly lead to economic development given that the insurance industry is an important pillar in the country's economy.

¹ Mihai Nițoi, Dorina Clichici, Cristina Zeldea, Miruna Pochea, Cecilia Ciocîrlan, Financial well-being and financial literacy in Romania, Institute of World Economy, Romanian Academy, Bucharest, 2022, page 2

² Idem, page 12

³ Tatiana Burlacu, Life insurance market of the Republic of Moldova, Academy of Economic Studies of Moldova, page 2, available at: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/289-291.pdf

Compared to the European countries where the life insurance sector has a share between 40-60% of the total market, in Romania, at this moment, the degree of share of insurance in the total insurance industry reached a percentage of 18% (Figure 2).

Sursa: EIOPA, calcule ASF, *date ASF

Fig. 2. Market structure: non-life and life insurance
(Source: Evolution of the Insurance Market in the first quarter of 2022¹)
PBS AV Weight in total PBS; Source: EIOPA, calculation ASF, *ASF data

On the other hand, the share slightly exceeded the 4% threshold in Moldova.

In the eastern countries, the concept that life insurance is a relatively new product still persists, so to some extent it is understood why people regard this type of insurance with some reservation. This concept cannot be changed only through the intervention of financial education, education that can be designed through an educational plan understandable to everyone, a plan that can show the way to a progressive future, with small but safe steps.

Life insurance is not only a simple insurance product that covers risks such as illness, disability or death, but also represents the financial protection of a person or his/her family. In response to more complex needs, such insurance is accessible in forms such as traditional life insurance, life insurance with capital accumulation, with investment component. These types of life insurance can be personalized on a regular basis in order to adapt to changing needs. Starting from the understanding that each of us is responsible for our own financial protection and that financial education has an essential role in the process of understanding and knowledge, we cannot overlook the benefits of a life insurance.

Financial education is necessary to be present not only at the top poles of the society where we live, but also among the critical masses of the population because the need to invest in ourselves and in our financial education is part of our ever-changing future.

The daily financial choices generated by the needs of each of us, can have an impact on prosperity if we do not understand that it is necessary to increase the level of financial education, to learn to save and to be prepared for any circumstance.

In Romania, due to the increased degree of functional illiteracy and the extremely low level of financial literacy, being among the lowest in Europe and positioned on a place lower than the Republic of Moldova, "according to the 2020 OECD study", only 1 in 5 adults understands the financial concept.

In order to increase awareness, Romanian insurers through UNSAR (The National Association of Insurance and Reinsurance Companies in Romania), in partnership with ASF (The

¹ Financial Supervisory Authority, Evolution of the Insurance Market in the First Quarter of 2022, page 11

Romanian Financial Supervisory Authority), launch "information and education campaigns on the savings resources and tools made available to Romanians for keeping the same standard of life at the time of their withdrawal from activity and in case of unforeseen situations such as accident or illness"¹.

The initiative aims to raise awareness among society given that the ageing of the population is a worrying factor for the financial future of Romanians active today, and "consumer incomes are significantly affected by major events when they intervene"².

Financial education campaigns were organized in the Republic of Moldova by APPA - Association for the Promotion of Insurance and by BNAA - National Bureau of Motor Insurers of the Republic of Moldova, but they were focused on information campaigns on compulsory and general insurances such as, RCA, Casco, and Green Card

In Romania, the financial education rate is 21% compared to the European Union average of 56% and the Nordic countries 65%. Even in EEC countries the awareness of financial education registers a higher percentage: the Czech Republic - 58%, Hungary - 54%, Slovakia - 48%, Poland - 42% and Bulgaria - 35%".

If the degree of awareness and responsibility among the citizens of Romania and the Republic of Moldova would reach the share of the European Union average on the conclusion of life insurance contracts and private pensions, then, certainly, we can say that the occurrence of an unfortunate event will not affect the standard of living, but can be maintained and, at the same time, it will also help to supplement the income after the retirement age intervenes. Every citizen should impose on itself a principle of long-term financial planning and, establish its monthly saving through a minimum percentage of the registered income.

Figure 3 shows a drastic decrease in the Romanian population: many more people die compared to the number of those who are born, which is represented by the natural increase (the difference between the number of people born alive and the number of people who died).

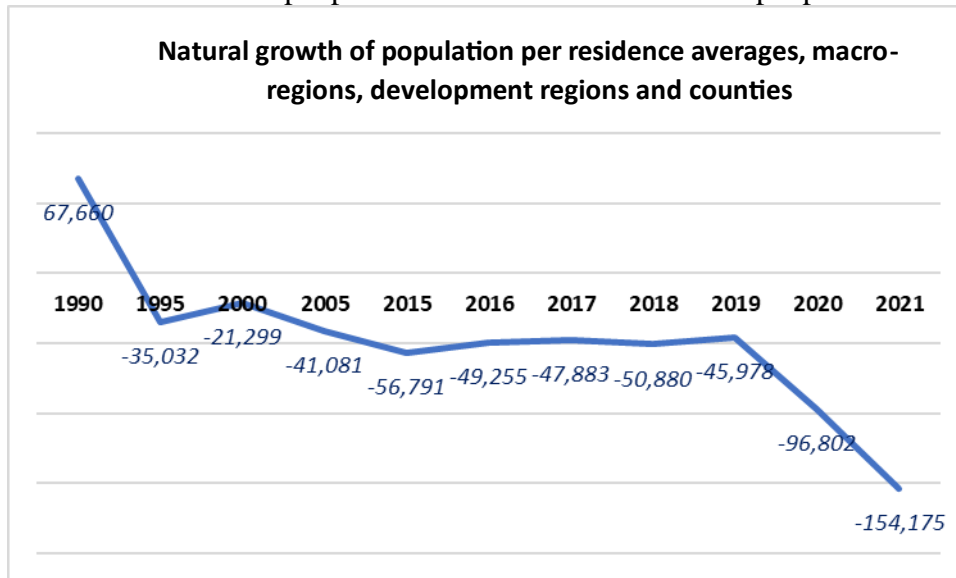

Fig. 3. The evolution of Romania's natural growth during 1990-2021
(Data source: National Institute of Statistics)

Taking into account the demographic involution registered in recent years, as well as the contributory tax to the state pension of those who carry out their professional activity in the labor market, corroborated with the low awareness of financial education among citizens, there will

¹ <https://www.agerpres.ro/economic-intern/2018/05/08/appa-romania-pe-ultimul-loc-in-europa-in-cee-a-ce-priveste-educatia-financiara--104272>

² Idem

certainly be a replacement rate of income from the state pension below the average of the European states that already have in the national culture the awareness of long-term savings.

Demographic and macro-economic evolution generates risks and people are exposed in this context, so people need to be aware of and understand the need for long-term savings. This requires long-term financial planning and understanding of these complex financial principles. Given that very often, people's concept about life insurance is that they are complex and sometimes quite difficult to understand, insurers have a special role to communicate with policyholders and offer them life insurance products tailored to their needs.

For economic well-being we need financial education and this can be progressed through the education system adapted to the present needs. Viewed as a sophisticated and hard-to-access concept, financial education has not been embraced with interest among society's education even though it is "a tool to boost economic development". Financial education among citizens can generate behavioral changes and can contribute to improving financial sustainability, economic development and people's well-being.

As a perception among the population, the school, the distribution partnerships between banks and insurance companies (bank assurance) and the media are responsible for the financial education.

The foundations of a developed and integrated economy consist in education dressed in all its forms, so that in Romania and the Republic of Moldova it is necessary to establish as a national objective the economic prosperity, which can contribute to GDP/capital and last but not least, the economic prosperity that can contribute to GDP/capital. Measures are also needed to increase the level of financial education and professional retraining.

In order to achieve the level of financial literacy, it is necessary to establish principles whereby the company must be guided, and according to the European Commission, through the Romanian Financial Supervisory Authority, financial education is based on some important principles:

- ✓ „Financial education must be actively available and promoted throughout life, without interruption.

- ✓ Financial education programs must be clearly targeted at the needs of citizens.

- ✓ Consumers should receive economic and financial education as soon as possible, starting at school age.

- ✓ Financial education programs should include general instruments to draw attention to the need to improve financial knowledge on financial issues and risks.

- ✓ When financial services providers deliver financial education, it must be balanced, transparent and objective. The interests of the consumer must always be taken into account, in compliance with the legislation in force, without resorting to unfair commercial practices. The financial trainers must benefit from the adequate resources and training in order to be able to develop efficient and reliable education programs.

- ✓ National coordination between stakeholders must be promoted in order to achieve a clear definition of roles, facilitate the exchange of experiences and streamline and create a hierarchy of resources. International cooperation between financial education providers must be strengthened to facilitate the exchange of best practices.

- ✓ Financial education providers must regularly assess and, if necessary, update the programs they manage to comply with best practices in this area”¹.

Conclusions

As an immediate measure and with viable results, financial concepts should be extended in school curricula and the training of financial education tutors should be carried out on a more extensive basis. But, for this to become achievable, openness on the part of adults is required to

¹ <https://asfromania.ro/ro/a/1548/principii-educație-financiară---comisia-europeană>

embrace the economic and financial culture and to introduce financial education into the compulsory school curriculum for all citizens of Romania and of the Republic of Moldova.

The strategy of increasing the level of financial education of citizens must be started with the access of all children to education at the same time with primary education in order to be able to achieve effective results in terms of the qualitative skills of financial education and its sustainable development.

The concept of financial education must be based on the collaboration of all the factors involved in the development of the concept, from public administrations, the banking and non-banking financial industry, the education system, civil society and the adoption of the best implementation and functioning mechanisms.

References:

1. Financial Supervisory Authority, the evolution of the insurance market in the first quarter of 2022, available at: https://media.hotnews.ro/media_server1/document-2022-06-24-25641197-0-raport-rca.pdf
2. Financial Supervisory Authority, principles of Financial Education – European Commission, available at: <https://asfromania.ro/ro/a/1548/principii-educa%C5%A3ie-financiar%C4%83---comisia-european%C4%83>
3. Mihai Nițoi, Dorina Clichici, Cristina Zeldea, Miruna Pochea, Cecilia Ciocîrlan, *Financial well-being and financial literacy in Romania*, Institute of World Economy, Romanian Academy, Bucharest, 2022, available at: https://cdn.edupedu.ro/wpcontent/uploads/2022/04/Bun%C4%83stare_financiar%C4%83_alfabetizare_financiar%C4%83_Rom%C4%83nia.pdf
4. *National Strategy for Financial Education 2022-2026* (draft), April 2022, available at: https://www.edu.ro/sites/default/files/Strategia%20nationala%20de%20educatie%20financiara_proiect.pdf
5. <https://www.educatiefinanciara.info/educatia-financiara-in-romania/>
6. <http://totuldespreasigurari.ro/cum-influenteaza-educatia-financiara-perceptia-asupra-asigurarilor-de-viata/>
7. http://www.appa-asigurari.ro/159_appa-asociatia-pentru-promovarea-asigurarilor-a-lansat-la-inceputul-lunii-mai-din-2018-campania-de-educatie-financiara-traieste-viitorul-sustinuta-de-metropolitan-life.html
8. http://www.asigurariledeviata.ro/1asig_58692_VIDEO-Campania-de-educatie-financiara-Traieste-Viitorul-a-fost-lansat.html

O NOUĂ ABORDARE A EVALUĂRII ȘTIINȚEI: UTILIZAREA INDICELUI TIMMY

CZU: 001.818

Vladimir MOCAN¹

Universitatea de Studii Europene din Moldova

ABSTRACT. *The article analyzes the issue of evaluating scientific research. Evaluation should recognize both quantitative and qualitative contributions, taking into account the objectives, discipline and institutional context. Capitalizing on international experience, primarily European, should be part of the evolution of the system in the Republic of Moldova. All knowledgeable stakeholders should be involved in the transition to new research evaluation systems. In this sense, the use of an indicator for the evaluation of national scientific organizations is proposed.*

Keywords: *evaluation, research, metrics, Open science*

REZUMAT. *Articolul analizează problema evaluării cercetării științifice. Evaluarea ar trebui să recunoască atât contribuțiile cantitative, cât și calitative, ținând cont de obiective, disciplină și context instituțional. Valorificarea experienței internaționale, în primul rând europene, ar trebui să facă parte din evoluția sistemului din Republica Moldova. Toate părțile interesate cu cunoștințe ar trebui să fie implicate în tranziția la noi sisteme de evaluare a cercetării. În acest sens, se propune utilizarea unui indicator pentru evaluarea organizațiilor științifice naționale.*

Cuvinte-cheie: *evaluare, cercetare, metrici, știință deschisă*

1. Introducere și context

Evaluarea a devenit o parte esențială a procesului de cercetare, esențială pentru măsurarea obiectivelor politicii, luarea deciziilor privind bugetele programelor, selecția proiectelor, premiile de finanțare și dezvoltarea carierei. De la criza financiară din 2008, constrângerile economice asupra finanțării publice s-au intensificat, ceea ce a dus la creșterea cererilor politice pentru comunitatea științifică de a măsura impactul mai larg pe care îl are pentru a-și demonstra valoarea pentru societate.

În același timp, există un consens din ce în ce mai mare că sistemul actual de evaluare trebuie regândit pentru o era a Științei deschise, a datelor mari, a digitalizării și a cererii de metode și competențe interdisciplinare. Există solicitări de îmbunătățire a utilizării indicatorilor de evaluare, de a echilibra mai bine factorii cantitativi și calitativi și de a lărgi sfera evaluării pentru a reflecta întreaga diversitate de intrări, rezultate și practici în știința secolului XXI (OECD, 2015; EC, 2016; Science, 2020; Human, 2021; UNESCO, 2021).

Scopul urmărit în lume este de a stabili un set mai adecvat de indicatori și abordări pentru a conduce la apariția unui sistem mai echitabil și mai nuanțat. În acest context, Comisia Europeană a desfășurat un exercițiu de consultare și „co-creare” cu părțile interesate din cercetare și inovare pentru a defini principiile și condițiile limită pentru sisteme de evaluare noi, îmbunătățite. În iunie 2022, procesul a fost aprobat de miniștrii științei din UE, ceea ce a condus la un plan de acțiune care stabilește liniile principale pe care ar trebui să aibă loc evoluția sistemelor de evaluare (EC, 2017; Foster, 2021).

Acordul rezultat privind reformarea evaluării cercetării oferă o cale de schimbare, care va fi susținută de o „coalitie a celor dispuși” care se angajează să desfășoare un ciclu complet de reformă și revizuire a evaluării până la sfârșitul anului 2027. Cu toate acestea, este important ca evaluarea să acopere toate organizațiile care finanțează cercetarea și performanțele, autoritățile de evaluare și organismele de acordare a premiilor, nu doar lumea universităților.

¹ Vladimir MOCAN, Universitatea de Studii Europene din Moldova, e-mail: mocanvladimir@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-1588-6230>

Obiectivul principal al reformei este să se îndepărteze de la utilizarea inadecvată a metricilor bazate pe reviste și publicații în evaluarea cercetării, către o combinație de metrici și narațiuni care reflectă valoarea rezultatelor cercetării și (activitățile cercetătorilor) într-un mod mai nuanțat. În același timp, provocarea este de a beneficia de obiectivitatea măsurătorilor responsabile, îmbrățișând în același timp varietatea rezultatelor cercetării și adaptarea evaluării cercetării la obiectivele respectivei evaluări.

Inevitabil, întrebarea cheie devine acum: ce urmează în ceea ce privește implementarea? Poate trecerea de la retorică la acțiune să fie condusă de inovație și experimentare autentică, către un set convenit de rezultate definite și pragmatice? Cum să ajungem mai bine dincolo de mediul academic pentru a implica întreaga comunitate din domeniile cercetării și inovării? Și în timp ce Europa se angajează în propria sa transformare, există cu adevărat în Republica Moldova un apetit pentru schimbare și dorința de a alinia abordările?

2. Revizuirea literaturii. Care este cel mai bun mod de a evalua știința?

În Republica Moldova ca și în toată Europa, știința trebuie să treacă decisiv într-un punct în care evaluarea se bazează pe o viziune mai amplă a realizărilor cercetătorilor, una care să privească dincolo de numărul de publicații și prestigiul revistelor. Aceasta este subiectul studiilor mai multor cercetători și preocuparea factorilor de decizie (Anacec, 2022).

Mattias Björnmalm, secretar general la Conferința Școlilor Europene pentru Cercetare și Educație Avansată în Inginerie, susține că, în sistemul actual, cercetătorii trebuie să-și împartă timpul între „a juca jocul” publicând în reviste potrivite și lucrând la realizări reale. cercetare. Stephen Curry, președintele Declarației privind evaluarea cercetării (DORA), cere mai puțin accent pe numărul de publicații în reviste prestigioase.

Argumentând că comunitatea academică nu reprezintă societatea pe care pretinde că o servește, prof. Curry subliniază interconexiunea dintre necesitatea reformei evaluării și abordarea inegalităților de gen și rasiale. „Un alt factor, cred, pe care îl văd atât în Marea Britanie, cât și în Europa și în alte părți, este legăturile dintre evaluarea cercetării și eforturile de abordare a inechităților din mediul academic, căruia i sa acordat o atenție din ce în ce mai mare” (Priem, 2010; ASCB, 2013; Hicks, 2015; Elsevier, 2019).

De asemenea, inegalitățile regionale persistă, deoarece accesul la finanțarea cercetării variază de la o țară la alta. Oleksandr Berezko, președintele Consiliului European al Doctoranzilor și Tinerilor Cercetători, a remarcat că implementarea științei deschise necesită resurse și fonduri, iar acest lucru creează decalaje între țările europene. De exemplu, în timp ce Franța își implementează al doilea plan pentru știința deschisă, în Ucraina, primul plan tocmai a fost adoptat. „Dacă reforma nu este implementată corect, va crește inegalitățile care există deja”, avertizează el, adăugând că crearea ar trebui să fie în centrul reformei (Bonn, 2011).

3. Satisfacerea nevoilor multiplelor parti interesate

O problemă cheie apărută în evaluarea științei este importanța implicării companiilor care angajează cercetători, în procesul de evaluare și identificarea criteriilor care sunt critice pentru acestea. Totodată, trebuie să avem în vedere și rolul revistelor, al editorilor și al altor furnizori de servicii comerciale în contribuția la îmbunătățirea evaluării cercetării.

Editorii ar putea sprijini punerea în aplicare a principiilor de bază ale reformei și ar putea experimenta cu comunitățile academice idei inovatoare. Drept exemplu poate servi colaborarea lui Elsevier cu vice-rectorul Universității de Tehnologie din Queensland, care a căutat să extindă criteriile de evaluare pentru contribuția cercetătorilor pentru a include aspecte precum mentorat și circumstanțe personale și timp liber pentru a avea grijă de familie. membrii.

Experții cer încetarea utilizării inadecvate a Journal Impact Factor. „Editorii pot ajuta cu adevărat cu lucruri precum adoptarea sistemului de creditare, care analizează modurile în care cercetătorii contribuie, de exemplu, prin revizuirea articolelor sau prin preluarea diferitelor roluri de autor. Ghidul TOP este un alt mecanism pe care revistele îl adoptă pentru a încuraja transparența și practicile de știință deschisă” (Jonkers, 2016).

Mai mulți autori subliniază că deservirea societății este printre principalele obiective ale științei, iar contribuția cercetării ar trebui să aibă implicații practice. Thomas Palstra de la Universitatea de Cercetare din Twente menționează importanța interacțiunii cu cetățenii pentru a oferi soluții în domenii care îi deservesc, cum ar fi asistența medicală sau gestionarea ajutorului în caz de dezastru (Bazley, 2010).

Referindu-se la ideile practice despre cum să susțină interacțiunea dintre mai multe părți interesate, Michael Arentoft, șeful unității de Științe Deschise din cadrul direcției de cercetare a Comisiei Europene, cere sectorului privat să participe la ateliere și seminarii privind evaluarea cercetării. El este de acord cu că CoARA este „o platformă de învățare” pentru a dota cercetătorii și organizațiile de cercetare cu instrumentele potrivite (Campbell, 2010).

Andrew Plume, vicepreședinte pentru evaluarea cercetării la Elsevier, salută, de asemenea, contribuțiile finanțatorilor de cercetare, sugerând că aceștia ar putea finanța în mod direct cercetarea cu privire la întrebările legate de reformă. Centrul Internațional pentru Studiul Cercetării al Elsevier derulează însuși numeroase proiecte de cercetare în colaborare cu cercetători și lideri de universități pentru a oferi o bază solidă de dovezi pe care să se bazeze politici viitoare, de exemplu, cu privire la traseele de carieră ale absolvenților doctoranzi, mobilitatea internațională a cercetătorilor academicieni și sisteme mai corecte de recunoaștere și recompensă [Jonkers, 2016; Moher, 2020].

Semnatarii Acordului de reformă se angajează să se asigure că evaluările lor de cercetare vor recunoaște pluralitatea contribuțiilor cercetătorilor, vor respecta diferențele între domeniile de cercetare și să recompenseze noi dimensiuni de calitate, cum ar fi știința deschisă, integritatea cercetării și relevanța societală.

În plus, noul sistem ar trebui să îmbrățișeze diversitatea și să abordeze inegalitățile legate de gen și rasă, precum și inegalitățile regionale, folosind în același timp excelența științifică ca stea călăuzitoare. Asistarea cercetătorilor aflați la începutul carierei în adaptarea la noul sistem este crucială, dar îmbunătățirea calității cercetării nu ar trebui să fie constrânsă de teama de schimbare.

În cele din urmă, mai multe părți interesate trebuie să fie implicate în evoluția măsurătorilor de evaluare și ar trebui să fie echipate cu instrumentele adecvate pentru a experimenta diverse soluții și pentru a evalua atât beneficiile, cât și costurile modificărilor criteriilor. În cele din urmă, pentru a fi eficace și a se alinia la natura globală a cercetării, activitatea inițiată în Europa ar trebui să beneficieze de contribuții din alte regiuni și va trebui să o extindem și în Republica Moldova.

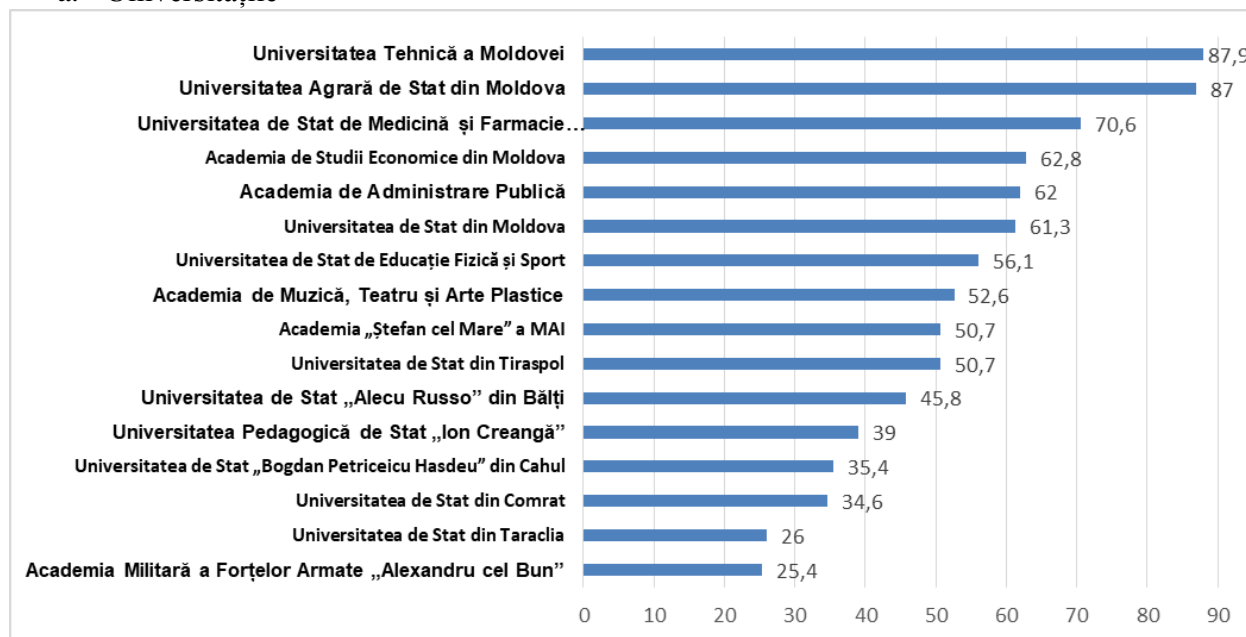
4. Indicele Timmy – o abordare relevantă și provocatoare

Axarea în Republica Moldova doar pe utilizarea unor indicatori cantitativi (mai ales atunci când punctajul acordat nu ține seama de efortul depus pentru obținerea diferitor tipuri de publicații), fără o evaluare calitativă conduce la goana după publicații, ceea ce se reflectă în așa fenomene ca publicații de calitate joasă, segmentarea unor rezultate obținute în mai multe publicații, evitarea unor cercetări fundamentale, profunde, publicații în ediții pseudoștiințifice (de tip prădător), cu reducerea nivelului general al calității cercetării științifice. Având în vedere aceste constatări, sunt necesare abordări noi, care să surprindă performanța științifică în totalitatea ei. În acest sens, am elaborat un indice nou – indicele Timmy. El poartă numele câinelui meu, care este tânăr, viguros și tare fometos, care măsoară totul în oase. Indicele Timmy arată câte mii de kg de oase pot fi cumpărate din venitul (remunerarea) obținut într-un an de o persoană care lucrează în cercetare. L-am aplicat pe conducătorii organizațiilor din domeniile cercetării și inovării, dat fiind că pentru aceștia datele sunt publice (fig.1).

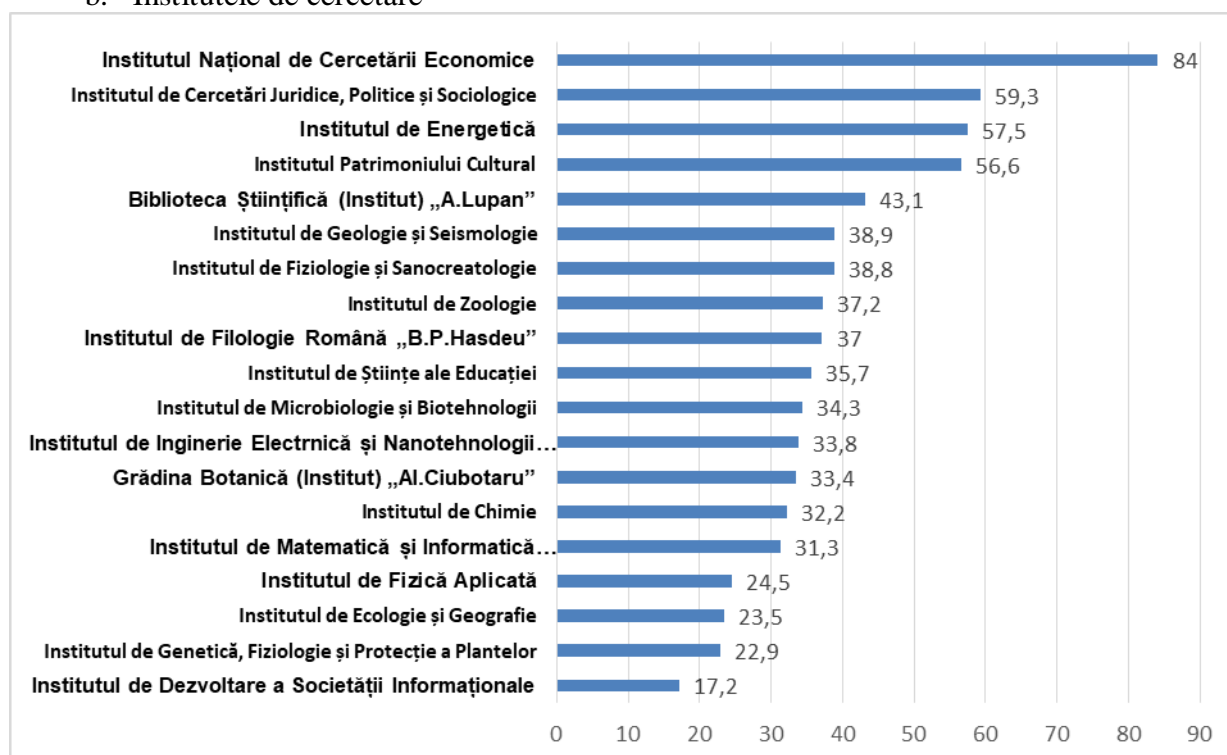
În opinia noastră, el arată foarte bine performanța științifică a conducătorilor instituțiilor și a instituțiilor în sine. Într-o societate a cunoașterii este evident că cu cât mai multă cunoaștere produce o organizație, cu atât mai mare este remunerarea conducătorilor acesteia de către stat. În așa mod, nu este necesar de a utiliza indicatori complecși și mulți la număr, care au multe neajunsuri. Este cunoscut, de exemplu, că evaluarea bibliometrică are multe neajunsuri: nu poate capta impactul cercetării în afara comunității academice, în economie sau în educație; nu toate publicațiile valoroase sunt prezente în bazele de date (de exemplu, monografiile și numeroase articole în alte limbi decât engleza, în științele umaniste).

Figura 1. Organizațiile din domeniile cercetării și inovării conform indicelui Timmy

a. Universitățile

b. Institutele de cercetare

Sursa: elaborată de autor

Este dificilă utilizarea indicatorilor bibliometrici pentru compararea cercetătorilor între diferite domenii, deoarece există variații importante între frecvența și volumul citărilor după discipline etc. În așa mod, utilizând doar indicii Timmy, putem dintr-un „singur foc” să rezolvăm multiplele probleme – ne convingem încă o dată că tot ce e simplu este genial.

5. Recomandări și propuneri

Studiul nostru a arătat că reforma evaluării ar trebui să reechilibreze utilizarea metricilor, deoarece sistemul actual se bazează prea mult pe publicațiile din reviste prestigioase. Totuși,

procesul ar trebui să fie o evoluție, mai degrabă decât o înlocuire completă a sistemului existent cu unul nou.

Nu există un sistem perfect unic, iar respectul pentru diversitate este crucial. Evaluarea ar trebui să recunoască atât contribuțiile cantitative, cât și calitative, ținând cont de obiective, disciplina și contextul instituțional.

Scopul urmărit ar trebui să fie introducerea de indicatori noi (sau adaptarea vechilor) care să ajute la o mai bună dezvoltare a calității și care să fie transparente și să se potrivească scopului evaluării, menținând în același timp un sistem concret bazat pe principiul obiectivității. Întrucât evaluarea nu se poate baza doar pe statistici, evaluarea inter pares bazată pe judecata calitativă va continua să joace un rol important. Dar este important să se asigure standarde profesionale înalte pentru această metodă de evaluare.

Valorificarea experienței internaționale, în primul rând europene, ar trebui să facă parte din evoluția sistemului din Republica Moldova. Tranziția către o utilizare echilibrată în mod corespunzător a inputurilor calitative și cantitative este globală, iar multe țări fac deja pași importanți în acest sens.

Implementarea oricărui cadru nou trebuie să fie măsurată și transparentă, oferind atât cercetătorilor de la începutul carierei, cât și colegilor lor seniori suficient timp pentru a se adapta. Evaluarea ar trebui să încurajeze atingerea obiectivelor de cercetare, mai degrabă decât să creeze provocări.

Abordarea inegalităților este, de asemenea, esențială. Sistemul ar trebui conceput pentru a aborda genul, rasa și etnia, precum și inegalitățile regionale prin știință incluzivă. Experții avertizează că, dacă aceste aspecte nu sunt luate în considerare în noul sistem de evaluare, decalajele existente s-ar putea extinde în viitor.

Toate părțile interesate cu cunoștințe ar trebui să fie implicate în tranziția la noile sisteme de evaluare a cercetării. Trebuie luate în considerare interesele finanțatorilor guvernamentali. De asemenea, ar trebui luate în considerare informațiile companiilor private care angajează cercetători, reviste, editori, precum și experți în analiză. În general, părțile interesate ar trebui să respecte diversitatea contribuțiilor și a rezultatelor fără a compromite calitatea.

În acest sens, utilizarea indicelui Timmy respectă toate cerințele stipulate mai sus și îl recomandăm cu căldură și încredere pentru a fi utilizat în Republica Moldova.

Referințe:

1. American Society for Cell Biology (2013). San Francisco Declaration on Research Assessment. <https://sfdora.org/read/>.
2. Aubert Bonn, Noemi and Wim Pinxten (2021). Rethinking success, integrity, and culture in research (part 1) — a multi-actor qualitative study on success in science. *Research Integrity and Peer Review*. <https://doi.org/10.1186/s41073-020-00104-0>.
3. Bazley, Pat (2010). Conceptualizing research performance". *Studies in Higher Education Journal*. 35, Issue 8: 889-903. <https://doi.org/10.1080/03075070903348404>.
4. Campbell, David, Michelle Picard-Aitken, Grégoire Côté, Julie Caruso, Rodolfo Valentim, Stuart Edmonds, Gregory Thomas Williams et al. (2010). Bibliometrics as a Performance Measurement Tool for Research Evaluation: The Case of Research Funded by the National Cancer Institute of Canada. *American Journal of Evaluation*. 31, Issue 1: 66-83. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1098214009354774>.
5. Elsevier (2019). Factsheet: Salami Slicing - https://www.elsevier.com/data/assets/pdf_file/0011/653888/SalamiSlicing-factsheet-March-2019.pdf.
6. European Commission (2016). Open Innovation, Open Science, Open to the World. A Vision for Europe. doi:10.2777/061652
7. European Commission (2017). Next-generation metrics: Responsible metrics and evaluation for open science. Report of the European Commission Expert Group on Altmetrics. DOI

- 10.2777/337729, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b858d952-0a19-11e7-8a35-01aa75ed71a1>.
8. Foster webpage (2021). What is Open Science? Introduction. <https://www.fosteropenscience.eu/content/what-open-scienceintroduction>.
 9. Hicks, Diana, Paul Wouters, Ludo Waltman, Sara de Rijcke and Ismael Rafolds (2015). Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*, April 23, 520 (429-431). <https://doi.org/10.1038/520429a>
 10. Human Genome Project Information Archive (2021). Policies on Release of Human Genomic Sequence Data Bermuda-Quality Sequence. https://web.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/research/bermuda.shtml
 11. Jonkers, Koen and Thomas Zacharewicz (2016). Research Performance Based Funding Systems: a Comparative Assessment. Publications Office of the European Union: Luxembourg. doi:10.2791/70120, JRC101043.
 12. Moher, David, Lex Bouter, Sabine Kleinert, Paul Glasziou, Mai Har Sham, Virginia Barbour, Anne-Marie Coriat, Nicole Foeger, Ulrich Dirnagl (2020). The Hong Kong Principles for assessing researchers: Fostering research integrity. *Plos Biology*. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000737>.
 13. OECD (2015). Making Open Science a Reality. OECD Science, Technology and Industry Policy Papers. No. 25. OECD Publishing: Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en>.
 14. Priem, Jason and Bradley M. Hemminger (2010.) Scientometrics 2.0: Toward new metrics of scholarly impact on the social Web. *First Monday*. 15(7). <http://firstmonday.org/article/view/2874/2570>
 15. Regulamentul cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice (2022). Decizia Consiliului de conducere al ANACEC nr. 5 din 28.01.2022. Disponibil: https://www.anacec.md/files/Regulament_manifestari-28.01.2021.pdf
 16. Science Europe (2020). Position Statement and Recommendations on Research Assessment Processes. DOI: 10.5281/zenodo.4916155
 17. UNESCO (2021). Draft text of the UNESCO Recommendation on Open Science, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378381.locale=en>.

MANIFESTĂRILE ȘTIINȚIFICE CA PARTE A EVALUĂRII ȘI ADMINISTRĂRII CERCETĂRII ÎN ANUL 2022

CZU: 001.818:061.3

Vitalie MINCIUNĂ¹,
Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
Valeria VRABIE²,
Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
Marina PIȘCENCO³,
Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
Aliona DANILIUC⁴,
Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
Gheorghe CUCIUREANU⁵,
Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare

ABSTRACT. *The article analyzes how the scientific events took place in the Republic of Moldova, using the online platform for recording, monitoring and reporting scientific events. It is noted that not all the planned scientific events took place, and some, especially at the national level, did not comply with all the requirements established in the regulations approved by ANACEC. The conclusion is that the mentioned platform contributes to increasing the quality of scientific events held in the Republic of Moldova.*

Key words: *scientific manifestations, platform, monitoring*

REZUMAT. *În articol se analizează cum s-au desfășurat manifestările științifice în Republica Moldova, utilizând Platforma on-line pentru înregistrarea, monitorizarea și raportarea evenimentelor științifice. Se constată că nu toate manifestările științifice planificate au avut loc, iar unele, în special de nivel național nu au respectat toate cerințele stabilite în reglementările aprobate de către ANACEC. Concluzia este că platforma menționată contribuie la creșterea calității evenimentelor științifice desfășurate în Republica Moldova.*

Cuvinte-cheie: *manifestări științifice, platformă, monitorizare*

Introducere

Asigurarea calității comunicărilor și materialelor manifestărilor științifice este un element important al managementului cercetării, având în vedere că lucrările publicate în culegerile conferințelor și altor manifestări științifice sunt luate în considerare la îndeplinirea cerințelor pentru conferirea titlurilor, acordarea premiilor și în alte cazuri ce țin de avansarea în carieră. Modul de evaluare și evidență a manifestărilor științifice este reglementat în Republica Moldova prin *Regulamentul cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice*, aprobată într-o variantă nouă prin Decizia Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC) nr. 5 din 28.01.2022 (ANACEC, 2022). În

¹ Vitalie MINCIUNĂ, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, ORCID: [0000-0002-4812-8885](https://orcid.org/0000-0002-4812-8885), e-mail: vitminciuna2017@gmail.com

² Valeria VRABIE, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, ORCID: [0000-0002-2651-7150](https://orcid.org/0000-0002-2651-7150); e-mail: vrabievaleria73@gmail.com

³ Marina PIȘCENCO, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, ORCID: [0000-0003-3858-696X](https://orcid.org/0000-0003-3858-696X); e-mail: marina.piscenco@gmail.com

⁴ Aliona DANILIUC, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare, ORCID: [0000-0002-2766-7919](https://orcid.org/0000-0002-2766-7919); e-mail: aliona.daniliuc777@gmail.com

⁵ Gheorghe CUCIUREANU, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare ORCID: [0000-0003-2140-0591](https://orcid.org/0000-0003-2140-0591); e-mail: cuciureanu.gheorghe@gmail.com;

această variantă a documentului a fost prevăzută punerea în aplicare a *Platformei on-line pentru înregistrarea, monitorizarea și raportarea evenimentelor științifice din Republica Moldova*, care permite înregistrarea online a evenimentelor, generarea în timp real a unor date/registre privind înregistrarea, organizarea, raportarea evenimentelor științifice, dar au fost menținute și extinse criteriile de eligibilitate privind evenimentele organizate și materialele publicate în baza acestora, expuse în varianta precedentă a regulamentului. Luând în considerare aspectele menționate mai sus, ne-am propus în acest articol să vedem cum a funcționat mecanismul de evaluare și evidență a manifestărilor științifice din Republica Moldova în anul 2022.

Aspecte metodologice

În Regulamentul menționat mai sus este specificat că vor fi contorizate manifestările / evenimentele ce vor fi reflectate în *Registrul manifestărilor științifice recunoscute de către ANACEC*, întocmit în baza registrelor generate în timp real de Platforma on-line pentru înregistrarea, monitorizarea și raportarea evenimentelor științifice din Republica Moldova (<https://conferinte.stiu.md>), în condițiile respectării cerințelor de eligibilitate și validării datelor preluate de platformă. Având în vedere acest fapt, în acest studiu a fost analizat *Registrul materialelor publicate în baza manifestărilor organizate în anul 2021*, generat de Instrumentul Bibliometric Național (<https://ibn.idsi.md/>) (gestionat de Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale), în baza indexării acestui tip de publicații științifice, în scopul validării congreselor, simpoziunelor, conferințelor științifice organizate în anul de referință. Ipoteza noastră este că acest articol nu va fi recenzat.

Analiza manifestărilor științifice desfășurate în 2022

Contribuind la responsabilizarea organizatorilor de evenimente, platforma analizată susține schimbul automat de date cu alte sisteme din domeniul cercetării-inovării, colectează metadate relevante, care în ansamblu creează o imagine completă a evenimentului, utilă din diverse perspective pentru multiple părți interesate. Platforma contribuie astfel la imparțialitatea evaluării, asigură veridicitatea, trasabilitatea și integritatea informațiilor despre evenimente (Cojocaru, 2022).

Congresele, simpoziunile și conferințele științifice sunt acceptate de ANACEC doar în condițiile editării și prezervării în cadrul Instrumentului Bibliometric Național a culegerilor de materiale publicate în urma evenimentelor organizate. Analiza noastră a arătat că în baza a 233 de congrese, simpoziune și conferințe planificate pentru anul 2021 au fost publicate 64 de culegeri (fig. 1).

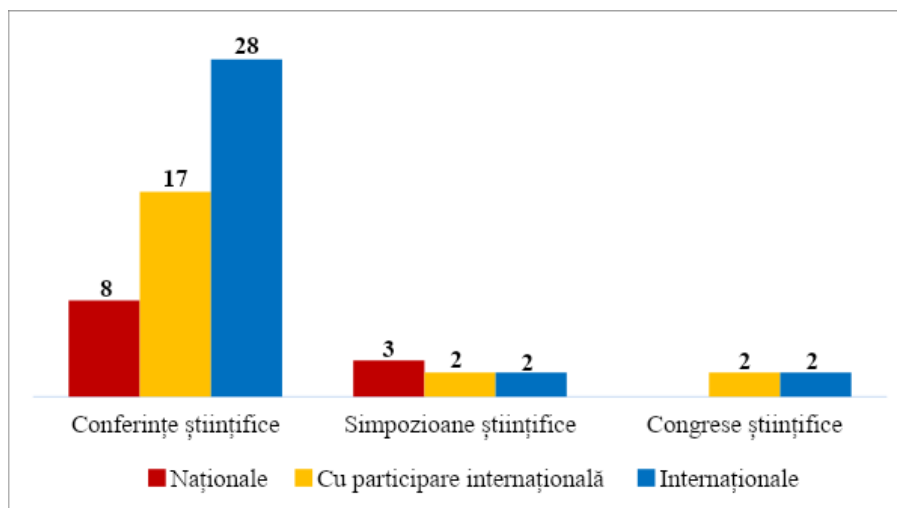

Fig. 1. Culegeri ale materialelor editate în baza manifestărilor științifice

Acest fapt denotă că doar 28% din aceste tipuri de evenimente au fost organizate în corespundere cu criteriile de eligibilitate stabilite. O pondere mai mare a evenimentelor ce corespund criteriilor de eligibilitate se înregistrează în categoria manifestărilor internaționale, fapt ce relatează despre un nivel mai înalt de responsabilitate în raport cu evenimentele organizate (fig. 2).

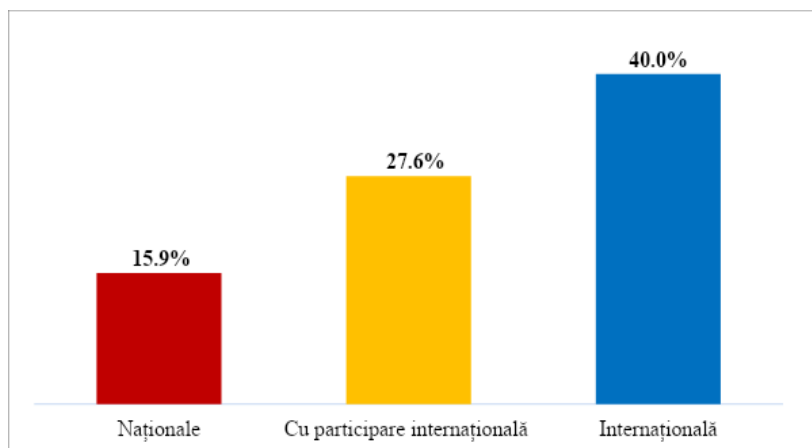

Fig. 2. Ponderea evenimentelor care au finalizat cu culegeri ale materialelor editate în baza manifestărilor științifice, după categorie

Necesitatea implementării unor instrumente suplimentare de publicitate a evenimentelor preconizate, dar și de monitorizare mai exigentă a celor în curs de organizare, a servit drept temei pentru elaborarea și punerea în aplicare a platformei menționate mai sus. Funcționalitățile platformei permit prezentarea unor informații în timp real (fig. 3).

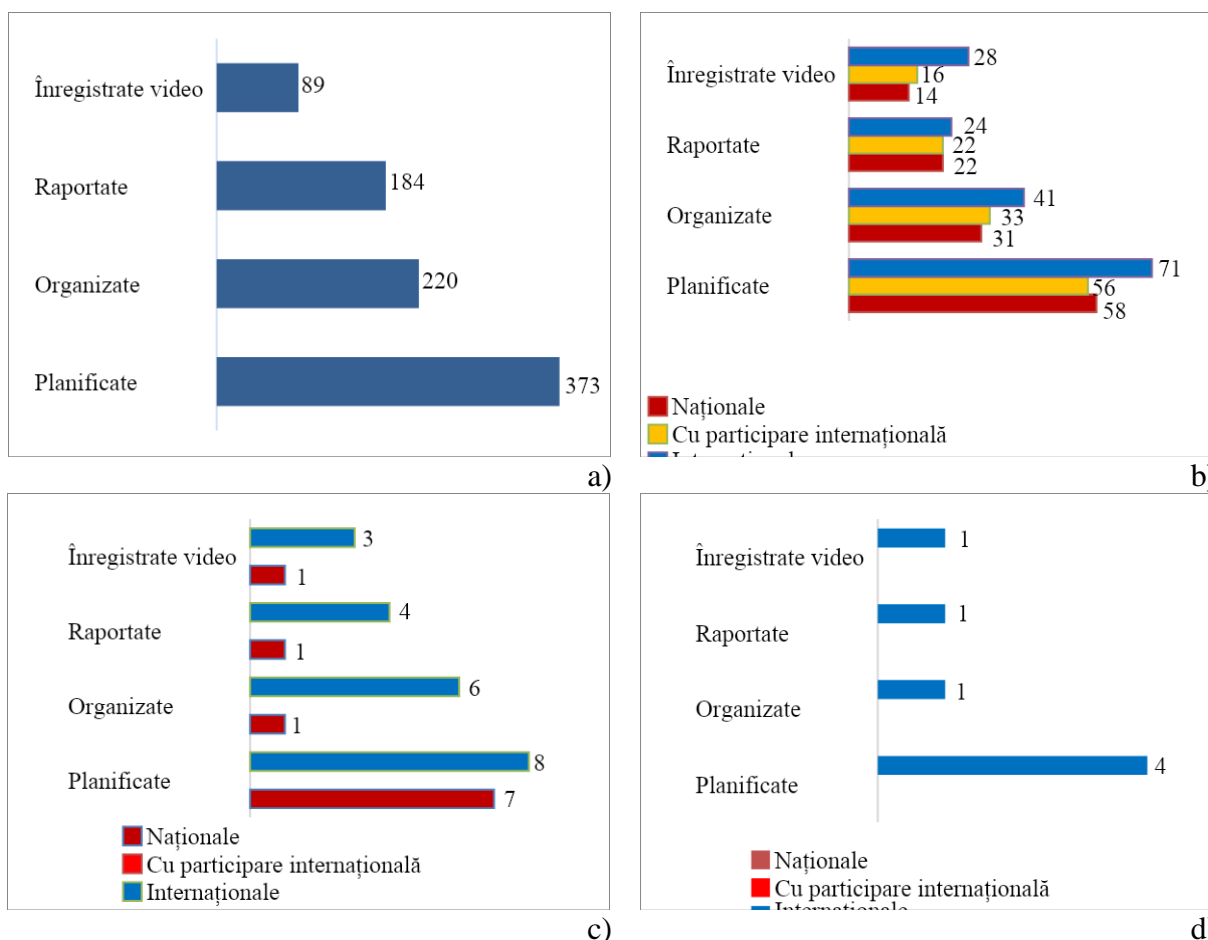

Fig. 3. Statistici privind evenimentele științifice planificate/organizate/raportate în anul 2022, generate în timp real: (a) toate tipurile de manifestări științifice; (b) conferințe științifice; (c) simpozioane științifice; (d) congrese științifice

Au fost organizate cca 60% din numărul total de evenimente înregistrate pe platformă, planificate pentru anul 2022. Au fost raportate (prezentată integral informația solicitată privind

evenimentul organizat) 84% din numărul evenimentelor înregistrate ca organizate pe platformă. 40% din numărul evenimentelor organizate au depus link-ul către înregistrarea video pe platformă.

O evidență aparte se face pentru congrese, simpozioane și conferințele științifice, dat fiind faptul că publicațiile în urma acestora sunt evaluate în cadrul procedurilor de atestare a personalului științific și științifico-didactic și abilitării acestora cu dreptul de conducător de doctorat. Astfel, reieșind din datele generate de platformă, menționăm că au fost organizate 25% din numărul total al congreselor științifice planificate, 47% – din numărul total al simpozioanelor științifice planificate și 57% – din numărul total al conferințelor științifice planificate.

Au fost raportate (prezentată integral informația solicitată privind evenimentul organizat) 100% din numărul congreselor științifice organizate, 71% din numărul simpozioanelor științifice organizate și 65% din numărul total al conferințelor științifice organizate.

Similar situației stabilite în anul precedent, s-a înregistrat o pondere mai mare de organizare a evenimentelor planificate în cazul evenimentelor internaționale sau celor cu participare internațională – la nivelul a cca 60%, în timp ce în raport cu evenimentele naționale ponderea respectivă este cu 10% mai mică.

Pe platformă au fost depuse, la acest moment, date privind intențiile de organizare a 144 de evenimente în anul 2023 (fig. 4). Menționăm că datele privind evenimentele științifice planificate pot fi depuse pe durata anului, respectând anumite intervale de timp, prevăzute normativ de la depunere și până la derularea evenimentului.

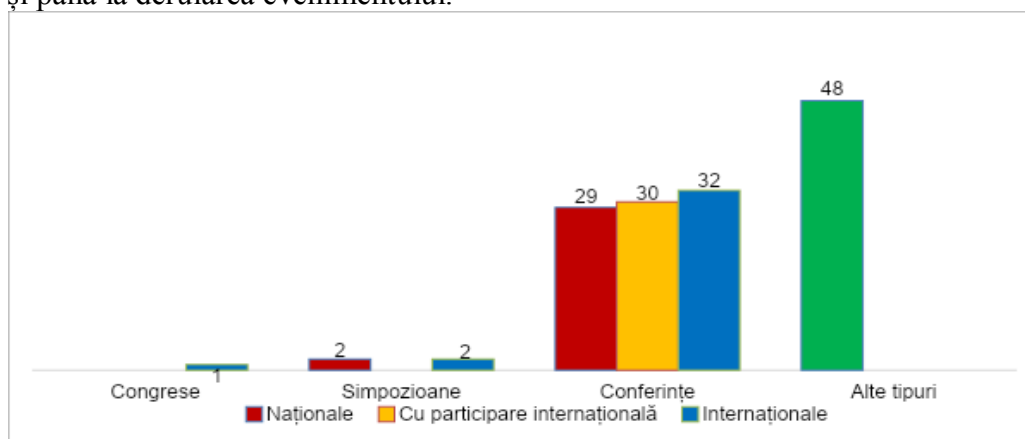

Fig. 4. Evenimente științifice planificate pentru anul 2023

2/3 din numărul total al evenimentelor planificate le constituie congresele, simpozioanele, conferințele științifice. Fiecare al treilea eveniment din cadrul acestor trei tipuri de manifestări menționate este de caracter internațional.

Concluzii

Utilizarea Platformei on-line pentru înregistrarea, monitorizarea și raportarea evenimentelor științifice din Republica Moldova a permis o monitorizare și evidență mai bună a manifestărilor științifice desfășurate în Republica Moldova în anul 2022. Totodată, aceasta a arătat că sunt planificate mult mai multe evenimente științifice decât se desfășoară în realitate, cu respectarea cerințelor reglementare. Considerăm că utilizarea în continuare a acestei platforme și îmbunătățirea funcționalităților și a modului de raportare vor conduce la creșterea calității publicațiilor științifice rezultate în urma desfășurării manifestărilor științifice în Republica Moldova.

Referințe:

1. ANACEC. Decizia Consiliului de conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare cu privire la modificarea Regulamentului cu privire la recunoașterea, clasificarea și evidența manifestărilor științifice nr. 5 din 28 ianuarie 2022 [online]. Disponibil: https://www.anacec.md/files/D5_CC_28.01.2022.PDF (accesat 01.02.2023).
2. Cojocaru, I., Minciună, V., Munteanu, R., Cojocaru, I., Chiciuc, A., Vrabie, V., Pișcenco, M. (2022). Platforma online „Evenimente științifice în Republica Moldova” – vizibilitate și

responsabilizare. In: *Știința Deschisă în Republica Moldova*. Ediția 2, 27-28 octombrie 2022, Chișinău. Chișinău: "Print-Caro" SRL, 2022, pp. 143-154. ISBN 978-9975-3564-0-4

3. Evenimente științifice în Republica Moldova. IDSI © 2021-2023. Disponibil: <https://conferinte.stiu.md/> (accesat 01.02.2023).
4. Instrumentul Bibliometric Național. IDSI © 2012-2023. Disponibil: <https://ibn.idsi.md/> (accesat 01.02.2023).

ACCESUL DESCHIS LA DATE SPAȚIALE PRIN INTERMEDIUL PROGRAMULUI COPERNICUS AL UNIUNII EUROPENE ȘI SNAP

OPEN ACCESS TO SPACE DATA THROUGH THE EU'S COPERNICUS PROGRAM AND SNAP

CZU: 528.94:629.786

Rodica SÎRBU¹,
Universitatea Tehnică a Moldovei
Vadim CUJBĂ²,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

REZUMAT. În acest articol sunt prezentate sursele libere și gratuite de date spațiale oferite de Agenția Spațială Europeană. Pentru procesarea imaginilor satelitare a fost valorificat programul gratuit SNAP (platforma de aplicații Sentinel). Ca zonă de studiu pentru aplicarea instrumentelor instrumentelor de analiză spațială a fost selectat bazinul hidrografic (BH) Bîc. De pe platforma Copernicus Global Land Service au fost descărcate date spațiale cu privire la componentele de mediu din BH Bîc și prelucrate în programe SIG.

Cuvinte cheie: SNAP, programul Copernicus, date despre spațiu liber și deschis, Copernicus Open Access Hub, bazin hidrografic Bîc.

ABSTRACT. This article presents the open and free sources of spatial data provided by the European Space Agency. The free program SNAP (Sentinel Application Platform) was used for satellite image processing. The hydrographic basin (BH) Bîc was selected as the study area for the application of spatial analysis tools. Spatial data on the environmental components of BH Bîc were downloaded from the Copernicus Global Land Service platform and processed in GIS programs.

Keywords: SNAP, Copernicus program, free and open space data, Copernicus Open Access Hub, Bic watershed.

Introducere

Obținerea datelor despre componentele de mediu în baza imaginilor satelitare a devenit tot mai accesibilă în ultimii ani datorită (ESA) Agenției Spațiale Europene, Programului Copernicus dar și softului liber și gratuit SNAP. Alte surse de unde putem obține date pentru suprafețe mari sunt Google Earth Engine, TerraClimate, Medium Resolution Imaging Spectrometer (MERIS), USGS EarthExplorer, Data Pool, MODIS (Moderate Resolution Imaging Spectroradiometer) etc. Dar cea mai apropiată sursă de date spațiale, considerăm că sunt cele oferite de Copernicus și anume Copernicus Open Access Hub, ce oferă actualmente acces la toate datele Sentinel cu noi funcții de vizualizare și procesare. Comisia Europeană deține responsabilitatea generală pentru programul Copernicus și coordonează diferitele componente ale acestuia. Copernicus Global Land Service (CGLS) este o componentă a Land Monitoring Core Service (LMCS), pentru observarea Pământului. Global Land Service produce sistematic o serie de produse calificate privind starea și evoluția suprafeței terestre, la scară globală și la rezoluție spațială medie până la scăzută, completate de constituirea unor serii de timp pe termen lung.

Materiale și metode

Procesul de cercetare a constat în selectarea unei zone de interes, Bazinul hidrografic Bîc și au fost valorificate posibilitățile de utilizare a imaginilor Sentinel prin platforma Scihub și datelor Copernicus-Land Cover pentru analiza unor parametri a componentelor de mediu. În lucrarea de

¹Rodica SÎRBU, Universitatea Tehnică a Moldovei

²Vadim CUJBĂ, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

față au fost utilizate programele libere și gratuite: SNAP pentru procesarea imaginilor Sentinel-Sentinel Application Platform, versiunea 9.0.0 și QGIS pentru prelucrarea ulterioară a datelor spațiale preluate de pe CGLS.

Tabelul 1

Descrierea datelor de intrare (caracteristicile benzilor și indicatori)

Imaginea	Caracteristicile imaginii
S2A_MSIL2A_20220828T090611_N0400_R050_T35TNN_20220828T144807	Date: 2022-08-28T09:06:11.024Z Filename: S2A_MSIL2A_20220828T090611_N0400_R050_T35TNN_20220828T144807.SAFE Identifier: S2A_MSIL2A_20220828T090611_N0400_R050_T35TNN_20220828T144807 Instrument: MSI Satellite: Sentinel-2 Size: 1.08 GB Cloud cover percentage: 3.0E-6 Cloud shadow percentage: 0.0 Dark features percentage: 0.01224 Datastrip identifier: S2A_OPER_MSI_L2A_DS_ATOS_20220828T144807_S20220828T091109_N04.00 Illumination Azimuth Angle: 159.154034473391 Illumination Zenith Angle: 39.3377198554932 Ingestion Date: 2022-08-28T16:36:43.153Z
S2A_MSIL2A_20220904T085611_N0400_R007_T35TPN_20220904T145559	Date: 2022-09-04T08:56:11.024Z Filename: S2A_MSIL2A_20220904T085611_N0400_R007_T35TPN_20220904T145559.SAFE Identifier: S2A_MSIL2A_20220904T085611_N0400_R007_T35TPN_20220904T145559 Instrument: MSI Satellite: Sentinel-2 Size: 1.08 GB Cloud cover percentage: 8.773986 Cloud shadow percentage: 8.613718 Dark features percentage: 0.042113 Datastrip identifier: S2A_OPER_MSI_L2A_DS_ATOS_20220904T145559_S20220904T090247_N04.00 Illumination Azimuth Angle: 159.159715705986 Illumination Zenith Angle: 41.9283579128901 Ingestion Date: 2022-09-04T16:26:17.718Z

Notă: date adiționale despre imaginile prelucrate în SNAP.

Datele Sentinel-1, Sentinel-2 și Sentinel-3 ale programului Copernicus oferite de Agenția Spațială Europeană prin platforma Scihub (Open Access Hub), iar ulterior prelucrate în SNAP pentru analiza diferitor indicatori.

Rezultate și discuții

Produsele generate descriu distribuția spațială a componentelor de mediu, resursele naturale, peisajele culturale și a așezările umane, care pot servi ca instrument de planificare important pentru factorii de decizie. Disponibilitatea imaginilor prin satelit gratuite la rezoluție spațială și temporală ridicată deschide noi oportunități pentru cartografierea caracteristicilor terenului. Imaginile satelitare Sentinel-2 reprezintă un astfel de produs care a fost conceput pentru aplicații de monitorizare a terenurilor, de exemplu, identificarea tipului de culturi și a speciilor de arbori, detectarea corpurilor de apă etc. Pe lângă rezoluția sa spațială mare, este format din treisprezece benzi spectrale de la albastru la infraroșu cu unde scurte (SWIR), care s-au dovedit a fi utile pentru cartografierea utilizării terenurilor în zone eterogene și peisaje fragmentate (Nicola Clerici, et al. 2017).

De pe platforma online Scihub (Copernicus Open Access Hub) au fost accesate imagini în dependență de zona de interes. Acesta urmărește monitorizarea variabilității condițiilor suprafeței

terestre și a duratei mari de revizie (10 zile la ecuator cu un satelit și 5 zile cu 2 sateliți în condiții fără nori, ceea ce duce la 2-3) care contribuie la monitorizarea modificărilor suprafeței Pământului.

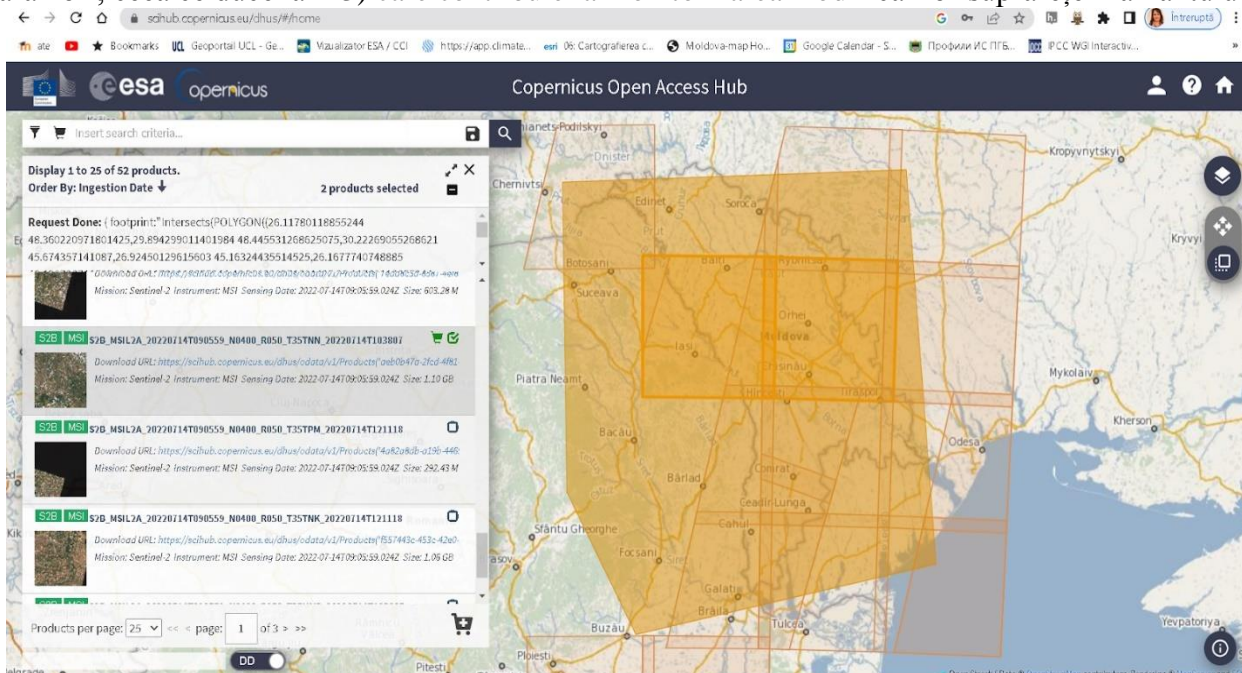

Fig. 1. Identificarea tipurilor de date existente pe platforma Scihub

Procesul de căutare avansată este afișat făcând clic pe pictograma „Căutare avansată”. Fiecare câmp de căutare permite efectuarea de interogări specifice asupra parametrului asociat, care poate fi utilizat individual sau în combinație cu: celelalte câmpuri de căutare, bara de căutare full-text și instrumentul de hartă geografică. Este de asemenea important să specificăm filtrarea după: Ingestion Date (reprezintă ora la care produsul este indexat în bazele de date ale serviciului DHuS. Ora este în UTC); Sensing Date (reprezintă ora la care produsul a fost luat. Ora este în UTC); Tile id (Această sortare este semnificativă numai pentru produsele Sentinel-2 L1C. Făcând clic pe această casetă de selectare, produsele Sentinel-2 L1C vor fi afișate în listă). După descărcarea imaginilor sunt încărcate în programul SNAP (imaginea alăturată), acestea trebuie să fie reeșantionate - rezoluția de 10 metri și îmbinate.

Tabelul 2

Caracteristicile benzilor din imaginile Sentinel 2

Benzile Sentinel 2	Central Wavelength (μm)	Rezoluția (m)
Band 1 - Coastal aerosol	0.443	60
Band 2 - Blue - Albastru	0.490	10
Band 3 - Green - Verde	0.560	10
Band 4 - Red - Roșu	0.665	10
Band 5 - Vegetation Red Edge	0.705	20
Band 6 - Vegetation Red Edge	0.740	20
Band 7 - Vegetation Red Edge	0.783	20
Band 8 - NIR	0.842	10
Band 8A - Vegetation Red Edge	0.865	20
Band 9 - Water vapour	0.945	60
Band 10 - SWIR - Cirrus	1.375	60
Band 11 - SWIR	1.610	20
Band 12 - SWIR	2.190	20

Sursă: EOS Data Analytics - <https://eos.com/find-satellite/sentinel-2/>

Produsele Satelite 2 au instrument multi-spectral (MSI) cu 13 benzi care variază de la spectrul vizibil la infraroșu (SWIR). Benzile au rezoluție diferită ce variază de la 10 la 60 metri.

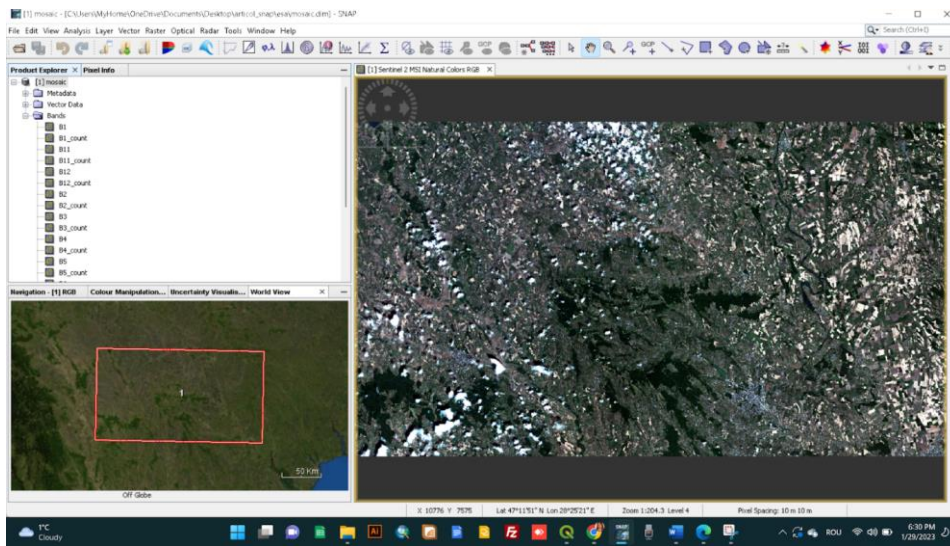

Fig. 2. Îmbinarea imaginilor Sentinel 2 pentru zona de studiu (Bazinul hidrografic Bâc)

Primul pas care va fi efectuat după îmbinarea imaginilor va fi mascarea norilor, lucru ce permite identificarea pixelilor tulburi și lipsiți de nor. Mascarea include atât nori densi, cât și nori cirus, cu un indicator care specifică tipul de nor. Prelucrarea se realizează cu date eșantionate la o rezoluție spațială pentru toate benzile spectrale.

Ulterior filtrarea imaginii respective este determinată în funcție de valorile unui anumit număr de elemente din jur. Filtrarea este utilizată într-o serie de sarcini, cum ar fi netezirea imaginii, evidențierea și detectarea marginilor, editarea rezultatelor clasificării etc. Filtrarea imaginilor este asociată cu conceptul de frecvență spațială. Imaginea conține atât informații spațiale de înaltă frecvență, cât și de joasă frecvență. Suma lor formează o imagine originală. Frecvențele înalte descriu diferențe mari în valorile pixelilor în timpul tranziției de la un pixel la altul - astfel că reprezintă în principal elemente liniare din imagine (rețea fluvială, drumuri, limite naturale). Frecvențele joase descriu treptat modificări ale valorilor pixelilor - corpuri de apă, câmpuri mari, păduri etc.

În SNAP sunt posibilități de analiză a anumitor indicatori pentru a evidenția parametrii de la suprafață cum ar fi NDVI (Normalized Difference Vegetation Index) iar în caseta trebuie specificate sursele pentru roșu și infraroșu.

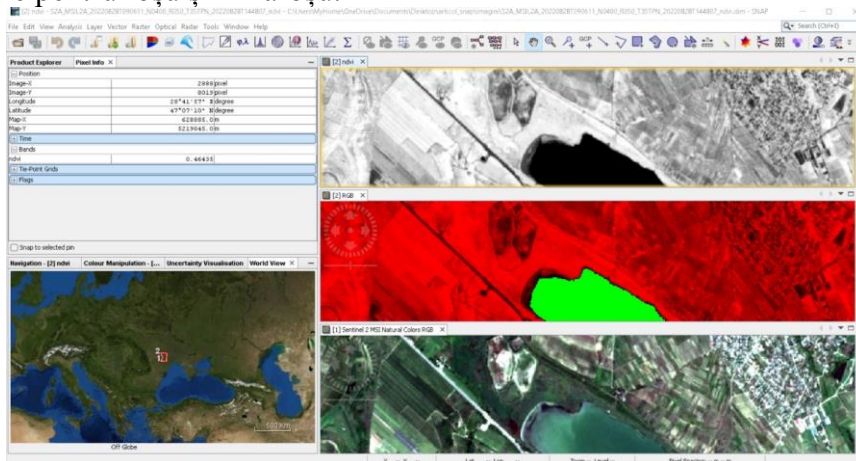

Fig. 3. Analiza Index de vegetație cu diferență normalizată pentru zona de studiu

NDVI elaborează o matrice pentru activitatea fotosintetică și este puternic în corelație cu densitatea și vitalitatea. Normalizarea reduce efectele topografice și atmosferice. Un alt indice este

Indicele de apă a diferențelor normalizate (NDWI2), utilizat pentru detectarea suprafețele umede și pentru măsurarea întinderii apelor de suprafață. Sentinel-2 - Normalized Difference Water Index 2 (NDWI2) inclus în Procesorul de indici radiometrici al casetei de instrumente ESA SNAP.

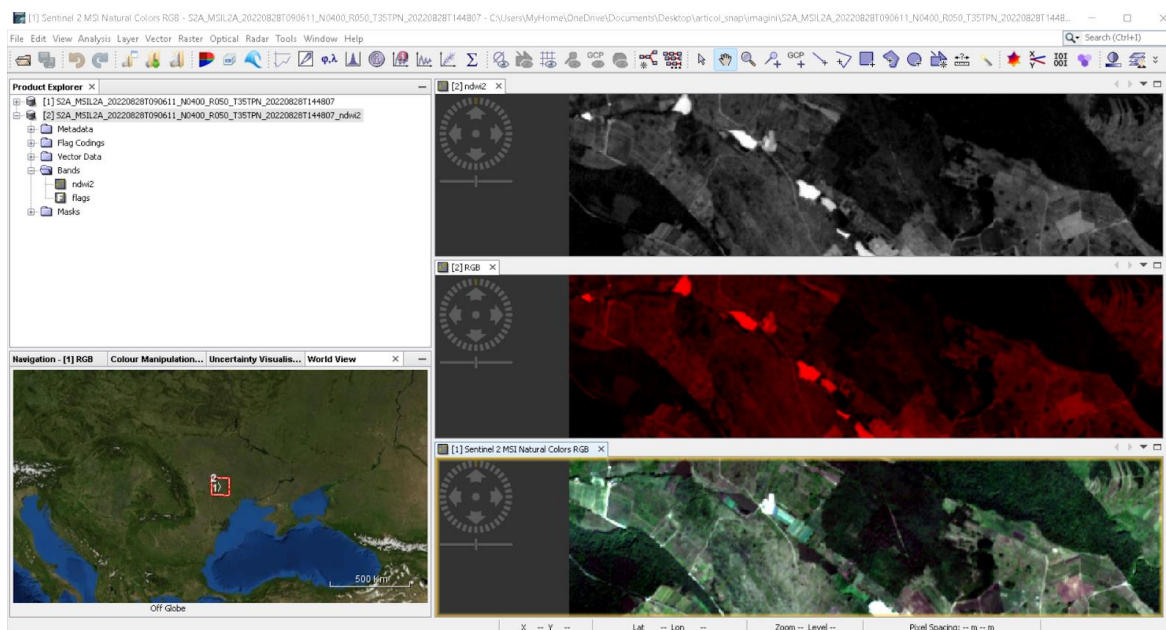

Fig. 4. Analiza rezultatelor aplicării Indicele de apă a diferențelor normalizate (NDWI2)

În scopul identificării datelor necesare pentru analizelor ulterioare pentru zona de studiu accesăm Copernicus Global Land Service (CGLS), ► VEGETATION iar ulterior ► LAND COVER. Hărțile anuale de acoperire a terenului cu rezoluție moderată vizează în primul rând detectarea acoperirii terenului și modificările acestora, deși nu este atât de simplu să stabilim limite între definițiile acoperirii terenurilor și clasele de utilizare a terenului depinzând foarte mult de rezoluția produsului. De la opțiunea ► Caracteristicile LLC accesați ► Vizualizator Global Land Cover pentru hărți și statistici zonale. Hărțile anuale globale disponibile includ: o clasificare discretă cu 23 de clase, în conformitate cu Sistemul de clasificare a acoperirii terenurilor (LCCS) al UN-FAO și statisticile aferente suprafeței (km²) pe zonă administrativă de nivel 0 și 1, așa cum sunt definite în Stratul de unitate administrativă globală UN-FAO.

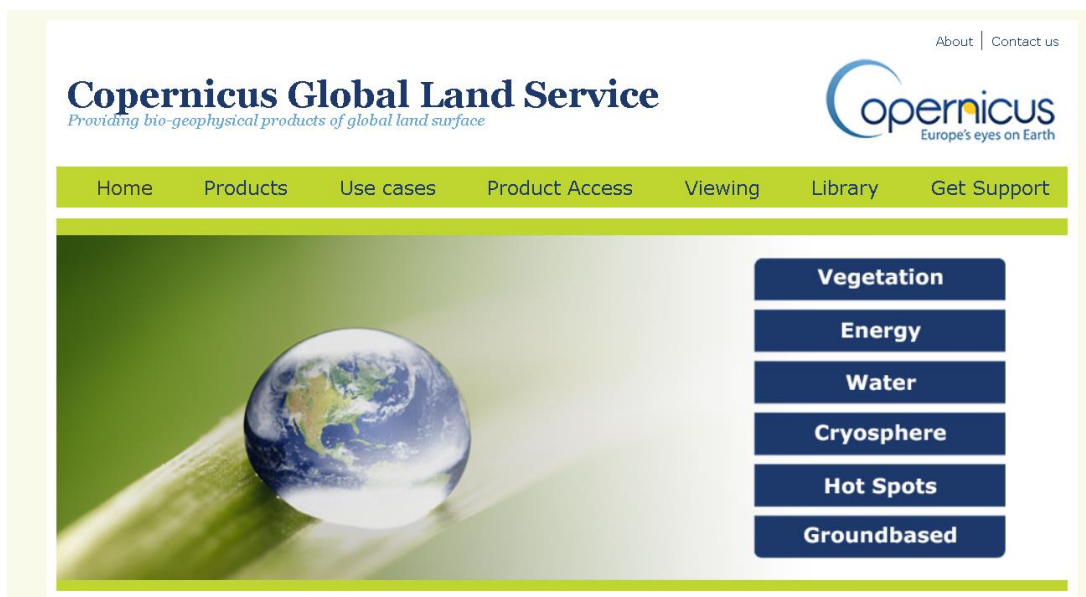

Fig. 5. Datele spațiale oferite de programul

În studiul de față a fost selectat domeniul Vegetație Land Cover, iar după selectarea anului, se adaugă un strat Change Confidence.

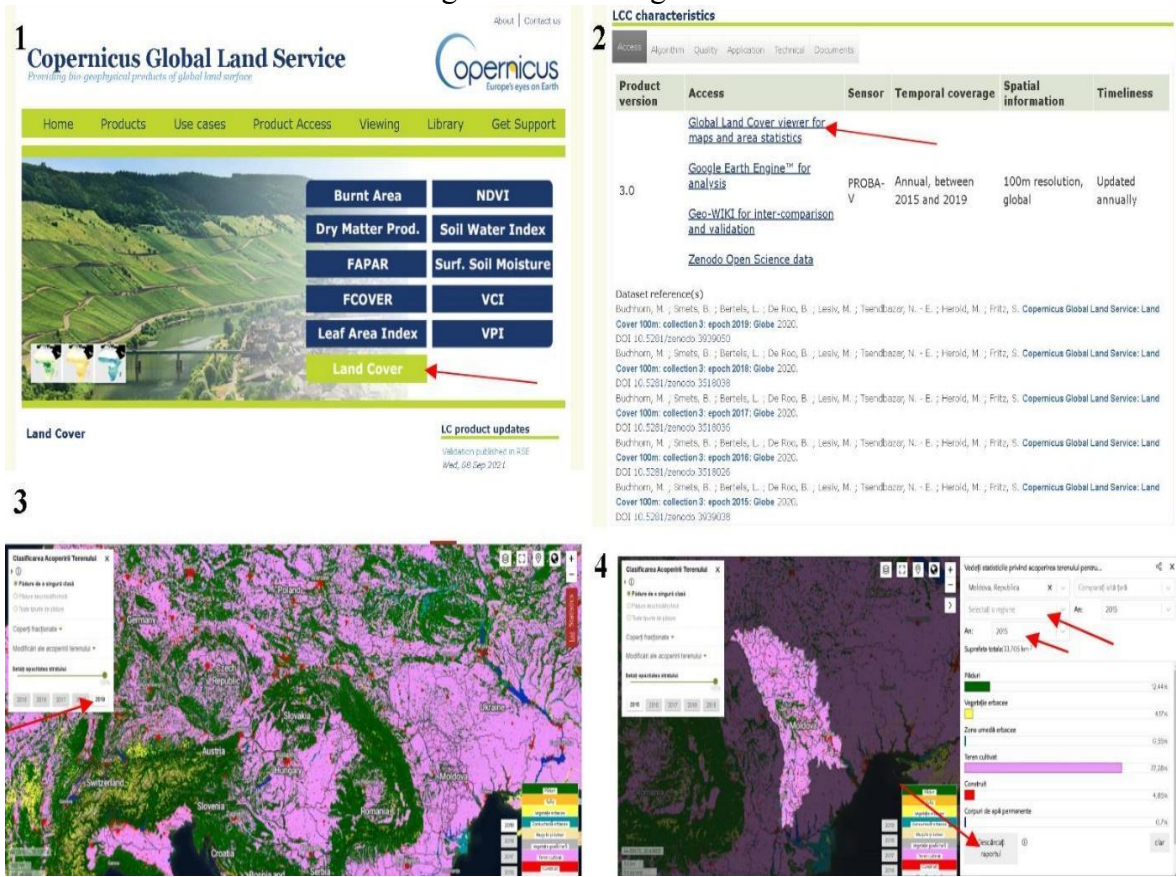

Fig. 6. Pașii pentru obținerea datelor

Pentru analiza datelor putem utiliza rapoartele de pe platformă sau le descărcăm pentru prelucrarea ulterioară în programe specializate. Astfel, după ce a fost descărcat raportul pentru raionul natal, purcedem la descărcarea materialelor cu care urmează prelucrarea în softul QGIS.

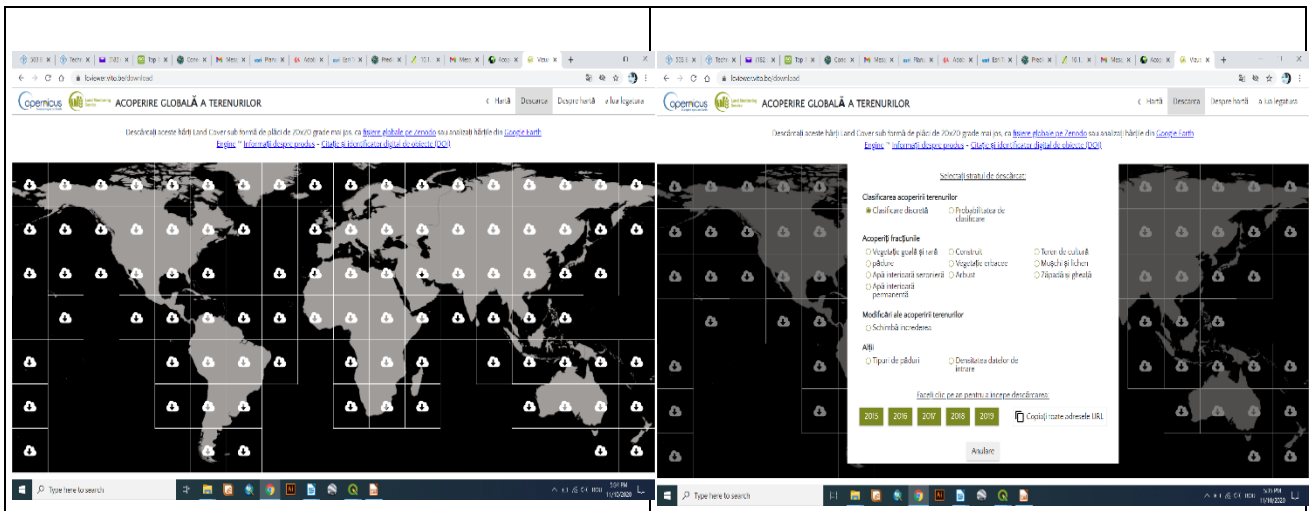

Fig.7. Descărcarea produselor de pe Copernicus Global Land Service

După descărcarea raportului, s-a selectat zona în care se află Republica Moldova, date necesare pentru realizarea hărții ► Global Land Cover ► Descărcare ► Anul ► ok. Pentru prelucrarea rasterului descărcat utilizăm programul QGIS, care este un soft liber și deschis cu o multitudine de instrumente adaptate prelucrării unor asemenea tipuri de imagini.

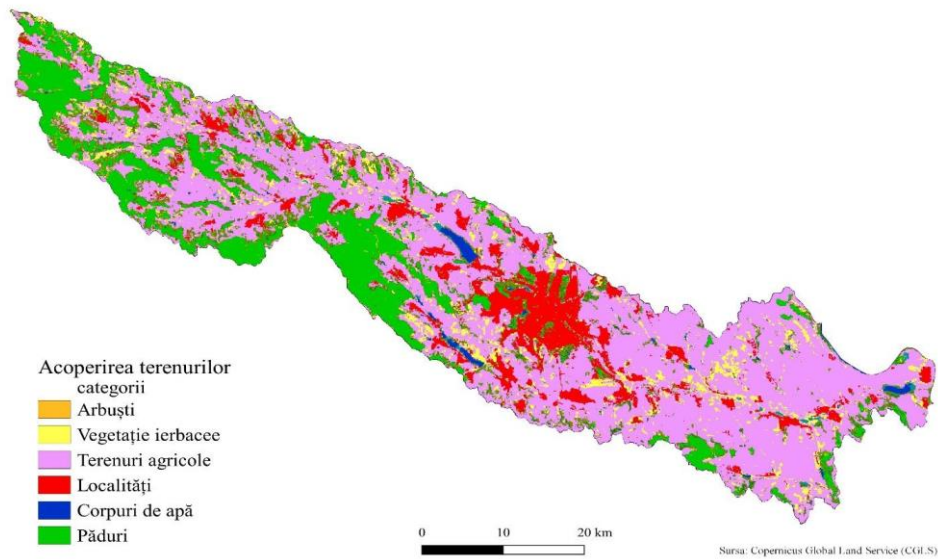

Fig. 8. Produs obținut în baza datelor Copernicus

Hărțile de acoperire a terenului reprezintă informații spațiale despre diferite tipuri (clase) de acoperire fizică a suprafeței Pământului, de exemplu păduri, pajiști, terenuri cultivate, lacuri, zone umede. Hărțile dinamice de acoperire a terenului includ tranziții ale claselor de acoperire a terenului de-a lungul timpului și, prin urmare, surprind schimbările de acoperire a terenului. Hărțile de utilizare a terenurilor cu rezoluție moderată vizează în primul rând detectarea acoperirii terenului și modificările acestora, deși nu este atât de simplu să stabilim limite între definițiile acoperirii terenului și clasele de utilizare a terenului.

Concluzii

Datele spațiale și programele SIG libere și deschise sunt surse indispensabile în calea dezvoltării durabile și accesului la educație de calitate. Agenția Spațială Europeană prin intermediul programului Copernicus care este cel mai ambițios program de observare a Pământului până în prezent, oferă informații precise, în timp util și ușor accesibile pentru a îmbunătăți gestionarea mediului, atenuarea efectele schimbărilor climatice și pentru dezvoltarea umană. Surse concrete de date pot fi valorificate în diferite domenii de interes permițând analiza online sau utilizând softuri de specialitate. Accesul la datele libere și programele gratuite permite utilizatorului de informația spațială, în special cercetare și educație, să devină mai competitiv și pentru se putea integra în spațiul de cercetare european.

Referințe:

1. Nicola Clerici, Cesar Augusto Valbuena Calderón & Juan Manuel Posada (2017) Fusion of Sentinel-1A and Sentinel-2A data for land cover mapping: a case study in the lower Magdalena region, Colombia, *Journal of Maps*, 13:2, 718-726, DOI: 10.1080/17445647.2017.1372316
2. Copernicus Open Access Hub - <https://scihub.copernicus.eu/>, accesat la 04.03.2023
3. Copernicus Global Land Service (CGLS) -
4. Sentinel Online - <https://sentinels.copernicus.eu/web/sentinel/-/esa-releases-new-and-improved-version-of-snap>, accesat la 04.02.2023
5. Google Earth Engine - <https://earthengine.google.com/>, accesat la 10.02.2023
6. TerraClimate - https://climate.northwestknowledge.net/TERRACLIMATE/index_directDownloads.php, accesat la
7. Medium Resolution Imaging Spectrometer (MERIS) - <https://earth.esa.int/eogateway/instruments/meris>, accesat la 15.01.2023
8. USGS EarthExplorer, Data Pool - <https://lpdaac.usgs.gov/tools/data-pool/>, accesat la 15.02.2023

9. MODIS (Moderate Resolution Imaging Spectroradiometer) - <https://modis.gsfc.nasa.gov/about/>, accesat la data de 15.03.2023
10. Poreh D, Iodice A, Natale A, Riccio D. Software Tool for Soil Surface Parameters Retrieval from Fully Polarimetric Remotely Sensed SAR Data. *Sensors* (Basel). 2020 Sep 7;20(18):5085. doi: 10.3390/s20185085. PMID: 32906748; PMCID: PMC7570601

Studiul a fost realizat în cadrul proiectului din cadrul Programului de Stat (2020 – 2023) „Modificări și tendințe spațio-temporale ale componentelor de mediu din bazinul hidrografic Bâc sub impactul antropic”, cifrul 20.80009.7007.24, finanțat de ANCD.

ASPECTE PSIHOPEDAGOGICE ȘI METODOLOGICE DE EDUCAȚIE MULTILINGVĂ A ELEVILOR DE LICEU DIN PERSPECTIVA MOTIVAȚIONALĂ

CZU: 373.5.015.31:811.11`246.3

Hana WITTMAN¹,
Universitatea de Stat din Moldova

ABSTRACT. *The concept of "curriculum" known in professional language as curriculum is a concept from the field of education that is used to describe an outline or a folder of general instructions that deal with the form and manner of teaching and the assessment of knowledge and skills in any particular profession or field of study. When I come to investigate the differences between bilingual students learning a foreign language, and monolingual students learning a foreign language, of course, the examination of the teaching plans is also necessary and requires a systematic and in-depth approach. The basic curriculum document that guides the field of formal education in each country often refers to how the teacher should act within the classroom lessons. At the same time, there is another element that requires reference, and that is the learner. In view of the fact that this document is general, uniform and rigid, it is not suitable for all learners. Therefore, there are many cases in which it is necessary to formulate another specific curriculum, designed for the learning style of an individual student or of a small group of students. As an example of this, in the formal education frameworks in many different countries it is possible to find a variety of educational programs with different characteristics that are built in accordance with the unique needs of students who are integrated and study in the formal education frameworks as part of the process of integration in education [2].*

Keywords: *language, curriculum, education, multilingual approaches, multilingual study, educational policy.*

The influence of language characteristics on curriculum

The ability to use language as a communication tool for receiving messages and as a mental tool for understanding and organizing them makes it a significant ability in learning processes. Because human knowledge is often represented by spoken and written language, the person listening and reading becomes familiar with the knowledge presented verbally in a linear sequence from the first word to the last word. Following the linear characteristics of the representation of linguistic knowledge, the curricula present the study materials in a hierarchical and linear manner with predefined goals. However, the verbal representation cannot give expression to all human knowledge, because it has a complex and branched dynamic structure, all the more so when it comes to multilingual education [1].

The standards approach in a multilingual curriculum

One of the accepted approaches to learning several languages is the pedagogical approach that emphasizes the existing importance of education for understanding and thinking, the standards approach, which is reflected in the stated policy that guides the curriculum. These questions come up with great frequency in various discussion frameworks in which experts in the field of curriculum planning and assessment, academics from various fields and disciplines, administrators and teachers and other factors from the field of education participate. The agreed upon and accepted definitions for the term standards define that standards are standards that define what the student needs to know in the field of writing and reading skills in order to be able to determine what his level is. According to the model of levels of complexity that allows one to stand on the level of his linguistic performance, at different ages [2]. There are three types of standards: standards of content, standards of performance and standards of learning opportunities. "Content standards" - are

¹ Hana WITTMAN, Universitatea de Stat din Moldova, e-mail: jeanw@walla.com, orcid id: <https://orcid.org/0000-0000-2438-1626>

contents that define what learners should know and be able to do. These standards indicate knowledge and skill, ways of thinking, vocabulary, and grammar rules. "Performance standards" are contents defined as more specific and concrete examples. That is, explicit definitions of what the student needs to know and be able to do in order to demonstrate compliance with the content standards. That is, these standards provide examples of learner activities regarding what they need to know and be able to do in order to demonstrate compliance with the content standards and the expected level of performance or understanding. These are indicators of quality that indicate how much proficiency or mastery the student's performance should reflect, that is, what is considered a good level in oral and written expression. The performance includes a graded selection of performance levels in the learning process in order to be able to assess the progress of the learners in their learning process. "Standards of opportunity for learning" - these standards provide a measure for determining whether the school provides its students with an equal and equal opportunity to learn the new foreign language well. This is indeed an opportunity for teachers who have undergone appropriate training in the areas of content, teaching materials and resources suitable for the purposes of teaching, a suitable and safe learning environment and a teaching program which sets higher standards of content and performance. The policy of standards in the field of education in general and not only linguistic education, began to develop starting in 2000. The initial definition given to the concept of "standards" was in 2002. According to it, a standard in education expresses what all students should know and be able to do in each subject - in order to be able to determine "how good is good" in the different professions at different ages. A standard does not dictate pedagogy [5]. In one of the studies that took place on the subject, it was found that one of the basic assumptions was that the standards approach will have a significant impact only when it focuses on the products and emphasizes what is received from the school, instead of what is introduced and included within the educational process. That is, when it seeks to intervene in the educational act by setting common, high, strict standards, which define what students should know and what they should be able to do or when it seeks to use appropriate evaluation systems, based on standards, it may succeed in realizing its ambition. In such a situation, it may be able to transfer the responsibility for achievements to students, teachers and schools, while being able to introduce a reward system accordingly. The standards approach defines standards in teaching as an expression of what all students should know and be able to do. This definition emphasizes and sharpens the existing importance to the result expected from the educational process - social-behavioral-value.

Developing standards and integrating them into programs for multilingual study and national reforms

The findings of studies conducted in various parts of the world on the issue of standards in recent years and focused on how to develop standards and integrate them in an efficient and effective way in language-related curricula and national reforms, show the trend of change that has taken place in relation to the standards approach and the increase in the adoption and implementation of the approach. Based on the findings and results of the studies, it is possible to distinguish the process that develops in the education systems in different countries. It means a row of linguistic reforms centered on the idea of standards. It should be noted that these are general processes that characterize all countries where standards-based linguistic reforms were implemented. Likewise, the political-economic processes of all countries and the academic ideas that underlie them should not be ignored. In the process of developing the standards and integrating them into the curricula, the leaders of education are asked to formulate the expected result of the teaching and learning processes in the field of the foreign language taught according to the state curriculum: processes in which the state invests budgets not are canceled for the benefit of its citizens (2004, Watt). For this purpose, mechanisms and centers are established that specialize in formulating the standards, and in demonstrating corresponding assignments and tasks in order to use them to evaluate the achievements of the students and advance them towards achieving the expected standard. The curriculum, the standards and the assessment tasks that accompany them together serve as a fairly effective means of directing teachers to instruct their students what they

should know and what they should be able to do. Adherents of standards-based reforms emphasize the contribution of the standards to the promotion and improvement of multilingualism [5].

Assessment in the standards approach

The evaluation processes of programs based on the standards approach are complex and problematic. The reason for this stems from the various gaps that still exist in the application of the approach. These differences arise from several aspects. The first aspect is related to the issue of the existing influence on the tests - the CRESST 7 studies point to a rather problematic picture in the context of the influence of political forces on the implementation process of standards-based educational reforms. Mainly, in relation to the impact of the tests on the process of evaluating the students' achievements in relation to the standards, in relation to curricula and teaching methods, as well as in everything that accompanies the students between the walls of the classroom. The main problem is revealed in a large gap between the standards formulated by the state and what actually happens in the classroom.

A second aspect related to the fact that the standards direct the curriculum planning in the schools - schools tend to change the school curricula and adapt to the requirements of the standards, especially when there are external factors that check the level of the students and the extent of their progress. Sometimes they do this while focusing on areas where the test results indicated difficulties or gaps in their students. Many schools make sure that they prepare the students for the tests with special classes and activities. The teachers consistently report that the external tests have a real impact on the study content and the school evaluation methods.

A third aspect is related to the teachers' perceptions - the teachers see the external evaluation methods as a model to follow in their school work. For example, when the evaluation process uses open questions and indicators, the teachers will prepare the students while using similar methods. Such a process of adopting pedagogical approaches serves as an effective incentive for the processes of changing the methods of teaching and assessment in the classroom.

A fourth aspect arises from the fact that the schools tend to focus more on the test material than on the standards themselves. The findings of a study conducted in the states of Washington and Kentucky indicate a real priority for teaching content that appeared in the tests.

The schools emphasized the knowledge and skills that were supposed to be included in the test[1]. The external evaluation, which is currently mostly based on tests, refers only to limited parts of the material learned in the classroom. The tests only measure what can be measured through tests of a certain type, in a limited period of time; there is no possibility that the tests will measure everything that seems important and relevant according to the stated intentions in the curricula. The external measurement provides an imperfect estimate of the students' performance and nothing more, and it cannot be the sole basis for decisions towards individuals and towards institutions. It should be noted that in examining teaching in language learning it is clear that this measure is not sufficient. In general, since the language learning exam includes many skills such as: oral expression, linguistic competence in general in changing communication. These tests affect the behavior of educators and their decisions in the classroom more than the content and objectives that appear in the standards according to which they are supposed to plan the teaching and teach. The subjects of the tests and their dates. There is a clear influence on the subjects of study that teachers chose to teach and the amount of time devoted to each subject. The teachers' decisions were made without relevant considerations for curriculum planning and regardless of the consistent process that meets the needs of learning and development of the students[2].

Nicholas and Berliner (2007) refuse to claim the supporters of the standards that students learn better when they are exposed to the routine of tests. On the contrary. For most students, and especially students from low socioeconomic groups, such processes cause stress and contribute to a lack of motivation for learning that prevents them from achieving achievements that match their potential skills. According to the researchers of the Center for the Evaluation of Standards (CRESST), too many countries still define their standards as vague recommendations instead of defining standards with clear expectations that are realistic and compatible with learning processes.

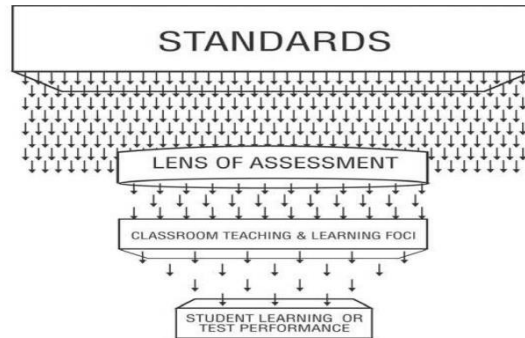

Fig. 1. The visible diagram graphically presents the impact of the standards on reducing learning processes and student achievements:

According to them, the expected knowledge is still enslaved to narrow skills and passing educational fads, and standards are still presented that are too busy that there is no teacher capable of teaching them throughout one academic year. The conclusion of the last report submitted in 2006 to the US Senate by the Fordham Institute is that it is important to develop high-quality, defined standards Well, clear and high quality. But it is important to remember that beyond the influence of the standards - student achievements are also affected by many other factors, such as: the quality of teacher training - their certification processes, the level of academic expectations of the state from its students, the development of appropriate curricula and the correct choice of textbooks. There is a consensus among the educators at the CRESST researchers that the learning processes and the students' achievements, especially in language teaching, are influenced first of all by the following factors: The quality of the teachers - starting with the selection processes, through their training, certification and accompaniment, with an emphasis on preference for speakers of the language of instruction, including teamwork. For example, It is possible to mention the local teachers in Moldova who teach An alliance in the Jewish schools, in teamwork with emissary teachers from Israel who come to Moldova with the sole purpose of teaching the language and the Jewish tradition. As well as, the study of the Arabic language in Jewish schools in Israel in the middle schools by teachers from the Arab sector. The social value scale - the level of society's academic expectations of its future citizens in the importance of knowledge and multilingual use of the potential learner in the future, from an understanding of the advantage of multilingual education for the learner's future, exposure to the world, and personal global development. Processes of developing diverse curricula suitable for teaching multilingual education, including teaching the tradition and culture of the language to bring the learner closer to the language being studied, with the aim of stimulating motivation and interest in the language.

Educational policy

The curriculum policy document is an outline for planning context-centered teaching, learning, evaluation processes - which on the one hand are in line with mandatory definitions appearing in the official programs and on the other hand allow the school's educational staff to cultivate local uniqueness. The rationale behind most of the educational policy documents in different places and countries in the world is based on the assumption that teachers are partners in the curriculum planning process by pouring their pedagogical interpretation into the official program and developing the teaching program in the school. The teacher's pedagogical interpretation of the curriculum is influenced by what is required of him according to the curriculum document as well as the stated policy of the school and the educational goals of the state. But that is not enough. The teacher's pedagogical interpretation is also influenced by his perceptions of the essence of knowledge and the ways of its formation (epistemological perceptions), especially when it comes to learning a foreign language, with the entire cultural complex surrounding it. This also appears in the student's learning of another language, which is influenced by his personal epistemological theory. Therefore, the place and status of the curriculum document is only one factor among many weighty

factors that can influence the teacher's teaching act in his teaching process and the educational discourse that develops in the classroom[6].

Educational policy documentation in Moldova

The educational policy document in the Republic of Moldova is considered a pioneering document, which is an extracurricular document and a document outlining the educational policy. The main reason that led to the formulation and processing of this document is the need for a legal and unequivocal document that will clearly specify the goals in the field of extracurricular (unofficial) education. Also, the timing for the development of the document was due to a number of additional factors and motives such as the need to create a teleological framework for extracurricular education and training, the need to coordinate the set of goals in formal education with those from informal education, the need to connect to key skills for lifelong learning, the need to ensure coherence between different categories of skills. In this policy document, educational competence is defined as an integrated system of knowledge, skills, attitudes and values, acquired, created and developed through learning, the recruitment of which enables the identification and solution of different problems in different contexts and situations. This definition corresponds to the basic characteristics of the competence formulated in the article of the research team by Henry and Cormier J.Henry and V.Cormier[3].

Educational policy and curriculum implementation mechanisms in multilingual learning

From all that has been said, we will learn that the mechanisms of implementing the curriculum and the integration of the standards approach create a connection and continuity between the stages and cycles of teaching, and are an important part of the students' success. This important issue must also be addressed in the study of the differences between bilingual and monolingual students learning a foreign language. Therefore, it can be concluded that the implementation of the curriculum must be utilized in order to achieve the connection and continuity between the two through its valence mechanisms subject to certain conditions. The first condition is the exact implementation of the curriculum concept for teaching the foreign languages being taught. The second condition is the design of pedagogical programs within the curriculum, starting with a linear or concentric presentation of the goals in age cycles, ending with a linear and cyclical presentation of linguistic content within the curriculum. All this while taking into account and adjusting the specific goals for the linguistic discipline with the specific goals of the curriculum and with the national qualifications framework in accordance with each level. The second condition is the adjustment of the teaching units in the multilingual framework to the contents being studied. The third condition is, defining specific goals for the grammatical and linguistic subjects studied, in general and defining goals for the curriculum, in particular. The fourth condition is the design and implementation of teaching and research technologies/strategies that focus on active learning with an emphasis on autonomous, problem-based, research-focused learning, etc. The fourth condition is, ensuring the connection and continuity between the stages of education. In order to create an effective learning process. The fifth condition is, placing the program at the top of the list of priorities in terms of institutional policy in the multilingual field. Compliance with all of these conditions may establish the educational mechanisms of the study program in multilingual study. Also, it may enhance and give meaning to the learning process, to the teaching process in multilingual education, and to achieve mutual connection and continuity between cycles and stages of education [4].

References:

1. Amir, Z., Ismail, K., & Hussin, S. (2011). Blogs in language learning: Maximizing.
2. Birnbaum M. (1997) What should be improved and what is optimal performance? A diagnostic analysis of the mathematics achievements of Israeli and Singaporean students in the R-test for eighth grade majors 655-672.
3. Brussels (2018) report from the commission of the European parliament and the council. privacy shield. European commission.

4. Guțu, V. (2019). Mecanisme curriculare de realizare a interconexiunii și continuității dintre cicluri ale învățământului superior. In Integrare prin research si inovare. Științe sociale. (Vol. 1, pp. 3-6).
5. Maftoon, P., Sarem, S. N., & Hamidi, H. (2012). A Closer Look at Different Aspects of Language Teaching/Learning and Learner Identity. *Theory & Practice in Language Studies*, 2(6).
6. Yoad, C. and Levin T. (2008) Children's epistemological conceptions: what do elementary school children think about the essence of knowledge and the essence of knowing. *Practice in curriculum planning*. tax. 19. The Department for Curriculum Planning and Development. Jerusalem.

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

CZU: 373.3.015.3

Инна Валерьевна ТЕЛЮКОВ¹,
Universitatea de Stat din Moldova
Людмила Михайловна АНЦИБОР²,
Universitatea de Stat din Moldova

Формирование коммуникативных умений младших школьников – чрезвычайно актуальная проблема, так как степень сформированности данных умений влияет не только на результативность обучения детей, но и на процесс их социализации и развития личности в целом. Умения формируются в деятельности, а коммуникативные умения формируются и совершенствуются в процессе общения учащихся, как на уроках, так и во внеурочной деятельности.

Именно младший школьный возраст чрезвычайно благоприятен для овладения коммуникативными умениями в силу особой чуткости к языковым явлениям, интереса к осмыслению речевого опыта, общению. Следовательно, развитие коммуникативной компетенции ученика – актуальная задача образовательного процесса начальной школы.

Составляющими коммуникативных умений являются:

- умение слушать;
- умение понимать и принимать мнение другого;
- умение решать конфликт;
- умение адекватно оценивать себя и других [3, с. 5].

Во внеурочной деятельности возможно применение различных упражнений и игр, которые направлены на формирования коммуникативных умений у младших школьников во внеурочной деятельности.

Стоит отметить, что особую актуальность носит мнение о необходимости формирования эмоциональной саморегуляции в младшем школьном возрасте. Оно подтверждается неумением школьника управлять собой, его дезадаптивным поведением, снижением успеваемости в школе и ухудшением психосоматического здоровья. Младший школьный возраст обладает глубокими потенциальными возможностями для формирования личностной саморегуляции. В то же время, мнению многих исследователей (Л.И. Божович, Л.С. Выготский, Р.М. Грановская, В.В. Давыдов, И.В. Дубровина, Н.С. Лейтес, А.К. Маркова, И.М. Никольская, А.А. Реан, С.Л. Рубинштейн, Д.И. Фельдштейн, Д.Б. Эльконин и др.), формирование эмоциональной саморегуляции наиболее эффективно происходит в младшем школьном возрасте и связано оно с активным формированием способности к рефлексии и внутреннего плана действий, а также общей произвольности психических процессов. На протяжении всего периода ребенок учится управлять своим поведением, произвольной становится организация его деятельностью.

Развитие личности, способной к восприятию и пониманию собственных эмоциональных состояний и эмоциональных проявлений других людей, рассматривается как условие успешной ее адаптации в современном социокультурном пространстве.

Необходимость проведения специальной работы с детьми младшего школьного возраста с целью развития у них навыков эмоционального регулирования обусловлена тем, что возрастной период 7- 10 лет является сенситивным для формирования эмоциональной сферы: изменяется содержание и экспрессивная сторона эмоций, при этом потребность

¹ Инна Валерьевна ТЕЛЮКОВ, Universitatea de Stat din Moldova, докторант, USM , <https://orcid.org/0000-0003-0734-6752>

² Людмила Михайловна АНЦИБОР, Доктор-хабилитат Психологии USM

ребенка в эмоциональном насыщении преобразуется в стремление к определенным переживаниям своих отношений к действительности и становится важным фактором, определяющим направленность его личности.

Учитывая, что человеку изначально присуще стремление выражать себя, свое внутреннее “я” в формах, приемлемых для окружающих людей, то специальная работа по обучению способам эмоциональной саморегуляции детей младшего школьного возраста актуальна в условиях образовательного учреждения и семьи.

Учебная деятельность порождает у младших школьников достаточных много напряженных (стрессовых) ситуаций, требующих от ребенка адекватности и произвольности в ситуативном реагировании, требует необходимости управлять своим эмоциональным самочувствием и состояниями, а условий для воспитания этих навыков в процессе учебной деятельности, явно недостаточно.

Самовыражение и самопознание эмоций в речи, в действиях и в общении, предоставляют значительный ресурс для развития личности ребенка, однако в практике обучения учащихся начальных классов в качестве механизма саморазвития личности используется недостаточно; отсутствует система работы по обучению младших школьников способам эмоциональной саморегуляции.

Проблема адаптации детей к условиям обучения в начальной школе приобретает всё большую актуальность.

Актуальность обусловлена:

- личностно-ориентированной направленностью обучения, а также постоянно растущим интересом общества к процессу гуманизации образования;
- противоречием между важностью и значимостью реализации психологического сопровождения личностного развития младших школьников;
- слабой ее теоретической и практической разработанностью.

В связи с этим **темой психолого-педагогического исследования** стала: «Внедрение и реализация эффективных форм психологического сопровождения с целью повышения уровня адаптации ребёнка к школе».

Цель исследования: разработать и внедрить новые эффективные способы психологического сопровождения, способствующие повышению уровня развития всех участников образовательного процесса.

Гипотеза исследования: кроме уже имеющихся форм и методов необходимо внедрять новые эффективные формы для повышения результативности психологического сопровождения в процессе адаптации к школьным условиям всем участникам образовательного процесса.

Исходя из объекта и предмета, для достижения поставленной цели, были определены следующие **задачи:**

- изучить психолого-педагогическую литературу по данной теме;
 - раскрыть сущность понятий «адаптация к школе» и «психологическое сопровождение»;
 - изучить традиционные формы психологического сопровождения и разработать новые.
- При реализации задач исследования использовались следующие **методы:**
- изучение и обобщение опыта работы психологов по теме;
 - тестирование, анкетирование, наблюдение;
 - консультативная деятельность с учителями, учащимися, родителями;
 - профилактические мероприятия с учителями и родителями;
 - статистические методы обработки информации.

Психологическое сопровождение – это особая форма осуществления социальной и психологической помощи обучающимся, родителям, педагогам.

Цель психологического сопровождения всех участников образовательного процесса достигается за счет последовательного решения следующих задач:

- выявление качеств наиболее значимых в структуре психологической готовности к школе с целью совершенствования условий обучения детей и профессиональной деятельности педагогов;

- выявление индивидуально-психологических особенностей детей с целью своевременной профилактики и эффективного решения проблем, возникающих у них в обучении, общении и психическом состоянии;

- создание системы психолого-педагогической поддержки всем первоклассникам в период их первичной школьной адаптации, позволяющей им не только приспособиться к школьным требованиям, но и всесторонне развиваться и совершенствоваться в различных сферах общения и деятельности;

- создание специальных педагогических и социально-психологических условий, позволяющих осуществлять коррекционно-развивающую работу с детьми, испытывающими различные психолого-педагогические трудности.

Мною, как психологом, проводятся следующие мероприятия в рамках психологического сопровождения в период адаптации:

- наблюдение за учащимися в системе урока, во внеурочное время;
- тестирование учащихся с целью определения уровня развития психических процессов, а также личностных особенностей;

- консультирование педагогов и родителей с целью ознакомления с результатами тестирования и учёта индивидуальных особенностей каждого ребёнка;

- создание коррекционно-развивающих групп на основе результатов тестирования;

- профилактическая и просветительская работа с учителями и родителями, которая включает в себя проведение родительских собраний и информирование педагогов по теме «Особенности первоклассников и адаптация к школе».

Внедрение и реализация новых форм и методов психологического сопровождения в период адаптации учащихся приводит к повышению результативности в работе психолога. А также способствует более успешному адаптационному процессу у первоклассников.

Сказкотерапия - метод, использующий сказочную форму для интеграции личности, развития творческих способностей, расширение сознания, совершенствования взаимодействий с окружающим миром. К сказкам обращались в своем творчестве известные зарубежные и отечественные психологи: Э. Фромм, Э. Берн, Э. Гарднер, А. Менегетти, М. Осорина, Е. Лисина, Е. Петрова, Р. Азовцева, Т. Зинкевич-Евстигнеева и т.д.

Тексты сказок вызывают интенсивный эмоциональный резонанс как у детей, так и у взрослых. Образы сказок обращаются одновременно к двум психическим уровням: к уровню сознания и подсознания, что дает особые возможности при коммуникации. Особенно это важно для коррекционной работы, когда необходимо в сложной эмоциональной обстановке создавать эффективную ситуацию общения.

- Через образы сказки ребенок соприкасается с жизненным опытом многих поколений. В сказочных сюжетах встречаются ситуации и проблемы, которые переживает в своей жизни каждый человек: отделение от родителей; жизненный выбор; взаимопомощь; любовь; борьба добра со злом.

- Победа добра в сказках обеспечивает ребенку психологическую защищенность: чтобы ни происходило в сказке - все заканчивается хорошо. Испытания, выпавшие на долю героев, помогают им стать умнее, добрее, сильнее, мудрее. Таким образом, ребенок усваивает, что все, что происходит в жизни человека, способствует его внутреннему росту.

Арт-терапия, которая связана с раскрытием творческих способностей и сущностного потенциала человека, мобилизацией внутренних механизмов саморегуляции и исцеления. Является средством свободного самовыражения и самопознания, художественное творчество помогает идентифицировать и оценивать свои чувства, воспоминания, образы будущего, найти способ общения с самим собой (Копытин А.И., 1999). Опираясь на трансцендентные

свойства символов и собственный творческий потенциал, участник способен достичь самоисцеления. Созданные символические образы включают в себе способы разрешения внутриспсихических конфликтов.

- В результате арт-терапевтической работы создаются дополнительные возможности для внутриличностной коммуникации, переход членов группы на более глубокие уровни взаимодействия с проявлением внутренних (в том числе неосознаваемых) механизмов организации поведения, происходит созревание и интеграция различных аспектов личности; освобождение от внедренных доминирующей культурой и идеологией паттернов поведения и освоение тех ролей, которые в большей степени соответствуют их глубинной природе, потребностям и направлениям развития.

- Групповая форма арт-работы способствует спонтанному проявлению творчества во внутригрупповом процессе, увеличивает ценность сотрудничества. Творчество в группе приводит к выражению наиболее сложных содержаний психической жизни, связанных с мифологией, поэзией (А.И.Копытин, 2002). Вовлечение участников группы в эстетическую и фантазийную активность позволяет каждому за счет взаимодействия достичь психической целостности.

Игра. Ее Величество игра. Как она прекрасна, удивительна, непостижима...

К великому таинству игры пытаются приблизиться вот уже многие века литературоведы, фольклористы, философы, психологи, педагоги, юристы. Благодаря их трудам и исследованиям Организация Объединенных Наций провозгласила игру универсальным и неотъемлемым правом ребенка. Ребенка, выходящего на «жизненную дорогу», обозначаемую словом «век».

- В латинском языке понятие «игра» — «paideid» — этимологически близко к понятию воспитание.

- Слово «играть» (в русском языке), применительно к ребенку, означало «жить» и «дружить». В какой-то степени это сохранилось в языке и современных детей. Дети обычно говорят: «Я хочу с тобой играть» или «Я с тобой больше не играю», что по сути означает «Я хочу с тобой дружить» или «Я с тобой больше не дружу!»

- Наблюдения многих медиков, психологов и педагогов показывают, что «подготовленный к игре» ребенок, в отличие от «неподготовленного», значительно активнее, здоровее психически, физически и интеллектуально, более жизнеспособен.

- Д. Б. Эльконин полагает, что игра организует с помощью культовых символов деятельность и, значит, учит ориентироваться в явлениях культуры, помогает использовать их соответствующим образом. Д. Эльконин трактует игру как деятельность, возникающую на определенном этапе онтогенеза, как одну из форм развития психических функций и способ познания ребенком мира взрослых.

Что может быть прекраснее детской игры? И что может быть более важным, чем детская игра? Игра — это прежде всего работа фантазии, «...а в работе фантазии мы имеем настоящее эмоциональное мышление, которое надо противопоставить познавательному мышлению; так как в последнем материале восприятия перерабатываются мысли, в которых нами усваивается истина, а в работе фантазии материал нашего эмоционального опыта перерабатывается в целях выражения и усвоения идеалов... ».

Библиография:

1. Ажиев А.В. Страхи в структуре эмоционального развития дошкольников / А.В.Ажиев, З.И. Гадаборшева // Педагогика и психология в современном мире: материалы всерос. науч.-практ. конф. молодых ученых, аспирантов, магистрантов и студентов. - 2019. - С. 43- 49. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42313068>
2. Башарова А.Ф. Особенности развития эмоциональной сферы старших дошкольников / А.Ф. Башарова // Научный форум: Педагогика и психология: сб. статей по материалам XVIII междунар. науч.-практ. конф. – М., 2018.- С. 47-50. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35012019>

3. Бойко В.И. Психолого-педагогические условия эмоционального развития детей старшего дошкольного возраста / Бойко В.И. // Студент и наука (гуманитарный цикл) - 2018: материалы междунар. студенч. науч.-практ. конф.(Магнитогорск, 21-23 марта 2018 г.) – Магнитогорск, 2018. - С. 740-744. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=35013607>
4. Данильченко Е.В. Эмоциональное развитие детей дошкольного возраста / Е.В. Данильченко // Педагогический опыт: от теории к практике: сб. материалов III междунар. науч.-практ. конф. / редкол.: О.Н. Широков [и др.]. - 2017. - С. 162-164. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=32259390>
5. Дюкарева Д.А. Особенности восприятия эмоций человека дошкольниками / Д.А. Дюкарева // Ценностные ориентации молодежи в условиях модернизации современного общества: сб. науч. трудов всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием./ под ред. Г.Ю. Лизуновой. - 2019. - С. 73-76. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36954310>
6. Ибрагимова М.И. Гендерная игрушка как средство эмоционального развития дошкольников М.И. Ибрагимова, О.В. Гончарова // Актуальные вопросы современной науки: сб. статей по материалам VIII междунар. науч.-практ. конф.: В 4-х ч.(Томск, 16 декабря 2017) - 2017. - С. 97-104. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=32254983>
7. Карелина И. О. Эмоциональная сфера ребенка как объект психологических исследований : избранные научные статьи. – Прага : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2017. – 157 с. ISBN 978-80-7526-216-5
8. Ключникова И.Ф. Эмоциональное развитие детей дошкольного возраста // Педагогический совет: опыт, исследования, рекомендации: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. - 2020. - С. 131-133. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42423397>
9. Крайчак А.Е. Методические аспекты развития эмоциональной сферы детей младшего дошкольного возраста через театрально - игровую деятельность в условиях ДОУ / А.Е. Крайчак // Наука и образование: новое время. - 2017. - № 3 (20). - С. 660-665. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29671953>
10. Кузьмина И.А. Художественно-эстетическая деятельность как условие эмоционального благополучия детей пятого года жизни / И.А. Кузьмина И.А, С.И. Карпова // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. - 2018. - Т. 23. № 173. - С. 128-135. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=32824933>
11. Лаптева Ю.А. Возрастная изменчивость параметров эмоционального развития детей на разных этапах дошкольного детства / Лаптева Ю.А.// Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серия: Педагогика, психология. - 2017. - № 1 (28). - С. 73- 77. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28862374>
12. Лаптева Ю.А. Модель психолого-педагогического сопровождения эмоционального развития детей в современном детском саду / Ю.А. Лаптева // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. - 2018. - № 9 (132). - С. 57-63. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36293685>
13. Маракушина И.Г. Психолого-педагогическое сопровождение родителей как фактор развития эмоционального мира детей / И.Г. Маракушина, Е.А. Рега // Традиции и новации в дошкольном образовании. - 2018. - № 5 (8). - С. 31-33. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36646369>
14. Никитина Ю.Б. Взаимосвязь стиля родительского воспитания и эмоциональной сферы дошкольников / Ю.Б. Никитина // Фундаментальные и прикладные аспекты развития современной науки: сб. статей по материалам междунар. науч.-практ. конф. - 2019. - С. 69-73. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41899001>
15. Пичугина И.В. Развитие эмоциональной сферы детей дошкольного возраста в процессе общения со сверстниками / И.В. Пичугина // Традиционные национальнокультурные и духовные ценности как фундамент инновационного развития России. 2017. № 2 (12). С. 50-54. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=30769005>

16. Плотникова К.М. Социально-экономическое развитие дошкольников / К.М. Плотникова // Вопросы дошкольной педагогики. - 2019. - № 2 (19). - С. 17-20. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36937390>
17. Пономарёва И.В. Эмоциональное развитие детей дошкольного возраста на праздниках и развлечениях / И.В. Пономарёва // Вопросы дошкольной педагогики. – 2017. - № 2 (8). - С. 46-48. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28944705>
18. Смирнова Н.Н. Особенности рефлексии различных эмоций у детей старшего дошкольного возраста / Н.Н. Смирнова // Мир науки. Педагогика и психология. - 2019. - Т. 7. - № 6. - С. 6 – 15. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42596477>
19. Соловьева Е.А. Театрализованные игры как средство развития эмоциональной сферы детей среднего дошкольного возраста / Е.А. Соловьева // Студенческая наука и XXI век. - 2018. - № 2-2. - С. 376-377. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=38216170>
20. Субботина С.В., Системный подход к проблеме подготовки детей к предстоящей учебной деятельности Журнал » 2015 №13
21. Тузова О.П. Эмоциональное развитие детей среднего дошкольного возраста как психолого-педагогическая проблема / О.П. Тузова // Вопросы педагогики. - 2019. - № 12-1. - С. 259-262. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41519121>
22. Эмоциональное и когнитивное развитие детей дошкольного возраста: анализ исследований с позиций структурно-диалектического подхода / Н.Е. Веракса, М.Н. Гаврилова М.Н., А.К. Белолуцкая, К.С. Тарасова // Сибирский психологический журнал. - 2020. - № 75. - С. 115-143. - <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42690892> Подготовила главный библиограф отдела обслуживания в колледже Дорогомилово Бондарева Г.Г.
23. Эльконин Д.Б. Психология игры, М., 1978
24. <http://magazine.mospsy.ru/> - Московский психологический журнал № 7

PERSISTENȚA SIMPTOMATOLOGIEI DE TIP THDA LA SPORTIVI ȘI INFLUENȚA ACESTUIA ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII

CZU: 796.42.071.2:616.89-008.47/.481

Angela TĂTARU¹,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport
Natalia GÎRLEA²,
Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport

ABSTRACT. Attention deficit hyperkinetic disorder (ADHD) is a major public health problem due to its high prevalence among children and young people. In THDA it is necessary to investigate heredity, family relationships, personal pathological antecedents (Weiss, Hechtman, Weiss, 1999, p.6).

To highlight these factors, were used data from the literature regarding these pathologies and was analyzed a group of 6 athletes in which the symptoms were complex.

The main objective of the study was to quantify the effectiveness of psychotherapy and drug therapy in improving the symptoms of THDA, comparing the mean total scores obtained by the questionnaire "Child Behavior Checklist for Ages 6-18" (ASEBA), genogram, Gi - 1, CGI-1. (Weiss, Hechtman, Weiss, 1999, p.18)

Keywords: TOP THDA, meningoencephalitis, encephalitis, fetal distress, rubella, toxoplasma, cytomegalovirus, non-psychostimulants, DCM

REZUMAT. Tulburarea hiperchinetică cu deficit de atenție (THDA), reprezintă o problemă de sănătate publică de amploare, datorită prevalenței sale ridicate în rândul copiilor și tinerilor. În THDA este necesar să investigăm ereditatea, relațiile familiale, antecedentele personale patologice (Weiss, Hechtman, Weiss, 1999, p.6). Pentru evidențierea acestor factori, s-au folosit datele din literatură referitor la aceste patologii și s-a analizat un grup de 6 sportivi la care simptomatologia a fost complexă.

Obiectivul principal al studiului a fost acela de a cuantifica eficacitatea psihoterapiei și terapiei medicamentoase în ameliorarea simptomatologiei THDA, comparând scorurile medii totale obținute prin chestionarul „Child Behavior Checklist for Ages 6-18” (ASEBA), genogramă, Gi – 1, CGI-1. (Weiss, Hechtman, Weiss, 1999, p.18)

Cuvinte cheie: TOP THDA, meningoencefalite, encefalite, stres fetal, rușeolă, toxoplasmă, citomegalovirus, non-psihostimulante, DCM

Actualitatea. Sportul este axat pe aptitudinile individului și sănătate, accentuând natura neurobiologică care este caracterizată prin concentrare, activitate, comportament.

Actualmente, deseori întâlnim în sport persoane cu Tulburări Organice de Personalitate, ceea ce încadrează comportament impulsiv, hiperactivitate, tulburare de atenție, simptome care definesc și tulburarea hiperchinetică cu deficit de atenție, modalitatea de referință fiind meningoencefalitele, encefalitele și alte afecțiuni ale SNC.

Cauza tulburării hiperchinetice cu deficit de atenție nu este pe deplin încă cunoscută. Au fost incriminați factori genetici, ambientali, familiali și psihosociali (Dobrescu, 2005, p.6). De asemenea au mai fost depistate modificări morfo-funcționale la nivelul hipocampului cu importanță în fenomenele de asociere și recunoaștere a sistemului limbic cu rol în controlul comportamentului și emoțiilor a cortexului prefrontal, responsabil de procesele de analiză, și a sistemului reticular activator cu rol în activitatea de alertare (Manual de diagnostic, 2003, p.280).

În cazul diagnosticului cu TOP, căutăm o corelație între consecința injuriei de simptomatice de stare psihică actuală, cu simptomatologia hiperdinamică, impulsivitate și deficit de atenție, ceea ce în cazul THDA există doar probabilitatea ca persoana să fi avut injurie cerebrală.

¹ Angela TĂTARU, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport

² Natalia GÎRLEA, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport

Cauzele THDA sunt: toxemia gravidică, distresul fetal, infecțiile neonatale cu virusul rubeola, toxoplasma sau citomegalovirusul, complicațiile la naștere sunt corelate cu hiperactivitatea și comportamentul impulsiv. Disfuncția cerebrală datorată acestor factori, o pot avea doar 10% din sportivi cu THDA (EMDR, 2006, p.8).

Pentru a depista aceste tulburări este nevoie de investigații neuro-clinice și investigații paraclinice, în mod deosebit psihopedagogie, EEG și roengenologie (Manual of Mental Disorders, 2013, p.646).

Conform datelor lui W. Enke, răspândirea tulburărilor neuro-psihice rezidual organice în populația generală, reprezintă 6.5%, după datele lui R. Lamp, consecințele precoce ale injuriei creierului în populația generală de vârstă școlară, reprezintă 17.9% (Ковалев, 1979, p.287).

Atunci când se constată simptomatologia hiperdinamică cu deficit de atenție, investigațiile vor explora corelațiile cu o eventuală injurie organică asupra SNC. Este foarte important să se noteze starea emoțională la care este supus sportivul în momentul traumatismului atât fizic cât și psihologic. Dacă este necesar să se intervină cu psihoterapie și medicamente psihostimulante, sau non-psihostimulante. Există studii care au demonstrat că psihostimulantele reglează treptat funcționarea neuronilor din cortexul prefrontal (Ilciuc, 327, p.96).

Scop și obiective. Scopul acestei lucrări este să urmărească evoluția clinică și paraclinică a subiecților cu THDA, sub tratament psihoterapeutic și medicamentos. Obiectivul principal al studiului, a fost acela de a cuantifica eficacitatea terapiei în ameliorarea simptomatologiei THDA.

Materiale și metode. Studiul a fost realizat pe un număr de 6 subiecți diagnosticați cu THDA, subtipul combinat cu vârsta cuprinsă între 13 și 16 ani. Au fost incluși indivizi care pe lângă diagnosticul de bază, au întrunit criteriile sindromului hiperdinamic, fiind urmărite prezența simptomelor studiate: hiperactivitatea, deficitul de atenție, impulsivitatea.

Următorul pas a fost efectuarea desenului familiei, urmărind modul în care aceștia au desenat. S-a ținut cont de elementele genogramei pentru a se face corelație între starea familială și percepția testatului în desenul familiei.

În scopul evaluării competențelor funcționării adaptive și problemelor comportamentale emoționale și sociale, s-a aplicat părinților chestionarul Child Behavior Checklist for Ages 6-18 (ASEBA). S-a urmărit atmosfera în care se dezvoltă testatul, s-au notat relațiile cu cei din jur și interesele testatului. Acest chestionar include o anchetă cu 7 întrebări ce evoluează activitatea, socializarea și studiile, cât și o listă de 113 itemi, ce caracterizează testatul în ultimele 6 luni.

S-a indicat aprecierea cu 2 – descrierea foarte adevărată, cu 0 – nu este adevărată. Retardul mental a fost exclus din testul Raven.

Aspecte de etiologie. Etiologia THDA – ului implică o interacțiune între mai mulți factori genetici și de mediu, fiind considerată o tulburare eterogenă cu diferite subtipuri, ca rezultat al asocierii dintre diferiți factori de risc. (Weiss, Hechtman, Weiss, 1999, p.12).

Rezultate. Din cei 6 testați, au fost 4 băieți și 2 fete. Ereditatea și relațiile în familie: la 3 testați părinții au divorțat, mamele educă singure copiii, la alții 2 copii mamele suferă de depresie, iar tatăl unuia din aceștia are schizofrenie. La un testat tatăl face abuz de alcool, iar de educație se ocupă bunicii acestuia, mama este la muncă peste hotare, fratele mai mic al testatului de 4 ani are semnalate simptome hiperdinamice și comportament opozant. Aceste informații sunt în acord cu datele literaturii care sugerează că, la membrii de familie cu THDA, există o prevalență mai mare a tulburărilor afective și anxioase, a tulburărilor de învățare a tulburărilor de personalitate antisocială (Mitrofan, 2005, p.10). Psihologul a pus în evidență 1 testat cu reținere în dezvoltarea psihică, 2 testați cu regresie ușoară, 2 – reacții impulsive. Din antecedente – 2 copii au avut TCC, graviditate cu toxoplasmoză – 2, cu anemie – 2 (naștere în asfixie).

Au constatat că 3 testați care suferă de un deficit cronic la nivelul atenției sunt capabili să-și focalizeze atenția foarte bine în cadrul activităților care îi interesează, și mai concret fac față în sport, iar la învățatură sunt slabi. Pentru a găsi răspunsul la acest factor, trebuie să analizăm în ansamblu atenția. În cazul dat, avem deficit de focusare, de organizare. Atenția este o funcție cognitivă extrem de complexă și importantă la nivelul creierului. Astfel, în cazul dat trebuie să se stabilească

priorități. Reglarea atenției, menținerea efortului și managementul fracturării sau ale altor emoții, trebuie să fie un proces continuu în dezvoltarea individului.

Concluziile psihologului, genograma și antecedentele patologice personale.

Pacient	Psiholog - concluzii	Genograma	Antecedente patologice personale
P1	Reținere în dezvoltarea psihică, imatur, afectiv cu reacții impulsive pe fundal de nervozitate.	Părinți divorțați	Graviditatea, nașterea fără particularități, G 4300g, enureza. La 9 ani TCC cu pierderea cunoștinței
P2	Extenuarea proceselor psihice, regresie ușoară a funcțiilor intelectuale pe fundal organic afectiv	Familie incompletă, are o soră sănătoasă de 3 ani. Mama educă singură copiii	Graviditate cu toxicoză, stres psihologic, nașterea în asfixie, G 3100g. 15 ani TCC, regiunea occipitală
P3	Reducerea ușoară a funcțiilor intelectuale, comportament psihopatizat cu reacții impulsiv-afective în comportament. Ticuri vocale, motorii	Familie incompletă, tatăl decedat, mama depresivă. Tatăl mamei suferă de schizofrenie	Sarcina cu toxicoză, nașterea fără particularități, G 3300g.
P4	Funcția cognitivă corespunde normei de vârstă, comportament psihopatizat cu decompresări periodice	Familie completă, unicul copil, tatăl militar, părinții frecventează confesiunea de subotiști. Mama depresivă	Sarcină cu edeme. Nașterea la termen. G 3100g. De mică este hiperactivă, la 15 ani TCC, suferă de cefalee. Tentativă de suicid
P5	Reducere ușoară a funcțiilor intelectuale. Colaborare deficitară, comportament opozant	Un frate mai mic de 4 ani, cu SCP. Tatăl face abuz de alcool, de educație se ocupă bunicii, mama periodic pleacă la muncă	Prima sarcină a decurs cu anemie, G 3000g. Naștere precipitată. Tremur bărbie de mic. Crize tonico-clonice la 20 ani
P6	Impulsivitate și comportament hiperactiv	Tatăl face abuz de alcool, mama muncește	Sarcina cu toxicoză, nașterea cu asfixie

Desenul familiei: 3 dintre ei desenează inițial alte obiecte, cum ar fi: nori, casă, pământ, apoi membrii familiei. Două persoane, copii unici în familie, își desenează tatăl, iar la celălalt caz tatăl lipsește. În toate cazurile a fost că nici unei persoane nu i s-au desenat urechile, ceia ce conform interpretării testelor, semnifică respingerea criticii. Dintre aceștia, 2 testați au cerut foi suplimentare pentru desen, ceia ce se poate asocia cu lipsa de atenție la instrucțiuni. Doi dintre testați prezintă anxietate, 2 au prezentat conflicte în familie, unul – ostilitate în familie, și doar într-un caz – situație familială favorabilă.

Rezultatele conform chestionarului Child Behavior Checklist for Ages 6-18:

Din cei 6 testați, la 3 din ei care au fost consultați de neurolog, li s-a stabilit DCM, termen pe care Iliciuc I., îl definește ca schimbări organice ușoare ale SNC, pe fundalul cărora apar diferite reacții neurotonice, dereglări de comportament, deficiență de instruire, dereglări de vorbire, mai fiind numit și sindrom de hiperactivitate (Iliciuc, 2002, p.10).

Totodată se menționează că manifestările neurologice sunt manifestate prin dereglări de coordonare a mișcărilor, clătinarea în timpul mersului, instabilitate în poziția Romberg. Totodată se menționează că manifestările neurologice sunt manifestate prin dereglări de coordonare a mișcărilor, clătinarea în timpul mersului, instabilitate în poziția Romberg. În aspect de tratament de bază, au fost indicate vitamine, resorbitive, deshidratante, precum și tratament cu antidepresive la 2 pacienți – neuroleptice. De asemenea s-a efectuat terapia ocupațională și art terapia (desenul, lucrul manual).

Discuții. Conform datelor literaturii, în THDA primul principiu de tratament este abordarea simptomelor țintă (familia și profesorul) (Clineu, 2009, p.8).

Mult mai eficient rămâne tratamentul simptomatic (EMDR, 2006, p.7).

Dacă invocăm termenul de comorbiditate caracteristica THDA, atunci principalul ar fi un diagnostic coexistent, ca exemplu în acest sens fiind și relația dintre manifestările anxioase și depresive – nu există anxietate fără depresie și invers. Conform opiniei lui Kovalev V., leziunile

organice precoce, care survin până la maturizarea structurilor și mecanismelor creierului în jurul vârstei de 7 ani, și nu sunt tratate, pot duce la THDA (12, 1979, p.28).

Vorbind despre evoluție, Weiss (Weiss, Hechtman, Weiss, 1999, p.210), face referință THDA la adulți, considerând că există un continuu al tulburărilor cu menținerea ei la adult. Deși hiperactivitatea se atenuază cu trecerea anilor, ea se poate transforma într-un sentiment de neliniște, probleme continue de atenționare și control al impulsurilor, scăderea performanțelor și agravarea modificărilor comportamentale (Clinciu, 2009, p.10).

Conform studiilor, exercițiile fizice sunt de ajutor în lupta cu THDA și anume cu acțiuni pozitive asupra concentrării, oferă echilibru social, relaxare (CIM-10, 1998, p.6).

Concluzii.

1. Datele anamnestice ce țin de ereditate (depresie maternă, abuz de alcool al tatălui), genograma reflectă starea emoțională a testatului și prin desenul familiei, care exprimă anxietate, conflicte și respingerea criticii, ceea ce poate fi considerat un factor negativ în dezvoltarea și integrarea în societate.

2. Atât investigațiile paraclinice cât și antecedentele patologice, se reflectă în proporție mică în intervalul clinic al acuzelor somatice (3 testați), ceea ce conduce la ideea că factorii psihologici au o importanță semnificativă asupra stării funcționale a testatului.

3. Conținutul pregătirii psihologice constă în dezvoltarea laturilor activității psihocomportamentale a sportivului, care îi condiționează acestuia o conduită eficientă în antrenament. Remarcăm legătura dintre conținutul psihologic al pregătirii fizice, tehnice, tactile, biologice cu procesul de dezvoltare permanentă a capacității de performanță în sport.

Referințe:

1. American Psychiatric Association, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, (2013) . Arlington, VA American Psychiatric Association, p. 646-649.
2. Clinciu A., (2009). Psihodiagnostic, Brașov, Editura Universității Transilvania. p.153
3. CIM-10. Clasificarea tulburărilor mintale și de comportament (Simptomatologie și diagnostic) (419). București, Editura ALL. p.419
4. Dănăilă L., Golu M., (2006). Tratat de Neuropsihologie, Editura Medicală, București vol – 2, p. 67.
5. Dobrescu I. (2005) . Psihiatria copilului și adolescentului: Ghid practic, București, p. 168-178.
6. Dopfner M., Schurmann S., Zehmkuhl G., (2006). Copilul hiperactiv și încăpățânat, Ghid de intervenție pentru copii cu tulburări hiperchinetice și opoziționale, Editura RTS, Cluj-Napoca, p. 79.
7. „EMDR în tratamentul tulburărilor de personalitate limită”. (2006). Studii de caz clinice, p.77
8. Iliciuc I., (2002). Neuropediatrie, manual, Chișinău, Centrul Editorial-Poligrafic Medicină al USME, p.327
9. Manual de diagnostic și statistică a tulburărilor mintale, (2003).Ed – IV-a, DSM – IV – TR, Asociația Psihiatrilor liberi din România, București, p.980
10. Mitrofan, N.M., L., (2005). Testare psihologică. Inteligența și aptitudinile. Iași, Editura Polirom, p.276
11. Weiss MA., Hechtman LT, Weiss G., (1999). ADHD in Adulthood: A. Guide to Current Theory, Diagnosis and treatment. Baltimore. Johns Hokins University Press, p.376
12. Ковалев В.В. (1979). Психиатрия детского возраста. Москва, с. 608

CUPRINS

KNOWLEDGE ECONOMY - UNIVERSAL LANGUAGE FOR THE EU AND MD

DIVERSITY AND ACCESSIBILITY OF FORMS OF BUSINESS FINANCE FROM A LIFECYCLE PERSPECTIVE Cristina DIACONU, Natalia VLADEI	3
DIGITAL TRANSFORMATION OF BUSINESS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT Rina TURCAN, Iuliu ȚURCAN	12
EU-MOLDOVA: ESTABLISHING RELIABLE PARTNERSHIP WITH SHARED COMMON INTERESTS AND GOALS	
MULTICULTURALISMUL ȘI CORECTITUDINE POLITICĂ: ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE Margareta BELTEI	19
STANDARDELE UE IN DOMENIUL COMBATERII DISCRIMINĂRII Oleg BONTEA	25
VIOLENȚA ÎN BAZĂ DE GEN CA FORMĂ DE DISCRIMINARE: PREVENIRE ȘI COMBATERE Doina CAZACU	33
REGIMURI JURIDICE EUROPENE DE PROTECȚIE A MEDIULUI GUGULAN Evghenia, BEJENARI Mihaela	39
ECOLOGIZAREA CONȘTIINȚEI - UN IMPERATIV AL SOCIETĂȚII CONTEMPORANE Larisa PLOP, Cristina ROȘCA	44
CONTENT AND FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW Olga TATAR	51
POLITICA UNIUNII EUROPENE ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI Lilia GRIBINCEA	59
ASPECTE DOCTRINARE ȘI NORMATIVE PRIVIND EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE CADUCITATE LA NIVEL INTERNAȚIONAL Ștefan BELECCIU, Valeria BEJENARI	67
PRINCIPII ANDRAGOGICE ÎN FORMAREA PROFESIONALĂ A FUNCȚIONARILOR PUBLICI CU STATUT SPECIAL ȘI A CARABINIERILOR DIN CADRUL MAI Andrian CIUMAC	75
EXERCITAREA ACTULUI EDUCATIV ÎN SISTEM UNIVERSITAR Uliana STATI	83
REPERE CONCEPTUALE ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE PRIVIND STATUTUL DE NEUTRALITATE PERMANENTĂ A REPUBLICII MOLDOVA Radu MOLDOVANU	90
UE-REPUBLICA MOLDOVA: FORTIFICAREA SIGURANȚEI PERSOANELOR REFUGIATE DIN UCRAINA Angela BURLEA	96
UTILIZAREA MIJLOACELOR INTERZISE DE PURTARE A RĂZBOIULUI: DOCTRINĂ ȘI LEGISLAȚIE LA NIVEL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL Igor SOROCEANU	103
ABUZ DE FORȚĂ LA REȚINERE CA PROBLEMĂ SISTEMICĂ A REALIZĂRII DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA Veronica POZNEACOVA	108
TRANSLATING MEDIATION TERMINOLOGY IN CRIMINAL LAW FROM ENGLISH INTO ROMANIAN Parascovia CAZACU	116

EXPULZAREA ÎN DREPTUL CONTRAVENȚIONAL – ATENTARE ASUPRA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI SAU O PROTEJARE A ACESTORA?	
Adrian CRAINIC	122
PARIURILE PE COMPETIȚII SPORTIVE ÎNTRE REGLEMENTAREA ACTUALĂ NAȚIONALĂ ȘI REALITATE	
Dumitru BURDUJA	129
POLITICAL AND ECONOMIC COOPERATION OF THE EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES WITH EU	
R. MOLDOVA ȘI PARTENERIATUL ESTIC - ACTIVITĂȚI DE PROTECȚIE A MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR	
Xenofon ULIANOVSKI	133
REPUBLICA MOLDOVA ÎN CADRUL PARTENERIATULUI ESTIC	
Constantin SOLOMON	140
COOPERAREA ÎN ATINGEREA OBIECTIVELOR DIN PARTENERIATULUI ESTIC ÎNCETINITĂ DE CORUPȚIA DIN EST	
Oleg CASIADI, Mihai SOLTAN	144
TENDINȚE DE EUROPENIZARE A ADMINISTRAȚIEI PUBLICE LOCALE	
Svetlana SLUSARENCO	150
ARMONIZAREA DREPTURILUI INTERNAȚIONAL PRIVAT AL REPUBLICII MOLDOVA CU LEGISLAȚIA UNIUNII EUROPENE	
Adriana DODON	157
UE-MOLDOVA: STABILIREA UNUI PARTENERIAT DE ÎNCREDERE CU INTERESE ȘI OBIECTIVE COMUNE	
Radu MERCUȘ	162
RESPECTAREA DREPTURILOR STRĂINILOR: RELAȚII DE COOPERARE RM-UE	
Oxana POSTOLACHI	168
INVESTING IN FUTURE: YOUTH, CULTURE AND EDUCATION	
LIMBILE MODERNE: SURSE DE NEOLOGIZARE A LIMBII ROMÂNE	
Eugenia MINCU, Dorina MACOVEI	176
TENDINȚE ȘI VALORI CULTURAL-ARTISTICE EUROPENE ÎN ARTA PLASTICĂ NAȚIONALĂ	
Rodica URSACHI	182
ORIENTĂRILE VALORICE ALE PERSONALITĂȚII: ORIGINILE CONCEPTELOR ȘI ALE TEORIILOR	
Olga CHIRIȚA	189
VALORILE EDUCAȚIEI ÎN CURRICULUM DIN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXT EUROPEAN	
Mona-Lisa-Ștefania CIOBANU	195
INCLUZIUNEA TINERILOR NEET – CHEIA SUCCESULUI LA NIVEL NAȚIONAL	
Olga CERNELEV, Roman BANARI	200
FINANCIAL EDUCATION, STRATEGIC ACTIVITY IN THE DEVELOPMENT OF THE LIFE INSURANCE INDUSTRY	
Maricica TUDOSE	207
O NOUĂ ABORDARE A EVALUĂRII ȘTIINȚEI: UTILIZAREA INDICELUI TIMMY	
Vladimir MOCAN	213
MANIFESTĂRILE ȘTIINȚIFICE CA PARTE A EVALUĂRII ȘI ADMINISTRĂRII CERCETĂRII ÎN ANUL 2022	
Vitalie MINCIUNĂ, Valeria VRABIE, Marina PIȘCENCO, Aliona DANILIUC, Gheorghe CUCIUREANU	219

ACCESUL DESCHIS LA DATE SPAȚIALE PRIN INTERMEDIUL PROGRAMULUI COPERNICUS AL UNIUNII EUROPENE ȘI SNAP	
Rodica SÎRBU, Vadim CUJBĂ	224
PSIHOPEDAGOGICE ȘI METODOLOGICE DE EDUCAȚIE MULTILINGVĂ A ELEVILOR DE LICEU DIN PERSPECTIVA MOTIVAȚIONALĂ	
Hana WITTMAN	232
МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	
Инна Валерьевна ТЕЛЮКОВ	
Людмила Михайловна АНЦИБОР	238
PERSISTENȚA SIMPTOMATOLOGIEI DE TIP THDA LA SPORTIVI ȘI INFLUENȚA ACESTUIA ASUPRA CALITĂȚII VIEȚII	
Angela TĂTARU, Natalia GÎRLEA	244